

Lakatos László Péter

**A számvitel szabályozása, és a pénzügyi
kimutatások hasznosságának megítélése**

Pénzügyi Számvitel Tanszék

témavezető: Dr. Lukács János, Csc

**© Lakatos László Péter
Minden jog fenntartva!**

**Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdálkodástani Doktori Program**

Lakatos László Péter:

**A számvitel szabályozása, és a pénzügyi
kimutatások hasznosságának
megítélése**

Ph.D. értekezés

**Budapest
2009.**

Tartalomjegyzék

1. A PROBLÉMA FELVETÉSE ÉS A KUTATÁSI CÉL MEGHATÁROZÁSA	9
2. ELMÉLETI ALAPOK: HASZNOSSÁG, ÉRDEKHORDOZÓK.....	13
2.1. A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK ÉS AZ ÉRDEKHORDOZÓK FOGALMA.....	13
2.2. KORAI ÉRDEKHORDOZÓI ELMÉLETEK	16
2.2.1. A tulajdonosi (birtokosi) elmélet (Proprietary Theory)	17
2.2.2. Egységelmélet (Entity Theory)	18
2.2.3. Alapok elmélete (Fund Theory).....	20
2.2.4. Reziduális tőkeelmélet (Residual Equity Theory).....	21
2.2.5. Menedzsmentelmélet (Commander Theory).....	23
2.3. A MODERN ÉRDEKHORDOZÓI ELMÉLET: A KOALÍCIÓS VÁLLALATFELFOGÁS TÜKRÖZŐDÉSE A SZÁMVITELBEN.....	25
2.4. A TÖBBCÉLÚ MÉRLEGELMÉLET.....	30
2.4.1. Az elmélet alapjai	30
2.4.2. A kiegészített többcélú mérlegelmélet.....	33
2.5. AZ ÉRDEKHORDOZÓK KÖRÉNEK BŐVÍTÉSE (KRITIKUS SZÁMVITELI FELFOGÁS)	41
3. A SZABÁLYOZÁS ELMÉLETE.....	46
3.1. A SZABÁLYOZÁS KAPCSOLATA A HASZNOSSÁGGAL, A SZABÁLYOZÁS VIZSGÁLATÁHOZ RÖGZÍTETT FELTÉTELEK	46
3.2. A SZABÁLYOZÁS SZÜKSÉGTELENSÉGÉT MEGFOGALMAZÓ ELMÉLETEK	47
3.2.1. A megbízó-ügynök elmélet következményei (Agency Theory)	47
3.2.2. A jelzéselmélet (Signaling Theory).....	49
3.2.3. Saját beszerzésű adatok; a túltermelés.....	51
3.3. A SZABÁLYOZÁS SZÜKSÉGESSÉGÉT ALÁTÁMASZTÓ ELMÉLETI GONDOLATOK.....	53
3.3.1. Piaci hibák.....	53
3.3.2. A társadalmi optimum	55
3.4. SZABÁLYOZÁS VS. NEM SZABÁLYOZÁS ÉS A SZABÁLYOZÁSI PARADOXON.....	55
3.5. A SZABÁLYOZÁS FOLYAMATÁNAK TERMÉSZETE	59
3.6. AZ ELTÉRŐ SZABÁLYOZÁS KIALAKULÁSÁNAK OKAI.....	61
3.6.1. A számvitel körülhatárolása, és a számvitel szabályozásának szintjei.....	62
3.6.2. A nemzeti szabályozás, az eltérésre okot adó tényezők	67
3.7. AZ ÖSSZEHASONLÍTHATÓ INFORMÁCIÓ ÉS A GLOBÁLIS MEGJELENÉSÉT ÉLETRE HÍVÓ TÉNYEZŐK	79

4. HASZNOSSÁG, ÉRDEKHORDOZÓK ÉS SZABÁLYOZÁS; A GYAKORLATI VÁLASZOK	82
4.1. A MAGYAR NEMZETI SZABÁLYOZÁS: A SZABÁLYOZÁS LOGIKÁJA, AZ AZONOSÍTOTT ÉRDEKHORDOZÓK, A SZABÁLYOZÁS KRITIKÁJA	82
4.1.1. A szabályok születése.....	83
4.1.2. A szabályozás hatóköre, differenciálás	89
4.2. AZ ÉRDEKHORDOZÓK AZ EGYES RENDSZEREKBEN	94
4.2.1. Érdekhordozók a globális rendszerekben	94
4.2.2. Érdekhordozók a magyar szabályozásban.....	95
4.2.3. Egymással konkuráló rendszerek	99
4.3. A HASZNOSSÁG TARTALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE A MAGYAR ÉS A GLOBÁLIS RENDSZEREKBEN	101
4.4. FEJLESZTÉSI TÖREKVÉSEK A GLOBÁLIS RENDSZEREKBEN	108
4.4.1. A pénzügyi jelentések felhasználói (érdekhordozók)	111
4.4.2. A minőségi jellemzők.....	113
4.5. A HASZNOSSÁG KORLÁTAI A TERVEZETBEN.....	118
4.6. PARADIGMAVÁLTÁS?	123
5. A HIPOTÉZISEKHEZ Vezető út, azok megfogalmazása	127
5.1. A HIPOTÉZISEK FELÁLLÍTÁSA.....	128
5.2. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZERTANA, A KÉPZETT ADATBÁZISOK	131
5.2.1. A kérdőíves lekérdezésből származó adatbázis (AB1).....	131
5.2.2. Az APEH által rendelkezésre bocsátott AB2 adatbázis.....	133
5.2.3. Mélyinterjúk, mint az adatgyűjtés másodlagos eszközei.....	133
6. A HIPOTÉZISEK TESZTELÉSE.....	135
6.1. A H1 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	135
6.2. A H2 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	138
6.3. A H3 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	143
6.4. A H4 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	145
6.5. A H5 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	153
6.6. A H6 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	159
6.7. A H7 HIPOTÉZIS TESZTELÉSE	165

7. A BIZONYÍTOTT HIPOTÉZISEKEN ALAPULÓ KÖVETKEZTETÉSEK ÉS A MEGFOGALMAZOTT JAVASLATOK.....	168
7.1. A SZABÁLYOZÁS MEGKÖZELÍTÉSÉVEL KAPCSOLATOS JAVASLATOK	168
7.2. A HASZNOSSÁG MEGÍTÉLÉSÉVEL KAPCSOLATOS KÖVETKEZTETÉSEK ÉS A KISEBB VÁLLALKOZÁSOK KEZELÉSÉVEL KAPCSOLATOS JAVASLATOK	170
7.3. A TÖBBCÉLŰSÉG MEGVALÓSÍTHATÓSÁGÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ JAVASLATOK.....	176
8. HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOMJEGYZÉK.....	180
9. MELLÉKLETEK	187
9.1. MELLÉKLET I.....	188
9.2. MELLÉKLET II.....	199
9.3. MELLÉKLET III.....	204
9.4. MELLÉKLET IV.....	217
9.5. MELLÉKLET V.....	221
9.6. MELLÉKLET VI.....	226
9.7. MELLÉKLET VII.....	235

1. A probléma felvetése és a kutatási cél meghatározása

A legtöbb vállalkozás összeállít valamilyen kimutatást, beszámolót, jelentést éves gazdálkodásáról azért, hogy vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről informálja a környezetét. A sokszor rendkívüli erőfeszítést igénylő pénzügyi kimutatások elkészítésének egyik indoka, hogy törvényi kötelezettségen alapul, másfelől a piaci szereplők, az érdekeltek, az érdekhordozók ebből nyernek információkat jövőbeni, a céggel kapcsolatos döntéseik meghozatalához. *Valaki, valamire, valahogyan* tehát felhasználja ezeket a kimutatásokat, **hasznosnak** ítéli létezésüket.

Értekezésem központjában a hasznosság áll: arra keresem a választ, hogy melyek azok a meghatározott érdekekkel rendelkező csoportok, amelyek számára hasznosak lehetnek a pénzügyi kimutatások; vagyis felteszem a kérdést: *kik az érdekhordozók*. Az érdekhordozók lehetséges listáját már a számvittudomány fejlődésének korai szakaszában azonosították (összefoglalja: Merino [1993]), és tudományos alaposságú írások készültek egy-egy lehetséges szemléletről (Paton [1922], Vatter [1947], Moyer [1948], Staubus [1961], Goldberg [1965], Heinen [1975] stb.). Emellett úgy tűnik: a téma örökzöld; a legnagyobb súllyal bíró számviteli szabályokat alkotó szervezetek közös kutatási projektje épp e témát értelmezi újra, fejleszti tovább a jelenlegi gazdasági-társadalmi környezetet figyelembe véve, illetve a lista összeállításának hierarchizálására is szükség lehet (IASB-FASB [2009]).

A hasznosság és az érdekhordozók kapcsolatának vizsgálatát – a szakirodalom szintetizálásán keresztül – az érdekhordozói elméletek feltárásával kezdem¹. Megvizsgálom, hogy milyen utat jártak be a kutatók, miként értelmezték a hasznosságot, *milyen szerepet szántak* a pénzügyi kimutatásoknak.

¹ Ezeket az elméleteket nevezik tőkeelméleteknek is.

A címzettek és a tartalom feltárásától nem választható el a **szabályozás elméletének vizsgálata**, amellyel az értekezés 3. fejezete foglalkozik. Ez az összekapcsolás azzal indokolható, hogy a tartalom és a címzett meghatározása nem ad választ arra, **miként valósítható meg** az érdekhordozói elméletben leírt tartalom előállítása, mi biztosítja, hogy a szükséges adatsor rendelkezésre álljon. Emellett elvi oldalról is szükséges felvetni a kérdést: kell-e minden helyzetben az adatok előállítását biztosító szabályozó vagy egyszerűen a piaci önszabályozásra kell bízni a probléma megoldását. Már most jelzem: nem jutottak egységes eredményre a kutatók. A korábbi eredmények áttekintése során bemutatom a szabályozás létezését alátámasztó elméleteket (Gondes [1974], Gaa [1988], Wagenhofer [1990]) és azokat az állításokat is, amelyek azt taglalják, hogy a szabályozás miként alakulhat ki automatikusan (Ross [1979], Holthousen [1983], Dye [1990], Bayer és Burhop [2009]). Bizonyítható az a furcsa tézis is, hogy a fenti két érvelés közül (szükséges vs. nem szükséges) nem lehet kiválasztani a megfelelőt (Wolks et al. [2008]).

A szabályozás általános elméletének áttekintése elengedhetetlen a jelenlegi szabályozás, illetve napjaink konkrét folyamatainak értelmezéséhez – mellyel az értekezést folytatom. Az értekezés negyedik fejezetében az elméleti oldalról már körüljárt problémák konkrét megvalósulását vizsgálom azt hogyan alkalmazták az elméleti ismereteket a magyar és a globális szabályrendszerek.

Napjainkban a számvitel kutatásának lényeges területe a nemzetközi rendszerek vizsgálata és a kapcsolódó szabályozás áttekintése. A szabályozás eltérései ténykérdésnek tekinthetők (Nobes és Parker [2006], Parker [2001], Parker [1989]). Az értekezésemben rámutatok: a szabályozásban rejlő különbségek felfoghatók úgy is, mint a **hasznosságra adott eltérő megoldások**; ezt az egyes rendszerek elemző összehasonlításán keresztül teszem meg. Párhuzamosan vizsgálhatóvá válik az is, hogy az egyes megoldások, felfogások milyen intézményi keretek között valósulnak meg, illetve az adott rendszer (filozófia?) kit helyez a középpontba.

Lehetőségem nyílt arra is, hogy bemutassam a hasznosság témakörében végzett jelenlegi nagyszabású kutatásokat – amelyeket az IASB és a FASB közösen folytat – és a releváns eredményeket kutatásomba beemeljem.

Az értekezés 2-4. fejezeteiben saját kutatásomat kívántam megalapozni. Az elméleti elemzésből kiinduló vizsgálatomat úgy terveztem meg, hogy elsősorban a gyakorlat számára legyen érvényes mondanivalója – a mikroszintek szereplőinek ugyanúgy, mint a szabályozásért felelősöknek. Fontosnak tartom, hogy ahol csak lehet a magyar sajátosságokat figyelembe vevő kérdéseket tudjak vizsgálni, ezzel kapcsolatos hipotéziseket tudjak megerősíteni vagy elvetni.

A kutatási célom az, hogy a magyar szabályozást vegyem górcső alá a most véglegesítés előtt álló nemzetközi kutatások által firtatott kérdések alapján. Ennek keretében vizsgálatot folytatok az érdekhordozókkal kapcsolatosan: ezen adott gazdasági környezetben (Magyarország) kik tekinthetők érdemi érdekhordozóknak. Áttekintem, hogy hasznosítják-e a pénzügyi kimutatásokat és a lehetőségekhez mérten vizsgálom, hogy a létező érdekhordozóknak milyen természetű adatigényei vannak, és a kutatásom során felmérem, hogy a szabályozás jelenlegi (méret szempontjából vett) differenciálása adekvált-e.

Hanlon, Maydew és Shevin 2008-ban zárult kutatásából merített ötlet alapján áttekintem azt is, hogy milyen a kapcsolat a pénzügyi kimutatásokban jelentett és az adóbevallásokban szerepeltetett adatok között, hiszen e két adat viszonylagos közelsége vagy távolsága jelentéssel bír (Lambs, Nobes Roberts [1998]).

Az előbbiek mellett egy (csak) látszólag más kutatási irányt is kitűztem magam elé. Számvitelszervezési alapú vizsgálatokat is kívánok végezni. Megvizsgálom, hogy a hasznossággal viszonylag korán közvetlen kapcsolatba hozott többcélúság (Heinen [1978]) fő korlátjaként emlegetett technikai megvalósíthatóság nehézségei még mindig fennállnak-e. Ezt a kérdést általánosítható módon kísérel meg vizsgálni.

Az értekezés elején, teszek egy általános megszorítást: vizsgálódásom *a profitorientált* vállalkozásokra terjed ki, nem kezelem azokat a gazdálkodókat, amelyekre ez a megszorítás nem igaz (állam nem vállalkozási céllal létrehozott intézményei, közhasznú formában működő társaságok, pl. egyesültek, pjt-k). A disszertációban a *vállalkozás*, *vállalat*, *cég* és *gazdálkodó* szavakat alkalmazom ezekre az egységekre, szinonímaként.

2. Elméleti alapok: hasznosság, érdekhordozók

2.1. A pénzügyi kimutatások és az érdekhordozók fogalma

A számvitelkutatással foglalkozó szakemberek egészen az 1950-es évekig a mérlegcélokból kísérelték meg levezetni a beszámolás célját. Leegyszerűsítve arról volt szó, hogy egy sor meglévő, kívülről megadott tulajdonsággal rendelkező érték meghatározását tartották elérendő célnak (pl. a „valóságos” vagyonértéket, a realizált eredményt, a „helyes” saját tőkét), így egy kimutatás akkor volt hasznos, ha tartalmazta ezt az értékeket. Önmagában egy ilyen mérlegcél képtelen magyarázni a beszámolás céljait, hiszen ez egy öncél: nem valós felhasználó által támasztott igényt elégít ki (Baricz [1999]). Ha nem azonosítjuk a szereplőket, akik a pénzügyi kimutatásokat hasznosítják, és igényeiket, valamint céljaikat nem tárjuk fel, akkor nem juthatunk kielégítő megoldáshoz².

A probléma érdemi vizsgálata előtt néhány fogalom tisztázása szükséges. Mivel a magyar számviteli szakma sok tekintetben nem egységes a terminológiát illetően, néhány fogalom tisztázását szükségesnek tartom. A számviteli munka egyik végterméke az **általános célú pénzügyi kimutatás**, vagyis az a kimutatás, amelyet rendszeres időközönként (legalább évente) elkészítenek azért, hogy a „nagyközönség” általános adatigényét kielégítsék³. Ezt a kimutatást Magyarországon (egyszerűsített/konszolidált) *éves beszámoló*nak vagy egyszerűen *beszámoló*nak nevezik. A *pénzügyi kimutatás* szókapcsolat az angolszász számvitel térnyerésével együtt (különösen az IFRS-ek magyarországi megjelenésével) került be a szaknyelvbe. Meggyőződésem hogy nem érdemes a két elnevezés között különbséget tenni, mivel ugyanarra a végtermékre vonatkozik. Az értekezésben a két fogalmat (beszámoló, pénzügyi kimutatás) szinonimaként használom.

² Az egységelmét kudarcra kiválónan illusztrálja a helyzetet (lásd később).

³ IFRS Keretelvek, 6. bekezdése alapján.

Még egy fogalompár tisztázása szükséges: az **adat** és az **információ** kettőse. Az *adat* a valóság egy jellemzőjének észlelt értéke (id. Hős – Lakatos, 2001). *Információ* alatt értelmezett adatot értek. Egy másik megközelítés alapján az információ olyan ismeret, amely csökkenti a bizonytalanságot (id. Hős – Lakatos, 2001)⁴. Az adat és az információ tartalma közötti különbség forrása maga az ember, aki képes arra, hogy az egyikből előállítsa a másikat: értelmezze. A különbséget a köznap szóhasználatban általában elmosás, és e két fogalmat szinonimaként használják, ami különösebb zavart nem okoz. Gondot jelent azonban a szavak összekeverése akkor, ha tudományos kérdések kapcsán kell alkalmazni azokat. Ekkor élesen el kell különítenünk egymástól a két fogalmat. Az elkülönítés miatt az értekezésben használok olyan fogalmakat is, mint az *adatigény*, amelyek a köznap szóhasználatban erőltetettnek tűnhetnek⁵.

Hasznosságon az elméleti közgazdaságtan egy jószág szükségletkielégítő-képességét érti. (Pl. Samuelson-Nordhaus, [2005] és Varian [2008]). Az értekezésben a hasznosságfogalmat így alkalmazom. Azt, hogy az értekezésben pontosan mit kell jószág alatt érteni, tisztázásra szorul. A jószág alatt a dolgozatban a *pénzügyi kimutatást* értem, tehát ezeknek **a dokumentumoknak a szükségletkielégítő-képességét vizsgálom.**

A hasznosság csak valakinek a szempontjából értelmezhető, aki a hasznosságot realizálja, önmagában a fogalom nem értelmezhető. Ahhoz, hogy a hasznosság megragadható legyen, be kell vezetni az érdekhordozók fogalmát.

Az **érdekhordozók**, jelen értelmezésben, azok a személyek (vagy személyek egyesülései), aki(k)nek érdekében (érdekükben) áll egy gazdálkodó egységről a számvitel által előállítható gazdasági természetű adatokat szerezni⁶.

⁴ A két definíción lehetne hosszasan vitatkozni: melyiket fogadjuk el, ekvivalensek-e. A téma szempontjából bármelyik definíciót is fogadjuk el, ugyanarra a következtetésekre jutunk (vagyis: ennek nem itt van jelentősége).

⁵ Ehelyett gyakran – álláspontom szerint helytelenül – az információigény szót alkalmazzák.

⁶ Saját definíció.

Vagyis egy pénzügyi kimutatás hasznosságát az érdekhordozók szempontjából kell vizsgálni, hiszen ők támasztanak adatigényeket.

Az érdekhordozók és a hasznosság fogalmának meghatározása után meg kell kezdeni az érdekhordozók azonosítását.

Az érdekhordozók azonosítása, szükségleteik értelmezése időben változott, fejlődött. A korai elméletekben az érdekhordozók azonosítása egyfajta kiválasztás volt, hiszen nem azok teljes körét próbálták meg feltárni, hanem megkíséreltek kiragadni egyet-egyét, és a pénzügyi kimutatásokhoz rendelt hasznosságot *kizárólag* ennek a csoportnak szempontjából – tehát parciálisan – értelmezték. Így arra volt lehetőség, hogy egy-egy szűk csoportot szolgáljon ki egy adott pénzügyi kimutatás, illetve egy adott cél érdekében állítsák azt elő. A probléma abban gyökerezett ennél a választásnál, hogy a kiválasztott csoporton *kívüli, más célokkal rendelkező* érdekhordozók ezen elméletek következtében nem kapják meg a számukra szükséges adatokat, pontosabban az elmélet által nem támogatott más adatigények teljesítése.

Az érdekhordozókat vizsgáló kutatók első lépésként nem azonosították azok *kiterjedt körét*, hanem azzal a *feltételezéssel éltek*, hogy a tulajdonosok azok, – mint a vállalkozások által generált haszon kedvezményezettjei –, akiknek az igényeit ki kell elégíteni. Később ezt a szemléletet azzal bővítették, hogy nemcsak a tulajdonosokat tekintették az adatok címzettjeinek, hanem minden olyan csoportot, amelyek a vállalkozás szűkebb értelemben vett finanszírozását biztosították⁷. Mára egyértelművé vált, hogy a címzettek *érdektípustól függő* leszűkítése egy (néhány) kisebb, főleg jogi karakterisztikák alapján meghatározott csoportra nem vezethet általános célú pénzügyi kimutatáshoz (IASB, [2008b]). Ennek ellenére nem haszontalan ezeknek az elméleteknek az áttekintése, mivel – bár mind kudarcot vallottak – értékes kapcsolatokat tártak

⁷ A szűkebb értelemben vett finanszírozás alatt a tulajdonosi hozzájárulást, a hosszú távú, esetleg a kimondottan finanszírozási céllal adott rövid távú kölcsönt értem (az egyéb kötelezettségeket (pl. szállítói tartozás) nem).

fel, és a bennük rejlő inkonzisztenciák kezelésével el lehetett jutni a modern megoldásokig, illetve **erősen korlátozott feltételek mellett** akár elegendőek lehetnek az adatigény kielégítésére.

2.2. Korai érdekhordozói elméletek

A XX. század második felében foglalkoztatta a számvitel kutatóit az a kérdés, hogy miként körvonalazhatók azok a személyek, akik a pénzügyi kimutatásokat felhasználják, valamint – és elsősorban ez volt a lényeges kérdés – annak feltérképezése, hogy *mi érdekli* az adott felhasználót, illetve *milyen érdekek* vezérlik őket. Ennek hatására megszülettek az első érdekhordozói elméletek. A szakirodalom elsősorban amerikai szerzők tollából született elméleteket vonultat fel. E tény ellenére arról van szó, hogy az európai (elsősorban német, holland és francia) illetve az amerikai szerzők eszmecseréinek végeredménye, lényegében gondolkodásaik közös gyümölcse az érdekhordozói elméletek kifejlesztése. Tény, hogy az angolszász irodalom jobban gyűjtött és rendszerezett, így az elméleteket ezeken keresztül tárom fel, ahol szükséges, ott bemutatva az európai kapcsolódást is.

Az angolszász szakirodalomban elsőként megjelenő **tőkeelméletek** a gazdálkodó és a tulajdonos közötti kapcsolatot kívánták értelmezni, megragadni. Az elméletek sokszor nem is konkrétan arra keresték a választ, hogy melyek azok a szabályok, amelyek mentén összeállított pénzügyi kimutatások hasznosak, hanem azt feltételezték, hogy a tulajdonost kell kiszolgálni, és ebből a feltételezésből vezették le a kívánatos pénzügyi kimutatás összeállításának *szabályait*. A tőkeelméletek céljaik alapján érdekhordozói elméletnek tekintendők.

Ahogy már említettem a *tőkeelméletek egyértelműen túlhaladtak*, mégis érdemes azokat áttekinteni, mert választ adhatnak arra, hogy hogyan kell egy gazdasági problémát (eseményt) kezelni, miként kell azt (legalábbis a tulajdonos szempontjából) értelmezni. Ezzel el is érkeztünk a tőkeelméletek alapvető korlátjához: ezek az elméletek *csak* a tulajdonos és vállalkozása közötti kapcsolatot ragadják meg, lényegében kizárva ezzel a többi lehetséges

érdekhordozó igényét. E korlát hangoztatásakor nem szabad elfelejteni, hogy az igényeket mindig az **adott társadalmi és gazdasági körülmények között kell értelmezni**, és úgy kell kialakítani, hogy azoknak feleljen meg (szélsőséges példával: tervgazdaságban fölösleges befektetőket keresni). Egy-egy elmélet az akkori, adott társadalmi közegben megfelelő lehetett, és kielégíthette az adatigényt. Talán az a kijelentés is megkockáztatható, hogy bizonyos egyszerűbb gazdasági alakulatok esetén egyik-másik parciális elmélet elegendőnek bizonyul, illetve az adott elméletbe kódolt korláttal nem szembesülnek az előállítók és a felhasználók.

2.2.1. A tulajdonosi (birtokosi) elmélet (Proprietary Theory)

Ez az elmélet azt feltételezi, hogy a tulajdonos(ok) és a vállalkozás lényegében egy és ugyanaz (összefoglalja: Merino [1993]). Az egyetlen célja a beszámolásnak az, hogy meghatározzuk, mekkora rész illeti meg a tulajdonost a vagyontól, máshogyan fogalmazva: mekkora a tulajdonosok között felosztható vagyon. Ebben a felfogásban a mérlegegyezőség⁸ így írható fel:

$$\Sigma \text{Eszköz} - \Sigma \text{Kötelezettség} = \text{Tulajdonosokra jutó vagyon}^9$$

Ebben a helyzetben nem a vállalkozás fennmaradó vagyonát számítjuk ki, hiszen ennek az elméletnek pontosan az a lényege, hogy nem a vállalkozáshoz (a jogi vagy gazdasági egységhez) köti a megtermelt vagyontöbbletet/hiányt, hanem azt a *tulajdonos saját vagyonváltozásának tekinti*. Tehát az elmélet szerint a pénzügyi kimutatásoknak az az egyetlen céljuk, hogy **meghatározzuk a felosztható vagyon értékét**.

Már ennél az elméletnél is (bár csak áttételesen) jelentkeznek a tulajdonoson kívüli érdekek, azaz a felosztható vagyon értékét azért is kell pontosan

⁸ Helyesebben: mérleg-egyenleg. Álláspontom szerint a téma szempontjából kimondottan fontos, hogy hogyan rendezzük az egyenletet, rámutatva: miből mi következik. Ebből adódóan itt nem egy egyszerű (bármelyik irányból olvasható) egyezőségről van csak szó.

⁹ Bár formálisan helyettesíthető lenne saját tőkével, ezt mégsem a *vállalkozás saját tőkéjeként* értelmezték.

meghatározni, hogy a tulajdonoson kívüli szereplők – például a hitelezők – ne károsuljanak.

Ez az elmélet természetesen túlságosan leegyszerűsített ahhoz, hogy a jelenlegi műszaki-gazdasági fejlettségi szint mellett, ebben a formában, elfogadhassuk:

- egyfelől semmivel nem támasztható alá az, hogy két külön egység (a tulajdonos és a vállalkozás) vagyont **összemossuk**¹⁰,
- másfelől a tulajdonosok *megváltozott szerepe* miatt az *egyes tulajdonosok* általában **képtelenek kontrollálni** a felosztható vagyont.

Mit értek megváltozott tulajdonosi szerepen? Ez a szerep a XIX. századtól kezdve módosult. A nagyobb, így egyben jelentős súlyú vállalkozásokat nem egy-két tulajdonos, hanem több – gyakran sok kicsi – tulajdonos birtokolta. Ennek következtében a tulajdonosi kontroll a klasszikus formájában nem tudott megvalósulni, illetve hagyományos, közvetlen tulajdonosi döntés sincs.

Bár ez az elmélet jócskán túlhaladott, hiba lenne azt gondolni, hogy nincs gyakorlati hasznossága akár napjainkban is. Bizonyos gazdálkodók esetében ugyanis jelenleg két feladat maradt: az adókötelezettség pontos megállapítása után annak kiszámítása, hogy mekkora a cégből kinyerhető összeg, illetve a felosztható vagyont (osztalék, esetleg egyéb hozadék). Tehát elképzelhető, hogy adatigényük lényege erősen leegyszerűsítve a fenti egyenlettel megragadható.¹¹ Egy ezzel szorosan összefüggő problémát közvetlenül is vizsgálni fogom kutatásom során.

2.2.2. Egységelmélet (Entity Theory)

Ennek az elméletnek az alapjait William A. Paton fektette le 1922-ben írt munkájában. Az elmélet tisztázza, hogy a gazdálkodó és a tulajdonos elkülönült

¹⁰ Még akkor sem, ha a vállalkozás veszteségeit egyébként a tulajdonosok kötelesek fedezni.

¹¹ Tipikus példaként hozhatóak a családi vállalkozások, amelyek túlnyomó többségében egyetlen tulajdonos mindennapi munkahelyeként funkcionálnak. Itt ténylegesen az marad a cél, hogy meghatározzuk: mekkora összeg „vehető ki” (fordítható személyes célra) a vállalkozásból. Megjegyzem, hogy mind az Egyesült Királyságban, mind az USA-ban az egyéni „cég” (sole trader) lényegében ezt a felosztható vagyont számítja ki pénzügyi kimutatásaiban.

egységek, így az eszközök és kötelezettségek¹² különbségeként adódó maradvány is magáé a gazdálkodóé (Paton [1922]). A mérlegegyezőség ebben a felfogásban így írható fel:

$$\Sigma \text{Eszköz} = \Sigma \text{Rendelkezésre álló tőke}$$

A tőkébe az egységelmélet kidolgozója beleérti a *kötelezettségeket* is¹³, hiszen álláspontja szerint mind a tulajdonosok, mind pedig a hitelezők igényelhetnek fel a gazdálkodóval szemben: fizesse meg részükre a járandóságait. A hitelezőknél ez értelemszerűen a kötelezettség és a kamat, míg a tulajdonosok *alaphelyzetben* osztalékra jogosultak. Ebben a szemléletben mind a hitel kamata, mind pedig az osztalék az eredmény felosztását jelentette, és egyik sem minősült – mai szavainkkal élve – eredményt csökkentő ráfordításnak.

Ebben a rendszerben látszik, hogy magát az „egységet” már nem csak egyetlen érdeknek (lényegében a tulajdonosnak) rendelik alá, de **nem is azonosítanak konkrét érdekhordozókat**.

Annak ellenére, hogy maga az elmélet **egy fontos alaptételt** – a gazdálkodó és a tulajdonos **elkülönítését** – fogalmazott meg, a gyakorlatban soha sem jelent meg. Ennek elsődleges oka az, hogy egy olyan megközelítés, amely az adatok „külső igénylőtől” vonatkoztat el és a beszámolást valamiféle jogi egység érdekében végzett tevékenységnek tekinti, nem szolgáltat hasznos adatot a külső érintetteknek.

Anthony [1983] tagolástani szempontból egy érdekes variációját dolgozta ki az elméletnek. Alkalmazásának lényege az volt, hogy a mérleg forrás oldalán a következő kategóriákat szerepeltette:

- **tulajdonosi tőke:** a tulajdonosok által rendelkezésre bocsátott vagyon;

¹² Az angolszász értelmezés szerinti kötelezettség fogalomról van szó [a céltartalékok és a passzív időbeli elhatárolások is kötelezettségnek minősül(het)nek].

¹³ Pontosabban: nem különíti el élesen a kötelezettségeket és a saját tőkét.

- **tulajdonosi érdekeltség és kamat:** a törzs- és elsőbbségi részvények meg nem fizetett osztaléka, valamint a kölcsön kapott és *saját (!)* forrásokra¹⁴ fizetendő kamat még ki nem fizetett összege¹⁵;
- **gazdálkodót illető tőke:** a felhalmozott eredmény vállalkozásnál maradó része¹⁶;
- **kötelezettségek:** a fentiekén kívüli passzívák¹⁷.

2.2.3. Alapok elmélete (Fund Theory)

Ez az elmélet először Vatternél [1947] jelent meg, aki bírálta mind az egység-, mind a tulajdonosi elméletet (művében ezek több gyengeségét és következetlenségét is feltárta). Véleménye szerint a számvitel **tulajdonos orientált felfogása alapvetően hibás**; elvonatkoztat a tulajdonos és a gazdálkodó kapcsolatától; szerinte *nem valakinek a szempontjából* készülnek a pénzügyi kimutatások, hiszen ezzel az összes többi érdekhordozót (!) előnytelen helyzetbe hozzák. Az elméletet arra a felfogásra építi, hogy minden egyes eszköz vagy eszközcsoport (akár bevételt generál, akár nem) egy adott *cél*nak van alárendelve, illetve egy adott eszköz egy adott forrásnak a „párja”, ami nem feltétlenül áll egyetlen elemből, lehet hogy egy forráscsoportról van szó. Vatter ezt a forrásoldali párt alapnak (restriction¹⁸) hívja (id: Moyer [1948]).

¹⁴ Anthony javaslata szerint a kamat mértéke a cég adózás előtti tőke költségével egyezne meg vagy egy olyan rátával, amelyet időszakonként közzétenne egy központi szabályozó.

¹⁵ Ismétlem: ebben a rendszerben sem a kamat, sem az osztalék nem tekinthető ráfordításnak. Ez egyszerűen eredményfelosztás (legalábbis a vállalkozás szempontjából).

¹⁶ Ez megfelel az (angolszász) eredménytartalék fogalomnak, azzal, hogy a ki nem fizetett osztalékot nem tartalmazza (mert azt a tulajdonosi-érdekeltségekben jeleníti meg).

¹⁷ Ezt a kategóriát nem részletezte a Szerző. Feltételezhetően a kötelezettségek közé azokat a tételeket engedte (volna) besorolni, amelyek megfelelnek a mai kötelezettség fogalomnak, vagyis ahol keletkezik, ott várhatóan pénzkirámlást okoz, és a gazdálkodónak nincs más reális alternatívája, minthogy ennek a kötelezettségnek eleget tegyen.

¹⁸ A használt angol kifejezés: restricton. Korlátozás abban az értelemben, hogy az eszközt mire lehet (kell) használni. Vatter az egyes korlátozás formákat is azonosította.

A mérlegegyezőség az alapelméletben a következő:

$$\Sigma \text{Eszköz} = \Sigma \text{Alapok (az eszközökön lévő korlátozások)}$$

Vatter a gyakorlat számára is kidolgozta elmélete részleteit: nem akarta elhagyni a hagyományos kimutatásokat (pl. mérleg, eredménykimutatás stb), hanem azokat egy – az elmélet szerint sokkal hasznosabb, a tulajdonosi szemlélet által nem „terhelt” – **alapjelentéssel** egészítette ki. Ebben a jelentésben az eszközöket (vagy annak egy csoportját) összeköti a hozzájuk tartozó alapokkal (forrásokkal). A szerzőnek – ahogyan arra több kritikus, köztük Moyer korábban idézett műve is rámutat – nem sikerült *egyértelműen* megoldania egy adott eszköz egyértelmű alaphoz rendelését, így az elmélet csak egy gondolat kísérlet maradt, gyakorlati megvalósítására nem került sor.

2.2.4. Reziduális tőkeelmélet (Residual Equity Theory)

Ez az elmélet a tulajdonosi- és az egységelmélet ötvözete. Az elméletet Staubus [1961] fejtette ki részleteiben (bár elvi alapjait már Paton letette). A **reziduális tőke tulajdonosai** azok, akiknek a céggel szembeni követeléseit az összes többi finanszírozó után kell teljesíteni¹⁹. Ezek a tőketulajdonosok a törzsrésztvényesek, illetve speciális esetben egyéb csoportok is ide tartozhatnak az adott jogrendszerrel, szerződéstől függően.

Az elmélet a mérlegegyezőséget így fogalmazza meg:

$$\Sigma \text{Eszköz} - (\Sigma \text{Kötelezettségek} + \Sigma \text{Elsőbbségi részvények}^{20}) \\ = \text{Reziduális tőke}$$

Az elmélet egyértelműen az egységelméleten alapszik: *szigorúan szétválasztja* a tulajdonosok – pontosabban a finanszírozást biztosítók – saját vagyonát a gazdálkodó egység vagyonától, amelynek tulajdonában vannak az eszközök.

¹⁹ Ezt az elsőbbséget közvetlenül a források biztosítói elsősorban egy megszűnéskor érvényesíthetik.

²⁰ Ezalatt *osztalékelsőbbségi* részvényeket kell érteni.

A reziduális tőke tulajdonosai viselik a végső kockázatot, így ez a tőke – az elmélet szerint – „puffert” képez, amely biztosítja a nem reziduális tőke megtérülését, így *megvédi* a többi szereplőt: például bizonyos elsőbbségi részvénytulajdonosokat vagy a hitelezőket. Az elmélet kidolgozója arra a következtetésre jutott, hogy az **adatokkal a reziduális tőke tulajdonosait kell kiszolgálni, mert ez végeredményben minden forrást rendelkezésre bocsátó hasznára válik.**

Staubus elsőként mutatott rá arra a tényre, hogy a menedzserek és a reziduális tőke tulajdonosai között olyan **megállapodás** van, amely alapján a menedzsment feladata a reziduális tőke értékének a **maximalizálása**.

Megfigyelhető, hogy az utóbb bemutatott két elmélet *a saját tőkét élesen nem különíti el a kötelezettségektől* (vö. Egységelmélet). Érdekes megemlíteni, hogy az FASB egy 1990-es munkaanyagában komolyan felvetette, hogy *a saját tőke – kötelezettség elkülönítését a továbbiakban nem kellene szigorúan megtartani*. Clark [1993] mutatott rá arra, hogy ez az elképzelés téves. Érvelése szerint, a különböző tőkeáttétellel működő vállalkozások esetében a törzsrészesvényesek hozamelvárásai – tekintettel a megnövekedett kockázatra – eltérnek: nagyobb tőkeáttételhez magasabb hozamelvárás társul. Clark eredménye az is, hogy bizonyította: bizonyos elsőbbségi részvénytulajdonosok által rendelkezésre bocsátott tőkét helyénvaló általában idegen tőkeként kezelni.

Lényeges kérdés tehát, hogy egy adott forrás idegen tőkének vagy saját tőkének minősül-e, vagyis a vállalkozás reziduális tőkéjének megállapítása szempontjából éles különbséget kell tenni. Clark arra a következtetésre jutott, hogy a vállalkozások releváns adataira sokkal inkább a tulajdonosi (birtokos) elmélet, mint az egységelmélet alapján lehet következtetni. Ennek leglényegesebb oka az, hogy az utóbbiból hiányzik a kötelezettség és a saját tőke éles elhatárolása. Az elmélet – főleg a hiányosságai miatt – fontos szerepet játszott abban, hogy a szabályozók átgondolják, hogyan kell értelmezni az

idegen és a saját tőkét, és egyértelművé vált: **hasznos e két forrás egyértelmű elkülönítése.**

Clark kutatási eredményei főleg az amerikai számviteli szabályozásra gyakoroltak hatást. A kutatónak a pénzügyi kimutatások perspektívájával (kinek címzik a kimutatásokat?) kapcsolatos megállapítását (tulajdonosi elmélet vs. egységelmélet) azonban a legújabb kutatások *elvetették* és az egységelmélet erősen módosított változata felé mozdultak el (IASB [2008], IASB [2008b] és FASB – IASB [2009], lásd részletesen a 4. fejezetben).

2.2.5. Menedzsmentelmélet (Commander Theory)

A menedzsmentelmélet – melyet részleteiben Goldberg [1965] dolgozott ki – szakít a korábbi elméletekben kreált fogalmakkal, és helyette a vállalati vagyon kezelésével megbízott **menedzsment** felé fordítja figyelmét. Az elmélet szerint, mivel a menedzserek hozzák a döntéseket, csak az ő szempontjukból összeállított kimutatások lehetnek hasznosak. A bírálók szerint Goldberg elméleti modellje több problémát okoz, mint amennyit megold:

- figyelmen kívül hagyja a jövőbeli befektetőket (vagyis azt, hogy éppen ezek a befektetők azok, akiknek nagyon részletes adatokra van szükségük);
- a vállalkozás tulajdonosairól annyit állít a modell, hogy részükre elegendő korlátozott adatot nyújtani (amivel az elszámoltatás biztosítottá válik).

Ahogy Baricz [1999] is megmutatja, a fenti helyzet következménye, hogy ezzel éppen a menedzsmentelmélet alapvető filozófiája veszik el (tehát az, hogy csak a menedzsmentnek van szüksége adatokra). Emellett az elmélet születésekor nem volt pontosan feltérképezve a tulajdonosok és a menedzsment közötti viszony²¹.

A korai elméletek a fent vázoltaknál részletesebben kidolgozottak. Én az értekezés témája szempontjából releváns részeket ragadtam ki az eredmények

²¹ A megbízó-ügynök (Agency Theory) elmélet (melyet a 3. fejezetben, a szabályozással kapcsolatosan még tárgyalok) választ ad számos kérdésre e problémával kapcsolatban.

közül. Megjegyzem, hogy a klasszikus tőkeelméletek – a pénzügyi kimutatások hasznosságának értelmezésén túl – a saját tőke és a tőkemegtartás értelmezésével kapcsolatosan is lényeges kérdéseket vetettek fel, hiszen elkezdtek feszegetni: *hogyan, milyen számítási szabályok alapján* kell meghatározni a saját tőke tulajdonosaira jutó vagyont. A tőkeelméletekben – a saját tőke mérésével összefüggésben – rákérdeztek a számvitel egyik alapvető, napjainkban is feszegetett problémájára: az eszközök és kötelezettségek értékelésekor napi (jelenlegi) árakat vagy múltbéli árakat kell-e alkalmazni. Vagyis ezek az elméletek számos olyan problémát is „tartalmaztak” már, amelyek mind a mai napig eldöntetlenek. Utóbb megállapítható: a tőkeelméletek ugyan tiszta formájukban nem valósultak meg, de olyan értékes kérdéseket hoztak felszínre, amelyek végiggondolása, megválaszolása kétségtelenül hozzájárult a számvitel fejlődéséhez.

A következő táblázat a tárgyalt elméletek eredményeit és gyengéit illusztrálja:

Elmélet	Az elmélet eredményei	Az elmélet gyengéi
Tulajdonosi elmélet	Meghatározza a tulajdonos számára kiosztható vagyont.	Nem különül el a tulajdonos és a cég vagyona, a tulajdonoson kívüli érdekhordozók nem érvényesülnek.
Egység	Tisztázza a különbséget a tulajdonos és a vállalkozás vagyona között.	Nem azonosít érdekhordozókat (a cél maga a kimutatások összeállítása).
Alap	Felismeri azt, hogy több érdekhordozó van párhuzamosan.	Az eszközök alapokhoz rendelésén keresztül keresi a megoldást, amelyre nem sikerült gyakorlatban is kivitelezhető megoldást találni.
Reziduális tőke	Bevezeti a reziduális tőke (nettó eszköz) fogalmát és bizonyítja, hogy annak maximalizálása a többi érintett érdekét is szolgálja. Továbbfejlesztett változata rámutat a saját tőke és a kötelezettségek közötti éles különbségtétel szükségességére.	Nem biztosítja a tulajdonosi igényeken kívüli adatigények kielégítését.
Menedzsment-elmélet	Azonosítja a menedzsment kivételes helyzetét. Hozzájárul a megbízó-ügynök elmélet számvitelre ültetéséhez.	Képtelen magyarázatot adni a többi érdekhordozó igényeire; nem veszi figyelembe a jövőbeli befektetéseket.

2.1. tábla: A korai érdekhordozói elméletek eredményei és gyengéi (saját szerkesztés)

2.3. A modern érdekhordozói elmélet: a koalíciós vállalatfelfogás tükröződése a számvitelben

A vállalatelméleti kutatások fogalmazták meg az úgynevezett **koalíciós vállalat** jelenségét. Az elmélet elsősorban magát a vállalat egészét vizsgálta, de hatással volt a számvitelemelméletre is. A koalíciós vállalatfelfogás a vállalatot *célösszességnek* tekintette. A különféle érdekhordozók (stakeholderek) elérendő céljaik érdekében összefogtak (koalícióra léptek), és mindenki a saját célját (egy vállalati részcélt) kívánta érvényre juttatni. Így összességében a célok

ütköztetése után alakult ki a követendő irány, amely az egyéni célok – adott egyén „erejével súlyozott” – eredőjeként adódott (Chikán [2003]).

E vállalatfelfogás értelmezhető a számvitelre is. Az ok egyértelmű: a célok nem megvalósíthatók anélkül, hogy megfelelő adat állna az érintettek (stakeholderek, érdekhordozók) rendelkezésére. Ha elfogadjuk azt a tézist, hogy a számviteli dokumentumoknak az érdekhordozókat kell szolgálniuk, akkor a feladat így fogalmazható meg: **a koalíció egészének az igényeit kell kiszolgálni, nem pedig csupán egy-egy érdekhordozót.** Itt egy új probléma keletkezik. A koalíció tagjainak ugyanis legalább részben eltérőek a céljaik, így az adatigényeik sem esnek feltétlenül egybe.

A kérdés tehát az, hogy ezt az érdekütközést hogyan lehet megoldani. Ha elismerjük, hogy nem egyetlen érdekhordozó és nem egyetlen cél van, akkor megoldandó ezek *összehangolása*. Így felvetődik egy új szereplőnek, a **számviteli szabályozónak**²² a **szükségessége**. Ahhoz, hogy a szabályozót azonosítani lehessen és szerepe vizsgálható legyen, a következő fogalmat alkotom:

A szabályozó az a megfelelő legitimációval rendelkező szervezet, amely meghatározza, hogy milyen adatigények, milyen szabályok szerint kerüljenek kielégítésre, és ellenőrzi a szabályok betartását .

A fogalomhoz kapcsolódóan hangsúlyozom: a legitimáció *nem feltétlenül* tisztán jogszabályokból fakad, bár a szabályozás természetéből eredően (meghatározás, kényszer, betartatás stb.) általában nem megkerülhető az állami kényszer legalább érintőleges megjelenése, amely csak a jog betartatását jelentheti.

Érdemes megfigyelni, hogy szabályozóra nincs szükség akkor, ha egyetlen homogén, megfelelő erővel bíró érdekcsoportról van szó, melynek az igényeit teljesítjük, hiszen nincs „ellenérdekű fél”. Így a klasszikus, egyetlen vagy teljesen

²² A továbbiakban a jelzőt elhagyom, és röviden szabályozónak nevezem az intézményt.

homogén érdekeket képviselő érdekhordozót nevesítő tőkeelméletekben (pl. tulajdonosi vagy menedzsmentelmélet) ettől akár el is lehetne tekintetni.

A témával foglalkozó hazai szakirodalom álláspontja az, hogy a számviteli szabályozás e koalíciós érdekhordozói elmélet talaján mozog, vagyis a szabályozó több érdekcsoportot azonosít, és megkísérli mindegyik azonosított csoport érdekeit figyelembe véve úgy kialakítani a szabályozást, hogy az mindenki számára „kedvező” legyen, vagyis az adatigényét ki lehessen elégíteni. A koalíciós vállalatfelfogásból levezetett szemlélet a pénzügyi kimutatásokat egyetlen – meglehetősen komplex – szabályrendszer alapján készíti el (Baricz [1999], Malasics [1998]).

Baricz [1999] a koalíció adatigénnyel fellépő tagjait a következő szereplőkkel azonosítja:

- tulajdonosok;
- hitelezők;
- menedzsment;
- munkavállalók;
- piaci partnerek;
- állam;
- érdekvédelmi szervezetek.

A koalíciós elméletben szereplő érdekhordozók adatigénye nem tér el a hagyományos elméletben megfogalmazott adatigényektől. Ez az elmélet nem új adatigényeket tárt fel, hanem arra hívta fel a figyelmet, hogy a sok szereplő között **érdekütközés** van. Baricz a következő érdekütközéseket és célrendszert azonosítja (Baricz [1999], 20-23 old. alapján):

1. **Jövedelemkivonás vs. jövedelemvisszatartás:** az érdekhordozók saját érdekeik érvényesítése érdekében olyan szabályok elérését célozzák meg, amelyek a számukra kedvező helyzet elérését eredményezik. A jövedelemkivonás a saját tőkén, ennek következtében az időszaki

eredményen²³ keresztül befolyásolható. Az egyes érdekhordozói csoportok különféle technikákkal kísérlik meg – a számukra megfelelő irányba – módosítani az eredményt. Az egyes csoportok céljai – az eredmény kapcsán – általában a következők:

- *Meghatározó részvényesek* (tulajdonosok): a cég tartós működéséből kívánnak elsősorban profitálni, ezért általában nem az évenkénti kifizetésre kerülő magas osztalék elérése a céljuk, sőt az eredmény alacsony szinten tartásával éppen ezt szeretnék megakadályozni.
- *Nem meghatározó tulajdonosok* (kisrészvényesek): általában magasabb osztalék elérésében érdekeltek, így céljaiknak a magas eredmény kedvező.
- *Hitelezők*: az eredménytől közvetlenül nem függ a helyzetük, de ellenérdekeltek abban, hogy a tulajdonosok részére kifizetések történjenek, hiszen ez csökkenti a hitelek visszafizetések fedezetét, ugyanakkor az eredményességben láthatják a tőke és a kamat visszafizetésének garanciáját.
- *Költségvetés*: nyíltan nem közöl célokat, de az adóalap, illetve azt megelőzően az adóalap minél magasabb megállapítása áll érdekében, mivel ezzel saját bevételét és mozgásterét javítja. Ez leggyakrabban a magasabb eredmény kimutatásával áll összhangban.
- *Menedzsment*: megítélésük sok esetben az eredménytől függ; a tapasztalat az, hogy a lehető legmagasabb, stabilan fenntartható eredmény a céljuk. Beyer [2008] empirikus adatok alapján bizonyította, hogy a menedzsment az *előrejelzett eredménytől való eltérés* hatására is „fogékony” a jövedelem (eredmény) manipulálására. Cikkében igazolja azt a sejtést, hogy átváltás van e manipulálás költsége és az eltérés létezése miatti (negatív) hasznosság között²⁴. E meglátás nemcsak a bizonyított állítások fontosságában rejlik, de rámutat arra is, hogy a külső elemzők lényeges véleményformálói és – a menedzsment reakcióin keresztül – *alakítói* is a pénzügyi kimutatásoknak.

²³ Eltekintek attól az elméleti lehetőségtől, hogy a közvetlenül a saját tőkével szemben elszámolt vagyonnövekményt esetleg kioszthatónak tekinti egy jogrendszer.

²⁴ Beyer kimutatta azt is, hogy az előrejelzettől fölfelé eltérő tényadatok kevesebb negatív hasznossággal jártak.

2. **Adatok közzététele vs. adatok visszatartása:** a másik problémás terület a rendelkezésre bocsátott adatok mennyisége és köre. Nyilvánvalóan vannak olyan érdekhordozói csoportok, amelyek egyes adatok nyilvánosságra hozatalában nem érdekeltek, és vannak olyanok, akiknek ahhoz nem fűződik érdekük, hogy az igényelt adat ne álljon rendelkezésre.

- *Menedzserek:* ebből a szempontból a legkedvezőbb helyzetben lévő csoport, mert ők „belülről” látják az állapotokat, számukra minden vállalatban belüli információ adott. Az információkorlátozás leggyakoribb és leglényesebb okozói.
- *Meghatározó részvényesek:* a befolyásos tulajdonosok érdekeltek lehetnek abban, hogy bizonyos adatok ne derüljenek ki, elkerülve ezzel a hitelezők vagy a kisérszvényesek hitel-, illetve tőke kivonását;
- *Kisérszvényesek:* abban érdekeltek, hogy ne legyen eltitkolt információ. A kisérszvényesek lehetőségei behatároltak, sokszor az úgynevezett „lábbal szavazás” áll rendelkezésükre, mint jelzési mód.

A fenti megállapítások általában igazak, elképzelhető azonban olyan helyzet, amikor egy adott érdekhordozói csoport a leírttól eltérő érdekeket képvisel. Ami azonban kétségtelen: az *érdekek nem esnek egybe, vagyis ütköznek*.

A koalíciós vállalatelméletet a számvitelre átfordító, arra is alkalmazó számviteli szakemberek csak a problémára hívják fel a figyelmet, de arra sajnos nem térnek ki, hogy a „minden kíváncsnak eleget tevő kimutatás” technikailag hogyan kivitelezhető. Az logikai alapon látható, hogy a kulcs a **szabályozás**, illetve az azt végrehajtó *szabályozó* kezében lehet. A szabályozó – mint láttuk – az a szerv, amelynek az a feladata, hogy az érdekeket felmérve megalkossa a szabályokat. Ez önmagában nem ad választ a hogyanra, a szabályozás tartalmára.

E megállapítások mellett kulcsfontosságúnak tartom azt megjegyezni, hogy a most említett jövedelemkivonás és a közzétételi kérdések kapcsán is akkor lesz csak ütközés (ebből következően akkor szükséges a szabályozás), ha a

különböző érdekhordozók ténylegesen léteznek. A jövedelemkivonás kapcsán megemlített költségvetési érdekhordozó, úgy tűnik, elkerülhetetlen, az mindig létezik. Igaz a költségvetés – a tapasztalatok szerint – nem a klasszikus érdekhordozói igényén keresztül, hanem állami kényszer alapján érvényesíti akaratát. Ennek következtében a jövedelemkivonás kapcsán az érdekhordozók létezését ezen túlmutatóan érdemes értelmezni. A közzététel kapcsán – könnyen látható –, előfordulhat: nem létezik igazi felhasználói érdekütközés (pl.: menedzsment, tulajdonosok egybeesnek). Ez a klasszikus – nem adószempontból tekintett – számviteli szabályozás szükségességét kérdőjelezheti meg.

További problémák is adódnak: könnyen látható – és ezt értekezésem harmadik fejezetében be is mutatom –, hogy a szabályozó bizonyos helyzetekben egy adott célnak kívánja meg alárendelni a beszámolást, vagyis kevés számú (esetleg egyetlen) érdekhordozót – nyíltan vagy burkoltan – előnyösebb helyzetbe hoz (Heinen [1978]). Tovább komplikálja a helyzetet, hogy a szabályozó szükségessége sem bizonyítható egyértelműen (lásd: értekezés 3.3 pontja).

2.4. A többcélú mérlegelmélet

2.4.1. Az elmélet alapjai

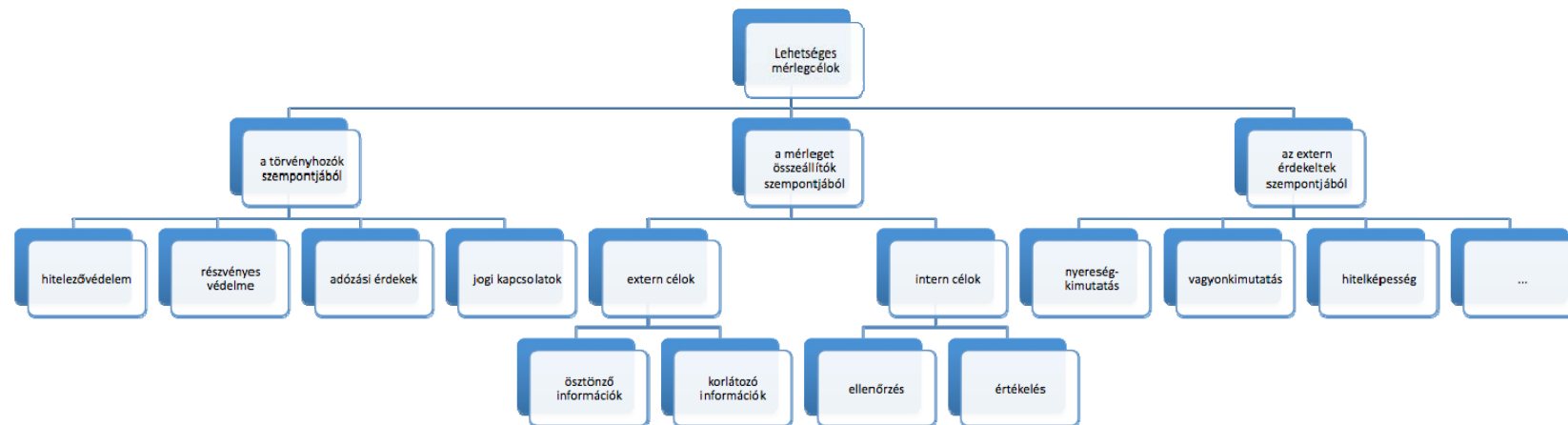
A szakirodalom Heinen többcélú mérlegelméletét hibásan nem érdekhordozói elméletként értelmezi, holott az **érdekhordozói elméletek egy rendkívül fejlett formájáról van szó**. Ezt az állításomat arra alapozom, hogy Heinen is az érdekhordozói elméletek alapvető kérdésére, a *kinek?*-re és a *hogyan?*-ra helyezi a hangsúlyt, csak eltérő felületen és más korlátozó tényezők között vizsgálódik. Heinen nem próbálja meg „összehozni”, egyeztetni a koalíciós elméletben megismert módon ütköző érdekeket, hanem tudomásul veszi a különbségeket (vagyis modelljéből kikapcsolja ezt a korlátot), és *külön-külön kívánja az egyes igényeket kielégíteni*. Ennek az ára jóval több munka, amely egyrészt az elmélet kidolgozásában, másrészt a gyakorlati megvalósításban (elsősorban az adatrögzítés kapcsán) ölt testet.

Ezáltal Heinen elméletével átlép a koalíciós elmélet korlátain, és annak egy sor problémáját megoldja.

Heinen az elméletét két lépcsőben dolgozta ki. Ezeket nem tekintem külön elméletnek, mivel a második lépéssel korábbi munkáját *egészíti ki*.

Heinen elméletének első (kiemelt jelentőségű) eredménye az, hogy belátja: a **pénzügyi kimutatások szabályrendszerének összeállítása rosszul strukturált probléma**²⁵. Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy *egyfelől* egyértelműen nem határozható meg pontosan az adatszükséglet, illetve a szabályrendszer kialakítása során az egymással ellentétes követelményeket eredményez, *másfelől* pedig egyszerűen olyan sok választási és döntési lehetőség van, hogy azokat nem lehet feltárni, így nem lehet a helyzetet jól strukturált problémaként kezelni. Röviden: *nincs mindenki számára üdvöztető megoldás*. Heinen a lehetséges célokat a következő ábrával szemlélteti:

²⁵ Egy problémát akkor tekintünk jól strukturált problémának, ha létezik olyan ellenőrző eljárás, amelyet alkalmazni lehet a javasolt megoldásokra. Ha a javasolt megoldás valóban megoldása a kérdéses problémának, akkor az ellenőrző eljárás véges számú lépésben konfirmálja ezt. (John Mc Carthy (1956): The Inversion of Functions Defined by Turing Machines). Ennek ellenkezője a *rosszul strukturált probléma*.

2.2 ábra²⁶: Mérlegcélok rendszerezése

²⁶ Heinen [1975] fordítás.

2.4.2. A kiegészített többcélú mérlegelmélet

Heinen elmélete második fázisának kifejlesztése során elsősorban a technikai megvalósításra fordította a figyelmét (Heinen [1978]).

Belátja azt, hogy egyetlen szabályrendszer szerint elkészített pénzügyi kimutatás nem láthatja el sikeresen adatokkal az érdekhordozókat. Kifejti, hogy a kimutatások kialakításának módszertana sem lehet „előreszabályozás”, hanem egyfajta **heurisztikus szabályrendszer kialakítása** vezethet eredményre. A módszertant Heinen úgy képzei el, hogy a célokat részcélokra bontja, és ezeken keresztül módosít – ez az első lépés. A heurisztikus módszertan második fontos lépése a **visszacsatolás**. Ennek keretében meg kell ítélni: kielégíti-e az igényeket a megalkotott szabályrendszer. Ha nem, akkor módosítani kell. Maga a módszertan kézenfekvő, és Heinen érdekéért kell említeni, hogy belátta: ezt a szemléletet sikeresen lehet alkalmazni a számvitel szabályozásában is.

Az elmélet megfogalmaz három konkrét *gyakorlati* megoldást is:

- a világosság javítását,
- kiegészítő megjegyzéseket²⁷ és a
- többszörös mérlegkészítést.

a) A világosság javítása

A *világosság javításánál* Heinen elsősorban tagolástani problémákat fejteget. Javaslatai szerint szükséges lehet az egyes kötelezően előírt jelentéssorokat tovább tagolni²⁸. Érdeemes megjegyezni, hogy Heinen nem beszél „kötelező” sorok összevonásáról (elhagyásáról), holott esetenként éppen ez vezethet a világosság növeléséhez. A továbbtagolás megoldható magában a

²⁷ Heinen [1975] fordítása a *mellékszámítások* kifejezést használja, az angolszász szakirodalom a lábjegyzet (footnotes) szót alkalmazza. Az értekezésben a *kiegészítő megjegyzés* szókapcsolatot alkalmazom, figyelemmel a jelenlegi terminológiára.

²⁸ Például: a tárgyi eszközök tovább-bontása aszerint, hogy az *jogilag* tehermentes saját tulajdon, jelzáloggal terhelt, lízingelt stb.

kimutatásban, de a részletezés – a mai gyakorlat szerint – elvégezhető a kimutatásokhoz csatolt kiegészítő megjegyzésekben is.

A tagolásnál a mértékletesség feltétlenül szükséges. Ez tapasztalati úton is belátható, de kutatások is alátámasztják ezt (lásd lenn). Ebből következően nem értek egyet Heinen azon törekvésével, hogy „mindenáron minél több és részletesebb” adatot adjunk közre. Az ellenvélemény oka az, hogy ez éppen az informálással ellentétes helyzethez vezethet. Ismert, hogy az információ értelmezett adatot jelent. Ha pedig adatból sok van, akkor az értelmezés szükségképpen hosszabb időt és sokkal több energiabefektetést igényel az olvasótól. Ha ez az optimális ponton „átesik”, akkor egyenesen rontjuk az érdekhordozók informáltságát. Hol van az optimális pont? Mennyi az elegendő adat? Ezekre a kérdésekre formalizált választ nem lehet (nem tudok) adni. Meglátásom szerint ez inkább „művészet”, megérzésekre épülhet, és csak a gyakorlat során tanulható meg.

A gyakorlati tapasztalaton alapuló meglátás mellett a mértékletességet, illetve az optimális mennyiségű előállítást támogatja elvi alapon Gonedes és Dopuch [1974] kutatása, valamint bizonyos kiemelt témák kapcsán Piontkowski és Hoffjan [2009] vizsgálata is, amelyek közösen állítják, hogy egy optimális ponton túl az informálás már inkább káros, veszélyes. Tovább erősíthető ez a gondolat az FASB tapasztalaton alapuló és hangoztatott meglátásával is, amely szerint figyelembe kell venni az adat előállításával összefüggésben felmerülő költségeket is. (Több FASB-hez intézett indítvány, amely részletesebb közzétételt kívánt volna meg, ezért nem valósult meg.)

b) A kiegészítő megjegyzések

A *kiegészítő megjegyzések* bemutatásával Heinen igyekszik elérni olyan jelenségek magyarázatát, amelyek az alapkimutatásokból²⁹ nem olvashatók ki. A kiegészítő megjegyzések két típusát különböztetheti meg:

- kiegészítő kimutatásokat és
- szabad formátumú megjegyzéseket.

²⁹ 1975-ben alapkimutatásnak tekintett dokumentumok: a mérleg és eredménykimutatás adattartalmával megegyező dokumentumok.

A kiegészítő kimutatások Heinennél általában *mozgásokat* írtak le. A következő kimutatásokat nevesíti:

- tőkeforgalmi-kimutatás;
- mozgásmérleg;
- alapváltozás-kimutatás;
- cash-flow kimutatás (!);

Ezek közül a kimutatások közül „csak” a cash-flow került át a mai gyakorlatba, ez viszont alapkimutatássá vált.

A szabad formátumú kiegészítő megjegyzések lényegében mellékszámítások, tartalmat felbontó részletezések. A mellékszámítások bemutatása olyan eszköz, amellyel a megfelelő ismerettel rendelkező érdekhordozók informáltsága javítható azáltal, hogy **nem sűrítik össze** egy-két számadattá a jelenséget, hanem a számítások részletezésével **magát a folyamatot mutatják be**. Az IFRS-ek és a US GAAP is elmozdult abba az irányba, igaz csak az utóbbi évtizedben, hogy a minél több és minél részletesebb közzététel valósuljon meg a pénzügyi kimutatásokban.

A szabad formátumú kiegészítésekkel kapcsolatosan elhangzó kritika, hogy áttekinthetlenné tehetik a kimutatásokat. Ezzel a kritikával egyet lehet érteni, de a probléma megoldható kereszthivatkozások alkalmazásával. (A kereszthivatkozások alkalmazását az IFRS-ek konkrétan elő is írják.)

c) Többszörös mérlegkészítés

Ez a megfontolás képezi Heinen elméletének magját. Heinen álláspontja szerint az *érdekhordozók közötti konfliktusok nem feloldhatóak, és erre nem is kell feltétlenül törekedni*. Ennek következtében csak úgy lehet kívánatos szinten megvalósítani az adatszolgáltatást, így a pénzügyi kimutatások is csak akkor hasznosak, ha **nem egyetlen pénzügyi kimutatás készül**. Az elmélet megoldása szerint **egy alpmérleg³⁰ (alapkimutatás)** mellett **több**

³⁰ Az elmélet végig mérlegről beszél. Álláspontom szerint ezt minden további nélkül ki lehet terjeszteni a pénzügyi kimutatások további alkotóelemeire is (pl.: eredménykimutatás stb), mivel nem szerepel az elméletben olyan korlát, amely az alkalmazást kizárólag mérlegre tenné értelmezhetővé. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy adott szempont szerinti kiegészítő kimutatásnál minden alkotóelemet el kell készíteni.

kiegészítő mérleget (kiegészítő kimutatást) is készíteni kell³¹. A kiegészítő mérlegek – Heinen felfogásában – olyan adatokat tartalmaznak, amelyek nem olvashatók ki közvetlenül az alapmérlegből. Ezek a kiegészítő kimutatások *egy vagy több konkrét érdekcsoport* informálását szolgálják³², de nemcsak nekik áll a rendelkezésükre, hanem ezek a kimutatások is *nyilvánosak*.

A speciális pénzügyi kimutatásokra példák az alábbi értékek kidolgozását célzó dokumentumok (Baricz [1999], 165. old):

- hitelfizetési képesség (adósságfedezet) megállapítása;
- nyereségfelosztás;
- adózás;
- részesedésértékelés;
- teljesítőképesség (teljesítmény) értékelése.

Heinen ([1975], 126. old) elméletében nem konkrét célokat jelölt meg, hanem bemutatta azokat a lehetőségeket, amelyek alapján kimutatások készíthetők:

- *kereskedelmi mérleg (alapkimutatás)*: Heinen felfogásában (módosított) múltbéli bekerülési értékre épített, ennek következtében a realizált eredményt kimunkáló pénzügyi kimutatás;
- *napiérték-mérleg*: az időértékelvet alkalmazó, a vagyont aktuális áron tartalmazó kimutatáscsomag, amely ennek következtében a saját tőke piaci értékét határozza meg úgy, hogy a vagyonnövekmény, illetve a vagyonsökkenés egy része még nem realizált, piaci értékelésből fakadó különbözet;
- *adómérleg*: a konkrét adójogi környezet szabályai alapján összeállított kimutatáscsomag: ez a kimutatás kimondottan az adómegállapításhoz szükséges értékelési, megjelenítési elvek alapján készül, egyetlen célja az adóalap és az adó kimunkálása;

³¹ Ez a gondolat az elmélet első lépésében már megjelent.

³² A koalíciós elméletből kiinduló számviteli meggondolás szerint ez probléma.

- *tervmérleg*: Heinen nem részletezi, hogy mit ért pontosan e tervmérleg alatt, de alapvetően két megközelítés képzelhető el:
- várható (tervezett) adatok alapján összeállított pénzügyi kimutatások;
 - tervezett cash-flow alapján összeállított pénzügyi kimutatások.

Az elméletből levezethető (bár az nyíltan ezt nem követeli meg), hogy feltárja az alapmérleg és a kiegészítő mérlegek (pontosítva a megnevezést: kiegészítő kimutatások) közötti kapcsolatot, vagyis az egyes kiegészítő kimutatások kapcsolatát az alapmérleggel formalizálni kell (le kell vezetni).

A kiegészítő kimutatások listája tetszőlegesen bővíthető, mindössze egy újonnan bevezetett kimutatásnál az alapmérleggel való kapcsolatot kell megadni (formalizálni). Ez a kapcsolatteremtés adja meg az igazi erejét a felfogásnak: tisztázza, hogy egy alapvető szemléletből kiindulva egy másik szemlélet mennyiben tér el, és ennek következtében **értelmezi a különbségeket**.

Érdemes észrevenni, hogy az elmélet **nem keveri az értékviszonyokat**, vagyis tiszta, **egységes értékelési elvek** mellett valósítja meg a pénzügyi kimutatások előállítását. Megjegyzem, hogy a jelenlegi számviteli gyakorlat (tekintsünk bármely rendszert) nem valósítja meg az egységes elvek mellett való értékelést, és *keveri az egyes elveket* az adott kimutatáson belül. A megoldások abban különböznek, hogy az értékkülönbségeket elkülönítik (pl. magyar szabályozás), vagy nem különítik el (pl. IFRS).

Még egy kérdést kell tisztázni az elmélettel kapcsolatosan. **Miért** éppen egy múltbéli **bekerülési áron** mérő, és a realizált eredményt kimunkáló kimutatást állítunk a központba? Más megoldás nem képzelhető el? Véleményem szerint a jelenlegi gazdasági gondolkodás mellett *nem praktikus* más szemléletű kimutatást a középpontba helyezni. Az érdekhordozók között létezik legalább egy megkerülhetetlen: ez pedig az *adóztatási feladatokat ellátó és a túlzott tőke kivonás fölött őrködő állam*. Az

világos, hogy a jövedelemadók – néhány kivételtől eltekintve – a realizált jövedelmen alapulnak. Ugyanez igaz a jövedelemfelosztásra: a modern jogrendszerek így vagy úgy, de védik a társasági tőkét, és ezen keresztül a hitelezőket³³. A tulajdonosok között felosztható vagyon meghatározása során is a már realizált értékekből indul ki, nem ritkán azokat még tovább korlátozva: a pénzügyi kimutatások elkészítésének egyik célja a tulajdonosok között felosztható jövedelem számszerűsítése.

Ezek alapján világos, hogy egy múltbéli bekerülési értékre felépített kimutatás kidolgozása és bemutatása hasznos és szükséges. Ennek következtében egyetértek azzal, hogy Heinen ezt a kimutatást állította a középpontba, hangoztatva, hogy önmagában ez még nem elegendő.

Az elmélet megoldja a hagyományos elméletek azon alapproblémáit³⁴ is, hogy *milyen áron kell értékelni*. Először azt kell eldönteni, hogy mire kívánjuk felhasználni az adott kimutatást, majd a cél ismeretében *választunk kimutatást* (és nem értékelési elvet).

Baricz (1999) rámutat arra, hogy Heinen elmélete világosan kidolgozott: választ ad az értéktani és a tagolástani kérdésekre. Baricz arra is kitér, hogy a kimutatások elkészítéséhez szükséges munkamennyiség olyan nagyságrendű, hogy a gyakorlati megvalósítás nem volt lehetséges, illetve az várat magára.

Álláspontom szerint a gyakorlati megvalósítás átmenetileg áthidalhatatlan nehézségeire vonatkozó megállapítás *ma már nem állja meg a helyét*. A technikai fejlettség foka, valamint a jelenleg rendelkezésre álló komolyabb és kidolgozott számviteli funkciókat is ellátó rendszerek már képesek megoldani a feladatot. Feltételezésem szerint, a relációs modellel tervezett adatbázisokban a többszemponútú megragadás megvalósítható, valószínűleg

³³ ... a tulajdonosoktól; a túlzott tőke kivonástól.

³⁴ Lásd pl. Paton [1968] problémáját a napi áron történő értékelésről.

ennél több is igaz: ezeknél az adatbázisoknál el lehet jutni a harmadik normálformáig³⁵. Ez azt jelenti, hogy amellet, hogy tervezhető egy ilyen adatbázis, az abban rögzített adatokkal hatékony és ellentmondásmentes lekérdezés és adatmanipuláció hajtható végre³⁶. (Az 6. és 7. hipotézisemhez [ld. 5. fejezet] ez a sejtés vezetett el.)

Heinen elméletét fejlesztik tovább a következő területek:

- szociálmérlegek;
- inflációs számviteli problémák, tőkemegtartási koncepciók.

Ezekkel a témákkal legalább részben maga Heinen is foglalkozott.

A) Szociálmérlegek

A szociálmérlegek kivezetnek a gazdálkodás szorosan vett kereteiből, behozva társadalmi szempontból jelentős tényezőket, és megkísérlik ezeket számszerűsíteni. A következő megjelenési formáit tárták fel ezeknek a kimutatásoknak:

- monetáris szociálmérleg;
- szociálindikátorok közzététele;
- éves pénzügyi kimutatások kiegészítése össztársadalmi szempontból jelentős kérdésekkel.

Maga az elgondolás érthető, emellett napjainkban különösen felerősödtek az ehhez hasonló törekvések (lásd még kritikus számviteli felfogás), de a gondolat megvalósítása nem problémamentes: a rengeteg megjelenítési és értékelési probléma mellett a kezelendő témák **körét** sem lehet jól körülhatárolni.

³⁵ A harmadik normálformájú adatbázis olyan adatbázis, amelyben a rekordok függenek a kulcstól, nem tartalmaznak részleges és tranzitív függést. (Hős – Lakatos [2008], 63. old.)

³⁶ Ezért volt lényeges annak rögzítése, hogy legalább harmadik normálformában van az adatbázis. Az ilyen adatbázisok informatikai szempontból olyanok, amelyek hatékonyak és ellentmondásmentesek. Részletesen lásd: Hős – Lakatos (2006).

B) Infláció kezelése, tőkemegtartás

Ahhoz, hogy az egyes pénzügyi kimutatások összehasonlítására mód nyíljon, élni kell a pénzértékben való kifejezéssel, amivel viszont egy újabb probléma merül fel: a **pénz vásárlóereje nem állandó**. Ha a vásárlóerő változása elhanyagolható, akkor a pénzügyi kimutatások módosítás nélkül is kezelhetők. A pénz vásárlóerejének rohamos romlása³⁷ azonban ellehetetleníti a gazdasági tisztánlátást. Pénzügyi kimutatások szempontjából ez azt jelenti, hogy a különböző időszakokban előálló adatsorok önmagukban összehasonlíthatatlanok, hiszen egy adott időszaki vásárlóerő a másik időszak többszöröse lehet. Emellett a pénzromlás következtében a saját tőkén belül – a realizált eredmény részeként – kizárólag a pénzromlás miatti többlet vagy hiány jelentkezhethet (Lakatos [2007]). Ez a különbség hatással van a **tőkemegtartás**, végső soron pedig az **eredményesség értelmezésére** is.

Könnyen belátható, hogy önmagában az a tény, hogy az eredmény pozitív szám, nem jelenti azt, hogy inflációs időszakban a vállalkozás eredményesen működött. Tételezzük fel, hogy egy készletelem 100 egységbe került, és a vállalkozás pontosan egy évvel később értékesítette 110 egységért. (Az egyszerűség kedvéért más gazdasági esemény nem történt a vállalkozásnál.) Ekkor azt mondjuk, hogy a nyereség 10 egység az értékesítésen és mivel más esemény nem történt, ennyivel nőtt a vállalkozás saját tőkéje is. Ha emellé bekapcsoljuk azt a tényt, hogy az év során az infláció mértéke 50% volt (tehát az árszínvonal 50%-kal nőtt), akkor az eredményesség megítélésénél óvatosságra van szükség. Ha most újra be kellene szerezni a készletelemet, akkor 150 egységet kellene kifizetni ($100 \cdot 1,5$). Nem nyereséges volt a gazdálkodó, hanem a jelentett pozitív eredmény ellenére úgy tűnik, a logika azt diktálja, hogy veszteségessé vált. Be tudná szerezni az értékesítésből befolyt pénzből újra a készletelemet és így tovább működni? Nem. 110 egységnyi pénze van, de az új elem 150-be kerülne. (Megjegyzem, hogy annak eldöntése, hogy nyereség vagy veszteség keletkezett-e a fenti példában, az eredmény definiálásának kérdése.)

A fenti gondolatmenet és példa rámutat: az **eredményesség fogalmának értelmezése alapvető fontosságú**. Ennek következtében egy pénzügyi

³⁷ Azt a helyzetet, hogy a pénz vásárlóereje rohamosan javul, elméletileg kizárhatjuk.

kimutatás használhatósága, hasznossága – legalábbis az eredményesség számszerűsítésére – e definíción is múlik.

2.5. Az érdekhordozók körének bővítése (kritikus számviteli felfogás)

Már az előző fejezetben is jeleztem: egyre több tanulmány születik, amely az érdekhordozók körének kibővítését célozza. Ennek egyik elméletbe foglalt megjelenése, egyben a számvitel fejlődésének egyik irányvonala az úgynevezett **kritikus számviteli felfogás (critical accounting)**. Az elmélet kidolgozói szerint **a számvitelnek meghatározó szerepe** van abban, hogy **rendezze** a vállalkozás, illetve a munkavállalók, fogyasztók és a közvélemény közötti **konfliktusokat** (Neimer [1986]). Az irányzat két számviteli terület összeolvadásából alakult ki, a szociálszámvitelből³⁸ (social accounting) és a „közérdekszámvitelből” (public-interest accounting). E két számviteli felfogás az alábbi problémák megoldását célozza:

- *szociálszámvitel*: az externális hatásokat kívánja meg beépíteni a pénzügyi kimutatásokba úgy, hogy ezek a kimutatások a társadalmi költségeket (is) bemutassák. (Például egy olyan szennyezés költségét, amely magánál a szennyezőnél nem jelentkezik.)
- *közérdekszámvitel*: inkább egy törekvésnek tekinthető, mint irányzatnak; annak megvalósítását tűzi ki célul, hogy azok számára is álljanak rendelkezésre érthető pénzügyi adatok ingyenesen, akik ezt nem tudják megfizetni, illetve értelmezni (kisvállalkozások és magánemberek).

A kritikus számvitel elfogadja a konfliktusalapú nézőpontot: tisztában van az érdekütközésekkel, és ezek következményeivel is számol.

Már Heinen is kitekintett elméletében a „kézenfekvő érdekhordozókon” túlra, amikor a szociálmérlegek összeállításának lehetőségeit vizsgálta. Egy vállalkozás nyilvánvalóan hat *tágabb környezetére*, és ennek a „tágabb

³⁸ Ez már Heinennél is megjelent, bár nem teljesen azonos formában.

környezetnek” is vannak adatigényei. A probléma ezekkel az igényekkel az, hogy közvetlenül nem a vállalkozásnál jelentkeznek, így kielégítésük nem feltétlenül biztosított.

Brown [2008] is összefoglalja cikkében ezt a nehezen kezelhető problémát. Kimondja, hogy a számviteli szakma feladatai nem korlátozódnak az adat szállítására, hanem feladata az is, hogy a marginalizálódott vagy a nehezen érvényesíthető érdekek kielégítése is megtörténjen. Rámutat továbbá arra, hogy a klasszikus számvitel **monológikus**: csak adatokat **közöl** igaz és valós szemléletben. Felteszi a kérdést, hogy ez hasznos-e így, és az a bizonyos „valós szemlélet” kinek a szempontjából igaz. Kiemeli, hogy nem tisztázott ki a konkrét csoport a szemlélet mögött (view from noone)³⁹. Solomons [1991] amellet érvel, hogy a számvitelnek a tényeket kell tükröztetnie, a szakmának a tényeket kell szállítania, a központi rendezőelvnek pedig a **semlegességnek**⁴⁰ kell lennie. Ezeket az adatokat a szereplők felhasználhatják döntéseik meghozatalakor. Már saját kutatásai alapján is be kellett látnia: a szakmának nagyon kevés érdeke fűződik ahhoz, hogy olyan szempontok, mint a fogyasztóké és munkavállalóké, kielégítésre kerüljenek. Így maradnak üres területek. Watts és Zimmermann [1979] azt állította, hogy a számviteli adat nem más, mint egy áru, így a piaci viszonyok – az általános szabályok szerint – meghatározzák, hogy milyen adatokat kell előállítani és kinek. Bebizonyosodott, hogy ebben a helyzetben egyértelműen a tőkebefektetők érdekei érvényesülnek. Ebben a hagyományos (monológikus) felfogásban tehát egy adott érdekcsoport (amely az angolszász rendszerekben a befektetői csoport) felülkerekedik.

³⁹ Ezzel a meglátással nem értek egyet. Legalábbis a globális rendszerek (IFRS, US GAAP) kimondják, hogy a befektetőket kívánják kiszolgálni. Erről részletesen lásd 5.2 fejezetet.

⁴⁰ Semlegesség alatt általában azt értjük, hogy a közzétett információk torzításmentesek, valamint azt, hogy az információkat nem lehet úgy válogatni (esetleg manipulálni), hogy azok a döntéshozókat egy előre meghatározott cél irányába „tereljék”.

Ennek az egyoldalúságnak a **dialógikus** szemlélet lehet többek szerint⁴¹ a megoldása, amelynek sarokpontjai a következők:

- a *különféle* ideológiai megközelítések *elfogadása*;
- a *kvantitatív* adatok egyeduralmának *megtörése*;
- annak elfogadása és kezelése, hogy az egyes számítások *szubjektívek* vagy vitathatóak lehetnek;
- a *nem számviteli szakemberek* számára való közlés megoldása;
- biztosítani minden érdekhordozó *bevonását a döntéshozatali folyamatba*;
- figyelemmel kell lenni a *kiegyenlítetlen erőviszonyokra*;
- a dialógikus számvitelhez szükséges *intézményi változtatásokat* ki kell kényszeríteni;
- *ellen* kell állni a *monológikus* számvitel további terjedésének.

Brown [2008] az alapvető felfogásbeli különbségeket a következő táblázattal illusztrálja⁴²:

Jellemző	Monológikus megközelítés	Dialógikus megközelítés
Ismeretelméleti alap	Az ismeret minősége mérhető: alá-fölrendeltség egy adott skálán.	Szociokonstruktív: az ismeret csak adott környezetben értelmezhető. Nyitottság a kritikára.
Az emberek	Közgazdaságilag racionális ember: racionális elvek alapján döntenek, saját hasznosságukat maximalizálják, mint egyéni fogyasztók.	Politikailag racionális ember: az egyéni és a közösségi célokat is figyelembe veszik, a fogyasztáson túl több tevékenységük, kapcsolatuk és szerepük van, ideológiai irányultsággal rendelkeznek.
A vállalkozások, szervezetek	A lényeg a profit maximalizálása, részvényes (tulajdonos) központúak.	Politikai gazdaságosságot értelmeznek. Többhangúak. Sok szereplő befolyásolja a cég lépéseit (pl.: részvényesek, munkavállalók, szállítók, helyi közösségek). Konfliktusok és koalíciók vannak az egyes szereplők között.

⁴¹ Brown 2008 cikke alapján: Baber [1988], Chambers [1994], Davies [2005], Day [1998].

⁴² A cikkben foglalt táblázat fordítása.

Jellemző	Monológikus megközelítés	Dialógikus megközelítés
A szereplők céljai és preferenciái	Adottnak feltételezett (exogén).	Formált és a többi szereplővel – társadalmi érintkezés következtében – kialakított (endogén).
Társadalmi kapcsolatok	A hangsúly a személytelen piaci kapcsolatokon van.	A hangsúly a társadalom független szereplőin van, akik különféle szerveződések tagjai.
Intézményi keretek	A magán- és a közjogi intézmények elkülönítése egyértelmű.	A határ a magán- és a közjogi intézmények között kevésbé egyértelmű, a hangsúly az intézményi pluralizmuson és a párbeszéden van.
Analitikus megközelítés	Elméletileg zárt modellekre épül, gyakran formalizált, a szabályok egyértelműek. A kutató az optimális megoldást keresi.	Nyitott megközelítés. Nem az egyetlen jó megoldást keresi, hanem az érdekhordozók szempontjából elérhető kedvező lehetőségeket kínál.
Az elemzés szokásos szintje	Egydimenziós és erősen aggregált.	Nem aggregált, többdimenziós és nyílt végű.
Kutatási megközelítése	Önálló diszciplína, a neoklasszikus közgazdaságtan dominanciája, a szakma képviselőinek egyedurialma.	Inter-, multi-, transz- és posztdiszciplináris megközelítések. Több terület képviselői dolgoznak együtt.
A racionalitás	Technikai és instrumentális. Hangsúly az előrejelzésen. Extrém értékek keresése.	Heurisztikus úton meghatározott.
Adathalmaz	Jól definiált.	Nem jól definiált (flexibilis) Több tényezőtől függ.
Minőség-biztosítási folyamat	Zárt rendszer – bizonyítvánnyal rendelkező tudományterületi szakértők.	Kibővített közösség – transzdiszciplináris, több paradigmát elfogadó megközelítés
Cél	Konkrét válaszok előre feltett kérdésekre.	Vita, diszkusszió, dialógus, minél szélesebb kör bevonásával. Nem feltétlenül előre feltett kérdések megválaszolása.

Jellemző	Monológikus megközelítés	Dialógikus megközelítés
A szakértők	Tudományos alapossággal válaszokat készítenek a döntéshozók részére. Egyoldalú módszertan, nem vesznek tudomást az ismert ellentmondásokról.	A módszertan tekintetében nyitott. Szkeptikusan fogadja az „egyetlen igazság” jellegű válaszokat. Elfogadja a bizonytalanságot és elismeri, hogy nem minden magyarázható meg.

2.2 táblázat: Monológikus vs. dialógikus számviteli megközelítés Brown [2008] szerint

A *kritikus számviteli megközelítés* egy illuzórikus modellnek tűnik. A kapcsolódó módszertan túl képlékeny, a felállított elvek pedig inkább egy optimális elvárást, mint egy megvalósítható helyzetet tükröznek, olykor zavaros filozófiai fejtegetésekbe bonyolódnak. Emellett a számvitel egyik leglényegesebb tulajdonságát, az egzaktságát kezdi ki, puhítja fel a kritikus számvitel törekvése. Az sem tisztázott, hogy a szemlélet egyik alapjának tekintett párbeszéd (dialógus) miként valósul meg, mit jelent pontosan („kik beszélgetnek?”). Ennek ellenére az elmélet néhány meglátása releváns:

- **többcélúság:** egy bizonyos szempontrendszer egyik csoportnak, míg egy másik szempontrendszer egy másik csoportnak lehet hasznos, vagyis nem feltétlenül kell törekedni minden érdekhordozói csoport kielégítésére egyetlen kimutatáscsomagban;
- **marginális csoportok:** vannak olyan csoportok, amelyeknek szükségük lehet adatokra a vállalkozásról, de képtelenek érdekeiket érvényesíteni, vagy azért, mert a vállalathoz közvetlenül sehogy sem kapcsolódnak, vagy mert szervezetlenek, erőtleneek;
- **kommunikáció:** léteznek olyan érdekhordozók, akik nem szakemberek, és számukra is biztosítani kell a pénzügyi kimutatások értelmezését⁴³.

⁴³ Ezt maguk a globális rendszerek sem vállalják fel. Feltételezik, hogy az olvasó megfelelően képzett.

3. A szabályozás elmélete

3.1. A szabályozás kapcsolata a hasznossággal, a szabályozás vizsgálatához rögzített feltételek

Az értekezés előző fejezete azt tisztázta, hogy melyek lehetnek azok a felhasználók, akik szempontjából a hasznosságot értelmezni kell. Megállapítottam, hogy abban a helyzetben, ha egynél több érdekhordozó azonosítható, akkor **szükség van/lehet⁴⁴ szabályozásra**, hogy **feloldhatóak legyenek az érdekellentétek**, és egyáltalán **rendelkezésre álljanak a megfelelő tartalmú kimutatások**. A menedzsmentnek, illetve a tulajdonosnak érdeke lehet az, hogy használható adat álljon rendelkezésre a vállalkozásról. Ahogyan az előző fejezetben rámutattam, e két érdekcsoporton kívül is vannak méltányolandó információs igények, érdekek. Adódik a kérdés: hogyan kell megoldani azt, hogy a szükséges adatok előálljanak. A szabályozás szükségessége nem evidencia. Viszont igazolható, hogy a szabályozás nélküli helyzetben bizonyos érdekeket csak részben⁴⁵, egyes érdekeket pedig egyáltalán nem hajlandóak a vállalkozások önszántukból figyelembe venni, az adatigényt teljesíteni⁴⁶ (Dye, [1990]). Ennek ellenére az irodalom nem egységesen helyezkedik arra az álláspontra, hogy a szabályozás szükséges. Léteznek olyan teóriák is, amelyek azt állítják, hogy a szabályozás szükségtelen, a piaci automatizmusokhoz hasonló folyamatok megoldják majd a problémát (pl.: Thornton [2002]).

E fejezetben tehát a *kinek?* után tehát felteszem a *hogyan?* kérdést is; erre a válasz nem egyértelmű viszont közvetlen hatása van a hasznosság megítélésére.

A szabályozás vizsgálatakor közgazdaságtani összefüggéseket is alkalmazni fogok. Ennek következtében a problémára modellt kell felállítani, hogy a

⁴⁴ A van és lehet közötti választás e fejezet egyik alapkérdése.

⁴⁵ Kiszármazások, hitelezők számára szükséges információk.

⁴⁶ Például adatok az adózáshoz.

szabályok alkalmazhatóak legyenek. A modellezés érdekében néhány fogalmat tisztázni szükséges. A pénzügyi kimutatást előállítandó terméknek tekintem, amely hasznossággal bírhat, és értelmezhető a kereslete és a kínálata is. Feltételezem, hogy a pénzügyi kimutatás önállóan is hasznos részekre bontható, és e részek kapcsán is értelmezhető a hasznosság, illetve a részek külön-külön termékként felfoghatók. Rögzítem továbbá, hogy a vállalkozás menedzsmentje állítja össze a pénzügyi kimutatásokat, szolgáltatja az adatokat.

A közvetlenül a szabályozásra irányuló kutatások jelenleg két fő irányvonal mentén csoportosulnak. Az egyik iskola szerint a szabályozás szükségtelen, mert automatizmusok helyettesíthetik a szabályozást. A másik irányzat ennek az ellenkezőjét állítja.

3.2. A szabályozás szükségtelenségét megfogalmazó elméletek

Az angolszász szakirodalom három említésre méltó elméletet ismer, amelyek a szabályozás szükségtelenségét fogalmazzák meg. Ezek az elméletek úgy tartják, hogy automatikusan kialakulnak a megfelelő mennyiségű, mélységű és minőségű pénzügyi kimutatások.

3.2.1. A megbízó-ügynök elmélet következményei (Agency Theory)

Az ismert elmélet röviden így foglalható össze: ha egy csoportot (ügynököket) azzal bíznak meg, hogy egy másik csoport (megbízók) érdekeit képviselje, akkor ez úgy oldható meg sikeresen, ha elérjük, hogy az ügynök *saját céljait úgy tudja megvalósítani, hogy egyidejűleg megvalósuljon a megbízó célja is*. A klasszikus megbízó-ügynök probléma megvalósulása egy vállalkozásnál valószínűleg az a szituáció, amikor a menedzsment és a tulajdonosi csoport elválik. Több tanulmány rámutatott arra, hogy valamilyen módon a vezetői javadalmazáson keresztül kell megoldani azt, hogy a részvényesi érték maximalizálására sor kerülhessen (pl. Bayer, Burhop [2009], Jensen, Murphy [1990]). Ennek az elméletnek a számviteli vonzata sem másodlagos, hiszen a beszámoló összeállítói maguk a

menedzserek, vagyis ők állítják elő azokat a dokumentumokat, amelyek alapján megítélik a teljesítményüket. Ez egyfelől magyarázza a *könyvvizsgálók megjelenését*, akik a tulajdonosok érdekében végzik el a vállalkozás ellenőrzését, gátat szabva így a menedzserek esetleges torzító, virtuális eredményt bemutató törekvéseinek. (A könyvvizsgálónál ugyanis elvileg kizárt, hogy bármiféle érdekekkel rendelkezzen a vizsgált cégben.⁴⁷)

Egy, a menedzsment, a pénzügyi kimutatások és a társaság tulajdonosainak kapcsolatát feltáró empirikus tanulmány rámutatott, hogy *egy költséges, a menedzsereket ellenőrző monitoring rendszer, amely az ügynöki költségeket⁴⁸ emeli, hosszabb távon nem érdeke sem a menedzsmentnek, sem a tulajdonosoknak* (Holthausen, Leftwich [1983]). A tanulmány eredményei szerint, ha legalább részben attól függ a vezetés javadalmazása, hogy milyen minőségű jelentéseket állítanak elő, akkor ez automatizmusként arra sarkallja a menedzsmentet, hogy e téren is jó munkát végezzen. Másfelől egy megfelelően jelentő menedzsment megbízhatósága és reputációja is növekszik. Arra a következtetésre jutottak a tanulmány szerzői, hogy e tények következtében a szabályozás szükségtelen, mert a fenti eszközök alkalmazásával a megfelelő adatszolgáltatás automatikusan kialakul, igaz hosszabb távon.

Az előbbi gondolatmenethez a következőket fűzöm hozzá. Az érveléssel csak akkor tudnék egyetérteni, ha kizárólag a tulajdonosi érdekeknek való megfelelést szolgáló jelentés összeállítása lenne a cél. *A létező ügynöki költségminimalizálási törekvés, egy adott rendszer szerinti és kizárólag a tulajdonosok érdekeit szolgáló szabályozás betartását segíti elő, de önmagában nem biztosítja, hogy minden érdekelt hasznos információhoz jusson.*

⁴⁷ Ezt régen is, most is összeférhetetlenségi szabályokkal oldották meg.

⁴⁸ Ide tartozik minden olyan költség, amely a menedzsment (ügynökök) „fenntartásával” kapcsolatos. Ehhez számítandó a menedzserek ellenőrzésével (így a monitoringgal) kapcsolatos költség is.

Érvelhetünk úgy is, hogy a megbízó-ügynök elméletben megfogalmazott automatizmusok éppen szabályozásnak minősülnek. Az elmélet egyik eredménye az, hogy rámutat: a megállapodás, megbízás megváltoztatja a szereplők viselkedését, ezen keresztül szabályoz (Watts [1977]). A korábban alkotott szabályozó fogalom – mely konstruálása során egyik lényeges szempont az volt, hogy vizsgálhatóvá váljon maga a szabályozó intézmény – követelményeinek nem felel meg a megbízó-ügynök elmélet szabályozással kapcsolatos felfogása. Ennek oka az, hogy hiányzik az elkülönült, legitim intézmény, így nem tudom a szabályozót vizsgálni. Ezért a szabályozás ezen formáját az elkülönült szabályozó szervezet nélküli megoldásra adható példának tekintem.

3.2.2. A jelzéselmélet (Signaling Theory)

Érdekes a jelzéselméletben megfogalmazott érvrendszer, amelynek alkalmazásához szükség van egy megfelelően nagy forgalommal rendelkező tőkepiacra⁴⁹. Az elmélet szerint **a vállalkozás jól felfogott érdeke, hogy önkéntesen szolgáltatssa a szükséges és megfelelő minőségű adatokat**, vagyis önállóan megszüntesse azt az információs aszimmetriát, amely a vállalkozás menedzsmentje és a többi érdekhordozó között van. Az alapgondolat a következő: ha nincs elegendő és megfelelő minőségű adat, akkor úgy védekezik a külvilág, hogy alacsonyabbra árazza a vállalkozást (Ross [1979]).

Ezt a következő logikai láncolatból vezették le: annak érdekében, hogy friss forráshoz jusson egy gazdálkodó, érdekében áll, hogy megbízhatóan jelentsen. Ennek oka az, hogy a vállalkozások a tőkepiacon versenyeznek az elérhető forrásokért. A piaci szereplők befektetéseiktől a kockázattól függően várnak el hozamot, vagyis attól (is) függ a forrás ára (például a fizetendő kamat) és annak elérhető nagyságrendje, hogy ezt a kockázatot a befektetők hogyan ítélik meg. Ross bizonyította, hogy a befektetők *kisebb bizonytalanságot tulajdonítanak azoknak a vállalkozásoknak, amelyek megfelelő mennyiségű és minőségű pénzügyi adattal látják el a befektetőket és*

⁴⁹ Vagyis a magyar környezetben nem (vagy igen-igen korlátozottan) érvényesek az elmélet megállapításai.

a hitelezőket⁵⁰. Ebből az következik, hogy kisebb az elvárt hozama a befektetésnek, és ez olcsóbbá teszi a forrásokat.

Nyilvánvaló, hogy azok a vállalatok, amelyek jól teljesítettek, érdekeltek abban, hogy jelentéseiket közzétegyék⁵¹. A kérdés az, hogy mi történik azokkal a vállalkozásokkal, amelyek semleges (tehát se jónak, se rossznak nem mondható), vagy rossz eredményt értek el a vizsgált időszakban. A semleges eredményt elérő vállalatok is érdekeltek lesznek a közzétételben. Ennek oka az idézett tanulmány szerint az, hogy a közzététel elmaradását a tőkepiacok „rossz hírként”, vagyis rossz eredményként értelmeznék⁵², és ezzel a szükségesnél nagyobb károkat okoznának. Hasonlóan érvel Ross a rosszul teljesítő vállalkozások esetében is: nem érdeke a vállalkozásnak, hogy ne jelentse a rossz eredményt. A kutató bizonyítani tudta, hogy ezt a piac automatikusan rossz eredményként fogja interpretálni, így a „szükségszerű károk” mellett még a hitelességét is elveszíti a vállalkozás, melynek következtében a kockázati besorolása tovább romlik.

Kétségtelenül érdekes elméletről van szó, és egy legalább gyengén hatékony és megfelelő nagy forgalommal rendelkező tőkepiacon bizonyára működnek is ezek az automatizmusok. A jelzéselmélet eredményei rámutatnak, hogy az eredmények mellett van egy korlátja is a teóriának: a pénzügyi kimutatások előállítását csak az *éppen forrásgyűjtő* vállalkozások esetében magyarázza. Nem ad választ arra, hogy:

- mi biztosítja az adatszolgáltatást a források megszerzése után?
- mi a helyzet a nem nyilvános tőkepiacon forrást gyűjtő vállalkozásokkal?

⁵⁰ USA-ban gyűjtött adatok (a gyűjtést lásd Ross i.m.).

⁵¹ Ez „forrásgyűjtési” szempontból biztosan igaz. Elképzelhető olyan szempont is, amely ellenkező irányba hathat (pl. adózás).

⁵² Folyamatban van egy kutatás, amely a közelmúltban történt kötelező közzétételek elmaradása, késése és a részvényárfolyamok mozgása közötti kapcsolatot vizsgálja.

3.2.3. Saját beszerzésű adatok; a túltermelés

Léteznek olyan nézetek, amelyek szerint **nem szabad** kikényszeríteni a számviteli adatokat szabályozással, mert az túlmunkához vezet, így az erőforrások nem optimális elosztásához jutunk (Demsetz [1970]). Ez azt jelenti, hogy a vállalkozások nyilvánvalóan jól felfogott érdekükből kiindulva rendelkezésre bocsátanak bizonyos mennyiségű adatot. Aki ennél többre kíváncsi, az saját erőforrásai felhasználásával juthat azokhoz hozzá:

- a cégtől magától szerzi be ezeket, a modell szerint térítés ellenében, a kereslet-kínálat alapján kialakított áron;
- megállapodik tanácsadókkal, akik ezeket az adatokat számára begyűjtik, esetleg értelmezik, információvá változtatják (ezt is fizetség fejében).

A befektetési, hitelezési döntéseknél ezt a többletköltséget a befektetők, hitelezők figyelembe veszik, így idővel kialakul egy, az elméleti közgazdaságtanból ismert egyensúlyi állapot, amelynek következtében a vállalkozások önszántukból annyi adatot adnak, ami az erőforrások optimális elosztásához vezet. Az amerikai szabályzó, a tőzsdei- és értékpapír-felügyelet (SEC) is, maga mögött a világ legnagyobb tőkepiacával, foglalkozott ezzel az elmélettel. Elgondolkodtak azon, hogy szabad-e egy szabályozónak rákényszeríteni olyan közzétételi követelményeket a vállalkozásokra, amelyekre a befektetők nem kíváncsiak⁵³.

Az elmélet tisztán logikai alapon zárt és várható, hogy hosszabb távon az egyensúlyi állapot megvalósul. A modell problémáját abban látom, hogy *nem számol az optimális pontba való eljutáshoz szükséges idővel*. Itt is alkalmazható az a kritika, amelyet Rosenstein és Rodan már 1929-ben és 1934-ben leírt, miszerint a piaci egyensúlyi állapot mellett az abba való eljutáshoz szükséges idővel is számolni kell (id. Mátyás [1996], 206. old.)⁵⁴. Emellett a számviteli kimutatások természete olyan, hogy nem

⁵³ Érthető, hogy a SEC alaposan megfontolja, mielőtt egy új adat **kötelező** közzétételét írja elő (gyakorlatban lásd: SEC, rule 415).

⁵⁴ Szellemesen kritizálja az időtényező figyelmen kívül hagyását Zwiedinec és Südenhorst [1953]: meglátásuk szerint: „az időtényező figyelmen kívül hagyása a közgazdaságtant problémamentessé teszi” (id. Mátyás [1996]).

folyamatosan, hanem periódusonként jelennek meg (nagyobb cégeknél negyedévente, sokszor csak évente), így a jelenlegi üzleti környezet ismeretében megengedhetetlenül sokáig tartana, míg kizárólag automatizmusokon keresztül eljutnánk az optimális pontba.

Ennek a belátása tisztán *logikai alapon* is elvégezhető. A pénzügyi kimutatásokkal szemben megköveteljük az időszerűséget (vagyis hogy megfelelően megbízható adatok kellő időben rendelkezésre álljanak). Conover, Miller és Szakmary [2008] kutatása bemutatta, hogy az adatok előállítását az arra jogosult szervezet 90 – 210 napon belül írta elő (Conover et. al. [2007]). A döntéshozatal szempontjából mind a befektetők, mind a hitelezők számára a fenti időintervallumon belüli adatszolgáltatás tűnik elviselhetőnek. Erre szolgáltat bizonyítékot Cheng és Neamitu [2008] témát is érintő elemzése, az IASB és az FASB időszerűséggel kapcsolatos meglátása. Ezt támasztják alá saját kutatásaim is. Egy ezt a témát firtató kérdésre mind a vizsgált bankok (meglepő módon egybehangzóan) és ugyanígy a mások beszámolóját hasznosító vállalkozások is alátámasztották tapasztalataikkal, hogy döntéseik megalapozásához a legfőbb 90-180 napja készült pénzügyi kimutatások szükségesek. Tekintetbe véve a pénzügyi kimutatások elkészítéséhez szükséges időt és azt, hogy az ilyen egyensúlyi helyzetek nem egy lépésben, hanem iteráció útján alakulnak ki⁵⁵ nem tűnik tarthatónak ez a típusú (ön)szabályozás.

Ebből azt a következtetést vonom le, hogy ez az elméleti modell a gyakorlatban valószínűleg nem állná meg a helyét. Az elméletnek ennek ellenére rendkívül fontos üzenete, önállóan is alkalmazható eredménye az, hogy az **informálásnak ára van**, és ezzel **az áldozattal számolni kell**, az erőforrásokat helyesen kell allokálni; függetlenül attól, hogy a *laissez faire* megközelítést fogadjuk el, vagy azt, hogy szükség van a korábban alkotott fogalom szerinti szabályozóra.

⁵⁵ Lásd Schultz, Tinbergen és Ricci pókhálóelméletét (id. Mátyás [1996], 212. old.)

3.3. A szabályozás szükségességét alátámasztó elméleti gondolatok

A jelenlegi *gyakorlat (tapasztalat)* a szabályozás szükségességét igazolja vissza. A szabályozáselmélet két lényeges okkal magyarázza, indokolja ezt:

- a *piaci hibákkal*;
- a *társadalmi optimum* elérésének biztosításával.

3.3.1. Piaci hibák

A) A vállalkozás, mint információs monopólium

Kézenfekvő, hogy a számviteli adatok szolgáltatására egyedül a vállalkozás képes, vagyis ebből a szempontból **monopolhelyzetben van**. A monopóliumok magasabb áron, a keresetnél kevesebb mennyiséget termelnek. Mivel a pénzügyi kimutatások (annak részei) felfoghatóak előállított terméként⁵⁶ így az előző tézis és következményei továbbvihetők a számviteli adatokra is (ennek következtében közvetlenül az előállítható információra is). Mivel egyetlen vállalkozásról (csoportról) beszélünk, arra nincsen lehetőség, hogy több adatelőállítót fogjanak hadrendbe, de arra igen, hogy beavatkozzanak, és a termelés (jelentés) mennyiségét szabályozzák. A külső szabályozás következtében felmerül a kérdés: ki fizeti meg az adatelőállítás költségeit. A szabályozás szükségességét az információs monopóliummal magyarázó gondolat kísérlet bíráló e költségvonzatra mutatnak rá: a beavatkozás nem lehet megoldás, mert ebben a helyzetben a vállalkozások ezt a költséget – így vagy úgy – áthárítják a vásárlóikra (beleépítik az árakba), így nem csak azok fizetik meg ennek az információnak az árát, akik végül hasznosítják azt (Hakansson [1977], Wagenhofer [1990]). E vita jelenleg is tart, és meglehetősen parttalan is, mivel olyan empirikus kutatás még nem volt, amelyik az egyik vagy a másik nézetet alátámasztaná.

⁵⁶ Pontosabban jószággént.

B) A számviteli adat, mint közjószág

A közjószágra jellemző, hogy azáltal, hogy valaki fogyasztja (használja) a többieket nem korlátozza ugyanannak a jószágnak a fogyasztásában (használatában). A számviteli adatok előállítását ebből a szempontból két tanulmány is vizsgálta (May, Sundem [1976] és Gonedes, Dopuch [1974]). Megállapították: a **számviteli adatok közjószágnak minősülnek**. Ez a megállapítás *csak a nyilvános számviteli adatokra vonatkozik*. Ezt a megállapítást összekapcsolhatjuk a szabályozással egy többször bizonyított ténnyel: *a közjavak nem állnak elő megfelelő mennyiségben, csak akkor, ha kívülről beavatkoznak*. Így magyarázható a szabályozás szükségessége.

Ha a közjószágokkal kapcsolatos ismereteket közvetlenül az adatok előállítására alkalmazzuk, a következő folyamatokra számíthatunk. A számviteli adatok előállításának elégtelenségére az úgynevezett potyautas (freerider) jelenség ad magyarázatot. A felhasználók nem vállalják az előállítási költségeket (ahogy az idézett tanulmányok rámutatnak: azt fogják sugallni, hogy *konkrétan nekik* nincsen szükségük az adatokra), ennek következtében *automatikusan* nem áll rendelkezésre elegendő forrás, így nem adottak a feltételek az adatok előállításához. Ezért az elégtelen adatszolgáltatás problémája szabályozással oldandó meg.

A közjavak természetét kutatta Coase [1960] is, aki szerint a közjószágok, így a számviteli adatok termelésének optimális szintje is létrejön automatikusan, nem szükséges a szabályozás. Coase tézise szerint az érintett felek alkut kötnek, így az optimum kialakul. Coase modelljének működési feltételei között szerepelt, hogy:

1. nincsenek tranzakciós költségek;
2. az érintettek teljes körűen feltérképezhetők.

Coase feltételei nem állják meg a helyüket (Hoppe [2004]). Ez a számviteli adatok „gyártására” is igaz. Az érintettek feltérképezése és velük „alku kötése” nem lehetséges, hiszen kilétük nem ismert, és nagyon sokan lehetnek. Maga az alku megkötése is olyan tranzakciós költségekkel járhat, hogy azt vállalni nem érdemes. A Coase által vázolt gondolatmenetet a számvitelre alkalmazva megállapíthatjuk: azt a hipotézist, hogy a szükséges mennyiségű adat (termék) automatikusan előáll, el kell vetni.

3.3.2. A társadalmi optimum

Az elméleti kutatók a társadalmi optimum felől is alátámasztották a számviteli szabályozás szükségességét. Ez pusztán logikai alapon is levezethető. A legtöbb közgazdasági modell feltételezi a széles körben rendelkezésre álló, ingyenes adatokat. Ez a feltételezés illuzórikus, de az már nem, hogy ennek irányába törekszünk. A „széles körben rendelkezésre állás” megvalósulása azt jelenti, hogy mindenki egyformán hozzáfér az adatokhoz, vagyis **információs szimmetria** van. Ezt az FASB a *fair market* kialakulásának egyik előfeltételeként azonosította, és küzdött is minden olyan jelenség ellen, amely ennek ellenkezőjét (információs aszimmetria) célozza, illetve használja ki (például: bennfentes kereskedelem), ugyanis bizonyítható, hogy ezek a jelenségek aláássák a befektetői és a hitelezői bizalmat. Ennek elvesztése pedig **társadalmilag szuboptimális** (részletesen: Gaa [1988]).

A szakirodalom kifejti, hogy léteznek olyan szereplők, akik az információs aszimmetria fenntartásában érdekeltek. Tipikusan a menedzsment kapcsán választhatók olyan helyzetek – amelyek hatványozottan jelentkeznek akkor, ha a menedzsment és a tulajdonos átfedésben van –, amikor a menedzsment saját jövedelmének a maximalizálása érdekében⁵⁷ arra törekszik, hogy (további) információs előnyt szerezzen (lényegében: adatot titkoljon el).

3.4. Szabályozás vs. nem szabályozás és a szabályozási paradoxon

Az egymással ellentétes eredményre jutó elméletek áttekintése után felmerül a kérdés: végül *melyik elmélet fogadható el igaznak?* Elemzésem szerint ebben a kérdésben egyetlen védhető megállapítást lehet tenni: **a gyakorlat a szabályozott számvitelt igazolta vissza. Eddig nem sikerült empirikus kutatással bizonyítani, hogy a szabályozott adatszolgáltatás kapcsán létrejövő hasznok meghaladják az emiatt felmerülő költségeket** (Wolk et al [2008]).

⁵⁷ Lásd Megbízó-ügynök elmélet (Agency Theory)!

E gyakorlat által visszaigazolt helyzetet (a szabályozott számvitelt) a kutatók deduktív módszerekkel tudták alátámasztani⁵⁸. Bár az érvek meggyőzőek (de nem kétségtelenek) a szabályozás mellett, a szabályozás szükségessége önmagában is problémás terület.

Tételezzük fel, hogy a szabályozás, és így a kötelező beszámoltatás következtében **létrejövő hasznok meghaladják** a felmerülő költségeket. E feltételezés után **sem lehet azonban biztosítani**, hogy az előálló helyzet az erőforrások társadalmilag optimális (akár csak Pareto-optimális) elosztásához vezet (szabályozási paradoxon). Ennek a furcsa tételnek az alapja **Arrow lehetetlenségi tétele**, mely szerint ha egyszer *elhagyjuk a szabadpiaci árazás feltételét, nem leszünk képesek meghatározni az össztársadalmi preferenciákat*⁵⁹. Ennek az is a következménye, hogy a *társadalmi érdek* nem lehet egyértelmű fogalom, hiszen nem tudjuk kiszámítani a össztársadalmi hasznosság maximumát.

E tézis alapján megállapítható, hogy szabályozott környezetben nem lehet garantálni, hogy a számviteli adatokat optimális (társadalmilag optimális) mennyiségben állítják elő.

A fenti ténnyel kapcsoljuk össze a következő meglátást: **a közösségi jószágokat általában „túltermelik”**.

E meglátás következménye: a **szabályozónak mindig törekednie** kell arra, hogy a **túltermelést, szükségtelen adatok előállítását** a rendelkezésre álló eszközeivel **megakadályozza**. A szabályozónak figyelembe kell vennie, hogy ez egy ilyen piac, és bizonyos értelemben a vállalkozást is védenie kell. Így tesz sokszor az FASB is, amikor bizonyos közzétételi követelményigényeknek ellenáll, a költségességére vagy a szükségtelenségére hivatkozva.

⁵⁸ Lásd a fenti gondolatokat a szabályozás mellett!

⁵⁹ Ha a szabadpiaci árazás működne, akkor a kereslet-kínálat egymásrahatása automatikusan kialakítaná az árat, és az erőforrásokat az optimális módon alokulná.

A következő táblázat áttekinthető formában mutatja be a szabályozás mellett és az ellen szóló érveket:

Jelenség, probléma	Szabályozás mellett érvelők	Szabályozás ellen érvelők
A vállalkozás információs monopóliuma	A szabályozatlanság az adatok alultermeléséhez, monopolista árazáshoz, társadalmilag szuboptimális outputhoz vezet.	A vállalkozások érdekeltek az önkéntes jelentésben, egyébként hátrányba kerülnek a tőkepiacon ⁶⁰ (signaling theory következménye).
A menedzserek önálló érdekei, a jelentések manipulálása	A szabályozás segítségével ez ellen fel lehet lépni.	A szabályozás nélkül is kialakul a tulajdonosi ellenőrzésen keresztül (agency theory alkalmazása).
Közösségi érdekek	Közösségi szempontból kívánatosak a nyilvánosan elérhető, kimerítő és összehasonlítható adatok (pl.: bennfentes kereskedés elkerülése).	A szükséges adatokat a közösség érintett tagjai meg tudják vásárolni, így optimális az erőforrások allokációja.
TAPASZTALATOK		
A jelenlegi gyakorlat	A jelenlegi gyakorlat visszaigazolja	A jelenlegi gyakorlat <i>nem</i> igazolja vissza.

3.1 táblázat: Érvek a szabályozás ellen és mellett
(saját szerkesztés)

A szabályozás nem kizárólag a számviteli dokumentumok rendelkezésre állását célozza, **másik feladata az egységesség (összehasonlíthatóság) és a valósághű bemutatás biztosítása.**

Az empirikus kutatásom során megállapítottam⁶¹, illetve a két legnagyobb számviteli rendszer minőségi követelményeiből, vagy bármely nemzeti rendszer alapelveiből is kitűnik: egy adathalmaz *nem sokat ér* a

⁶⁰ Nem a vállalkozásra vonatkozó terméket tekintik a terméknek, hanem az egyes befektetési lehetőségeket.

⁶¹ Részletesen lásd a hitelintézetekkel és a vállalkozásokkal folytatott mélyinterjúk leírásában az összehasonlíthatóság fontosságáról megállapítottakat, illetve az egyes számviteli rendszerek minőségi jellemzőinek összevetéséről alkotott táblázatot (4. fejezet).

felhasználóknak, *ha nem* vagy csak önmagával (tehát időben) *összehasonlítható*. A megalapozott piaci döntések megkövetelik, hogy a pénzügyi kimutatások egymással összehasonlíthatóak legyenek. Az összehasonlíthatóság nem valósul meg akkor, ha nincs szabályozás⁶². Mi alapján lesz összehasonlítható két különböző vállalkozás által készített pénzügyi kimutatás? Mivel a gazdasági események megragadásánál különféle – önmagukban is logikus – megoldások létezhetnek, a *szabályozás nélkül nem létezne olyan automatizmus, amely segítségével az összehasonlíthatóság (azonos kezelés) előáll*.

A globális rendszerek⁶³ az összehasonlíthatóságnak *rendkívüli* jelentőséget tulajdonítanak. (Lásd például az újramegállapítás intézményét, a számviteli politika változtatásának lehetőségeit és következményeit a globális rendszerekben [IAS 8, SFAS 16, illetve a minőségi jellemzők]).

Le lehet vonni azt a következtetést is, hogy az a tény, miszerint a szabályozás törekszik arra, hogy ne lehessen egyes helyzeteket félrevezető módon bemutatni (valósághű bemutatás) szintén része az összehasonlíthatóságnak. Elsőre furcsának hat ez a megállapítás. Hogyan lehet ezt a tényt besorolni az összehasonlíthatóság *alá*? Ha az összehasonlíthatóságot tágan értelmezzük, akkor meglátásom szerint ez felfogható úgy, hogy abban a helyzetben, ha egy eseményt be lehet mutatni „helyes” vagy „félrevezető” módon, akkor a szabályozásnak arra kell törekedni, hogy a helyes⁶⁴ bemutatás valósuljon meg minden esetben. Ez pedig elvezet az *egységesség és a konzisztencia* követelményéhez, és kihangsúlyozza azt az elvárást, hogy döntési lehetőség esetén azt kell választani, amely a valósághű bemutatást biztosítja.

Egy többválasztásos helyzetben a cél a legjobb megoldás kiválasztása. E megoldandó probléma kapcsán felvetődik: ki az, akinek a feladata a legjobb

⁶² Léteznek (meglátásom szerint) extrém vélemények, amelyek szerint idővel ez is megvalósul.

⁶³ Az Szt. is megköveteli az összehasonlíthatóságot.

⁶⁴ A helyesség tartalmáról, értelmezéséről lásd a gyakorlati megvalósulásról szóló fejezetet: minőségi követelmények, alapelvek (4. és 5. fejezet).

megoldás kiválasztása. A gyakorlati tapasztalatok arra mutatnak rá, hogy ezt nem lehet minden helyzetben „központilag” eldönteni. A szabályozó számtalan esetben általában magára a vállalkozásra kell bízva a döntést. Ekkor a valósághű bemutatás elérése érdekében maga a vállalkozás alakítja ki a számviteli politikáit. Ez a folyamat az összehasonlíthatóság ellen hat.

3.5. A szabályozás folyamatának természete

Ha már nem azt a kérdést feszegetjük, hogy szükség van-e a szabályozásra, hanem elfogadjuk létezését és szükségességét (például azért, mert a gyakorlat ezt igazolja vissza), akkor továbbléphetünk. Vizsgálhatjuk azt, hogy a szabályozás létezése mellett működésének mi a természete és logikája.

„A szabályozás szükségképpen politikai tevékenység.” (Wolk et al. [2008] p.101) Ez nem valamiféle negatív jelző, és nem is meglepő. Egy olyan rendszerben, ahol szabályozás van (tehát a szabadpiaci árazás feltételét elhagyjuk), nem lehetséges társadalmi szempontból a maximális hasznossághoz jutni, mert – ahogyan azt korábban láttuk – nem lehet felmérni az össztársadalmi hasznosságot, és így meghatározni az érdekeket. Ez azt jelenti, hogy a szabályozást nem lehet tisztán a közgazdasági racionalitáson keresztül megvalósítani. Minden olyan szereplő, akinek érdeke fűződik a számviteli adatok előállításához és annak tartalmához, megkísérli az érdekeit érvényre juttatni, vagyis a **szabályozót befolyásolni** a maga érdekében.

E politikai természetnek vannak következményei: ahhoz, hogy sikeresen **fennmaradjon** a szabályozó, több esemény bekövetkezésére lehet számítani⁶⁵:

- elfogadott *döntéshozatali eljárás* (due process) kialakulása;
- *befogáselmélet* és *életciklus-elmélet* által jósolt folyamatok beindulása (Revsine [1991]).

⁶⁵ Ezeket a megfigyeléseket az FASB gyűjtötte össze és rendszerezte.

A) A döntéshozatali eljárás

Az elfogadott döntéshozatali eljárás kialakulása a szabályozó testület fennmaradásának feltétele – állapította meg Krislov és Musolf [1964]. Ha nem létezik széles körben elfogadott folyamat, akkor az a szabályzó megszűnéséhez vezethet. Erre a szituációra iskolapélda az FASB előtti két egyesült államokbeli számviteli szabályzó a CAP és az APB kudarca. Az FASB elemzései alapján e két szervezet megszűnésének az is a közvetlen oka volt, hogy nem volt olyan elfogadott döntéshozatali eljárásuk, amely biztosította volna, hogy az érdekhordozók széles körének *megfelelő* szabályok kerüljenek bevezetésre. Az elemzések rámutattak arra, hogy a számviteli szakma (a két szervezet megszűnése előtt) kimondottan azt gondolta, hogy a *zárt ajtók mögötti döntéshozatal* pont előnyére válik a szabályozásnak, mert az érdekhordozókban a *függetlenség* érzetét kelti. Ebben az időszakban a szabályozók úgy gondolták, az egyetlen feladatuk az, hogy azonosítsák az üdvöztető számviteli megoldásokat, vagyis a *normatív számviteli szemléleten nem mutattak túl*. A szervezetek bukásának elemzése bebizonyította: céljaiknak pontosan az ellenkezőjét érték el, az érdekeltek kizárólag parancsokkal találták magukat szemben, és nem értették, hogyan alakult ki egy adott szabály, milyen indokkal került bevezetésre. Így egy idő múlva már nem követték a számukra értelmetlennek tűnő szabályokat. Ez a normatív nézet egészen a hatvanas évekig tartotta magát. Az FASB és az IASC (később: IASB) pontosan ezzel a normatív szemlélettel szakított, és egy szabályozott, széles kört bevonó döntéshozatali folyamatot alakított ki (due process).

Ezeknek a folyamatoknak ára van. Az átlátható, széles kört bevonó döntéshozatali folyamat következménye a *lassúság*. Az elméleti közgazdaságtan erre a jelenségre, mint *demokratikus bénultság* hivatkozik⁶⁶. Úgy tűnik azonban, hogy ezt kénytelen vállalni a környezet, mert ez lesz képes megalapozni azt a „legitimációt”, amely nem a jogszabályokból és az állami kényszerből fakad, hanem egyfajta játékosok közötti konszenzusból.

⁶⁶ Az elméletet részleteiben Arrow dolgozta ki.

A jogszabályokon és az állami kényszeren alapuló szabályozó fennmaradásával kapcsolatosan módosítani kell a fenti gondolatmenetet. Azt természetesen előbb-utóbb el lehet érni (például szankciókon keresztül), hogy a vállalkozások szabálykövetők legyenek, elkészítsék a dokumentumokat. Ekkor a kérdést át kell fogalmazni: hasznosnak tekintik-e ezeket a dokumentumokat? Ha nem, akkor idővel eljutnak oda, hogy elkészítik ugyan a kimutatásokat, de azok nem lesznek megfelelő minőségűek, és nem vagy nem általános céllal hasznosítják azokat. Nem nehéz belátni: a szükségtelenül összeállított kimutatások nem bírhatnak hasznossággal, mert nem elégít ki szükségletet.

B) Befogáselmélet, életcikluselmélet

Revsine (1991) rámutatott arra, hogy csak idő kérdése, és a szabályozó arra fog törekedni, hogy *saját fennmaradását biztosítsa*. Ez azt jelenti, hogy megfelelően erős és szervezett érintettek érdekeinek irányába tolódik el a szabályozás azért, hogy saját szükségességét ezek ne kérdőjelezzék meg. Ha ez a folyamat elindul, akkor azt mondjuk, hogy a szabályozást az **adott érdekhordozói csoport befogta**.

Az USA-ban erre konkrét, kutatott példa is rendelkezésre áll. 1976-ban kezdte meg az amerikai kongresszus annak vizsgálatát, hogy az akkori nyolc legnagyobb számviteli szolgáltató cég⁶⁷ nem fogta-e be a szabályozást. A vizsgálat végeredménye végül az lett, hogy nem lehetett bizonyítani a közvetlen befolyásolást, de jó néhány fél beépítését kérték a döntéshozatali folyamatba, amely gátolni próbálta, hogy ez a jövőben kialakulhasson (Hussein, Ketz [1980]).

3.6. Az eltérő szabályozás kialakulásának okai

A szabályozás létezésének tudomásulvétele után a szabályozás tartalmát is vizsgálni kell. Ha kialakult a szabályozás és a szabályozó, akkor felmerül a kérdés: miként lehetséges, hogy más módon határozzák meg és más

⁶⁷ The Big Eight. Ebből lett a Big Four.

tartalommal töltik meg a hasznos pénzügyi kimutatás fogalmát különféle szabályozók.

Ezt a jelenséget két lépésben vizsgálom. Az első lépés a *rendezőelvek* vizsgálata. A főbb rendezőelvek vizsgálhatóak „szabályozófüggetlenül”, tehát a szabályozók teljes körére. Második lépésként a konkrét *tartalmi szabályokat* vizsgálom. Itt a teljes körű összehasonlítás értelemszerűen nem kivitelezhető. A tartalmi szabályozással kapcsolatos kutatást szűkítem a globális rendszerek és a magyar számviteli szabályozás előírásaira.

3.6.1. A számvitel körülhatárolása, és a számvitel szabályozásának szintjei

Ahhoz, hogy a számvitel szabályozásával kapcsolatosan megállapításokat fogalmazzak meg, először magát a szabályozás tárgyát kell körülhatárolni. A szabályozás tárgya *általában* a pénzügyi kimutatások tartalma. A szabályozás nem minden esetben áll meg a pénzügyi kimutatásnál,⁶⁸ van hogy továbblép, vagy a pénzügyi kimutatáson túlmutató elemekkel is számol, ezért érdemes a szóba jöhető legfőbb szintet megragadni, amelynek részhalmaza a pénzügyi kimutatás. Ez a „legfőbb szint” a számvitel.

A számvitel definiálásával sokan próbálkoztak már. Megfigyelésem szerint a legkevesebb problémát azok a definíciók okozzák, amelyek a számvitel területeit és feladatait tárják fel, elismerve, hogy konkrét definíciót adni nehéz. Baricz és Róth [2002] a számvitelt az átfogott tevékenységterületek alapján ragadja meg (lásd: Baricz-Róth [2002], 5. old.)

A számvitel egyes részterületeinek kutatói a definíciót saját kutatási területüket szem előtt tartva módosítják (például Nobes és Parkers [2006], Malasics [2002], 37. old.). Nobes és Parker felfogása a vizsgálat szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír:

⁶⁸ Lásd: fejlesztési törekvések (4. fejezet).

„A számvitel egy olyan módszertan, amelyet eltérő politikai, gazdasági és társadalmi környezetben gyakorolnak.” (Nobes-Parker [2006], 5. old.)

E fogalomalkotás jó néhány kutató álláspontja szerint hiányos: a számvitelt módszertanná zsugorítja (lásd Malasics [2002] szempontrendszer, Baricz-Róth [2002] definíció elemei). A fogalmat az összetevők teljességének irányából nem vizsgálom⁶⁹. A probléma azonban ráirányítja a figyelmet arra, hogy a számvitel *eltérő körülmények között* működik, és ezek a körülmények tükröződnek a szabályozásban, a szabályokban.

A szabályozás eltérésének lehetséges okai előtt fel kell tárni, hogy mi az átfogása az adott szabályozásnak (szintek).

A számviteli szabályozás kapcsán **két szintet** érdemes megkülönböztetni. Az egyik a **nemzeti szint**, a másik pedig a **nemzeti szint fölött álló szint**. Utóbbit a továbbiakban nemzetközi szabályozásnak nevezem.

A két különböző szintre a következő fogalmakat alkotom.

Nemzeti szintű számviteli szabályozás a számviteli szabályok és a szabályozás megalkotásával, módosításával, valamint betartatásával szorosan összefüggő intézmények olyan összessége, amelyek csak adott nemzeti keretek között elfogadottak, legitimek és kikényszeríthetőek.

E szint létezése triviális, bizonyítást sem igényel. Az egyes országok – mint jogi szuverének – a tapasztalat szerint élnek azzal a lehetőséggel, hogy számviteli szabályozást hozzanak létre. Ezek a nemzeti szabályok egymástól kisebb-nagyobb mértékben különböznek (Nobes és Parker [2006]).

⁶⁹ Magam sem értek egyet azzal, hogy itt *kizárólag* egy módszertanról van szó, de természetesen van ilyen vetülete is a számvitelnek (és az kétségtelenül erős).

Nemzeti szint fölötti számviteli szabályozás a számviteli szabályok és e szabályozás megalkotásával, módosításával, valamint betartatásával szorosan összefüggő intézmények olyan összessége, amelyek nemcsak nemzeti keretek között *elfogadottak, legitimek és kikényszeríthetőek*, hanem azok egységes módon alkalmazandók több nemzet területén is, és a lefedett terület világgazdasági szempontból meghatározó jelentőségű.

A két eset mellett létezhet az az *elvi* lehetőség, hogy egy szabályozás több nemzetnél egyszerre alkalmazandó, de az adott csoportosulás nem jelentős világgazdasági szempontból⁷⁰. Ezt a rendkívül speciális helyzetet a nemzeti szabályozással együtt érdemes kezelni. Ilyen állapot – vizsgálataim szerint – még nem állt elő, és kialakulása nem is várható. Nem szabad összetéveszteni ezt a helyzetet azzal, hogy egy ország egy másik ország szabályainak *mintájára* alakítja ki szabályait, hiszen legalább a hatályosítás, betartatás, módosítás és az intézményrendszer (jogilag is) elkülönül a két országban.

Elvileg elkülöníthető egy harmadik (a nemzeti alatti) szint is: az *ágazati számviteli szabályozás* (pl. mezőgazdaság, pénzügyintézet stb). Az ágazatot külön szintként értelmező nézetekkel nem tudok egyetérteni. Ebben a helyzetben nem különálló szabályozásról, hanem egy speciális számviteli témára adott részletszabályozásról van szó és nem elkülönítésről (vö. még a szabályozó fogalommal).

Néhol hivatkoznak *regionális szintű számviteli szabályozásra* is. Ezt a fogalmat korábban az EU (akkor még EGK) számviteli irányelveire alkalmazták. A számvittel konkrétan két irányelv foglalkozik⁷¹. Ezek az irányelvek keretszabályoknak tekinthetők és az egységesítés irányát mutatják. Jellemzőjük az, hogy a kívánt egységesítés mellett *nagyon sok választást engedtek*.

⁷⁰ Egy ország átveszi egy másik ország számviteli szabályait, de az adott szabályrendszert nem vették át tömegesen más országok.

⁷¹ Ide nem értve a könyvvizsgálattal foglalkozó irányelvet.

Az irányelvek – melyeket kétséget kizáróan a globális számviteli szabályozás előfutárának tekinthetünk – több politikai kompromisszum eredményeként jöttek létre és az elfogadásukkor konszenzus volt abban, hogy az egyik legjobb számviteli szabályrendszer volt. Az első olyan szabályrendszer, amely képes volt az angolszász és a kontinentális számviteli gyakorlatot ötvözni. A szabályrendszer kidolgozása a 60-as években kezdődött meg és az Egyesült Királyság 1973-as csatlakozásakor történt irányváltás, hangúlyeltolódás, éppen az előbb említett ötvözés irányába.

A szabályozás erénye, hogy *képes volt a nemzeti sajátosságokat is integrálni*. Ennek következtében olyan kompromisszumok születtek, amelyeket általában hátrányként említenek:

- túl sok választási lehetőség;
- kétséges összehasonlíthatóság és konzisztencia ;
- a szabályok nem felelnek meg a multinacionális vállalkozások elvárásainak, amelyek általában a világ több tőkepiacán intenzíven jelen vannak. (Linder [2006]).

A szabályozást több alkalommal módosították. Egyrészt az új típusú számviteli jelenségekre születtek válaszok (pl. mérlegen kívüli tételek stb), másfelől számos, a szabályozás szempontjából elvi jelentőségű kérdés is több-kevesebb sikerrel rendezésre került. Az irányelvekben megjelentek olyan elemek is, amelyek *nem* a pénzügyi kimutatások *tartalmára*, *jellemzőire* irányultak, *hanem elvi jelentőségű problémákat rendeztek*:

- közzétételi kötelezettségekkel kapcsolatos kérdések;
- könyvvizsgálati kötelezettséggel kapcsolatos rendelkezések;
- nagyságrend értelmezése (kis- és középvállalkozási szint megragadása).

2002-ben az EU elrendelte, hogy a tagállamok kötelezzék a nyíltpiaci forgalomban lévő papírokkal rendelkező vállalkozásokat az IFRS-ek

alkalmazására⁷². Ezzel megvalósult, hogy e vállalkozások körében nem léteznek irányelv-konform nemzeti variánsok. Emellett kiküszöbölték azt a sok kritikát kiváltó problémát, hogy az irányelvek továbbfejlesztése nem volt folyamatos. Az eltolódás a standardok irányába azt eredményezte, hogy a szabályalkotó (szabályozó) szerep kettévált. Egyfelől egy rendeletben az elvi jelentőségű problémákat rendezték, másfelől utaltak egy szakmai szervezetre, amelynek a szabályait be kell tartani. Az EU tehát *nem lemondott az irányelvekkel való szabályozásról*, hanem – elemzésem szerint – másra hasznosítják azokat: a standardok a tartalmat, a formát és a minőségi jellemzőket rendezik, az irányelvek pedig a magas szintű elvi szabályokat. Emellett az irányelvek megőrzik a szerepüket abban, hogy a tagországok nemzeti szabályainak kereteit kijelölik.

Ez azonban már nem nevezhető a korábbi értelemben vett regionális szabályozásnak, mert az már nem igaz, hogy az IFRS-ek csak egy régióban⁷³ érvényesek, e régió kereteit az IFRS-ek **messze túllépték**.

Mivel az IFRS-ek csak azokra a cégekre vonatkoznak (kötelezően), amelyeknek a papírai nyíltpiaci forgalomban vannak, felmerülhet a kérdés, hogy a többi, nem nyilvános társaság esetén mi a helyzet. Ott nem érvényesülnek az irányelvek és nem hoznak létre regionális szabályozást? *Jogi értelemben* az irányelvek érvényesülnek ugyan, de az irányelv jelleg és a választási lehetőségek száma miatt könnyedén kialakíthatók voltak egymástól lényegesen eltérő nemzeti szabályok is.

Levonható az a következtetés, hogy a nemzeti szabályozáson és a nemzeti szint fölötti szabályozáson túl más szintet elkülöníteni nem lehet (nem érdemes).

Párhuzamos folyamatok a hetedik irányelv kapcsán is azonosíthatóak. Az irányelveket az átfogás szempontjából is jelentősen továbbfejlesztették, például az értekezésben részleteiben nem érintett társaságirányítás területén.

⁷² 1606/2002 EU rendelet.

⁷³ Ha elfogadjuk az EU-t régiónak.

Megjegyzem, hogy az irányelvekkel való szabályozásnak egy új kérdéssel is szembe kell néznie. Az IASB 2009 júniusában fogadta el⁷⁴ a még a jogelőd IASC által körvonalazott kis- és középvállalkozásokról szóló standardot. A standard meghatározta e vállalkozások pénzügyi kimutatásainak minőségi jellemzőit, tartalmát és formáját, de azt, hogy kinek kell vagy kinek lehet ezt alkalmaznia, az már nemzeti vagy regionális (EU) kérdés. Ezt eldönteni regionális szinten rendelet segítségével, nemzeti szinten pedig jogszabállyal lehet.

3.6.2. A nemzeti szabályozás, az eltérésre okot adó tényezők

Feltételezhető, hogy a nemzeti szabályozók célja olyan szabályrendszer összeállítása, amely az érdekhordozók vagy kiválasztott érdekhordozók számára hasznos pénzügyi kimutatások összeállítását teszi lehetővé.

Ha ezt a kézenfekvő feltételezést elfogadjuk, akkor felmerül a kérdés, hogy miért nem alakultak ki (közel) azonos számviteli szabályok mindenhol. Nobes és Parker számvitel körülhatárolásával kapcsolatos definíciója⁷⁵ mutat rá az eltérés okaira: mások más módon kívánják megvalósítani e célt. A különbözőségek okait tehát magában a nemzeti szabályozóban és a közvetlen környezetben kell keresni. Nobes és Parker [2006] a következő befolyásoló tényezőket tárja fel:

- jogi berendezkedés;
- a vállalatfinanszírozás formája;
- kulturális különbség;
- az állami információigény befolyása.

⁷⁴ Közzétéve: 2009. július

⁷⁵ „A számvitel egy olyan módszertan, amelyet eltérő politikai, gazdasági és társadalmi környezetben gyakorolnak.” (Nobes-Parker [2006], 5. old.)

3.6.2.1. A jogi berendezkedés

Bár a szakirodalom felsorolja a jogi berendezkedést, mint a különbségekben szerepet játszó tényezőt, e tényező közrejátszását lehet a legnehezebben tetten érni.

Az egyik hatás az, hogy a **jogrendszerrel összefügg a számvitel szabályozásformája.**

A modern jogrendszereknek két alapvető típusa van:

- a kodifikált jog⁷⁶ és a
- precedensjog⁷⁷.

A *kodifikált jogra* épülő berendezkedés általában *törvényi aktusokon keresztül* szabályozza a számvitelt. Ezeknek az országoknak a technikája az, hogy egy jelentős jogszabályban (pl. Németországban a Kereskedelmi Törvénykönyvben, vagy Magyarországon külön jogszabályban, a számviteli törvényben) ismertetik azokat a szabályokat, amelyeket közvetlenül a legitim törvényalkotó fogalmazott meg, illetve változtathat.

A *precedensjogra* épülő országoknál a jogalkotó jobbra távol marad a konkrét számviteli szabályozástól, azt – jogi eszközökkel – átruházza a számviteli szakmára, amely – mivel jogszabályokat nem alkothat – standardokon, ajánlásokon keresztül szabályoz.

Itt együttmozgásról van szó és nem egyértelmű megfeleltetésről. Példaként hozható a kivételre Hollandia. Ott a jogrendszer kodifikált jogon nyugszik, de a számvitel szabályozása a kezdetektől (már az IFRS-ek kötelezővé tétele előtt is) a precedensjogra épülő országok gyakorlatát követte.

⁷⁶ A kontinentális európai országok nagy része ide tartozik (Németország, Olaszország, Franciaország, Spanyolország, Magyarország, Hollandia, Portugália, stb), valamint Japán.

⁷⁷ Elsősorban az angolszász országok tartoznak ide (Egyesült Királyság, USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland)

Jaggi és Law [2000], valamint David és Brierly [1985] kutatásai azt is bizonyították, hogy összefüggés van a jogrendszer és a tőzsdei finanszírozás intenzitása között: a precedensjogra épülő országok általában intenzívebben támaszkodnak a tőzsdére, mint a finanszírozás más lehetséges formájára. Bár a kapcsolat empirikus adatok alapján bizonyított, magyarázatot adni a kapcsolat *okaira* (feltárni az összefüggéseket) egyelőre még senkinek sem sikerült.

3.6.2.2. A finanszírozás forrása

A fejlett országokban a vállalkozások általában két fő csatornán keresztül juthatnak „friss pénzhez”: bankokon, finanszírozó intézményeken vagy a tőzsdén (tulajdonosokon) keresztül. A pénzintézeti finanszírozás döntően *hitelezői kapcsolatot* létesít, míg a részvénykibocsátáson keresztüli finanszírozás esetén tulajdonosi (befektetői) kapcsolatról van szó. A kapcsolat típusa azért okoz eltérést a számviteli szabályozásban, mert a *finanszírozás általános formájától függően más-más súllyal vannak jelen az egyes érdekhordozók*, és a szabályozó igyekszik (igyekezhetsen) ezeket a súlyokat figyelembe venni.

Zysman [1983] empirikus kutatása három csoportot különböztetett meg a finanszírozás forrása alapján, és a következő fő érdekeket azonosította:

- alapvetően *bankokon* keresztül finanszírozott gazdaság, mely a hitelezői érdek primátusát képviseli (pl. Németország, Ausztria);
- döntően *állami kölcsönökkel* finanszírozott gazdaság, ahol egy specializált hitelezői érdek jelenik meg (pl. Franciaország, Japán);
- elsősorban *tőzsdén* keresztül finanszírozott gazdaság, ahol a befektetői érdekeket helyezik előtérbe (pl. USA, Egyesült Királyság, Hollandia).

Érthető, hogy a *hitelezői érdekek* előtérbe kerülése az óvatosság elvének térnyerését eredményezi, vagyis ezek a megközelítések általában a „legrosszabb helyzetet” igyekeznek a pénzügyi kimutatásokban vázolni, a pozitív jövőbeli várakozásokat a szabályozó nem foglalja bele az általános

célú pénzügyi kimutatásokba. Így a hitelezők megítélhetik, hogy egy adott vállalkozás a hitelt egy kedvezőtlen forgatókönyv esetén képes lesz-e visszafizetni. Ezeket a kimutatásokat Gray [1988] *pesszimistának* nevezte, melyet később *konzervatívra* módosított.

Az állami szerepvállalással (hitelezéssel) finanszírozott gazdaság is a fenti megoldás talaján mozog, azzal a különbséggel, hogy itt a szabályozás további speciális részletezésekkel egészül ki, amelyek kimondottan a speciális (adózáson túli) állami információigény kiszolgálását célozzák: például nemzetgazdasági szintű aggregátumok kimunkálását alapozzák meg.

Ennek kapcsán alakulnak ki olyan rendszerek, amelyek rendkívül uniformizáltak. Példa erre a francia háromszintű számviteli terv, amely a vállalkozásokat három csoportra osztja. Az egyes csoportokba tartozó vállalkozások a legapróbb részletekig azonosan (teljesen aggregálhatóan, uniformizáltan) kezelik gazdasági eseményeiket.

A *befektetői nézőpontot* magáénak mondó szemlélet ezzel szemben egy bátrabb helyzetértékeléssel dolgozik. Ebbe a szemléletbe belefér (sőt követelmény!) a pozitív jövőbeli várakozások integrálása az általános célú pénzügyi kimutatásokba. Ezek a kimutatások – Gray besorolásában – *optimisták*.

Már Zysman [1983] is közvetlenül összekapcsolja a finanszírozási formával a könyvvizsgálati szakma jelentőségét (tehát hogy mennyire kiterjedt és mekkora a befolyása a könyvvizsgálatnak) a finanszírozás elsődleges forrásával: a tőzsdei finanszírozás primátusa esetén valószínűsíthető erőteljesebb befolyást. Ezt elméleti úton vezeti le, empirikus kutatást nem készített. Megfigyeléseim szerint ez a megfigyelés kiegészítendő: csak közvetett összefüggés van a kettő között. A közvetlen összefüggést én a külső/belső tulajdonos dominanciája és az erősség/gyengeség között látom. Zysman logikai úton alátámasztott meglátását azzal egészíteném ki, hogy abban a helyzetben, ha létezik a menedzsmenttel nem közvetlen kapcsolatban álló (átfedő) tulajdonosi csoport és ez jelentős (akár az adott

területen általában jelentős [például USA]), akkor valószínűleg a könyvvizsgálat szerepe megnő⁷⁸.

Nobes [2006] a következő táblázatban rendszerezte a finanszírozási formával kapcsolatos meglátásait és képzett országcsoportokat:

A csoport	B csoport
Piaci jellemzők	
Erős részvénytőke	Gyenge részvénytőke
Sok külső tulajdonos	Kevés számú, belföldi tulajdonos
A könyvvizsgálati szakma jelentős	A könyvvizsgálati szakma nem jelentős
Az adó- és a számviteli szabályok elkülönülnek	Az adószabályok dominálnak a számviteli szabályok felett
Országok	
Ausztrália	Franciaország
Egyesült Királyság	Németország
USA	Olaszország

4.3 tábla: Besorolás a finanszírozás módja szerint (rendszerező táblázat)

(Forrás: Nobes [2006] p.32)

3.6.2.3. A kulturális különbözőség

A kulturális különbözőség ténykérdés, ami hatással van a gazdálkodásra és így a számvitelre is.

A kulturális különbözőség illusztrálására és annak bizonyítására, hogy ténylegesen fel lehetett tárni különböző kulturális csoportokat, Hofstede [1980] mutatott rá. 100 000 (!) IBM-alkalmazottat vizsgált 39 különböző országban a következő dimenziók mentén:

- individualizmus vs. kollektívizmus;
- „férfiasság” vs. „nőiesség”;
- nagy hatalmi távolság vs. kis hatalmi távolság;
- erős szándék a bizonytalanság elkerülésére vs. gyenge szándék a bizonytalanság elkerülésére.

A tanulmány további eredményeinek részletezése nélkül kiemelem, hogy Hofstede-nak **sikerült homogén csoportokat kialakítania**. Ez a tanulmány nem a számviteli rendszerek különbözőségét tárta fel, hanem alapot és

⁷⁸ Ezt a sejtést még bizonyítani kell olyan országok összehasonlításával, elemzésével, ahol a tulajdonosi szerkezet markánsan eltér.

ötletet adott Gray rendkívül lényeges vizsgálatához, amely során az egyes számviteli rendszerek közötti különbséget és hasonlóságot kereste. Gray [1988] a felmérés ötletét a fenti dimenziók mintájára kimondottan a számvitelre alkalmazta; pontosabban a számviteli szakemberek magatartására és ebből következően a kialakult szabályozásra. A következő párokat határozta meg:

- konzervativizmus vs. optimizmus;
- titokzatosság vs. nyilvánosság;
- szakmai szabályozás vs. jogszabályalkotói szabályozás;
- uniformizáltság vs. flexibilitás.

Ezek a párok egy skála két végpontját képezik, és a következő tartalommal bírnak.

- *Konzervativizmus*: a szabályozó az óvatosság elvét hangsúlyozza, lényegében egy kedvezőtlen körülmények melletti helyzetet juttat kifejezésre a kimutatásokban. Az alkalmazott módszertan: az eszközök felértékelésének megtiltása, a várható veszteségek elszámolása, a már figyelembe vett értékvesztések, leírások visszafordításának általános tiltása.
- *Optimizmus*: a valódiság elvének érvényesülését célozza az óvatosság rovására. A várható kedvező folyamatokat és a még nem realizált, de realizálható nyereségeket beemeli a pénzügyi kimutatásokba. Módszerei között szerepelnek bizonyos eszközök pozitív átértékelései, piaci értékre árazó (mark to market) eljárások.
- *Titokzatosság*: a pénzügyi kimutatásokban szereplő adatok jól körülhatároltak, ezeken túl többletinformációt a vállalkozások általában nem szolgáltatnak, és ez nem is elvárt az adott környezetben.
- *Nyilvánosság*: az előző helyzet ellenkezője. Elvárás, hogy a vállalkozás minden jelentős tényről kimerítően informálja a közvéleményt, az adatok visszatartása csak korlátozott körben elfogadott/engedélyezett.
- *Szakmai szabályozás*: a szabályozást a megfelelő képzettséggel és tapasztalattal rendelkező szakmai szervezetre bízzák, amelyre nincs

közvetlen befolyása az államnak. Állami „jóváhagyásra” nincs szükség, vagy ha szükséges, akkor az csak egyszerű – jogelméleti szempontból elkerülhetetlen – jóváhagyás.

- *Jogszabályalkotói szabályozás:* a számviteli szabályozás közvetlenül egy állam alá rendelt szerv útján valósul meg.
- *Uniformizáltság:* a számviteli szabályozás részletekbe menően szabályoz, nem hagyva mozgásteret, döntési lehetőséget a szakmának; extrém helyzetben a számviteli szakma technikai végrehajtóvá válik.
- *Flexibilitás:* a szabályozás elveket fektet le, amelyek alkalmazását (a konkrét megvalósítást) a szakmára bízta.

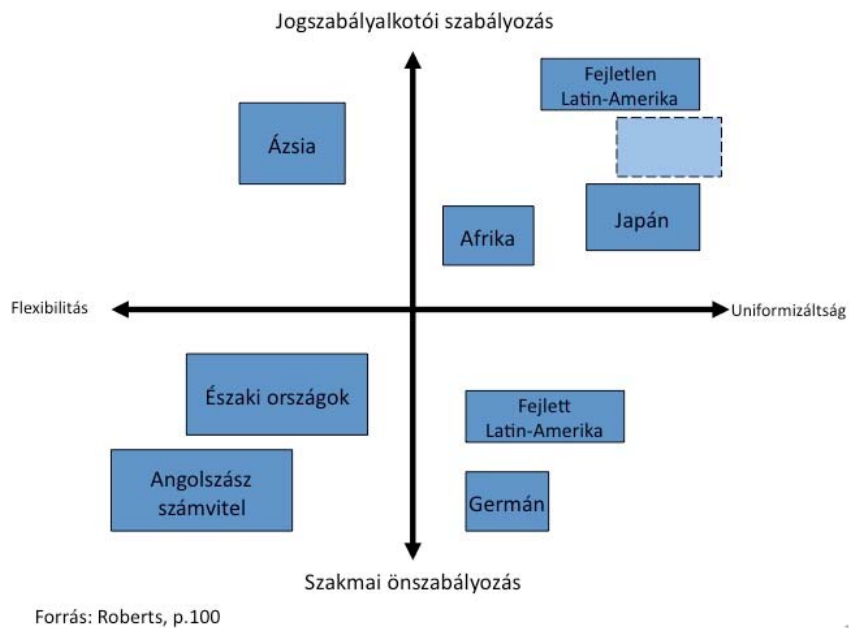
Két lényeges, a gyakorlatban közvetlenül alkalmazható megállapítása volt a vizsgálatnak:

- bizonyos tényezők között van összefüggés (például az optimizmus és a nyilvánosság együtt fordulnak elő)⁷⁹;
- sejthető, de egyértelműen nem bizonyítható, hogy vannak országcsoportok, amelyek hasonlóan „működnek”.

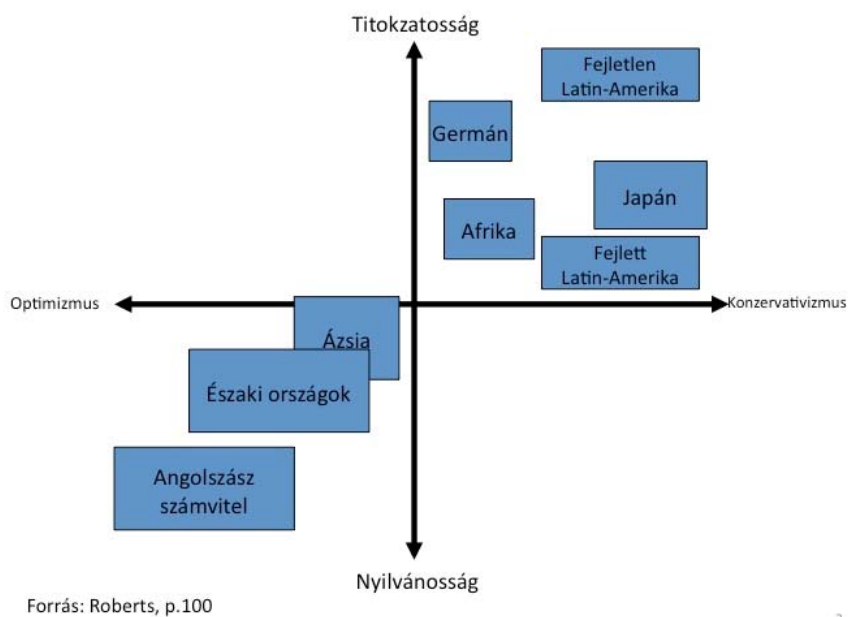
A besorolást ábrázolni is lehet⁸⁰:

⁷⁹ Gray nemcsak az általa felállított kategóriák között talált összefüggést, hanem Hofstede fogalmai és a saját kategóriái között is. (A legszorosabb kapcsolat a konzervativizmus és a bizonytalanságkerülés között volt.)

⁸⁰ Az ábrát módosítás nélkül vettem át Grey kutatásának eredményéből. A német régió elhelyezkedésével kapcsolatban mások (pl. Nobes, Roberts) más eredményekről számol be. Saját ezirányú kutatásaim is máshová helyezik a germán rendszert. Grey ábráját szaggatott keretű kerettel egészítettem ki. A korábban említett kutatások nagyságrendileg ide helyeznék a germán (elsősorban német és osztrák) rendszereket.

1

2

4.4 ábra: Gray-féle klasszifikáció ábrázolása (Gray [1998], 12-13 oldal)

Gray klasszifikációja a maga nemében egyedülálló, és több lényeges kérdés mellett rámutatott arra, hogy számítanak és csoportképzőek a kulturális

különbségek még egy olyan tényekkel és számokkal operáló tudományban is, mint a számvitel.

3.6.2.4. Az adózás hatása a számviteli szabályokra

Többféle állami információigény képzelhető el. A tervgazdaság az egyik véglet: ahol az állam mindenre kíváncsi, és a számvitel az állami „adatszolgáltatás” eszközévé degradálódik. Még a legkisebb állami befolyás jelenlétekor is van egy olyan cél, amely mindig létezik: az **adózással kapcsolatosan szükséges információk kiszolgálása**⁸¹.

Az egyes nemzeti rendszerek abban különböznek, hogy a pénzügyi kimutatásokban szereplő adatokat mennyiben kell módosítani ahhoz, hogy az adót meg lehessen határozni. A módosítási igények nagyságrendje távolságként értelmezhető az adózás és a pénzügyi beszámolás között.

Az angolszász csoport (Egyesült Királyság, USA) pénzügyi kimutatásaiban és adónyilvántartásaiban szereplő összegek közötti eltérések nagyok, a **két nyilvántartás egymástól lényegében független** (Freedman-Baumgärtel-Nowotny [2008]).

Nem arról van szó, hogy különböző gazdasági eseményeket rögzít az egyik vagy a másik nyilvántartás. Az angolszász rendszerben természetes, hogy bizonyos számviteli értékelési és megjelenítési kritériumokat az adószabályok nem fogadnak el vagy máshogyan kezelnek. Ennek ismeretében nem is meglepő, hogy kialakult az úgynevezett „adószámviteles” (tax accountant) szakma, amelynek feladata az **adónyilvántartások vezetése és/vagy az adó levezetése**. Ennél a két szónál megállok: nagyon gyakran még ma is *levezetésről* van szó: a pénzügyi kimutatásokban szereplő adatokat úgy *módosítják*, hogy azok megfeleljenek az adószabályok elvárásainak. Ennek feltétele, hogy a számviteli információs rendszert úgy alakítsák ki, hogy a pénzügyi számvitel által támasztott információigény mellett az adózás által támasztott információigényt is kielégítsék.

⁸¹ Természetesen további információigénye is lehet az államnak a kizárólag adózási célok mellett, amelyet a számviteli információs rendszer segítségével kíván kielégíteni. Ilyen például az időszaki beruházások, kezelt vagyontárgyak szerkezete stb.

Ez legtöbbször megoldható a számlatükör megfelelő tagolásával. A problémát az okozhatja, ha nemcsak speciális **elkülönítésről**, hanem értékelésbeli eltérésről is szó van (pl. valamit a pénzügyi-számviteli szabályok szerint valós értéken kell értékelni, míg az adózás csak a bekerülési értéket fogadja el az értékelés alapjául). Ekkor nem biztos, hogy egyszerű elkülönítésekkel hatékonyan megoldható az információszolgáltatás. Ezekben a helyzetekben akár többes nyilvántartás vezetésére is szükség lehet. A gyakorlatban találkoztam olyan nyilvános társasággal, amely nem levezette az adózás szempontjából releváns értékeket, hanem külön nyilvántartást vezetett, amelyet kizárólag az adózási szempontoknak rendelt alá. Állításuk szerint kevesebb erőfeszítéssel jutottak el az adóbevallásokig a két adatbázis párhuzamos építésével.

A függetlenség ellenkezője figyelhető meg a kontinentális Európában, így például Németországban is, ahol nyíltan megjelenik az a törekvés, hogy az adózás alapjául szolgáló adatok a pénzügyi nyilvántartásban szereplő adatokkal megegyezzenek. Erre a jelenségre külön szót is alkottak: *Maßgeblichkeitsprinzip*⁸². Lambs, Nobes és Roberts [1998] vizsgálatai szerint hasonló törekvés érvényesül még Belgiumban, Japánban, Olaszországban és Franciaországban. Bár a teljes egyezés itt sem valósul(hat) meg, de lényegesen közelebb van a két érték egymáshoz, mint az angolszász csoportnál.

Az egyik durva (előzetes) becslőmutatója lehet az adó és számviteli rendszerek távolságának a *halasztott adó „nagyságrendje”*. Nobes rámutat arra, hogy minél jelentősebb ez a vagyoni elem, valószínűsíthetően annál nagyobb a számviteli szabályozás és az adószabályozás közötti különbség. Nobes vizsgálódásai összhangban állnak az előbbi meglátásokkal: az USA és az Egyesült Királyság kimutatásaiban jelentős összegekről van szó, amelyek lényegesen befolyásolták a kimutatott eredményt is⁸³, míg a másik vizsgált országcsoportnál nem jelentett lényeges módosítást ez az elem⁸⁴.

⁸² Ez alatt azt értik, hogy a kereskedelmi mérlegben (Handelsbilanz) és az adómérlegben (Steuerbilanz) szereplő adatok megegyeznek.

⁸³ A halasztott adó állományváltozása módosíthatja az adott időszaki eredményt.

⁸⁴ Nem véletlen az, hogy bizonyos országok rendszerei mérlegképes elemnek tekintik a halasztott adót, míg más rendszerek nem (pl. magyar egyedi kimutatások).

Az adó- és a számviteli rendszer távolságának megállapítását célzó mérések nehezen értelmezhetőek. Emellett álláspontom szerint az is felvet problémákat, ha a *vizsgálódást leszűkítjük kizárólag a jövedelemadóra*: az egyéb adónemek is sokszor függenek a számviteli adatoktól, így azokat is integrálni kellene a vizsgálatokba. A jelenlegi kutatások egyelőre a jövedelemadó (Magyarországon ez a társasági adó és a különadó⁸⁵) és a számviteli adatok összefüggéseire koncentrálnak. Nehéz olyan mérőszámokat meghatározni, amelyek ezt a távolságot jól kifejezik. Ha csak egy adónemet tekintünk (pl. jövedelemadó), akkor a feladat még megoldható, például a jövedelemadó alapja és az adózás előtti eredmény különbségeként, de ha a *teljes adórendszer és a pénzügyi kimutatások „távolságát” kívánjuk összehasonlítani*, akkor bajban leszünk: az egyes országok közötti adórendszerbeli eltérések meghatározása ugyanis áthidalhatatlan problémát okoz.

A számviteli rendszerek adózással való összefüggésének megítélésével kapcsolatosan érdemes végiggondolni azt az egyedülálló tudományos kutatást, amelyet Hanlon, Maydew és Shevlin 2008-ban fejezett be (Hanlon et. al. [2008]). 1985-ben az amerikai szabályozás nyíltan kitűzte azt a célt, hogy bizonyos vállalkozások esetén a pénzügyi kimutatásokban szereplő adatok sokkal jobban közelítsék meg az adózás szempontjából releváns értéket (a szerzők által alkotott fogalom: *tax-book confirmity*). Ezt a folyamatot *váltásnak* nevezték.

A kutatók a váltás előtti és a váltás utáni öt évet tanulmányozták. A vizsgálatba 3576 céget vontak be. A *gazdasági jövedelmet* a részvényhozamokkal azonosították. A jelentett jövedelemnek az információtartalma annál jobb a modell szerint, minél jobban korrelál a részvényhozammal.

⁸⁵ Illetve egyes vélemények szerint az iparűzési adó.

Az empirikus tesztelés végeztével sikerült a következő két hipotézist igazolniuk:

- 1. A pénzügyi kimutatásokban jelentett jövedelem információtartalma a gazdasági jövedelem kapcsán csökkent azoknál a vállalatoknál, amelyek a váltásra kötelezettek voltak.*
- 2. A váltás előtt a pénzügyi kimutatásokban szereplő jelentett jövedelem információtartalma a gazdasági jövedelem kapcsán nagyobb volt azoknál a cégeknél, amelyek kevésbé törekedtek a könyveikben szereplő értékek és az adózás szempontjából releváns érték közelítésére, mint az arra törekvő vállalkozások esetén.*

Kérdés, hogy a kutatás eredményei mennyiben érvényesek egy más környezetben, például most, Magyarországon? Arra a következtetésre jutottam, hogy ennek a felvetésnek a minden kétséget kizáró és tudományos alapokon nyugvó megválaszolására csak akkor lesz lehetőségünk, ha egy hasonló vizsgálatot elvégzünk itt és most. Ahhoz azonban szükség lenne kb. 4000 tőzsdén jegyzett cég adataira, egy hasonlóan nagyléptékű változtatás előtt és után. Erre reális esélyt belátható időn belül nem látok.

Ennek következtében marad a logikai alapon végzett *deduktív* következtetés. A tanulmány készítői azt állítják, hogy a pénzügyi kimutatások közelítése az adóértékhez azzal a következménnyel jár, hogy a részvényárak kevésbé függenek majd össze a kimutatott eredménnyel.

Ezen egyedülálló kutatás eredményeit tovább is lehet vinni. Az általános célú pénzügyi kimutatásokban jelentett értékek *önkéntes eltérítése*⁸⁶ az adóban jelentett értékektől a kutatás eredményei szerint legalább részben azzal magyarázhatóak, hogy „hasznosabb” (valóságghű, megbízhatóbb stb. – ez definíció kérdése) értékeket mutassanak be a gazdálkodók. Bár igen

⁸⁶ Ennek egyik lehetséges módja: opcionális adóalapkorrekciók használata (pl. az értékcsökkenési leírás különböző elszámolása az adó- és a számviteli nyilvántartások szerint). Kifejtését lásd a hipotéziseimnél (H5).

hatékony tőkepiac itthon nincs, de azt már meg lehet vizsgálni, hogy mely vállalkozásoknál tér el egymástól gyökeresen az adóban és a számvitelben jelentett érték és a fenti kutatás eredményeit erre már alkalmazni lehet.

3.7. Az összehasonlítható információ és a globális megjelenését életre hívó tényezők

Az előző fejezetben a korábbi szakirodalom alapján feltártam, hogy milyen tényezők járultak hozzá ahhoz, hogy különféle számviteli rendszerek és szabályozások alakultak ki világszerte.

Azt már tisztáztam, hogy felerősödött az igény arra, hogy egységes szabályok alapján elkészített pénzügyi kimutatások álljanak a felhasználók rendelkezésére.

Három olyan tényezőt azonosíthatunk, amely **közvetlenül** hozzájárult ahhoz, hogy az érdekhordozók globálisan összehasonlítható információigénnyel lépjenek fel:

- *Nemzetközi pénzpiacok.* Az egyes országokban létrejövő gazdasági társaságoknak nem csak az adott nemzetből való tulajdonosai, illetve hitelezői lehetnek. A forrás rendelkezésre bocsátása történhet szabályozott piacon (tőzsde) vagy ezen kívül is.
- *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok megerősödése.* A tulajdonosi és hitelezői kapcsolaton túlmenően egyéb olyan kapcsolat is elképzelhető, amely indokolja, hogy információigénnyel lépjen fel az adott nemzetgazdaságban „nem járatos” partner (pl. lehetséges szállító).
- *Multinacionális vállalkozások térnyerése.* Ennek a jelenségnek mindannyian – magánemberként is – tanúi vagyunk. Bizonyos vállalkozások világszerte jelen vannak. Ezek a vállalkozások jelentős erőt képviselnek és szükségük van a mindennapi működésükhöz

adatokra, azzal az elvárással, hogy az adatok összehasonlíthatóak legyenek.

A fenti tényezők önmagukban is, de együttesen hatványozottan indokolják egy olyan számviteli rendszer létrehozását, amely nemzeti sajátosságoktól mentesen általánosan összehasonlítható információkat biztosít.

Azt a törekvést, amely az egyes nemzeti számviteli rendszerek közelítését, végső soron pedig nemzetközi (globális) számviteli rendszerekkel való helyettesítését célozza, számviteli harmonizációnak nevezzük.

A tárgyalt tényezők a következők szerint hatnak a harmonizációra:

- A kulturális különbségeket legalább részben ellensúlyozza, elmossa a multinacionális vállalatokon belül érvényesülő sajátos vállalati kultúra.
- A több országban egyszerre megjelenő vállalkozások számára szükségesek az egységes alapon létrejövő pénzügyi kimutatások.
- A globálissá váló tőkepiaci szereplők számukra azonnal értelmezhető adatokat igényelnek. A befektetési (és néha a hitelezési) tevékenység során a döntéseket gyorsan meg kell hozni, mivel a lassú döntések versenyhátrányhoz vezetnek. A rendelkezésre álló és a szükséges számviteli rendszerek közötti átforgatás így nemcsak költségeket képez, de olyan késedelmekhez is vezet, amelyek nem megengedhetők. Ez az igény nemcsak a tőzsdén forgó papírokra, hanem általánosságban is igaz.
- A probléma kiegészül azzal, hogy soha nem lehet pontosan tudni, melyik rendszerre kell „átforgatni” az adott nemzeti szabályozás alapján elkészített pénzügyi kimutatásokat.

A fenti érvek magukért beszélnek és minden bizonnyal nem is teljes körűek. Emellett azonban meg kell említeni, hogy több olyan tényező is azonosítható, amely pont a harmonizáció ellenében hat.

- A **vállalatfinanszírozás** formáit tekintve az országok között még mindig jelentős eltérés mutatkozik. Egyes nemzetgazdaságok továbbra is elsősorban hitelesen keresztül, míg más nemzetgazdaságok tőzsdén keresztül finanszírozottak. Vagyis a szokásos *hitelezői érdek és konzervativizmus*, a *tulajdonosi érdek és az optimista bemutatás* kettőssége megvan, és ez egy kimutatáson belül feloldhatatlan. A kettősség feloldása egyes vélemények szerint nem lehet cél, hiszen ezzel a pénzügyi kimutatások adott felhasználói csoport szempontjából való kielégítése csorbát szenvedhetne (Roberts, Weetman és Gordon [1998]).
- Nehezen megvalósítható a **betartatás** (enforcement). Jelenleg nincsen olyan szervezet, amelynek a feladata globális szinten a betartatás lenne. (Nem is valószínűsíthető, hogy ilyen egyhamar kialakul, ha a nemzetek önrendelkezésének érvényesülését tekintjük).
- Megfigyelhető több olyan tendencia, amely a változtatások elkerülését célozza:
 - **nacionalizmus**, vagyis az a jelenség, amely szerint nehezen adják fel a nemzeti szabályokat az adott nemzet szereplői;
 - **múltfüggés** (past-dependency) jelensége, vagyis az a tény, hogy a változtatások ellen lépnek fel azok, akiket az érint⁸⁷.

⁸⁷ Az értekezés (és talán a számvitel) kereteit meghaladja a *múltfüggés* vizsgálata. Azt gondolom, hogy igen erős állításokat lehetne megfogalmazni, ha vizsgálnák az egyes szereplők (különösen: kimutatáskészítők, könyvvizsgálók, szabályozó hatóságok stb.) viselkedését és változtatásra való hajlandóságát.

4. Hasznosság, érdekhordozók és szabályozás; a gyakorlati válaszok

A pénzügyi kimutatások hasznosságának szempontjából a *kiknek és a hogyan készül* kérdésekre kerestem a választ az előző két fejezetben; *elméleti* szempontból. Az érdekhordozók és a számvitel szabályozásának elméleti áttekintése után a gyakorlati megvalósulás, a konkrét értelmezések szintjére lépek át. Ebben a fejezetben azt fogom vizsgálni, hogy az elméleti megfontolások, a kutatások eredményei *miként épültek be a jelenlegi gyakorlatba*.

A hasznosságra adott gyakorlati válasz a szabályozás tartalmában testesül meg. A szabályozás tartalma e tekintetben két részre bontható. Mint azt korábban megmutattam, a szabályozás meghatározhatja, hogy kik tekinthetők érdekhordozóknak, kiknek az érdekeit kell kiszolgálni. Megkísérlem az elméleti részben felvetett megfontolások, problémák illusztrálását egy konkrét szabályozási rendszer (Magyarország) vizsgálatán keresztül. A gyakorlati szabályozás tartalmának *másik* összetevője azoknak a minőségi jellemzőknek, alapelveknek, filozófiáknak az összessége, amelyek alapján a pénzügyi kimutatásokat el kell készíteni. A fejezet második részét a hasznosság *konkrét* tartalmának vizsgálatával töltöm.

4.1. A magyar nemzeti szabályozás: a szabályozás logikája, az azonosított érdekhordozók, a szabályozás kritikája

A szabályozás logikájának és a szabályozás eltéréseinek „országfüggetlen” taglalása után egy konkrét szabályozás elemeit tekintem át. Ebben a pontban a **magyar szabályozással** és ehhez kapcsolódóan az **intézményrendszerével** foglalkozom. Mivel az empirikus kutatásom a magyar vállalkozások álláspontját tárja föl, az ország kiválasztását

relevánsnak ítélem. Ahol szükségesnek látom, ott a magyar szabályozást párhuzamba állítom a globális rendszerek rendelkezéseivel.

4.1.1. A szabályok születése

A nemzeti szabályozás megítéléséhez meg kell ismerni a szabályozás környezetét, a szabályozó intézményeket a döntéshozatali folyamatot és bizonyos fokig a szabályozás történetét. Úgy tűnhet, hogy a hasznosság, érdekhordozók és szabályozás hármastól messze esik ez a téma. Álláspontom szerint ez nem így van. *A szabályok megteremtésének folyamata* – ahogyan azt az USA korábbi számviteli szabályozóinak kudarca is megmutatta – az érdekhordozókra és az adott szabályrendszer alapján létrejövő pénzügyi kimutatások érzékelt hasznosságára is lényeges hatással van.

A magyar számviteli szabályozás jelenlegi alapjait a kilencvenes évek elején tették le. 1991-ben született meg és a következő év elején lépett hatályba az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről. Ettől az időponttól kezdve számíthatjuk a modern szemléletű magyar számviteli időszakot.

Mi indokolta a számviteli törvény megalkotását? Magyarországnak újra kellett építenie a piaci alapon működő gazdaságot, és ezt egy államstatisztikai célokat szolgáló számvitel nem tudta volna kiszolgálni adatokkal. A szabályozást három alkalommal módosították jelentősen: egyszer 1994-ben, egyszer újrakodifikálták a jogszabályt 2000-ben⁸⁸, és ezt az újrakodifikált törvényt jelentősen módosították 2003-ban^{89,90}.

Ezzel párhuzamosan a korábbi fejezetekben jelzett folyamatok messzemenőig érintették Magyarországot a következőképpen:

⁸⁸ Nem elvi jelentőségű váltásról volt itt szó. A sok-sok kiegészítés és módosítás következtében, meggyőződésem, hogy egyszerűbbnek találták egy új jogszabály megalkotását.

⁸⁹ EU-s kötelezettségeknek eleget téve a valós értéken történő értékelést tette lehetővé a jogszabályalkotó (2004-től).

⁹⁰ Emellett szinte minden évben történtek kisebb-nagyobb foltozgatások a jogszabályon, azonban ezek önmagukban nem voltak jelentősek (véleményem szerint).

- a piacgazdaság kialakításával egyidejűleg megjelent a **külföldi tőke**, melynek súlya napjainkban rendkívül jelentős;
- megjelentek, és ugyancsak jelentős súlyt képviselnek a **multinacionális**, illetve a legalább regionális szinten működő vállalkozások;
- az **EU-csatlakozás** miatt a tőzsdei vállalkozásoknál kötelezővé vált az IFRS-ek alkalmazása.

A magyar számviteli szabályokat a Magyar Köztársaság Országgyűlése alkotja. A szabályozás tehát törvényi szinten történik, melyet egyes speciális ágazatokra kormányrendelet egészít ki. A szabályozási feladatokért jelenleg közvetlenül a *Pénzügyminisztérium Számviteli Főosztálya* a felelős.

A magyar szabályozás *legitim résztvevőjeként* értelmezhető még két szervezet:

- az Országos Számviteli Bizottság (OSZB);
- a Magyar Standardtestület.

Az OSZB egyidős a modern számviteli szabályozással. A bizottság jogait és kötelezettségeit a számviteli törvény rögzíti, meglehetősen szűkszavúan⁹¹. Az OSZB ugyan része a szabályozási folyamatnak, de kizárólag javaslattevői és véleményező szereppel bír.

Mind a konkrét jogszabályalkotás gyakorlati végrehajtását megvalósító Pénzügyminisztérium, mind az OSZB működése lényegében **zárt ajtók mögött folyik**. Nincsen olyan kötelezően betartandó, dokumentálandó folyamat, amely biztosítaná, hogy a szélesebb értelemben vett érintettek a szabályozásba bárhogy beleszólhassanak. Jogszabályi kötelezettsége nincs az Országgyűlésnek, hogy kikérje az érintettek véleményét, illetve az OSZB kapcsán sem fogalmaztak meg olyan kötelezettséget, hogy az konzultáljon az érintettekkel.

⁹¹ Érdemi változás az elmúlt 17 évben annyi volt, hogy rögzítették: a bizottság tagjainak legalább kétharmada szakmai szervezet jelölésére kerül kinevezésre.

Az újrakodifikált számviteli törvény 176. §-a és a kapcsolódó kormányrendelet⁹² hívta életre a Magyar Számviteli Standardok gondolatát, és a hozzá kapcsolódó testületeket (továbbiakban: Testületek). A standardalkotók feladata „a törvényi előírásokhoz kapcsolódó részletes szabályok, módszerek és eljárások” megalkotása. A standardok tehát csak az egyébként is *már működő számviteli szabályokhoz kapcsolódhatnak, a törvény szövegéből kiindulva nem alkotnának külön rendszert.*

A standardokat életre hívó szabályozás eredetileg nem állt meg a „kapcsolódó” jelzőnél, hanem az ennél sokkal többet jelentő „kiegészítő” szót alkalmazta. Nyilvánvalóan egy ilyen helyzetben az Szt-nek és a Standardoknak osztozkodni kellett volna: melyik szabályrendszer milyen területet fog át. Az eredeti szövegezés szerint az volt az érzésem, mintha olyan irányba indult volna el a magyar szabályozás, amely során a törvény ténylegesen keretjellegűvé válik, és a részletes (szakmai) szabályok a standardalkotás folyamán alakultak volna ki. Ez azonban a hivatkozott szakasz megváltoztatásával – úgy tűnik – lekerült a napirendről.

A Testület működési és döntéshozatali rendjét a hivatkozott kormányrendelet nagyvonalakban meghatározza, a részletkérdésekben mozgásteret adva maguknak a szervezeteknek. A standardalkotók összetételével kapcsolatosan sem hagyott önállóságot a jogszabályalkotó: magát az OSZB-t átemelte a standardalkotó testületbe⁹³, emellett a folyamatos minisztériumi befolyást is biztosította azzal, hogy az egyes szervezetekbe kötelezően választani kell minisztériumi tagokat.

A Testület 2004-ben megkezdte a működését, és összesen három standardtervezettel kezdtek el foglalkozni, és két standardot – a pénzügyi lízingszel és a készletekkel kapcsolatosakat – részleteiben is kidolgoztak⁹⁴. A standardalkotás ezen a szinten – most (2009) úgy tűnik – megrekedt: sem végleges, sem véglegeshez közelinek minősített standardok nem születtek.

⁹² 202/2003. (XII. 10.) Korm. r.

⁹³ Ennek következtében teljességgel érthetetlen, hogy milyen elkülönült szerepe van az OSZB-nek, mi az, amit mint standardalkotó nem képes ellátni.

⁹⁴ Előzetes tervezetek a következő témákban készültek: készletek, lízingek, számviteli politika.

Az OSZB és a Testület működési feltételeit és finanszírozását a Pénzügyminisztérium biztosítja. Nem nehéz belátni, hogy ebben a helyzetben *nem biztosítható a döntéshozatalban részt vevő szervek teljes függetlensége*. A munka megrendelője – lényegében véve – maga az állam. Az angolszász rendszerek azt a megoldást választották, hogy a számvitel lényeges szereplőit (melyek: jelentős könyvvizsgáló cégek, nagyvállalatok, érdekelteket tömörítő kamarák) kérték fel arra, hogy finanszírozzák ezt a munkát és megfelelően megfizetett szakembereket alkalmaztak, hogy készítsék el a szabályozást. Ezzel a saját, jól felfogott érdekeiket szem előtt tartva az említett szereplők egyetértettek, *megteremtve ezzel a munka feltételeit*. Mi ennek a következménye? Idővel létrejött egy kimondottan szakmai alapon működő, a számviteli munka államon kívüli felhasználóit kielégítő szabályrendszer, amelyet már nem lehetett, és nem is volt érdeke az államnak megkerülni. Természetesen ennek a folyamatnak a következtében ezekben az országokban szükségképpen kialakult az állami érdekeket képviselő szabályozás: **elvált a pénzügyi és az adószámvitel**.

A pénzügyi és az adószámvitel elválasztása okán érdemes rögzíteni, hogy az állam többnyire két elvárást támaszt a számvittel szemben, két területre fókuszál (Baricz, [1999]). Az egyik cél evidens: az *adóztatáshoz kapcsolódó adatigényeket* kívánja a számvitel segítségével kielégíteni. Másfelől az állam a társasági *tőke védelmét* (a tulajdonosok túlzott tőke kivonását) is szem előtt tarthatja. Az a tapasztalat, hogy magukon a gazdaságot szabályozó jogszabályokon keresztül (ez Magyarországon elsősorban a Gt.) lehet beépíteni fékeket, melyek a tulajdonosokkal való tranzakciók korlátozásán keresztül valósíthatók meg a leghatékonyabban: elsősorban az osztalékfizetési korlát, az osztalék értelmezése és a tulajdonosi hitelfelvételén keresztül. Állami szinten egyetlen dolgot kell rögzíteni és törvényi szinten szabályozni, mégpedig azt, hogy **milyen filozófia alapján kell a felosztható jövedelmet kiszámítani**; vagyis azt az elvi határvonalat kell meghúzni, amely alatt lévő tételek kioszthatónak minősülnek. A filozófia eldöntése után a konkrét kérdéseket már rá lehet bízni a szakmára.

Ennek az összegnek nem feltétlenül kell egyértelműen egy *általános célú* pénzügyi kimutatásból látszania. Milyen problémával állhat szemben a szabályozó, amikor egy ilyen elvi határvonalat megalkot? Egy egyszerű példával élve: a valós értékelés miatt az eredménykimutatásban megjelenő különbözet kioszthatónak számít-e? Ez a kérdés már önmagában nagyon messzire vezet. Ha azt mondjuk, hogy eredménynek minősül, miért ne? Hiszen a vállalkozás jól működött, a tulajdonosok vihetik ebből a működésből származó jussukat. Persze ha napjaink (2009) gazdasági folyamataira, az uralkodó helyzetre gondolunk, akkor az érvelés nehezen lenne védhető. Hibás gondolat volt az eredménykimutatásba „beengedni” a valós értékelés miatti különbözetet? Nem vállalkozom arra, hogy erre a kérdésre itt feleljek (pontosabban szólva valamelyik érvelés mellé álljak), de egy dologra e téma kapcsán felhívom a figyelmet: az eredménykimutatás nem csak az eredményfelosztáshoz ad alapot. Ha elfogadjuk egyes számviteli szakemberek érvelését (pl. IASB és FASB), miszerint az eredménykimutatás a *teljesítményt* tartalmazza, akkor ez érthetővé válik (legalábbis megfontolás oka).

Ennek következtében úgy tűnik, hogy szükség lesz egy további számításra is, amelyben a felosztható jövedelmet határozzuk meg, és nem próbálunk meg „belegyömöszölni” mindent egy kimutatásba.

Ennek a munkának csak akkor van értelme, ha valaki a szakmai grémium által konstruált szabályok szerint előálló dokumentumokat hasznosítani fogja. Ha nem azonosítható ilyen felhasználó, akkor szükségtelen óramű pontosságú rendszereket kifejleszteni, és azzal terhelni a vállalkozásokat.

Jelenleg Magyarországon **nem létezik olyan szervezet (testület), amely az államtól ténylegesen függetlenül szabályozná a számvitelt, és amely biztosítaná a nyilvános keretek között folyó vitát.** Az angolszász rendszerekben kipróbált nyilvános döntéshozatali folyamat, az úgynevezett *due process*, a magyar szabályozási folyamatból lényegében hiányzik.

Mi ennek a következménye? Egyfelől nem nehéz logikai úton eljutni addig, hogy az állam „túlsúlyos” szereplője a szabályozásnak, ami oda vezethet, hogy a pénzügyi kimutatásokat nem általános célú kimutatásoknak fogják tekintetni. Másfelől bekövetkezhet az a folyamat, ami már többször

megtörtént: a zárt ajtók mögötti szabályozást nem fogják ténylegesen elfogadni a szereplők, mert nem értik, mi miért történik⁹⁵, így maga a szabályozó elveszti kívánt szerepét. Természetesen a helyzet itt annyiban más, hogy a jogszabályalkotót nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ennek következtében nem az várható, hogy idővel nem alkalmazzák a szabályokat a vállalkozások, hanem inkább az a folyamat indulhat el, hogy megsaporodnak a „más szabályok” szerint készített általános pénzügyi kimutatások és a döntéshozatal már ezeken alapul.

A standardokkal való szabályozás megrekedésének (kudarcának?) okaira – informálisan – többféle indoklás létezik. Véleményem szerint a legmeggyőzőbb érvelés az, hogy a munka ellehetetlenedik akkor, ha nem látni pontosan:

- mi a cél,
- kik számára készülnek a standardok,
- hogyan fognak ezek a standardok kapcsolódni az Szt.-hez? Lesz-e még Szt. egyáltalán? Miként fog ez a típusú szabályozás kapcsolódni, működni?

Emellett tudomásul kell venni, hogy a standardokkal való szabályozás forrása maga a szakma. Ennek a típusú szabályozásnak ez a természete. (Nobes [2006]). Ez feltételez egy erős szakmai öntudatot és akaratot arra, hogy önállóan, állami befolyás nélkül valósuljon meg a szabályozás. Egy olyan helyzetben, ahol a gazdaság érintett szereplői⁹⁶ nem hajlandóak beszállni a munka finanszírozásába, hanem továbbra is az államtól várják a munka költségeinek fedezését, nem is várható el a kizárólag szakmai szempontok alapján készült szabályozás⁹⁷.

⁹⁵ Vagy értik mi történik, de képtelenek az érdekeiket érvényesíteni (legalábbis bemutatni), így elfordulnak a szabályozástól. Lásd korábban vázolt szabályozó kudarcok.

⁹⁶ Nagy könyvvizsgálócégek, nagyvállalatok.

⁹⁷ Vegyük észre, hogy ebben a szituációban az állam megrendelővé válik.

A magyar szabályozás – talán véleményektől terhelt – áttekintése után tovább lehet lépni és annak konkrét tartalma felé lehet elmozdulni, megteremtve ezzel a hasznosság megítélésének lehetőségét.

4.1.2. A szabályozás hatóköre, differenciálás

A gyakorlat szinte minden esetben differenciálja az üzleti vállalkozásokat: mérettől és vállalkozási formától teszi azt függővé, hogy mennyiben vonatkozik az adott vállalkozásra a szóban forgó szabályozás. Ebben a pontban azonosítom a főbb differenciáló ismérveket és megvizsgálom (párhuzamosan), hogy a nemzeti, illetve a globális szabályozás miként „döntött”.

A magyar számviteli szabályozás hatóköre 1992 óta kiterjed *szinte differenciálás nélkül* a Magyarországon bejegyzett (nyilvántartott) valamennyi gazdálkodóra⁹⁸.

Egyelőre egyetlen olyan, esetlegesen jelentősebb méreteket is elérő gazdálkodási forma van, amelyre – nagyon helyesen – nem terjed ki a számviteli törvény: ez az egyéni vállalkozás. Bár a jogszabályalkotó nem látja el magyarázattal a döntését, hogy miért hagyta ki ezeket a gazdálkodókat a szabályozás hatálya alól, érthető az ok: itt az adózáson kívüli jelentős külső érdekhordozót nem lehet azonosítani. Az esetlegesen fellépő külső adatigényeket (pl.: banki finanszírozás, jelentősebb szállítások) tökéletesen ki lehet elégíteni az egyébként az adózás miatt vezetett, és a saját érdekből összeállított nyilvántartásokból. Megjegyzem, az egyéni vállalkozások esetében is alkalmas lehet a kettős könyvviteli rendszer a belső és az adózás által támasztott adatigények lekövetésére, sőt az sem lehetetlen, hogy egy egyéni vállalkozó a vállalkozásáról pénzügyi kimutatásokat (mérleget, eredménykimutatást stb.) készítsen. Az angolszász számviteli felfogás az egyéni vállalkozásnak megfelelő formáknál (pl. sole trader) kézenfekvőnek tartja⁹⁹, hogy a tulajdonos saját adatigényének teljesítéséhez a kettős könyvvitel rendszerében tartja nyilván a megtörtént tranzakciókat és készíti el kimutatásait; de közzé nem teszi. Miért is tenné? Kinek állna érdekében múltbéli adatokon alapuló

⁹⁸ A gazdálkodók fogalmát az Szt. tartalmazza. Ez a fogalom a gazdálkodást meglehetősen tágan értelmezi.

⁹⁹ Lásd bármelyik alapozó számvitel könyvet az angolszász területről (nem a szabályozásban foglalt elvárás!).

információkat szerezni egy egyéni vállalkozásról? Az állam pedig úgyszólván „kockás papírt” kér (adóbevallás).

Az egyéni vállalkozók mellett két esetben *veszi ki a szabályozó a jogszabály hatóköréből az egyik-másik vállalkozót*:

1. A tőzsdei cégek *konszolidált* kimutatásaikat nem a magyar szabályok, hanem az IFRS-ek szerint készítik¹⁰⁰.
2. Azok a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, amelyek az egyszerűsített vállalkozói adó alanyai (eva) dönthettek úgy, hogy kizárólag az adó megállapításához szükséges, úgynevezett bevételi nyilvántartást alkalmazzák. Így ameddig evaalanyok, nem kötelesek pénzügyi kimutatásokat készíteni.

Tehát a gazdálkodási forma szerint nem, de *részletezettség* alapján differenciálja a **magyar** számviteli szabályozás a gazdálkodókat (Szt. 9. §):

1. Alapesetben *minden gazdálkodó (differenciálás nélkül)* éves beszámolót készít.
2. Azok a vállalkozások, amelyek az árbevételre, a vagyon nagyságára és a létszámmra vonatkozó mutatók közül legalább kettő kapcsán adott határérték¹⁰¹ alatt maradnak tartósan (két egymást követő évben), egyszerűsített éves beszámolót készíthetnek.
3. Azok a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, amelyek egyszerűsített éves beszámolót készítenek és könyvvizsgálatra nem kötelezettek, dönthetnek úgy is, hogy sajátos egyszerűsített éves beszámolót készítenek.

A **nemzetközi szabályozás** e témában általában a következő képet mutatja:

1. A számviteli szabályozást a **tőkeegyesítő** vállalkozásokra terjesztik ki, a személyegyesítő társaságok sok esetben nem tartoznak az adott

¹⁰⁰ Technikailag a jogszabály hatókörén belül marad a vállalkozás, tartalmilag nem.

¹⁰¹ A határértékek jelenleg: árbevétel – 1 milliárd forint, mérlegfőösszeg – 500 millió forint, átlagos statisztikai létszám 50 fő.

számviteli rendszer hatálya alá. Gyakran ehhez igazodnak¹⁰² az adójogi szabályok: a személyegyesítő „társaságokat” az adórendszer „átugorja”, tehát nem adóztatja a társulást, hanem a tagoknál lecsapódó jövedelem válik az adóztatás tárgyává.

A kontinentális európai szabályozásban és az angolszász szabályozásban is van erre példa. Németországban nem adóztatják a bt. (Kommanditgesellschaft) formában létrejövő társulásokat, Angliában az LLP (Limited Liability Partnership) formát, az USA-ban bizonyos körülmények között a sole trader megoldást veszik ki az adó alól, és kizárólag a *tulajdonosoknál* megjelenő jövedelmet adóztatják.

Ennek következtében ésszerű differenciálás valósul meg: mivel a fenti helyzetben csak a tagoknak van adatigényük, nem kéri őket, hogy készítsenek nyilvános pénzügyi kimutatásokat, kiveszik őket a szabályozás hatóköre alól, pontosabban kizárólag a vagyonfelosztást kell (tetszőleges formában) megmagyarázniuk.

2. A második differenciálási szempont a *finanszírozás forrásával* kapcsolatos. A vállalkozásokat csoportosítják abból a szempontból, hogy azok papírai nyíltpiaci forgalomban vannak-e. Álláspontom szerint a szabályozás fejlődésének egyik leglényegesebb eredménye annak elismerése, hogy ez a szempont differenciál. A nyíltpiaci forgalomban lévő papírok maguk után vonják azt a tényt, hogy biztosan lesz olyan külső érdekhordozó¹⁰³, amelynek adatigényei kielégítendőek szabályozott formában. Arról van tehát szó, hogy ezeknél a vállalkozásoknál megjelenik a **közérdek**, amelyet a szabályozónak védenie kell.

Nem csak azokat a vállalkozásokat kell „nyíltpiaci forgalomban lévőnek” tekinteni, amelyek papírai a piacon forognak. Ebben a helyzetben nyilván a cégcsoport az, amely konkrétan megítélendő lesz. Ennek következtében

¹⁰² Vagy ez igazodik... a szakirodalom nem egységes az igazodás irányának megítélésében, akár adott országon belül sem.

¹⁰³ Praktikusan ideértve a kisbefektetőket is.

ilyenkor a vállalatcsoport összes tagjára vonatkoznak a szabályok, és mindegyiknél megjelenik – legalább közvetetten – a közérdek védelme.

A nyíltpiaci forgalomban lévő papírokkal nem rendelkező vállalkozások esete nehezebben magyarázható. Sokszor ezek is jelentős nagyságrendű üzleti vállalkozások, de *hiányozhat (más formát ölthet) a közérdek*. Itt nincs a saját pénzét befektető, de egyben külső érdekhordozó, amely önmagában erőtlen, de előfordulhat, hogy megjelennek az államon kívüli lényeges adatigények (például hitelezők). Ennek a furcsa kettősségnek – nincs nyilvánosan forgó papír, de közben lehet, hogy egy jelentős súlyú vállalkozásról van szó – a következménye az, hogy mindkét globális rendszer elindult abba az irányba, hogy kidolgozza a saját rendszerét ezekre a gazdálkodókra (lásd pl. SME standardok [IFRS] és SBAC, PCFRC [US GAAP]).

3. A méret szempontjából is lehetséges differenciálni. Ez a differenciálás látszólag nagyon egyszerűen kivitelezhető – mindössze meg kell határozni mutatókat, és ki kell találni kategóriákat. A következő feladat az, hogy „megvédjük” a kialakított kategóriákat. Mi számít nagyoknak? Egy országon belül még csak-csak meghatározható olyan mutatórendszer, ami többé-kevésbé elfogadott, de akárcsak regionális szinten ez már nehezen kivitelezhető (lásd pl. a kkv-szabályokat Európában – olyan eltérések vannak a régió egyes területei között, hogy igen fura végeredményhez vezet a besorolás: hazánkban alig van olyan társaság, amely az EU-szabályok alapján nem a kkv kategóriába tartozik).

E téma kapcsán érdemes átgondolni az IASB úgynevezett SME¹⁰⁴ standardját. A standardot 2009 nyarán tették közzé. A standardalkotók számára rendkívüli problémát okozott az, hogy eldöntsék, mi számít kicsinek vagy közepesnek. Végül nem számszerűsítettek határértékeket, hanem a nyilvános elszámoltathatósághoz és a közérdek (közérdeklődés) létezéséhez kötötték azt, hogy mely vállalkozások felelnek meg a kis- és

¹⁰⁴ SME = small and middle sized entity (kis- és középvállalkozások).

középvállalkozás (SME) fogalmának. (A vita másik forrása, hogy miben szabad egyszerűsíteni ezekenél a vállalkozásoknál.)

További probléma, hogy a mutatókat *mikor* kell megfigyelni. Valószínűleg egy éves rendszerességgel készítendő beszámolónál (ilyen a magyar rendszer is), ha több mint egy időszak adatai alapján kívánunk differenciálni, a rendszer nehézkessé válhat.

A magyar szabályozásban foglalt méret szerinti differenciálisnak érdekes következményei lehetnek. Bizonyos iparágakban elterjedt – elsősorban a felelősség elhatárolása érdekében – a projektársaságok alkalmazása. Ezek egyetlen nagyobb feladat ellátására jönnek létre. Konkrét példának hozhatók az építőipari projektcégek: egy épület felépítésére és értékesítésére jönnek létre, később tevékenységet nem folytatnak. Legyen bármilyen nagy is a projekt, általában az árbevétel csak a projekt legvégén keletkezik, és ekkor lesz elvárás egy részletesebb pénzügyi kimutatás előállítása és a könyvvizsgálat (ellenőrzés). Akkor, amikor már „úgyis mindegy”: ekkorra általában már befejeződött a projekt, a finanszírozáshoz igényelt hitelt visszafizették, illetve az egyéb hitelezők (pl. szállítók) kiegyenlítésre kerültek. Lehetne úgy érvelni, hogy jelentős vállalkozásoknál a konszolidált pénzügyi kimutatások árulkodhatnak. Sajnos a magyar szabályok szerint ez sem biztos, hogy megvalósul: mivel a tulajdonosi kapcsolat csak cégek között értelmezendő (az azonos érdekeltségen keresztül nem), gyerekjáték elérni, hogy ne kelljen bevonni az adott projektcéget. Mi is történt ezek szerint? Amikor értelmezhető lett volna külső érdekelt, akkor egy leegyszerűsített kimutatást kellett elkészíteni és nem kellett ellenőriztetni. A projekt végeztével pedig a „semmiről” részletes, ellenőrzött kimutatást kell készíteni. Ilyen módon nem lehet elkerülni a részletes pénzügyi kimutatások készítését a globális rendszerekben.

A gyakorlati tapasztalatokat tekintve és a fenti szabályozást elemezve úgy tűnik, hogy a magyar rendelkezések csak részben differenciálnak. A méret szerinti differenciálás ilyen formában való fenntartása anomáliákhoz vezethet, főként a példában is illusztrált időbeli eltérések miatt. Meggyőződésem, hogy célravezetőbb lehetne a másik két differenciálási elv mentén mozognia a szabályozásnak. Ezt az elméleti alapon levezetett

gondolatot fogom felhasználni ahhoz a hipotézisemhez, amely a kisebb vállalkozások beszámolóképzési kötelezettségével foglalkozik.

4.2. Az érdekhordozók az egyes rendszerekben

4.2.1. Érdekhordozók a globális rendszerekben

Az IFRS-ek az érdekhordozókat a következőkben azonosítják ¹⁰⁵:

- jelenlegi befektetők,
- lehetséges befektetők,
- munkavállalók,
- hitelezők,
- szállítók és hasonló partnerek,
- vevők és hasonló partnerek,
- kormányzati (állami) hivatalok, hasonló szervezetek,
- a közvélemény. (IFRS, Keretelvek 9-11 bek.)

Az IFRS-ek nyíltan kimondják: egy általános célú pénzügyi kimutatás *nem képes mindenki adatigényét kielégítő módon kiszolgálni, és erre nem is törekszik a rendszer*. Az IFRS-ek eljutnak addig, hogy *kiemelnek egy érdekhordozói kört*: a befektetőket (tulajdonosokat) és az ő szempontjaikat helyezik előtérbe, vagyis elsődlegesen az ő szempontjaikat fogadják el, így az ő adatigényeiket elégítik ki. Ez a rendszer tehát elismeri a koalíció létezését és **belátja az érdekütközést**, de nem oldja fel azt.

A US GAAP egy lényeges ponton tér el az IFRS-től. Az tulajdonosok mellett a hitelezői szempontot is bekapcsolja, mint elsődleges érdekhordozót. Emellett a US GAAP kiemeli, hogy nem egy érdekhordozói csoportnak az irányába fordul, inkább arra koncentrál, hogy az **eredményt (és annak alkotóelemeit) föltárja** (US GAAP, CON1 24-54 bek.).

¹⁰⁵ Az IFRS-ekben követett sorrendet megtartottam. Álláspontom szerint a sorrend nem véletlen.

4.2.2. Érdekhordozók a magyar szabályozásban

A magyar szabályozó nem határoz meg konkrétan olyan érdekhordozói csoportot, amelyet előtérbe kell helyezni. Nem is használja az érdekhordozó szót, hanem csupán annyit állít, hogy a „piacgazdaság szereplőinek”¹⁰⁶ információkra van szükségük. Ez a megközelítés egy **klasszikus értelemben vett koalíciós érdekhordozói elméletből levezetett felfogásnak is tekinthető, amely egy kimutatáson keresztül kísérli meg kielégíteni az összes (egyébként nyíltan nem nevesített) érdekhordozót.** A jogszabályban – igaz elemző munka árán – be lehet azonosítani, hogy mely érdekhordozók adatigényét mely szabállyal kívánták kielégíteni. Az 1991. és a 2000. évi számviteli törvényt összevetve megállapítható, hogy az 1991-es jogszabályhoz képest enyhe súlypontbeli eltolódás volt a tulajdonosi, befektetői adatigény javára, de új érdekhordozói csoportot a 2000. évi jogszabály nem azonosított, nem kívánt kiszolgálni. Az értekezés 2. fejezetében említett kritikus számviteli felfogásban külön is vizsgált marginális érdekcsoportok felé a jogszabályalkotó továbbra sem nyit¹⁰⁷. A globális tapasztalatok alapján az sejthető, hogy továbbfejleszthető lenne a számviteli szabályozás akkor, ha konkrétan vizsgálnánk: *mely érdekhordozók léteznek* és azokat hogyan rangsorolják az érintettek.

Korábban eljutottam arra a következtetésre, hogy a hasznosságot mindig a **létező érdekhordozók** szempontjából kell értelmezni. Ezért a szabályozás megítélésében előrevisz, ha kutatjuk, kik a lehetséges érdekhordozók. A gazdaságban a tőke vállalkozásokon belüli koncentrációja, az egyes vállalkozások érintettjei jól modellezhetők annak feltárásával, hogy mekkora vállalatok működnek a piacon. A BCE Pénzügyi Számvitel Tanszéke által 2008-ban a Számviteli és adózási adminisztráció egyszerűsítéséről készített tanulmány (Tanulmány) is vizsgálta a gazdálkodók szerkezetét. A Tanulmány az árbevétel, a mérlegfőösszeg és a foglalkoztatott létszám

¹⁰⁶ 2000. évi C. törvény A számvitelről (preambulum)

¹⁰⁷ Az egyetlen nem kimondottan üzleti szemléletű kötelezően közzéteendő téma a veszélyes anyagok állománya 1994-től.

alapján értelmezte a méretet. A társaságiadó-bevallásra kötelezett vállalkozások szerkezete jelenleg a következő képet mutatja¹⁰⁸:

Árbevétel sávok (mFt)	Megoszlás (%)	Halmazott megoszlás (%)	Az árbevétel megoszlása (%)
Nem jelentett bevételt	17,6	17,6	-
0 – 10	37,9	55,6	0,7
10 – 50	24,2	79,8	2,9
50 -100	7,1	86,9	2,6
100 - 250	6,5	93,4	5,3
250 - 500	2,9	96,4	5,2
500 - 2 500	2,8	99,2	15,0
2500 - 12 500	0,6	99,8	16,8
12 500 -	0,2	100	51,5
Összesen	100%	-	100%

4.1. táblázat: Az árbevétel alakulása a magyar társasági adóbevallásra kötelezett vállalkozásoknál 2007-ben (N = 350 832)

Mérlegfőösszeg sávok (mFt)	Cégek megoszlása (%)	Halmazott megoszlás	A vagyon megoszlása (%)
0 – 10	57,1	57,1	0,5
10 – 50	24,5	81,7	1,6
50 -100	6,7	88,3	1,3
100 - 250	5,5	93,9	2,4
250 - 500	2,5	96,4	2,5
500 - 2 500	2,7	99,1	7,7
2500 - 12 500	0,7	99,8	10,3
12 500 -	0,2	100	73,8
Összesen	100	-	100

4.2. táblázat: A mérlegfőösszeg alakulása a magyar vállalkozásoknál 2007-ben (N = 342 826)¹⁰⁹

¹⁰⁸ A sávhatárokat általában a Tanulmányban javasoltak szerint állapítottam meg.

¹⁰⁹ 8006 vállalkozás nulla mérlegfőösszeget jelentett, amely lényegében kizárható, így ezeket a vállalkozásokat az elemzésből kihagytam.

Átlagos statisztikai létszám (fő)	Cégek megoszlása (%)	Halmazott megoszlás	Létszám megoszlása (%)
Nincs	28,9	28,9	-
1 - 2	41,1	70,0	8,1
2-10	21,6	91,6	16,0
10-50	6,7	98,3	21,0
50 - 250	1,4	99,7	20,9
250 -	0,3	100	34,0
Összesen	100	-	100

4.3. táblázat: Az átlagos statisztikai létszám alakulása
a magyar vállalkozásoknál 2007-ben (N = 350 832)

Látható, hogy a vállalkozások több mint 95%-a¹¹⁰ nem éri el a kis- és középvállalkozásokhoz kapcsolt mutatók egyikét sem¹¹¹. Ez a megoszlás arra enged következtetni, hogy a cégek nagy része önmagában csekély súlyt képvisel. **Nem valószínűsíthető, hogy ezeknél a vállalkozásoknál a közérdek értelmezhető lenne.** A méretből és a szerveződésből kiindulva inkább az feltételezhető, hogy ebben a helyzetben az érdekhordozók köre leszűkül az állami érdekhordozóra, a tulajdonosokra és a hitelezőkre. A fenti érdekhordozók közül a tulajdonos által meghatározott adatigények kielégítése nem okozhat gondot, mert a tulajdonosok ennél a vállalkozásméretnél általában egybeesnek a menedzsmenttel (vagy megvalósítható a közvetlen ellenőrzés). Az állami adatigény egyértelmű és megkerülhetetlen. A hitelezők csoportja további kérdéseket vet fel. A hitelezők két nagyobb csoportra bonthatók:

- a működést és/vagy a termelőeszközöket *finanszírozó bankokra* és hasonló pénzügyi intézményekre (hitelezők);
- a napi működés során a vállalkozással kapcsolatba kerülő – *átmeneti finanszírozást* nyújtó – üzleti partnerekre (szállítók);

¹¹⁰ A pontos arány 95,2%. Ez a mutató változhat („javulhat”), ha eltekintünk a lényegében nem létező vállalkozásoktól.

¹¹¹ Kkv egy vállalkozás az EU szabályai alapján, ha mérlegfőösszege és árbevétele közül legalább az egyik kétmillió euró alatt marad huzamosan, és nem foglalkoztat 250 főnél több dolgozót. A kiszámított arány tovább romlik, ha vizsgáljuk a tartósságot is (legalább két évben szükséges, hogy elérje a vállalkozás a mutatókat). Ennek vizsgálatát az adatbázisom nem teszi lehetővé.

Hasznosítják-e a pénzügyi kimutatásokban foglalt adatokat ezek a szereplők? Gyakorlati tapasztalatom az, hogy nem feltétlenül: a nyilvántartások adatait ugyan hasznosítják, de magát a pénzügyi kimutatást már nem. A bankok és hasonló pénzügyi intézmények általában saját maguk által kialakított kérdőívek alapján döntenek¹¹². A szállítók esetében ritkán tapasztalható, hogy az üzleti kapcsolatot múltbéli számviteli adatok alapján ítélik meg. A gyakorlati tapasztalatom – és ezt a hipotézisek tesztelése során érintem –, hogy itt elsősorban a múltbéli tapasztalatok, egyéb úton beszerzett információk alapján bíznak meg partnerükben, vagy különféle kereskedelmi technikák (pl.: készpénz- vagy előrefizetés, bankgarancia, akkreditívek, későbbi szállítás megtagadása stb.) felhasználásával csökkentik kockázatukat. Emellett ezek a gazdálkodók *általában* nem jelentős (de rendkívül szélsőségesen megoszló) kötelezettségállománnyal operálnak. E megoszlásról az alábbi táblázat ad képet.

Kategória	Átlagos arány a vagyonton belül ¹¹³	95%-os nyesett átlagos arány a vagyonton belül ¹¹⁴
Rövid lejáratú kötelezettségek	500%	50%
Hosszú lejáratú kötelezettségek	129%	7%
Hátrasorolt kötelezettségek	34%	0%
Szállítói arány	29%	7%

4.4. táblázat: Kötelezettségek aránya a vagyonton belül 2007-ben.
($N = 350\ 832$, $N' = 333\ 290$; Saját szerkesztés)

A kötelezettség megoszlása kapcsán felmerül az a kérdés is, hogy az adott kategóriában általában **léteznek-e** a hitelezők. Ha a válasz *nem*, akkor az messziremutató következménnyel jár: a közérdek mellett a klasszikus külső hitelezői érdek sem létezik, nem értelmezhető. Ekkor lehetséges, hogy bizonyos vállalkozások esetében szűkíteni lehetne az adminisztratív terheket, illetve felveti bizonyos beszámolási kötelezettség alóli mentesítés lehetőségét.

¹¹² Amelyekben rákérdeznek a fő számviteli adatokra is.

¹¹³ Értelmezése: kategória/mérlegfőösszeg*100.

¹¹⁴ Az előző mutató, elhagyva 5%-nyi extrém értéket.

4.2.3. Egymással konkuráló rendszerek

Egy számviteli rendszer minősége attól függ, hogy mennyiben képes célját ellátni: az érdekhordozók adatigényét kielégíteni. Amennyiben több, egymással konkuráló rendszer áll rendelkezésre, akkor kézenfekvő módon azt kell kiválasztani, amelyik ezt a célt a lehető *leghatékonyabban*¹¹⁵ tudja kiszolgálni, illetve arra kell törekednie a szabályzónak, hogy a *számviteli rendszer minőségét javítsa*. A szakirodalom és a szabályozás gyakorlatának elemzése és alkalmazása után felmerül a kérdés: **van-e létjogosultsága egy különálló magyar számviteli szabályozásnak?** Pontosabban szólva, szükséges-e fenntartani egy olyan rendszert, amely nagyon pontosan kidolgozott, és alkalmas lehet rendkívül komplex problémák kezelésére is? Meggyőződésem, hogy a magyar szabályozás ilyen; van mögötte koherens filozófia, van célja, tudományosan alátámasztott vagyolfelfogása stb. Ami azonban vizsgálandó az az, hogy ténylegesen hasznosítják-e az előálló pénzügyi kimutatásokat.

A hasznosítás egy pénzügyi kimutatás kapcsán sokrétű lehet: adózási szabályok, jövedelemfelosztás, döntéshozatal, általános informálás, mind-mind egy-egy lehetséges felhasználási módzat. A kérdés az, hogy ezek közül melyik valósul meg ténylegesen. Ha a hasznosítási lehetőségeknek csak egy része valósul meg, akkor logikusabb ezt tudomásul venni, és úgy alakítani a szabályrendszert, hogy ez **kimondottan** az adott hasznosítási lehetőségnek feleljen meg.

A számviteli rendszerek különbözőségéről szóló pontban vizsgáltam, hogy mi okozhatja az eltérést az egyes országok szabályai között. Ezt a kérdést érdemes feltenni a magyar és a többi (az EU-n belül: a magyar és az IFRS-ek közötti) eltérések okainak keresésénél. Van-e olyan érdekhordozó, amely érdekelt a különbség tényleges fenntartásában?

¹¹⁵ A hatékonyság (klasszikus) mikroökonómiai megközelítésben értendő: a lehető legkevesebb erőforrás felhasználásával a lehető legjobb informálás.

A magyar szabályozás a német rendszerből táplálkozik, annak a rendszernek a talaján mozog¹¹⁶. A német rendszer elsősorban az erős banki finanszírozásból vezette le az általános pénzügyi kimutatások kívánatos jellemzőit (Nobes, Parker [2006]).

Fennáll-e e helyzet most itt Magyarországon? A bankok és a hitelezők ténylegesen kiindulnak-e a magyar szabályozás outputjaként létrejövő adatokból? Ebben az értekezésben nem kívánok választ adni erre a kérdésre, de jelzem: azt gondolom, hogy ez már *nem kategorikusan igaz*. Egyfelől a rendkívül erős nemzetközi jelenlét, másfelől a vállalkozások elaprózódása alapján nem tűnik realisztikusnak az a kép, hogy a magyar tulajdonosok és egyéb érdekhordozók igényei, valamint a magyar befektetők igény (akár tőzsdén keresztül, akár hitelezésen keresztül) életre hívhatna egy különálló szabályozást. Ennek nyilvánvaló következménye lehetne az, hogy akkor elfogadunk egy nagy, nemzetközi rendszert. Erre példa Bulgária: itt nemrégiben bevezették az IFRS-eket, mint a kimutatáskészítés lényegében kötelező alapját¹¹⁷. Az eltelt idő rövidsége miatt egyelőre ennek hatásáról nincs érdemi kutatás.

A másik fontos tényező az **SME standard** megjelenése. Nagyon sok kritikusként „válaszolt” ezzel a standarddal az IASB. Ez a megoldás az IFRS-ek által megkívánt hatalmas munkamennyiséget akarja valahogyan korlátozni a kisebb (méginkább: nem nyilvános) vállalkozások kapcsán, kihúzva annak a sokszor hangoztatott érvnek a méregfogát, hogy „*az IFRS jó, csak a kicsiknél túl sok munka*”¹¹⁸. A standard 2009 júliusában jelent meg, így alkalmazásáról értékelhető tapasztalatok még nincsenek.

Meggyőződésem, hogy egy olyan megoldás, amelyben egy viszonylag nagy gazdasági egység (pl. EU) kimutatásait harmonizáljuk, sokat segítene, ha

¹¹⁶ Lásd a magyar rendszer kialakításának körülményeit.

¹¹⁷ Lényegében minden cég számára kötelezővé tették vagy lehetőségként felajánlották az IFRS-ek alapján történő beszámoláskészítést.

¹¹⁸ Nem világos, hogy mire alapozzák ezt a felvetést ezen érvek hangoztatói. A magyar szabályozásnál nem kíván sokkal komplexebb módszertant (átfogóbb ismereteket talán).

máson nem, legalább az összehasonlíthatóságon: ezzel idővel¹¹⁹ költség és munka lenne megspórolható.

Ismét hangsúlyozom: a fejezetben szereplő gondolat kísérletek további vizsgálatot igényelnek, amelyek lefolytatására az érdeemben elemezhető tapasztalatok birtokában lesz lehetőség.

4.3. A hasznosság tartalmának értelmezése a magyar és a globális rendszerekben

A számviteli dokumentumokat a vállalkozások nem öncélúan készítik. **Az ilyenek érdektelenek és értéktelenek lennének.** Csak úgy válnak **hasznossá**, ha kielégítenek valamilyen célt. Azt még nem tisztáztam, hogy mit jelent *konkrétan* a hasznosság, mi a tartalma. *A hasznosság fogalmát a két globális rendszer a következők szerint állapítja meg:*

- IFRS: a pénzügyi kimutatások akkor hasznosak a felhasználók számára, ha azok alapján a releváns gazdasági döntéseket meg lehet hozni¹²⁰.
- US GAAP: a pénzügyi kimutatások hasznossága attól függ, hogy képes-e a dokumentum megalapozni a gazdasági döntéseket¹²¹.

A magyar rendszerben is megtalálható a hasznosságra való utalás a törvény preambulumban, de a jogszabályalkotó nem jut el arra a szintre, hogy kifejtse azokat a követelményeket, amelyeknek eleget kell tenni ahhoz, hogy ez teljesüljön.

A globális rendszerekben a hasznosságot tehát hasonlóan értelmezik, és egyidejűleg felsorolnak olyan **minőségi követelményeket** is, amelyek segítségével ez a hasznosság biztosítható¹²²:

¹¹⁹ Kétségtelen, hogy első körben meg kell tanulni (és meg kell tanulni tanítani) a szabályokat.

¹²⁰ IFRS – Keretelvek – 48. szakasz

¹²¹ US GAAP – CON1 és CON2

IFRS	US GAAP
Lényegesség ¹²³	Lényegesség
Relevancia	Relevancia
Megbízhatóság	Megbízhatóság
Összehasonlíthatóság	Összehasonlíthatóság
Érthetőség	Érthetőség
- ¹²⁴	Költség-haszon elv
Óvatosság	-
Teljesség	-
Semlegesség	-
Tartalom elsődlegessége a formával szemben	-

4.5. táblázat: Az IFRS és a US GAAP által nevesített minőségi jellemzők. (saját szerkesztés)

A US GAAP a vastagon szedett két jellemzőt tekinti központinak. Ilyen központi minőségi követelmény az IFRS-ekben nincs. Megjegyzem, hogy az óvatosság, teljesség, semlegesség és tartalom elsődlegessége a formával szemben elvekre utal a US GAAP is, csak nem mint minőségi követelmény.

Csoportosíthatóak a minőségi kritériumok abból a szempontból is, hogy melyek vonatkoznak a pénzügyi kimutatások **tartalmára** és melyek azok **bemutatására**. Általánosan elfogadott álláspont, hogy a megbízhatóság és a relevancia a tartalomhoz, míg az összehasonlíthatóság, lényegesség és érthetőség a bemutatáshoz kapcsolódik.

A táblázatot látva felvetődik a kérdés: mit lehet kezdeni az egyik rendszerben kezelt, a másik rendszerben pedig elhagyott minőségi követelménnyel? A Keretelvek (IFRS) és a Konceptcionális szabályok (US GAAP) is tartalmazznak, úgynevezett nem kiemelt (máshol nevesített) alapelveket. Ha az elemzésbe ezeket bevonjuk, akkor megállapítható, hogy az összes nevesített alapelveket így vagy úgy a másik rendszer is tartalmazza.

Ezek a minőségi jellemzők több helyen **ellentmondanak egymásnak** (máshogyan fogalmazva **egymással konkurálnak**). Ez egyben azt is jelenti, hogy a minőségi jellemzők között **átváltás lehet**: az egyikből több, a

¹²² A jelenleg „hatályos” szöveg alapján. E fejezet végén foglaltam össze a témára vonatkozó módosítási javaslatokat (IASB-FASB kutatási projekt).

¹²³ Egyes vélemények szerint ez nem minőségi követelményként, hanem mennyiségi küszöbként értelmezendő, vagyis valamiféle határként, amely felett a hatásokat vizsgáljuk.

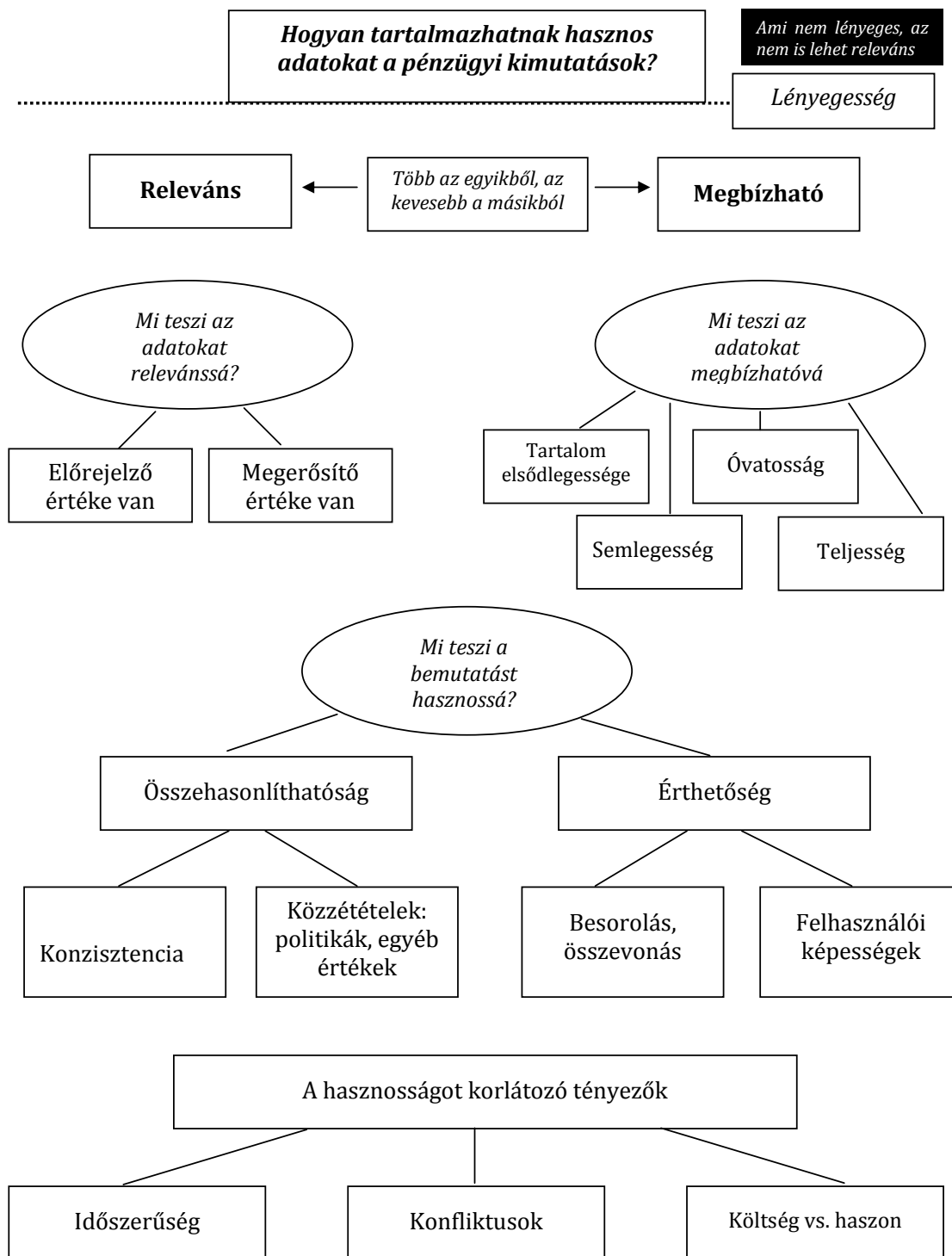
¹²⁴ Az IFRS-ekben ezt nem követelménynek, hanem korlátnak tekintik.

másikból szükségképpen kevesebbet eredményez és a pénzügyi kimutatások készítője – bizonyos határok között – dönthet arról, hogy milyen legyen az „arány” a két jellemző között.

Tipikus példa erre a *relevancia és a megbízhatóság*. Egy adat annál relevánsabb a döntéshozatal szempontjából, minél hamarabb rendelkezésre áll. Nyilvánvaló, hogy minél kevesebb idő van az adatok feldolgozására, annál többször kell a becsléseket alkalmazni, ez pedig a megbízhatóságot rontja. Az ellenkező oldalról vizsgálva: ha a megbízhatóságot kívánjuk fokozni, akkor annak kézenfekvő módja az, hogy több időt hagyunk az adatfeldolgozásra, illetve hosszabb időt hagyunk az adatok „beérkezésének”. Ez a megoldás a megbízhatóságot növeli (rendkívül pontos adatokat kapunk), de az időbeli csúszás miatt a megkapott (pontos) adatok már kevésbé relevánsak. Mindkét rendszer használja az **időszerűség fogalmát**. Azokat az adatokat tekintik időszerűnek a rendszerek, amelyek elegendően gyorsan készülnek el ahhoz, hogy a döntéshozatalhoz még hasznosak legyenek és egyben megbízhatónak is tekinthetők; vagyis e két minőségi követelménynek azon kombinációját „keressük”, amely a maximális hasznosságot biztosítja.

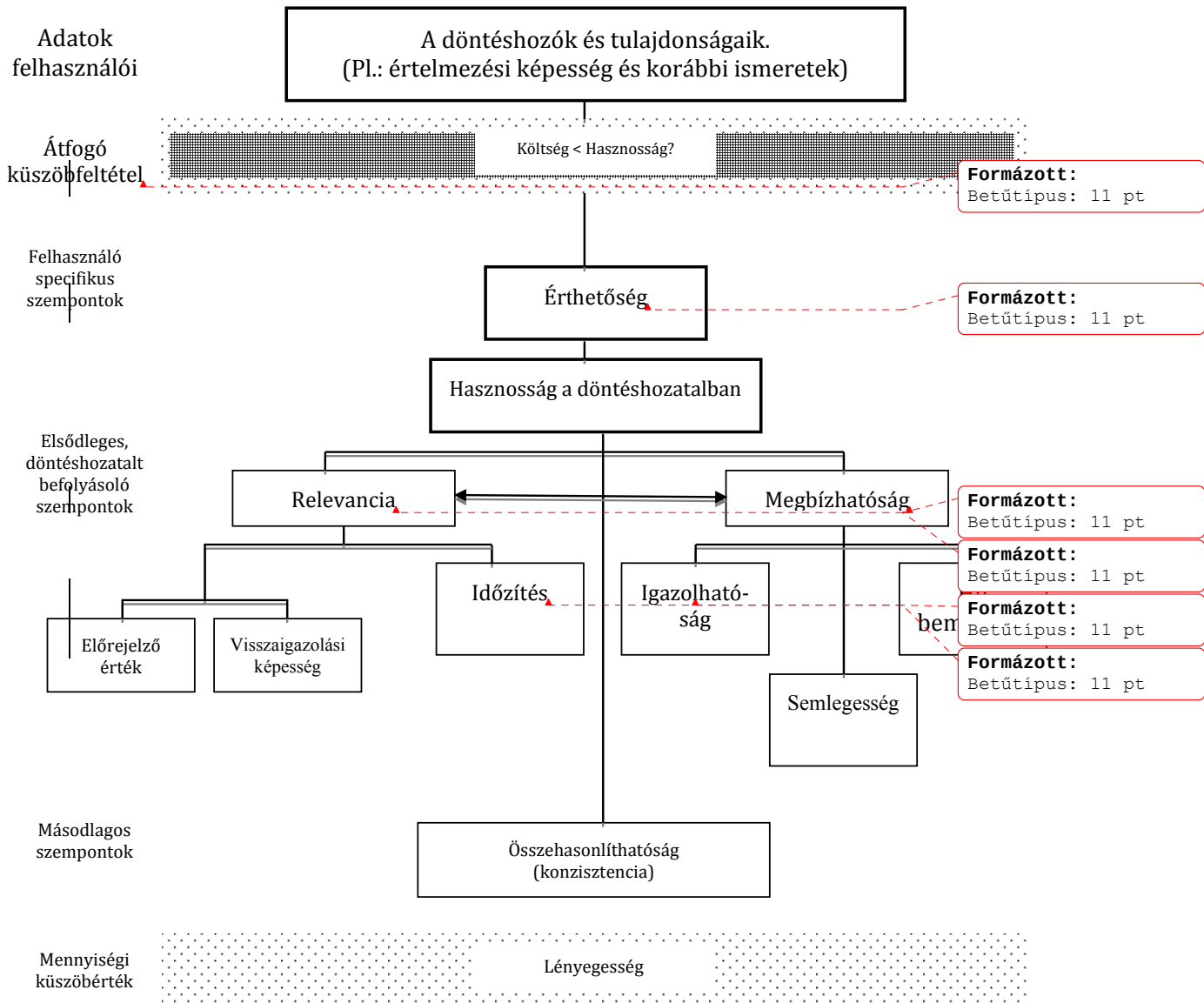
A két globális rendszer ezt felismeri, és azonosítja azokat a korlátokat, amelyek ezek teljes körű teljesülését akadályozzák. Akadályozó tényezőként a következőket jelölték meg a szabályozás alkotói: időszerűség és költség-haszon összevetése

Mindkét rendszer – az egyes minőségi követelmények azonosításán túl – a **köztük lévő kapcsolatot** is meghatározza, továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy a minőségi követelmények kielégítésének **korlátai** vannak. Az IASB álláspontját a **minőségi követelményekkel** kapcsolatosan az alábbi ábra szemlélteti.

4.6. ábra: Minőségi követelmények és korlátaik az IFRS-ben

A FASB a koncepcionális szabályozásban (CON2) közzétette, hogy mit ért hasznosságon, és milyen döntési pontokat, figyelembe veendő szempontokat különböztet meg:

4.6. ábra: A hasznosság értelmezése és a kapcsolódó követelmények a US GAAP-ban (US GAAP – CON 2 p.13 fordítása)

A két folyamat összevetéséből látszik, hogy a globális rendszerek a hasznosságot **ugyanolyan alapon értelmezik**, és a közöttük lévő különbségek általában súlyozásbeliek.

A **magyar számviteli szabályozás** eljut addig, hogy a hasznosságot, mint a pénzügyi kimutatások egyik jellemzőjét azonosítja, de odáig már nem, hogy nyíltan definiáljon olyan követelményeket vagy tulajdonságokat, amelyek elvezetnek ehhez. Így maga a **hasznosság fogalma formálisan nyitott kérdés marad**. Úgy is érvelhetünk, hogy a nevesített számviteli alapelvek – a szabályozó szándéka szerint – lényegében elvezetnek a megbízható és valós összképhez, így áttételesen ezen alapelvek testesítik meg azokat az ismérveket, amelyek a hasznosságot jelentik. A 13+1 alapelv így összevethető a globális rendszerekben használt fogalmakkal:

Magyar számviteli alapelvek	IFRS-ben	US GAAP-ben
A vállalkozás folytatásának elve ¹²⁵	Mögöttes feltétel	Mögöttes feltétel
Teljesség elve	Elsődleges	Nem elsődleges
Óvatosság elve	Elsődleges	Nem elsődleges
Valódiság elve	Végeredmény	Elsődleges
Összemérés elve	Módszer	Módszer
Egyedi értékelés elve	Módszer	Módszer
Bruttó elszámolás elve	Módszer	Módszer
Időbeli elhatárolás elve	Módszer	Módszer
Lényegesség elve	Elsődleges	Elsődleges
Tartalom elsődlegessége a formával szemben	Elsődleges	Nem nevesített
Költség-haszon elv	Korlátozó tényező	Elsődleges
Folytonosság elve	Módszer	Módszer
Világosság elve	Elsődleges	Elsődleges
Következetesség elve	Elsődleges	Elsődleges

4.7. táblázat: a magyar számviteli alapelvek megjelenése a globális rendszerekben (saját szerkesztés)

Magyarázatok:

- *Elsődleges*: nevesített minőségi követelmény (vagy azok együttese)
- *Nem elsődleges*: nevesített, de nem (elsődleges) minőségi követelmény

¹²⁵ Ezt a magyar felfogásban is mindent „átfogó” alapelvnek, vagyis mögöttes feltételnek tekintjük, bár a jogszabály az alapelvek között szerepelteti. [Szt. 15. § (1)]

- *Nem nevesített*: nem szerepel a hasznossághoz kapcsolódó nyíltan minőségi követelményként nevesített ismérvek között, de a globális rendszer alkalmazza a megnevezett elvet a hasznossághoz kapcsolódóan.
- *Módszer, mögöttes feltétel, korlátozó tényező, végeredmény*: nem minőségi követelményként, hanem módszerként, mögöttes feltételezéseként, végeredményként vagy korlátozó tényezőként értelmezi a US GAAP, illetve az IFRS.

Az összevetésből az alábbi következtetéseket vonom le:

- a magyar szabályozás azonos szinten kezeli azokat a tételeket, amelyeket a két globális rendszer:
 - mögöttes feltételként azonosít;
 - módszertani kérdésként rendez;
- nem különbözetet meg *nyíltan* elsődleges és nem elsődleges ismérveket (nyíltan nem súlyoz).

Összességében megállapítható, hogy a magyar rendszer nem helyezi a hasznosságot a fókuszba, helyette magával a pénzügyi kimutatásokkal (a beszámoló tartalmával és megjelenítésével) kapcsolatos elvárásokat részletezi **együttesen**: függetlenül attól, hogy az adott elv az adatok hasznosságával, a beszámoló konkrét tartalmával vagy módszertani kérdésekkel foglalkozik.

Követelmény (US GAAP vagy IFRS)	A magyar szabályozásban nevesítve		
	van (közel) azonos alapelv	van hasonló alapelv	nincs ilyen vagy hasonló elv
Lényegesség	lényegesség		
Relevancia		valódiság	
Megbízhatóság		valódiság	
Összehasonlíthatóság		következetesség	
Érthetőség	világosság		
Költség-haszon elv	költség...		
Óvatosság	óvatosság		
Teljesség	teljesség		
Semlegesség			X
Tartalom elsődlegessége...	tartalom...		

4.8. táblázat: A globális rendszerekben megfogalmazott követelmények vs. magyar alapelvek (saját szerkesztés)

A fenti táblázat elemzése után látható, hogy a magyar alapelvek – egyet leszámítva¹²⁶ – az összes olyan nevesített követelményt lefedik, amelyek az IFRS-ek és a US GAAP szerint hasznossághoz vezetnek, ezek azonban nincsenek rendszerbe foglalva vagy hierarchizálva.

Összefoglalva a következő megállapításokat teszem:

- a globális rendszerek és a magyar rendszer is *megköveteli*, hogy a pénzügyi kimutatások *hasznosak legyenek* a felhasználók számára;
- **a globális rendszerek...**
 - nyíltan minőségi követelményeket fogalmaznak meg, melyek alapján következtetni lehet arra, hogy egy pénzügyi kimutatás hasznos-e;
 - a nyílt követelmények mellett tartalmaznak úgynevezett nem elsődleges követelményeket is (létezik hierarchia);
- **a magyar szabályozás...**
 - nem nevesíti külön, hogy melyek azok a követelmények, amelyek a beszámolót hasznossá teszik, hanem azt módszertani és egyéb követelményekkel/szabályokkal együttesen fogalmazza meg;
 - alapelvei között lényegében megtalálható az összes olyan követelmény, amelyet az IFRS és a US GAAP a hasznossággal szemben támaszt.

4.4. Fejlesztési törekvések a globális rendszerekben

A globális rendszerek alkotói – egymástól függetlenül – megállapították: a pénzügyi jelentések (kimutatások) célja az, hogy a felhasználók számára döntéseikhez hasznos információt szolgáltatassanak. Az IASB és a FASB 2004 októberében tűzték napirendjükre a koncepcionális keretelvek¹²⁷ közös továbbfejlesztését. Ez a fejlesztés nyolc rész célra tagolódik (lásd 4.9.

¹²⁶ A semlegesség alapelvét a magyar számviteli szabályozás ugyan nem nevesíti (sehol sem), de a szakirodalom használja (lásd például: Garajszki (szerk.) (2004): *A számviteli törvény magyarázata 2004 – 2005*. Budapest, HVG Orac. (p.156). A fogalom tartalma lényegében azonos a globális rendszerekben található *semlegesség* fogalommal.

¹²⁷ Conceptual Framework.

táblázat), amelynek első lépése direkt kapcsolatban áll a hasznosság értelmezésével és a hasznosság elérésének kérdéseivel. Mivel a standardalkotók¹²⁸ a fent említett alapcélból származtatják a pénzügyi jelentéskészítést, így bármilyen részcélnak áttételesen kapcsolatban kell állnia a hasznosság követelményével.

Szakasz	Fejlesztési rész cél
A	A pénzügyi jelentések céljai a minőségi követelmények
B	A jelentések elemei és megjelenítés
C	Értékelés
D	A jelentő egység
E	Megjelenítés, közzététel; a pénzügyi jelentések korlátai
F	A keretelvek célja és helye a szabályozási hierarchiában
G	Alkalmazhatóság a nem profitorientált egységeknél
H	Fennmaradó problémák

4.9. táblázat: Fejlesztési célok az IASB, FASB közös projektben

(Forrás: FASB közlése a www.fasb.org honlapon)

A téma szempontjából kritikus „A” fejlesztési rész cél *véleményezett* tervezete (Exposure Draft - ED) áll jelenleg rendelkezésre, a szöveg véglegesítése 2009 végére várható. A kutatás – a standardalkotók eljárásai szabályainak köszönhetően – magában foglalja a számviteli szakma nézeteit is a felvetett problémákról. Az alapcél változatlanul hagyásával elsőként a szabályozás tárgyát rögzítik: *ez az általános célú pénzügyi jelentéskészítés*. Ez a fogalom némiképp eltér az IASB szabályozásának jelenlegi tárgyától, amely az általános célú pénzügyi *kimutatás*¹²⁹. A két fogalom közötti kapcsolat azonnal látható: a jelentéskészítés végeredménye a kimutatás. A különbség – bár elvi jelentőségű – nem okoz különösebb problémát. Ahogyan arra a standardalkotók rámutattak: a szabályozás jelenleg is hatással volt a folyamatra, így a szabályozás tárgyának változtatása elsősorban pontosítás (IASB, [2008b]). Másfelől általános céllal közölnek számviteli természetű információkat a gazdálkodó egységek a pénzügyi kimutatásokon kívül is (pl.

¹²⁸ A standardalkotók az IASB és a FASB tagjai.

¹²⁹ Ennek következtében a hasznosság fogalmánál meghatározott „jószág” fogalmat is módosítani kell.

gyorsjelentések, stb). A szabályozók célja az volt, hogy a koncepcionális szabályok ezeket az általános célú közléseket is fedjék le.

A tervezet rögzíti: a számvitelnek csak *részhalmazai* a külső felhasználók számára készülő általános célú pénzügyi jelentések. Ahogyan az a szabályozással kapcsolatos eddig bemutatott elméletekből is levezethető (3. fejezet), a külső felhasználók számára készülő általános célú pénzügyi jelentés esetén indokolható a szabályozás. Elvi jelentőségűnek tartom azt, hogy ezt a *különválasztást a szabályozás szintjére emelik* a koncepcionális szabályok kidolgozói.

4.10. ábra: A koncepcionális szabályok elvi határai a továbbfejlesztésben
(saját szerkesztés)

A standardalkotók *elérendő célnak tekintik* a hasznosságot. A hasznosság elérése két összetevő meghatározásán keresztül érhető el:

- meg kell állapítani, hogy *ki(k)nek a szempontjából* kell a hasznosságot biztosítani (maximalizálni), más szavakkal *azonosítani kell az érdekhordozókat*;
- meg kell állapítani azokat a *tulajdonságokat*, amelyek a hasznossághoz elvezetnek.

4.4.1. A pénzügyi jelentések felhasználói (érdekhordozók)

Az érdekhordozók körülhatárolása a gyakorlati szabályozásban eddig nem tapasztalt pontossággal történt meg. A standardalkotók a **tőke biztosítóit** tekintik azoknak az érdekhordozóknak, akik számára a pénzügyi jelentéseket elő kell állítani (OB1¹³⁰). A standardalkotók a pénzügyi jelentésnek **perspektívát** is adnak: azokat a gazdálkodó egység szempontjából kell elkészíteni (OB5). Ez elemzésem szerint azzal a következménnyel jár, hogy *nem* egy parciális, szűk érdekcsoport igényeit kell kiszolgálni. A megoldás továbbra is a koalíciós logika talaján mozog.

A standardalkotók a perspektíva meghatározásakor két korábban ismertetett elmélet bizonyos elemeit ütköztették: a tulajdonosi (birtokosi) elméletet és az egység elméletet (2. fejezet). Az anyag véleményezői is egyetértettek abban, hogy az egységlelmélet felfogása alapján kell megalkotni a szabályokat, azzal, hogy el kell ismerni a különféle tőkehozzájárulást teljesítő személyek egyedi érdekeit. Nem arról van szó, hogy az egységlelmélet megvalósítására törekednek a standardalkotók, hanem annak a *központi filozófiáját* veszik át: a gazdálkodó egység és a tulajdonos vagyonának elkülönítését rögzítik. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a standardalkotók rámutattak arra az általam is megfogalmazott gondolatra, hogy bizonyos (kisebb, általában személyegyesítő) vállalkozásoknál a *tulajdonosi perspektíva* (tehát a vállalkozó és a gazdálkodó egység vagyonának egy egységként kezelése) elképzelhető és elfogadható.

A javaslat modellszerűen is érzékelteti egy gazdálkodó egység működését (OB6). A gazdálkodó egység a működéséhez erőforrásokat kap a tőke rendelkezésre bocsátóitól, amelyekkel gazdálkodik. Ezek az eszközök átkerülnek a gazdálkodó egység ellenőrzése alá (nem feltétlenül tulajdonába vagy birtokába). Ezért a transzferért cserébe a tőke rendelkezésre bocsátói

¹³⁰ Ebben a fejezetben az *OB* rövidítés az ED első fejezetére (Objectives), a *QC* rövidítés az ED második fejezetére utal. A *BC* a tervezet pontjainak magyarázatára utal.

igényeket (claims) támasztanak a gazdálkodó egységgel szemben. Az *igények természetével* kapcsolatosan a szövegből kiindulva két megállapítást teszek (OB5 és OB6, OB15 – OB24):

- A saját tőke és a kötelezettségek közötti *éles elkülönítés megmarad*. Nem arról a korábban részletezett gondolatkísérlet újrafogalmazásáról van szó, amely szerint e két kategória éles elkülönítése nem szükséges.
- Az igények *nem* egy adott eszköz (vagy egy csoport eszköz) *eredetét* tükrözik, a szemlélet nem a múltra irányul, hanem (jövőbeli) **érdekeltséget** testesít meg, amely a vagyon felosztásához áll közel.

A tőke biztosítóit tágan értelmezi a tervezet: idetartoznak a *tulajdonosok* (részvényesek) és a *tágan értelmezett hitelezők*: a kölcsön- és hitelnyújtók éppúgy, mint a szállítók és mindenki más, aki a gazdálkodó egység eszközeivel kapcsolatosan a fent körülírt igénnyel léphet fel¹³¹. E tőkebiztosítók – más néven elsődleges felhasználók – kielégítése az elérendő cél e koncepció felfogásában. A korábbi, jelenleg hatályos szabályozástól eltér a tervezet felfogása abban, hogy nem kíván az elsődleges felhasználókon belül súlyozni, *nem részesít „előnyben” egyetlen kiragadott csoportot sem*¹³².

A standardalkotók hangsúlyozzák: a tőke biztosítói közé kell érteni a jövőbeli (potenciális) befektetőket, hitelezőket is.

Kétségtelen, hogy további adatigények és érdekhordozók is értelmezhetőek (lásd például Brown [2008]). A tervezet készítői arra a következtetésre jutottak, hogy e csoportoknak is hasznosak lehetnek az elsődleges felhasználók számára készült jelentések. A standardalkotók a nem

¹³¹ Ideértve akár a munkavállalókat is olyan mértékig, amíg „hitelezői” a társaságnak (javadalmazásuk teljesítése).

¹³² Lásd IASB jelenlegi és jövőbeli befektetők (Keretelvek 9-12 bek.), US GAAP: tulajdonosok és hitelezők (CON2 - 22. bek)

elsődleges felhasználó csoportoknak az igényeit is elismerik, de azokat nem kívánják közvetlenül kielégíteni¹³³.

A standard külön kitér a *menedzsmentszempontra*, rögzítve hogy *nem célja* az általános célú pénzügyi kimutatásoknak az, hogy a menedzsment adatigényét kielégítse. Az indok az, hogy a menedzsment *hozzáfér bármely számára lényeges, gazdálkodáshoz kötődő adathoz*, így nem szükséges szabályozás útján segítséget nyújtani ennek a csoportnak. Emellett a menedzsment – tisztán ebben a funkciójában – nem tőkebiztosító. A tudatosan tőkebiztosítók számára készült kimutatások a menedzsment igényeinek valószínűleg nem felelnek meg (OB6 és OB12).

4.11. ábra: Kielégített igények kijelölése a továbbfejlesztésben (saját szerkesztés)

4.4.2. A minőségi jellemzők

Ahhoz, hogy hasznossá váljon a pénzügyi jelentés, a címzettjén túl meg kell határozni a tartalmát is. A számviteli szabályozások tartalmának csomóponti elemeit bizonyos rendszerekben minőségi jellemzők, más rendszerekben alapelvek adják.

¹³³ Pontosabban az olyan igényeket mellőzik, amelyek nem köthetőek közvetlenül a tőkebiztosítói szerepükhöz.

A tervezet a minőségi követelményekben jelentős változtatásokat terjeszt elő. Leszögezi: „Az általános pénzügyi kimutatások célja, hogy hasznosak legyenek a jelenlegi és a potenciális tőkebiztosítóknak. E hasznosságot a minőségi jellemzőkön keresztül lehet elérni.” (QC 1. bek)

A minőségi jellemzőket a tervezet két csoportra bontja. Hierarchiát állít fel, megkülönböztetve *alapvető-* és *hasznosságot fokozó* minőségi követelményeket. A hierarchia megalkotásával az IFRS-ek egy lépést tettek a US GAAP irányába, ugyanis korábban az IFRS-ek nem állapítottak meg nyíltan fontossági sorrendet a minőségi követelmények között. A jelenlegi szabályozásban belátják az egyes minőségi követelmények között feszülő lehetséges ellentmondásokat, az átváltás lehetőségét. A súlyozást a szakmai döntés körébe utalják, amelyet az adott helyzetre szabva kell megítélni (Keretelvek, 45. bek.). Ezeknek az ellentmondásoknak a lehetőségét kívánják meg csökkenteni a minőségi jellemzők hierarchizálásával.

4.4.2.1. Alapvető minőségi jellemzők

A javaslat a **relevanciát** és a **hű bemutatást** emeli ki a minőségi jellemzők közül, alapvető jelentőségűvé minősítve szerepüket.

A tervezet jelentős előrelépést tett előre azáltal, hogy e minőségi követelmények tartalmát megalkotta, tisztázta, illetve a beérkező hozzászólások és gyakorlati tapasztalatok alapján átalakította a korábban is létező fogalmakat.

A *relevancia fogalmánál* rámutatott: attól lesz releváns egy információ, hogy képes bizonyos döntéseket *megváltoztatni*. Ez a változtatási képesség azt jelenti, hogy a döntéshozatal során a pénzügyi kimutatások körébe tartozó problémára utaláson *túl* a probléma *megoldásához* is segítséget ad. A változtatási képesség, ezen keresztül a relevancia két alkotóelemmel bír: *előrejelző-képességgel* és *visszaigazoló* erővel, optimális esetben e két tartalom együttesével.

A jelenlegi szabályozásban e változtatási képességet nem követelte meg az IFRS, a US GAAP csak utalt erre a szempontra.

A *hű bemutatás* alapvető minőségi követelménye azt célozza, hogy a pénzügyi jelentés ragadja meg a leírt jelenség gazdasági tartalmát. Ennek a minőségi követelménynek három alkotóeleme van: a *teljesség*, a *semlegesség* és a *jelentős hibáktól mentesség* (QC 7. bek.). E három alkotóelemet tartalmában nem módosítja a tervezet, de hierarchia szempontjából átrendezi azokat (vö. Keretelvek – 24-42. bek. és CON 2 – 58-89. bek.).

Fundamentális módosítás az, hogy a megbízhatóság követelményét törli a tervezet és a jelenlegi szabályozásban az ezzel összefüggő ismérveket, összetevőket a hű bemutatás alá rendelik. A bizottságok azzal indokolták a lépést, hogy nem sikerült definiálni, mit kell pontosan a megbízhatóság alatt érteni. Ezért az előzetes tervezethez¹³⁴ kapott hozzászólások alapján döntöttek úgy, hogy törlik a fogalmat, mivel a felhasználók a „visszaigazolhatóságot”, a „kiszámolhatóságot” és a „pontosságot” társították e fogalomhoz, közel sem egységesen (IASB-FASB [2009]). Mivel a standardalkotók úgy látták, hogy:

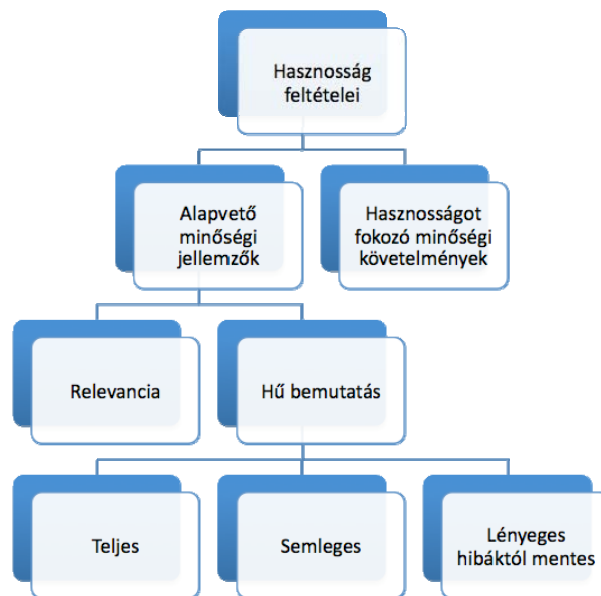
- nem áthidalható az értelmezés egységesítése;
- a válaszok alapján arra lehetett következtetni, hogy a véleményezőik nem a standardalkotók szándékának megfelelően értelmezik a fogalmat

úgy döntöttek, hogy e fogalmat törlik a minőségi jellemzők köréből.

A hasznosság megvalósulásának előfeltétele, hogy a két alapvető minőségi jellemző **egyszerre megvalósuljon**, tehát a jelenlegi szabályozással ellentétesen e két alapvető minőségi követelmény egymással nem konkurál.

¹³⁴ *Preliminary Views on An improved Conceptual Framwork for Financial Reporting* nevet viselte ez a munkaanyag.

Egy nem releváns, vagyis a tőkebiztosítók szempontjából érdektelen adat, illetve egy releváns, de nem hűen bemutatott adat sem rendelkezik a tervezet szerinti hasznosság ismérvével.

4.12. ábra: A hasznossághoz kötődő hierarchia

4.4.2.2. A hasznosságot fokozó minőségi jellemzők

A tervezetben nevesített **hasznosságot fokozó minőségi jellemzők** a következők:

- összehasonlíthatóság,
- igazolhatóság,
- időszerűség és
- érthetőség.

Az **összehasonlíthatóság** követelménye akkor teljesül, ha hasonló gazdasági eseményeket hasonlóan (ebből következően különböző gazdasági eseményeket különböző módon) kezelnek. A módszer, amivel e jellemző elérhető a következetesség¹³⁵, de az összehasonlíthatóság nem jelenthet uniformizáltságot (QC16-19).

Az **igazolhatóság** e formájában *új jellemző* az IFRS szempontjából (a US GAAP korábban már hasznosította e jellemzőt). Az igazolhatóság megköveteli, hogy különböző, megfelelő ismeretekkel rendelkező személyek egyeztethető következtetésekre jussanak ugyanabból a pénzügyi jelentésből, azzal, hogy a konszenzus megvalósulása nem követelmény. (QC 20-21 bek.)

Az **időszerűség** tartalma látszólag változatlanul átemelésre került a jelenlegi szabályozásból. Az időszerűség tartalma: olyan gyorsan kell rendelkezésre állniuk a pénzügyi jelentések adatainak, hogy meglegyen a képességük a döntések befolyásolására (relevánsak lehessenek). A fogalom tartalma egy szempontból lényegesen változott: nem a megbízhatóságot állítják szembe a relevanciával, hanem egyszerűen arra utalnak, hogy relevancia összefüggésben áll az adatok közlésének „gyorsaságával” (QC – 22. bek.).

Az **érthetőség** fogalmát is továbbfejlesztették a tervezetben. Az érthetőség annyit jelent, hogy aki megfelelő háttérismeretekkel rendelkezik, képes befogadni a pénzügyi jelentésekben szereplő adatokat. A korábbi szabályozás (mindkét rendszerben) csak a hajlandóságot várta el, a tervezet ezt annyiban módosítja, hogy a hajlandóság helyett a tényleges tanulmányozást várja el. Emellett a tervezet – válaszolva a napjainkban jellemző komplex számviteli problémák létezésére – leszögezi: egy összetett jelenség, amely releváns és hűen került bemutatásra, a pénzügyi jelentések

¹³⁵ Tehát a következetesség nem minőségi jellemző, hanem módszer.

hasznos része, kizárólag a komplex volta miatt nem szabad kihagyni vagy egyéb módon befolyásolni a megjelenítését¹³⁶ (QC – 23. és 24. bek.).

A hasznosságot fokozó minőségi követelmények *kiegészítik* az alapvető minőségi követelményeket – vagyis *alárendeltek* az alapvető minőségi követelményekhez viszonyítva (QC 15. bek.).

Ezek a jellemzők önmagukban, illetve együtt is nagyobb hasznosságot eredményeznek, *feltételezve*, hogy az alapvető minőségi követelmények teljesülnek. Önmagukban ezek a jellemzők nem vezetnek hasznos pénzügyi kimutatáshoz, ahogyan azt a tervezetet megalapozó kutatások is bizonyították: a **nem releváns és nem hűen bemutatott adatok nem lehetnek hasznosak**. (QC 25. bek.).

A *hasznosságot fokozó minőségi követelmények között nincs hierarchia*; a pénzügyi jelentés előállítójának az a feladata, hogy elérje a maximális hasznosságot. A standardalkotók vizsgálatai szerint ez egy iterációs folyamat keretében történhet meg.

A tervezet kitér arra, miként kell mérni a hasznosság fokát. Empirikus kutatások többször bizonyították, hogy a számviteli adatok hű bemutatás esetén gyakorlati hasznossággal bírnak (pl.: Takács [2007], QC BC 23. bek.), de a hasznosságra mérőszámot adni nem tudtak. Ennek következtében a célként kitűzött maximalizálás tartalma egyelőre nem tisztázott.

4.5. A hasznosság korlátai a tervezetben

Két tényező korlátozza a hasznosságot a tervezet által felállított modellben: a **lényegesség és a (felmerülő) költségek** (QC – 29-33 bek.).

A *lényegesség korlátként való értelmezése újszerű gondolat*. Nem a relevanciához (ld. Keretelvek) és nem is a megjelenítéshez és a méréshez

¹³⁶ A tervezet kimondottan utal arra, hogy ebben a helyzetben előfordulhat, hogy a felhasználónak szakember segítségét kell kérnie.

kapcsolódó mennyiségi határértékként értelmezi a tervezet, hanem a pénzügyi jelentéseket átfogó általános korláttá teszi. Az indoklás evidens: nem lehet egy adat hasznos, ha nem képes befolyásolni a döntéseket, a jelentéktelen adatok pedig nem bírnak befolyásoló erővel.

A *költség-haszon összevetésének* követelményében, a fogalom tartalmában nincs változás. A pénzügyi jelentések előállítása erőforrás-felhasználással jár. Ezeket a költségeket akkor vállalhatja föl a gazdálkodó egység, ha azok az előálló információkból származó haszonnal indokolhatóak, vagyis megtérülnek.

Megjegyzem, hogy a tervezet felhívja a figyelmet arra az elméleti oldalról az értekezés 3. fejezetében körüljárt tényre, hogy a jelentés előállításának költségeit végül a felhasználók viselik (csökkentett hozam formájában).

Minőségi jellemzőként nem értelmezett fogalmak

A standardalkotók a tervezetben szereplőknél több fogalmat azonosítottak kezdetben, mint lehetséges minőségi jellemzők. Az anyag készítői szempontként szabták, hogy redundáns jellemzők ne szerepeljenek a tervezetben. Ez azt jelenti, hogy ha egy fogalom egy minőségi jellemzőből levezethető vagy egy minőségi jellemző tartalma természetes módon átalakítható úgy, hogy e fogalmat az adott jellemző a módosítás után tartalmazza, akkor a fogalmat a minőségi jellemzők közül el kell hagyni.

A következő fogalmak beemelését fontolták meg a standardalkotók (IASB [2009], IASB-FASB [2008]):

1. *Transzparencia*. Ez a fogalom egyre gyakrabban kerül elő, mint a jó minőségű pénzügyi jelentések jellemzője. A transzparencia azonban elérhető több, már létező minőségi követelmény együttes alkalmazásával; a hű bemutatás és az érthetőség együttes alkalmazása (mely már követelmény) elvezet a transzparenciához. Így e követelmény beillesztése redundanciához vezetne, ennek következtében elvetésre került.

2. *Igaz és valós összkép.* A standardalkotók vizsgálták annak lehetőségét, hogy e szókapcsolatot – mivel számos nemzeti szabályozás ezt (vagy hasonló fogalmat) tekint fő minőségi követelménynek – részleteiben értelmezzék, és minőségi jellemzővé tegyék. A végső konklúzió azonban az volt, hogy ez nem követelménytartalmú, hanem a követelmények alkalmazásának végeredményeként adódik, így követelményként nem szerepeltethető.
3. *Őszinteség* (szavahihetőség). Kimondottan problémás helyzetet eredményez e kíváncsi magyarázata. A „nem őszinte” adatokon alapuló pénzügyi jelentések evidens módon nem lehetnek hasznosak, hiszen nem a valóságot tükrözik. Annak indoka, hogy e követelmény nem került be a minőségi követelmények közé az, hogy az őszinteség (szavahihetőség) nem a pénzügyi jelentések jellemzője, hanem azoknak az adatoknak, folyamatoknak és azoknak az ellenőrzési mechanizmusoknak, amelyek alapján, amelyek során előállnak a pénzügyi jelentések¹³⁷.
4. *Konzisztencia.* A konzisztencia nem minőségi jellemző, hanem módszer, melynek alkalmazása segítségével lehet elérni egy minőségi jellemzőt, az összehasonlíthatóságot. A módszereket – bár kulcsfontosságú „objektumai” a pénzügyi jelentések előállításának – élesen el kell választani a minőségi jellemzőktől a továbbfejlesztés szerint.

Nem szerepeltették a minőségi jellemzők között a *tartalom elsődlegességét a formával szemben* követelményt és az *óvatosságot* sem. Mindkét jellemző megjelenik a jelenlegi szabályozásban. A jellemzők tudatos törlését a következőkkel indokolták.

Arra a következtetésre jutottak, hogy a *tartalom elsődlegessége a formával szemben* redundáns minőségi követelménynek minősülne. A hű bemutatás

¹³⁷ A standardalkotók kifejtik: a követelmény az egész folyamatra vonatkozik, beleértve például azokat a folyamatokat, amelyek során megszerzik az adatokat, bizonylatolják, feldolgozzák az eseményeket, de beleértik a könyvvizsgálatot, a vállalatirányítást is.

ugyanis magával hozza azt, hogy a gazdasági esemény tartalmát és nem (jogi) formáját ragadják meg, így egy külön alapelv beépítésére már nincs szükség, az automatikusan megvalósul.

Az *óvatosság* elvének, mint minőségi jellemzőnek az elhagyása korántsem ilyen egyszerűen magyarázható jelenség. Az óvatosság alapelve, követelménye a modern számvitel kezdeteitől fogva *kulcsfontosságú* jellemző volt. A jelenlegi szabályozás nem egységes a szerepét tekintve. A US GAAP nem tekinti minőségi jellemzőnek most sem – ahogyan az a szabályozás nevezi – a konzervativizmust (CON 2 – 91-97 bek.). Az IFRS-ek megjelölik a követelményt, bár a kifejtése meglehetősen ellentmondásos: jelzi, hogy e követelmény hibás alkalmazása nemkívánatos végeredményhez vezet.

E követelmény minőségi jellemzővé változtatása a standardalkotók szerint nem egyeztethető össze a hű bemutatás alapvető minőségi jellemzőjével. A követelmény beépítése ugyanis torzításhoz és a semlegesség (szabályozásba épített) megsértéséhez vezethet. Ezért a jellemzőt kiemelték (törölték) a minőségi jellemzők közül. Az óvatosság – bár minőségi jellemzővé nem válik – várhatóan kulcsfontosságú szerepet kap a *bizonytalanság kezelésében*.

Az óvatosság elvének háttérbe szorítása a jelenlegi gazdasági környezet (különösen a hitelválság) mellett több kérdést vetett fel. Számtalan támadás érte az óvatosság szerepének csökkentését és ezzel (sokszor) párhuzamosan¹³⁸ a valós értéken történő értékelést, elsősorban az intézményi befektetői oldalról (lásd pl. Sorkin [2008]). A standardalkotók ennek ellenére a számviteli szabályok továbbfejlesztésekor *nem tértek le* a valós érték koncepció által kijelölt útról. Magyarázatuk szerint a valós érték megközelítés fenntartása kulcsfontosságú a célként megjelölt hasznos pénzügyi jelentés szempontjából. Nem bizonyított, hogy a valós értéken történő értékelés, illetve a jelenlegi számviteli gyakorlatba beágyazott problémáról lenne szó. Vélhetően a félreértelmezés vagy a szabályokkal való visszaélés vezetett az anomáliákhoz. Ahogyan Lukács [2009] előadásában rámutatott: a „ kaszinókapitalizmus” és a folyamatok elkendőzése vitt ilyen mélyre.

¹³⁸ A valós értéken történő értékelés álláspontom szerint *nem* az óvatosság ellentéte.

A számvitel védelmében emelte fel szavát Tweedie 2008-as híres beszédében, ahol megmagyarázta: nem a számviteli eljárásokban, alapvetően téves voltában kell keresni a megoldást, hanem a gazdálkodók gyakorlatában. A valós érték megközelítés feladása és a korábbi felfogás továbbfolytatása lehetséges, és meggyőződésem, hogy bizonyos körben szükséges is. Kizárólag erre építve azonban nem oldható fel az a probléma, miszerint a saját tőke a vállalkozások piaci értékének 95%-át reprezentálta a 70-es éveken, míg 1998-ra a valós érték megközelítést nem alkalmazó kimutatásokban ez az arány 28%-ra olvadt (Boulton, Liber, Samek [2000], 15. old.). E kérdésre választ kellett keresni és adni, nem lehetett felvállalni ezt az alacsony magyarázó erőt.

A probléma álláspontom szerint párhuzamba állítható Heinen nézeteivel. A cél és a címzett (érdekhordozó, felhasználó) kulcsfontosságú. Más szavakkal: az a kérdés, hogy mire kívánjuk az adott kimutatást használni, *tehát a hasznosságot mely dimenzió mellett maximalizáljuk*. Egy lehetséges megoldás megvizsgálni, hogy ez megvalósítható-e egyetlen pénzügyi kimutatásban, illetve hogy Heinen elméletéből kiindulva lehetséges-e olyan globális rendszert felállítani, amelyben különféle kimutatások készülnek, különféle minőségi jellemzők hasznosításával, vagy ennek megvalósítása ellentmondásokhoz vezet. E kutatás egyik részproblémáját próbálok tisztázni a H6 és H7 hipotézis felállításával.

Megállapítható, hogy a standardalkotók a minőségi jellemzők megalkotásával, a hierarchizálással és azok tartalmának megállapításával elvi jelentőségű előrelépést tettek.

Ezt a következőkkel támasztom alá:

1. **Szűkíti a döntési lehetőségeket** azzal, hogy négy – vagy ha a lebontjuk a kiemelt szempontokat összetevőire, akkor tíz – szempont szimultán értékelése *helyett* kettő elsődleges áttekintését rendeli el, *javítva ezáltal az összehasonlíthatóságot* elsősorban a vállalkozások között. Ehhez az állításhoz logikai következtetéssel el lehet jutni. A lehetséges, indokolható megoldási módok közül kiesnek azok, amelyek e két alapvető jellemző követelményeit nem teljesítik. A kevesebb választási lehetőséggel járó kimenetek jobb összehasonlíthatósága evidens.

2. **Segíti** az egyes standardok **gyakorlati alkalmazását** azáltal, hogy az alapvető fogalmakat szűkíti és tisztázza (Shortridge-Smith [2008]).
3. **Kiiktatják** a jelenlegi szabályozásban jelentkező központi elvek közötti bekódolt **konkurenciát**.

4.6. Paradigmaváltás?

A szabályozás változása nem egyszerűen csak a cselekvési, viselkedési szabálygyűjtemény átalakítását jelenti. Ezeknek a változásoknak vizsgálni kell az okait, azokat a mögöttes tényezőket, amelyek elvezettek ehhez a változáshoz. Mindemellett vizsgálandó a szabályozás által hozott változtatás mértéke, meg kell ítélni, hogy az forradalmi-e: más szavakkal történt-e *paradigmaváltás*.

Azt eldönteni, hogy paradigmaváltás történt-e úgy lehetséges, ha körvonalazzuk, *mit értünk paradigmaváltás alatt*. Shortridge és Smith 2008-as kutatásukban Kuhn 1970-es munkája alapján vizsgálták meg a számviteli gondolkodás változását. Kuhn két típusú változást különböztet meg: forradalmi és evolúciós típusút. Az evolúciós típusú változás időben elnyúlva, kis lépésekkel halad, de az alapvetéseket nem változtatják meg gyökeresen. A forradalmi változás előzménye egy olyan feszítő ellentmondás vagy válság, amely az adott tudományterület gondolkodását eltéríti a fő (mainstream) áramlattól, úgy hogy közben a korábbi elmélet alapját képező alapvetéseket elvetik (falszifikálják).

Evolúciós természetű változásnak tekinthető a pénzügyi lízing (vagy akár általánosan a mérlegen kívüli finanszírozás) kezelési szabályainak megalkotása. A 70-es évektől kezdve lassan, lépésről lépésre születtek meg ezek a szabályok, anélkül, hogy lényeges tézist elvetettek volna. (Shortridge, Smith [2008]).

A szerzők két időszakot különítettek el munkájukban: az úgynevezett *ipari korszakot* (mely időszakban a GDP jelentős részét az ipari termelés adja) és az ezt követő úgynevezett *információs korszakot*. A két korszak közgazdasági megközelítését rendre ipari paradigmának és információs paradigmának

nevezeték el. Vizsgálva a számviteli gondolkodást a szerzők megállapították: „...a számviteli gondolkodás forradalmi változásokon megy keresztül, mely okai a gazdasági gondolkodás megváltozása, a globalizáció, az adatok elérhetőségének és az adatfeldolgozási kapacitás ugrásszerű megnövekedése” (Shortridge-Smith [2008], 12. old.).

Az eltolódást a következő táblázattal szemléltethetjük:

Paradigma	Számvitel az ipari paradigma alatt	Számvitel az információs paradigma alatt
<i>Központi minőségi jellemző (követelmény)</i>	A megbízhatóság a fő elvárás (mely szinonim fogalom az igazolhatósággal)	A relevancia előtérbe kerülése
<i>Környezet</i>	Globalizáció kezdődik/folyamatban	Globalizáció kiteljesedik
<i>Cél</i>	Cél a költség és bevétel megfelelő allokációja	Cél a valósághű bemutatás
<i>Értékelési filozófia</i>	Múltbéli bekerülési értékek	Valós érték
<i>Fókusz</i>	Tranzakció fókuszú	Gazdasági esemény fókuszú
<i>Szabályozási filozófia</i>	Szabály alapú	Alapelv alapú

4.13. ábra: Az egyes paradigmák alatt megfigyelhető jellemzők

(Forrás: Shortridge-Smith [2008] 12. old átdolgozása)

A számviteli gondolkodásbéli eltolódás kezdetének azonosítása bonyolult kérdés, és egyértelmű választ az irodalom sem ad. King [2006] vizsgálatai szerint az FASB és az IASB (IASC) több mint harminc éve távolodik a múltbéli bekerülési költségre épített értékelési filozófiától. Ugyanezt a kérdést vizsgálta Linsmeier [2003] is, aki az 1970-es éveket azonosította a változás kezdeteként, amikor megnövekedett az igény a derivatívák iránt, az olajárak és a devizaátváltási árfolyamok ingadozásának nagyságrendje miatt.

Shortridge és Smith vizsgálva az eltolódást, azt találta, hogy a kuhni értelemben vett paradigmaváltás mindhárom jellemzője felismerhető.

1. A régi tradíciók elvetésére és újak megjelenésére példa az FASB és az IASB jelenlegi gyakorlata (Shortridge, Smith [2008], Fitch Ratings [2006]). A robosztus, egyértelmű regulák mentén történő

szabályozás helyett, az elvek irányába történő elmozdulás egyértelmű, filozófiában megtestesülő váltás.

2. A *megoldandó alapfeladatok körének változása* is igazolható. Az eredmény (teljesítmény) elszámolásának problémái a kérdés szempontjából központiak. Az ipari paradigma alatt az eredmény elszámolásának fő feladata *a költségek és a bevételek megfelelő összemérése volt*. A jelenlegi felfogásban azonban ez aligha elegendő. A komplex pénzügyi instrumentumok, a vagyonelemek értékének masszív változása és az igény e változás jelentésére csak két példa arra, hogy ezen eredményképző (?) tételek kezelése megoldásra vár. Összeköthető e probléma Reilly [2007] meglátásával: álláspontja szerint az eredménykimutatás jelenlegi formája, amely az összes eredményt képző tételt végül egy számba sűríti, felülvizsgálatra szorul, mivel annak tartalma mára meglehetősen heterogénné vált (IASB 2006). Ez egy újabb jel a korábbi tradíciók elvetésére, és egyben egy új probléma, megoldandó feladat.
3. A *működő világ megváltozása* elsőként a szakma reakcióiban érhető tetten. A szakma reakciója az új típusú eseményekre az, hogy fogódzót keres (BDO Seidman [2007] kutatása). Kéri, hogy szülessenek mankók, standardok, amelyek alapján a gyakorlatuk védhető. Tehát a feladat létezését elfogadják és változtatják a gyakorlatukat.

Annak egyértelmű eldöntése, hogy *paradigmaváltás történt-e*, a közeljövő feladata. Amíg a mainstream irányzatváltás nem válik egyértelművé, addig – ahogyan arra Kuhn is rámutatott – természetes törekvések lesznek az új *gondolati alapvetések visszaszorítására*. Tovább nehezíti a paradigmaváltás létezésének eldöntését az, hogy a „mainstream” megváltozása „sohasem történik meg egyik napról a másikra és szinte soha sem egy ember alkotása” (Kuhn [1970], 7. old.). Ennek következménye az, hogy a bizonyítékok összegyűjtése időt vesz igénybe, és rendszerező munkát igényel. Bár

bizonyítéknak egyelőre kevés, de leszögezhető: a globális standardalkotó szervezetek jelenlegi és tervezett szabályozása mind egy irányba mutat: **alapvető kategóriák lényegi változtatása felé** (lásd például múltbéli bekerülési érték vs. valós érték; mérlegképes elemek körének bővülése stb.).

Véleményem szerint annak egyik feltétele, hogy az új felfogás képes lesz-e visszafordíthatatlanul „mainstreammé” válni az, hogy a **jelenlegi kritikákra** (vádakra?), mely szerint nagyrészt a számvitel felelős a hitelválságért és azért, hogy nem volt képes jelezni a háttérben megbúvó problémákat, **megnyugtató választ tudjon adni**. A FASB és az IASB törekvései a válaszok megfogalmazására meggyőzőnek tűnnek.

5. A hipotézisekhez vezető út, azok megfogalmazása

A kutatás és a hipotéziseim felállítása során az a cél vezetett, hogy a gyakorlat számára értékelhető, hasznosítható eredményekre jussak. Kitűztem magam elé célul, hogy a hasznossággal kapcsolatosan olyan megállapításokat fogalmazzak meg, amelyek a *számvitel szabályozásának szempontjából relevánsak*, illetve az eredményeik később alkalmasak legyenek a továbbfejlesztés támogatására. Emellett fontosnak tartottam, hogy a magyar környezetre is érvényesek legyenek az állítások. A vizsgálatok alapját képező adatbázisok erre lehetőséget is nyújtottak.

Az értekezés három főbb részre tagolható, illetve három aspektusból közelíti a hasznosságot: érdekhordozók, szabályozás és a gyakorlati megvalósulás. A hipotéziseim is ezekből az irányokból közelítenek. Mielőtt hipotéziseimet ismertetném, megemlítem, hogy egy tárgykörben nem sikerült igazán jól ellenőrizhető állítást megfogalmazni: a szabályozással kapcsolatosan. Emellett eredeti céljaim között szerepelt, hogy a pénzügyi kimutatásokkal kapcsolatos minőségi követelményeket is vizsgálat alá vonom, és „megkérdem” az érdekhordozókat arról, hogy hogyan vélekednek. Az előzetes vizsgálódás¹³⁹ során kiderült, hogy kérdőíves felvétel segítségével ez a téma vizsgálhatatlan, a következő problémák miatt:

- Az egyes válaszadók nem azonosan értelmezik a minőségi követelményeket megtestesítő fogalmakat (pl.: óvatosság) – ennek oka részint az elégtelen háttérismeret, részint a fogalmak nem tudatos alkalmazása volt.
- Nem sikerült olyan, legalább félig zárt kérdéseket megfogalmazni, amelyek képesek lettek volna az adott problémát jól feltárni.
- Egyértelművé vált, hogy a mélyinterjú vizsgálat a megoldás, amelyet az adott időkeretben nem lehetett megvalósítani.

¹³⁹ A kérdőívem véglegesítése előtt néhány reménybeli válaszadót személyesen felkerestem és megkérdeztem álláspontjáról. Ennek a vizsgálatnak egyik fő célja az volt, hogy megbizonyosodjak arról, jól értik-e a feltett kérdéseket.

Így a minőségi követelményekkel kapcsolatos fejlődést mások kutatásaira támaszkodva – irodalomfeldolgozás útján vizsgáltam (4. fejezet).

5.1. A hipotézisek felállítása

Értekezésem során kiemelt figyelmet fordítottam az érdekhordozók körülhatárolására és céljaik feltérképezésére. Az irodalom feldolgozása és a logikai következtetések világossá tették, hogy az érdekhordozók azonosítása, illetve relatív fontosságuk megállapítása szükséges ahhoz, hogy jól működő rendszert lehessen építeni. A szabályozással kapcsolatos tapasztalatok is rámutattak: ha nem sikerült kideríteni azt, hogy kihez kell szólniuk a kimutatásoknak, akkor nő a szabályozó kudarcának esélye. Ennek következtében szükségesnek tartom megvizsgálni, hogy a hazai környezetben hogyan viszonyulnak a gazdálkodók az érdekhordozók lényegességének megítéléséhez. Előzetes vizsgálataim alapján a következő állítást fogalmaztam meg:

H1: A pénzügyi kimutatások címzettjei között egyértelmű sorrendet lehet felállítani abból a szempontból, hogy az adott érdekhordozó adatigényének a kielégítése mennyire lényeges.

A globális rendszerek leszögezik és bizonyítják: a hasznosság központi követelmény a pénzügyi kimutatásokkal szemben. Ezt a szabályozásban nevesített fő minőségi követelményt számos módon (oktatás, szabályozás szóhasználata, stb) hangsúlyozzák is. Szükségesnek tartottam annak kivizsgálását, hogy a hazai környezetben a *hasznosságot* azonosítják-e, értelmezik-e a gazdálkodók, és a hasznosság „mértéke” hogyan viszonyul a vállalkozás méretéhez. A következőt feltételeztem:

H2: A gazdálkodók értelmezik saját általános pénzügyi kimutatásuk hasznosságát; az észlelt hasznosság mértéke a véleményt alkotó méretével pozitív kapcsolatban áll: minél nagyobb a gazdálkodó, annál hasznosabbnak észleli saját általános célú pénzügyi kimutatásait.

A H2 hipotézis elfogadása esetén továbblépésre is lehetőség nyílik. Ha sikerül bizonyítani H2-t, akkor vizsgálható, hogy a méret szempontjából van-e eltérés bizonyos hasznosságot jelentő, hasznosságot kialakító elemi szempontok megítélésében. Ennek kapcsán született a következő hipotézis.

H3: A vállalkozások nagyságuktól függően tartanak hasznosabbnak bizonyos információkat; méretüktől függetlenül hasznosnak tartják az eredményre vonatkozó információkat, de a vagyonnal kapcsolatosak hasznosságát nagyságuktól függően eltérően ítélik meg.

Az érdekhordozók között az egyes számviteli rendszerekben – ahogyan arra az értekezésben rámutattam (3-4. fejezet) – kiemelt szerephez jut a hitelezői érdek. Ez az érdekhordozó – eltérően a tulajdonostól, a menedzsmenttől és az állami érdekhordozótól – nem feltétlenül van jelen. Előfordulhat, hogy a vállalkozásoknak azonosítható olyan csoportja, amelyeknél nem jelentkezik a klasszikus (tehát nem tulajdonos) hitelező, így azoknak az igényeit nem kell kielégíteni; vagyis megfogalmazható a következő hipotézis.

H4: Létezik a vállalkozásoknak olyan, a nagyság szempontjából meghatározott csoportja, amelyeknél a klasszikus hitelezői érdekhordozó nem létezik.

Hanlon, Maydew és Shevlin briliáns megállapításai és vizsgálatai adtak ötletet a H5 hipotézishez. Ahogyan a szerzők korábban bizonyították, az adóalap és a számviteli eredmény rontja a pénzügyi kimutatások információtartalmát. Egy azonos vizsgálatra nincs esély a kevés számú

közzétett (tőzsdei) adat és a rendelkezésre álló idő miatt, de az vizsgálható, hogy az adóalap és számviteli eredmény „megfeleltetés” (tax-book comfirmity) miként jelentkezik a magyar vállalkozásoknál. Ezzel jutottam el a következő hipotézishez:

H5: A nagyobb vállalkozások nagyobb valószínűséggel térítik el adóalapjukat adózás előtti eredményüktől olyan adóalap-korrekciós tényezőkkel, amelyek alkalmazása és nagyságrendje nagyrészt az adott vállalkozás döntése.

Az első öt hipotézis a hasznosság értelmezésével és érzékelésével kapcsolatos. Az érdekhordozókat és a hasznosságot több szempontból firtató hipotézisek mellett az értekezés egyik központi témáját képző többcélú mérlegelmélet kapcsán is fogalmazok meg állításokat. Ahogyan azt az irodalom elemzésénél is jeleztem, Heinen megközelítése a szokásos kereteket felrúgva ad választ többek között olyan számviteli problémákra, hogy milyen értékelési elvek mentén kell a kimutatásokat elkészíteni, mely érdekhordozót kell előnyben részesíteni. Lényegében a többcélúság elméleti modelljének felállításával oldotta meg a kérdéseket, így elméleti és módszertani oldalról konkrét kapcsolatban áll a hasznossággal. Az elméletet – bár citálói körében mindig elismerést váltott ki – számos kritika érte. Ahogyan arra a modell tárgyalásakor rámutattam, ezek a „bírálatok” aláhúzták: a javaslat gyakorlati megvalósítása nem lehetséges, mert az túlzottan összetett. Az elmélet taglalói által korábban hangoztatott korlátokat kísérlem meg legalább részben cáfolni a következő hipotézisekkel:

H6: A technikai fejlettség jelenlegi szintje mellett tervezhető olyan adatszerkezet, amely segítségével a vagyon és az eredményrészek több szempontú értékelése megvalósítható.

A H6 hipotézis elfogadása esetén van értelme továbblépni, és megvizsgálni, hogy ennél több is igaz-e. Vizsgálom, hogy az önmagában is jelentőséggel

bíró többszörös értékviszony-nyilvántartás mellett a többszörös – vagyis több szabályrendszer alapján értelmezett, párhuzamos – pénzügyi kimutatáskészítés is megvalósítható-e.

H7: A technikai fejlettség jelenlegi szintje mellett a főkönyvi nyilvántartásra tervezhető olyan adatszerkezet, amely segítségével a többszörös pénzügyi kimutatáskészítés (több számviteli szabályrendszer mentén történő nyilvántartás) megvalósítható.

5.2. Az empirikus kutatás módszertana, a képzett adatbázisok

A pénzügyi kimutatások hasznossága empirikusan nehezen kutatható, mert nehezen kvantifikálható, pontosabban a kvantifikáció során a szubjektív elemek súlya – a számviteli kutatásokhoz képest szokatlan módon – megnő. Ennek ellenére ragaszkodtam ahhoz, hogy a lehetőségekhez mérten matematikai-statisztikai módszerek segítségével végezzem el a vizsgálataimat.

A hipotézisek teszteléséhez két adatbázist hasznosítottam, illetve mélyinterjúk segítségével gyűjtöttem adatot.

5.2.1. A kérdőíves lekérdezésből származó adatbázis (AB1)

Egyes hipotézisek (H1 – H5) teszteléséhez a magyarországi gazdálkodók adataira és véleményére volt szükség. Ezek megismerésére a kézenfekvő kérdőíves lekérdezés módszerét választottam. Az alapsokaságnak a Magyarországon bejegyzett rendben működő¹⁴⁰ gazdasági társaságokat választottam. Ahhoz, hogy statisztikai értelemben biztosan releváns adatokhoz jussak, legalább száz-százötven elemű mintát javasol a szakirodalom (Hunyadi-Mundruczó-Vita [1996]). A társadalomtudományi kutatásoknál, nem bonyolult és nem kényes kérdéseket firtató kérdőív

¹⁴⁰ Nem áll sem végelszámolás, sem felszámolás alatt, illetve nem törölt gazdasági társaságról van szó.

esetén a válaszadási arány 7% körül alakul a módszertani útmutatók szerint. Ezzel ellentmondó tapasztalatokat szereztek a közvetlen környezetemben dolgozó kutatók, akik hasonló kérdőívek kapcsán kb. 3,5-4%-os visszaküldési arányról számoltak be. Figyelembe véve az előző két megfontolást $150/0,0375 = 4\ 000$ elem kiválasztása megalapozottnak tűnt. Ezt tovább növeltem száz elemmel, mivel azt tapasztaltam, hogy a cégbírószági adatok között szerepelnek már ránézésre hiányos vagy helyrajzi szám alapján meghatározott címek. A 4 100 elemű sokaságból 4 023 elem maradt a minta e szempontú átfésülése után. A minta megynkénti és forma szerinti megoszlását és annak kategóriafüggetlenségét a mellékletbe csatolt táblázatok illusztrálják, bizonyítják.

Az adatgyűjtés végeztével¹⁴¹ *lehangoló tapasztalatokat* szereztem. A visszaküldött, használható kérdőívek száma összesen 61 volt, amelyből 23 kérdőív nem teljes körűen volt kitöltve (ennek ellenére 1 kivételével legalább részben hasznosíthatóak voltak). A visszaküldési arány tehát 1,52%, ami messze elmaradt a várakozásoktól. Visszaérkezett kilenc kérdőív, amelyben a visszaküldő jelezte, hogy a cég lényegében nem működik vagy épp csak most alakult, így válaszolni nem tud (nem akar) a kérdésekre. Emellett a posta visszaküldött 470 kérdőívet (17%!) azzal, hogy a levél nem kézbesíthető, mert a címzett ismeretlen. *Az elégtelen címzés miatt visszaküldött kérdőívek aránya felveti a kérdést: mennyiben tekinthetőek megbízhatónak a cégnyilvántartásban szereplő adatok.*

A kérdőívek lassú és nagyságrendjében elégtelen visszaérkezése arra kényszerített, hogy más módon (informatív úton) kíséreljek meg adatokat gyűjteni. Ezzel további 93 kérdőívet szereztem, amelyek többsége (95%) lényegében teljesen kitöltött. A két adatbázisrész összehasonlítása jellemzők szempontjából megtörtént és azt találtam, hogy lényeges eloszlás és jellemzőbeli különbségek nem találhatók a két mintarész között, így kijelenthető, hogy *reprezentatív mintával rendelkezem*. Ahol volt statisztikailag szignifikáns eltérés a két minta között, akkor azt elsősorban

¹⁴¹ A második hosszabbítás után: 2009. augusztus 25.

nem használtam, vagy ha kénytelen voltam hasznosítani, akkor megjegyzést fűztem a az eredményhez.

A kérdőív adatait az PASWStatistic 17.0 és 18.0 programcsomag segítségével dolgoztam fel. A mellékletben szereplő statisztikák, ábrák a programcsomag outputjai.

5.2.2. Az APEH által rendelkezésre bocsátott AB2 adatbázis

Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal elnöksége rendelkezésemre bocsátotta a 2004-2007 közötti társasági adóbevallásokat ('29-es bevallások) tételesen. Ez azt jelenti, hogy az adóbevallások minden sora bekerült az adatbázisomba, azzal, hogy a név, adószám és egyéb azonosításra alkalmas adatok helyett egy bizonylatsorszámot szerepeltettek. Ez az adatbázis – ellentétben az AB1 adatbázissal – a szó szoros értelmében nem tekinthető mintának, hiszen a nem válaszolókat, vagyis az adóbevallásokat nem benyújtó társaságokat leszámítva a *teljes sokaságot tartalmazza* az AB2 adatbázis, így ebben a helyzetben a mintavételi probléma nem merül fel. A vizsgálatokat a 2007-es év adatai alapján végeztem el, és ha különösen szükségesnek tartottam, teszteltem a 2006. évi adatok alapján a 2007-es adatbázis alapján tett állításokat. (Ennek eredményeként megállapítható volt, hogy a két év között nincs a hipotézisekre hatóan különbség.) Ezt az adatbázist is a PASW Statistic 17.0 és 18.0 programcsomag segítségével dolgoztam fel.

5.2.3. Mélyinterjúk, mint az adatgyűjtés másodlagos eszközei

Az adatbázisok mellett mélyinterjúk segítségével is gyűjtöttem adatokat. Egyfelől azért, mert az üzletszerűen hitelek nyújtásával foglalkozó társaságokról ugyan van lajstrom, de azt nem lehetett kutatási célokra hatékonyan felhasználni, illetve az előzetes vizsgálatok során több hitelintézet képviselőjétől is azt a javaslatot kaptam, hogy a hitelezési gyakorlattal is összefüggő kérdéseimet ne írásban és semmiképpen ne kérdőív formájában tegyem fel, mert nehezen strukturálható kérdésekről

van szó, így a kérdőívezéses módszerrel korlátozott eredményre lehet számítani.

Emellett több tőzsdei vállalkozással is mélyinterjút készítettem. Ezek a mélyinterjúk a kérdőív által firtatott kérdésekre kapott válaszokat részletezik, mélyítik. Az interjúkat – a szubjektív elemek súlya miatt – nem használtam föl közvetlenül a bizonyításhoz, hanem kiegészítő ismeretnek tekintettem azokat.

6. A hipotézisek tesztelése

6.1. A H1 hipotézis tesztelése

H1: A pénzügyi kimutatások címzettjei között egyértelmű sorrendet lehet felállítani abból a szempontból, hogy az adott érdekhordozó adatigényének a kielégítése mennyire lényeges.

Ez a hipotézis az érdekhordozók sorbarendezésének lehetőségét állítja. Bizonyítása közvetlenül az AB1 kérdőív a 18. és 19. kérdésének elemzésével történik, azzal, hogy a kérdőív további részeivel való összefüggést is vizsgáltam.

Az egyes érdekhordozókat a következő módon rangsorolták a válaszadók (a skálán az 1 jelentette a legfontosabb érdekhordozót, 5 volt a másik véglet):

	N	Átlag	Szórás	Módusz	Percentilisek		
					25%	50% (Me)	75%
Tulajdonosok	154	2,110	1,2237	1	1,000	2,000	3,000
Bankok	154	2,948	1,1335	3	2,000	3,000	4,000
Üzleti partnerek	152	3,855	1,0713	4/5 ¹⁴²	3,000	4,000	5,000
Állam	153	3,464	1,4736	5	2,000	4,000	5,000
Menedzsment	152	2,428	1,4018	1	1,000	2,000	3,875

6.1. táblázat: Érdekhordozók

Ezen egyszerű, középértékeken és a grafikus ábrázoláson alapuló előzetes vizsgálat nem mondott ellent a felállított hipotézisnek. Ahhoz, hogy statisztikai értelemben is érvényes állításhoz jussak, megfelelő próbával kell az állítást alátámasztani.

¹⁴² Két módusz volt.

A sorrendiség létezésének bizonyítása a következő feltételek figyelembevételével történt meg:

- a kérdésre adott válaszok *ordinális skálán értelmezhetőek*, de ennél magasabb skálán nem;
- a sokasági eloszlás nem ismert.

E tényezők figyelembevételével nemparaméteres próba választása indokolható, amely alkalmas két összehasonlított tényező között a kisebb/nagyobb viszony létezését tesztelni; ezért a **Wilcoxon előjeles rangpróbát** alkalmaztam. A rangpróba a következő eredményre vezetett:

Wilcoxon előjeles rangpróba végeredménye¹⁴³

		N	Rang- átlag	Rang- összeg
Bank vs. tulajdonosok ($p^{144} = 0,000$)	Negatív rangok	40	71,24	2849,50
	Pozitív rangok	107	75,03	8028,50
	Kapcsolt rangok	5		
	Összesen	152		
Üzleti partnerek vs. tulajdonosok ($p = 0,000$)	Negatív rangok	27	47,44	1281,00
	Pozitív rangok	125	82,78	10347,00
	Kapcsolt rangok	0		
	Összesen	152		
Állam vs. tulajdonosok ($p = 0,000$)	Negatív rangok	38	64,38	2446,50
	Pozitív rangok	114	80,54	9181,50
	Kapcsolt rangok	0		
	Összesen	152		
Menedzsment vs. tulajdonosok ($p = 0,042$)	Negatív rangok	60	64,77	3886,00
	Pozitív rangok	78	73,14	5705,00
	Kapcsolt rangok	14		
	Összesen	152		
Üzleti partnerek vs. bankok ($p = 0,000$)	Negatív rangok	36	68,92	2481,00
	Pozitív rangok	112	76,29	8545,00
	Kapcsolt rangok	4		
	Összesen	152		

¹⁴³ A negatív rang jelentése: az első helyen álló érdekhordozót fontosabbnak ítélték a válaszadók, pozitív rang ennek a fordítottja. A kapcsolat rang esetében egyenlő fontosságot rendeltek a két érdekhordozóhoz.

¹⁴⁴ Itt p -vel a szignifikanciaszintet jelöltem.

Állam vs. bankok (p = 0,001)	Negatív rangok	56	68,45	3833,00
	Pozitív rangok	93	78,95	7342,00
	Kapcsolt rangok	4		
	Összesen	153		
Menedzsment vs. bankok (p = 0,002)	Negatív rangok	99	72,47	7174,50
	Pozitív rangok	50	80,01	4000,50
	Kapcsolt rangok	3		
	Összesen	152		
Állam vs. bankok (p = 0,020)	Negatív rangok	82	81,69	6698,50
	Pozitív rangok	66	65,57	4327,50
	Kapcsolt rangok	4		
	Összesen	152		
Menedzsment vs. üzleti partnerek (p = 0,000)	Negatív rangok	115	81,11	9327,50
	Pozitív rangok	34	54,34	1847,50
	Kapcsolt rangok	3		
	Összesen	152		
Menedzsment vs. állam (p = 0,000)	Negatív rangok	105	79,01	8296,50
	Pozitív rangok	46	69,12	3179,50
	Kapcsolt rangok	1		
	Összesen	152		

6.2 táblázat: Érdekhordozók rangsora

Megállapítható, hogy 95%-os biztonsággal bármely felírt páros között iránybéli különbséget lehetett tenni. A páronként vett különbségek nem vezettek belső ellentmondáshoz, vagyis nem sértették a tranzitivitás követelményét. Felhasználva e reláció tranzitivitását a következő értékítéletbeli sorrend állítható fel:

1. tulajdonosok
2. menedzsment
3. bankok
4. állam
5. üzleti partnerek.

Ugyanezt a sorrendet támasztja alá a különbség nagyságát figyelmen kívül hagyó, így kisebb erővel rendelkező előjelteszt is, bár abban a helyzetben nem minden kapcsolatnál van 95%-os „bizonyosság” (menedzsment – tulajdonos, állam-üzleti partner már csak 90%-os biztonsággal szignifikáns).

A vizsgálatok alapján megállapítom, hogy a H1 hipotézis elfogadható.

6.2. A H2 hipotézis tesztelése

H2: A gazdálkodók értelmezik saját általános pénzügyi kimutatásuk hasznosságát; az észlelt hasznosság mértéke a véleményt alkotó méretével pozitív kapcsolatban áll: minél nagyobb a gazdálkodó, annál hasznosabbnak észleli saját általános célú pénzügyi kimutatásait.

Az állítást két lépésben bizonyítom. Egyfelől a hasznosság, mint tulajdonság értelmezését végzem el, majd bizonyítom, hogy annak észlelt mértéke pozitív kapcsolatban áll (pozitív irányban összefügg) a véleményt alkotó méretével.

H2a: A hasznosságot, mint tulajdonságot értelmezik a gazdálkodók.

Ahhoz, hogy be lehessen bizonyítani ezt a hipotézist, első lépésként azt kell belátni, hogy *létezik hasznoságnak elnevezhető struktúra*, amelyet a vállalkozások azonosítanak. Ezt a vizsgálatot az AB1 adatbázis alapján végzem el. Megállapítható, hogy a hasznosság megítélés, vélemény kérdése. Az AB1 adatbázis II/1. kérdéscsoportja (amely ötven értékítéletet kér a válaszadótól) alkalmas erre az elemzésre. Egy-egy item önmagában nem magyarázhatja meg a hasznosság létezését. Ha magára a tulajdonságra kérdezzünk rá, akkor könnyen lehet, hogy a válaszadók nem a tényleges, hanem a helyesnek vélt választ adják meg. Erre főleg az értékítélettel kapcsolatos megkérdezések kapcsán nő meg az esély (Babbie, [2001]). Ezért azt vizsgálom, hogy *több kérdésre adott megítélés mögött felfedezhető-e a hasznosság, mint tényező*.

Az elemzés választott módszere a *faktoranalízis*, hiszen a sok kérdésre adott válasz (megítélés) e matematikai-statisztikai módszer segítségével

vizsgálható abból a szempontból, hogy mögöttük meghúzódik-e struktúra, azonosíthatók-e „fontos tényezők” (Sajtos-Mitev [2007]).

A faktoranalízis során a nem sok hiányzó válasszal rendelkező itemeket vontam be (ahol a hiányzó válaszok száma 5% alatt maradt). A hiányzókat az átlaggal helyettesítettem, illetve a könnyebb értelmezhetőség kedvéért a nem azonos irányba mutató állításokat „beforgattam”¹⁴⁵.

Ennek eredményeképp olyan alapadatok keletkeztek, amelyek alkalmasak voltak a faktoranalízisre (KMO-mutató értéke 0,75). Az analízis 11 darab olyan faktort azonosított, amelynek sajátértéke meghaladta az 1-et, vagyis a variancia nagyobb hányadát magyarázta, mint önmagában egy-egy item. Ezek a faktorok összességében a variancia több mint kétharmadát magyarázzák meg, amely társadalomtudományi kutatásokban elfogadható (Sajtos-Mitev [2007] és Malhotra [2002]).

Az analízis teljes végeredménye és a faktorok értelmezése a mellékletben található, itt bemutatom a rotált komponens mátrix¹⁴⁶ releváns részletét (rotált faktorsúlyok):

¹⁴⁵ A kérdőívben bizonyos állításokat pozitív, bizonyos állításokat negatív formában fogalmaztam meg. Az egységes értelmezhetőség kedvéért az állításokat úgy alakítottam át, hogy azok mindig a pozitív állítást reprezentálják.

¹⁴⁶ A rotálás varimax módszerrel történt, vagyis az egyes dimenziók egymásra merőlegesek.

<i>Az 1. faktorban szereplő item (ha a faktorsúly > 0,45¹⁴⁷)</i>	<i>Faktorsúly (rotált)</i>
A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk.	0,812
Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk.	0,797
Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása nem pénzkidobás (beforgatott).	0,739
A cég partnerei, hitelezői és maga a cég is jelentőséget tulajdonít a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak (beforgatott).	0,729
A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk.	0,719
A pénzügyi kimutatások adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során.	0,682
Ha lenne olyan lehetőségünk, hogy csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, nem élnénk ezzel a lehetőséggel (beforgatott).	0,66
A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye.	0,636
A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez.	0,63

6.3. táblázat: Rotált faktorsúlyok, első faktor (N = 156).

A közölt faktor egyben az elsőként kivont faktor is (főfaktor), amely a variancia húsz százalékát magyarázza.

A faktorban tömörített kérdések tartalmi elemzése alapján megállapítható: a kérdések mind a hasznosság fogalmával, „érzékelte mértékével” függenek össze. A hipotézis első része ezzel igazolt.

H2b: A hasznosság megítélése pozitív irányban összefügg a vállalkozás méretével (minél nagyobb a gazdálkodó, annál hasznosabbnak észleli saját általános célú pénzügyi kimutatásait).

A H2b állítás igazolásához a *méret fogalmát* definiálni kell.

E hipotézis szempontjából is kulcsfontosságú kérdés, hogy hogyan ragadjuk meg a nagyságot. A „nagyságot” a számvitelben elfogadott mutatók alapján határozom meg. Egy vállalkozást annál nagyobbabbnak tekintek, minél nagyobb az árbevétele¹⁴⁸, illetve a mérlegfőösszege, vagyis ezen tényezők mentén vizsgálom a témát, értelmezem a méret fogalmát. További részvizsgálatokat

¹⁴⁷ A vizsgált minta elemszámánál a 0,45 fölötti faktorsúly tekinthető statisztikailag szignifikánsnak.

¹⁴⁸ Bizonyos vállalkozások esetén (pl. bankok) ennek megfelelő alkalmas fogalom.

végzek a jegyzett tőke és a létszámadatok segítségével, azonban ezeket másodlagos tényezőkné tekintem. A jegyzett tőke kapcsán gyakorlat, hogy egyébként „nagy” cégek a törvényes minimumban állapítják meg e tőkeelemüket, ami az eredmények interpretálását nehezíti. A létszám kapcsán rendkívül sok cég jelentett nulla adatot, illetve értelemszerűen sok az egyforma ismértérték (főleg a kis létszám adatok kapcsán), ami szintén nehezen értelmezhető adatokhoz vezetett. Emiatt döntöttem úgy, hogy e két mutató másodlagos szerepet tölt be a nagyság megragadásakor. E nagyságfogalmat nemcsak a H2 hipotézissel összefüggésben hasznosítom, hanem az összes olyan helyzetben, amikor a probléma előkerül.

A nagyságot meghatározó mutatók szoros együttmozgása garancia arra nézve, hogy bármelyik tényező alapján is vizsgálódunk, a nagyságra levont következtetésünk – igen nagy valószínűséggel – azonos eredményre vezet, így koherens rendszert alkotnak, kis valószínűséggel lesz belső ellentmondás emiatt az eredményekben. Ezt a kiegészítő állítást (a szoros együttmozgást) korrelációvizsgálattal lehet tesztelni. Tekintetbe véve a mutatók normálistól igen messzeeső eloszlását, rangkorreláció számítása indokolható, mely 99%-os szignifikanciaszint mellett is az árbevétel és a mérlegfőösszeg igen erős pozitív összefüggésének létezését támasztja alá. A közepesnél erősebb kapcsolat igazolható a létszám és a másik két mutató között. A teljesség kedvéért feltüntettem a jegyzett tőke korrelációs együttthatóját tájékoztató jelleggel (lásd táblázat).

Spearman féle rangkorreláció

<i>Kategória</i>	Mérlegfőösszeg (tárgyév)	Létszám (tárgyév)	Jegyzett tőke (tárgyév)
Árbevétel	0,858	0,863	0,741
Mérlegfőösszeg	1	0,765	0,896

6.4. táblázat: Összefüggés-vizsgálat egyes mutatók között

($N=127$; $p=0,01$ minden számított értékre)

A méret megragadása után lehetőség nyílt az összefüggés vizsgálatára. Az összefüggés vizsgálatához egy olyan mutatót készítettem, amely egyetlen mutatóba sűríti a hasznosság megítélését. Ilyen mutatót azért kellett

képezni, mert a faktor alkotóelemeit képező itemek és a nagyságrendet képező mutatók közötti kapcsolatot nem lehetett vizsgálni¹⁴⁹. Ahhoz, hogy kijelenthessük, hogy e mutató a kialakult faktort (a hasznosságot) leírja, a faktoranalízis során kialakult faktorszakókkal szoros kapcsolatban kell legyen. Az egyes hasznosságot firtató itemekre adott pontszámok összege [alskála] a faktorszakókkal *nagyon erős* kapcsolatban állt ($\rho = 0,931$ [$p = 1\%$ mellett]).

A korábban már megmutatott szélsőséges árbevétel, mérlegfőösszeg és létszámoszlás, valamint a vizsgált itemek mérési szintje miatt csak rangkorreláció meghatározására van lehetőség.

A végeredmény a következő:

	<i>Alskála</i>
Mérlegfőösszeg	0,306**
Árbevétel	0,327**
Létszám	0,328**

6.5. táblázat: Spearman-féle rangkorrelációs statisztika ($N=127$)

** = $p \leq 0,01$; vagyis 99%-os szignifikanciaszint mellett

E végeredmény úgy interpretálható, hogy a vállalkozás mérete és a saját pénzügyi kimutatások hasznosságának megítélése között közepes, de igen szignifikáns kapcsolat van. Ez H2b állítás elfogadását is jelenti.

H2a és H2b állítások együttes elfogadásából következik az, hogy H2 hipotézis elfogadható.

¹⁴⁹ A szélsőséges eloszlás miatt csak rangkorreláció számítása jöhetett volna szóba, azonban a Likert-skála miatt oly sok kapcsolt rang alakult volna ki a faktor tagjai kapcsán, amely az elemzést ellehetetlenítette volna.

6.3. A H3 hipotézis tesztelése

H3: A vállalkozások nagyságuktól függően tartanak hasznosabbnak bizonyos információkat; méretüktől függetlenül hasznosnak tartják az eredményre vonatkozó információkat, de a vagyonnal kapcsolatosak hasznosságát nagyságuktól függően eltérően ítélik meg.

Az ordinális skálán mérő egyes itemek által kialakított csoportokon belül azt vizsgáltam, hogy az árbevétel, mérlegfőösszeg eloszlása az egyes kategóriákon belül azonos-e. Ezt az állítást *Kruskal-Wallis próbával* vizsgáltam.

A Kruskal-Wallis próba eredményeit a következő táblázat foglalja össze:

<i>Item</i>	<i>Árbevétel</i>	<i>Mérlegfőösszeg</i>
A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk.	0,033*	0,036*
Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk.	0,053-	0,140-
Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása nem pénzkidobás (beforgatott).	0,010*	0,013*
A cég partnerei, hitelezői és maga a cég is jelentőséget tulajdonít a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak (beforgatott).	0,000**	0,000**
A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk.	0,002**	0,000**
A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során.	0,066-	0,158-
Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és a beszámolót nem, nem élnénk ezzel a lehetőséggel (beforgatott).	0,000**	0,000**
A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye.	0,530-	0,741-
A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez.	0,000**	0,000**

6.5. táblázat: Kruskal-Wallis próba eredményei

A táblázatban szereplő számok az Kruskal-Wallis próba nullhipotéziséhez tartozó szignifikanciaszinten találhatók, ** -gal jelöltem, ha az eloszlások egyezőségét $p \leq 0.01$ mellett el kell vetni, * -gal, ha csak $p \leq 0.05$ mellett vethető el; - jelöli azt, ha a függetlenséget kimondó állítás magas szignifikanciaszint mellett nem vethető el.

A próba végeredménye alátámasztja azt az állítást, hogy attól függően, hogy mekkora a cég, más-más hasznossági szintet társít a pénzügyi kimutatásokhoz. Ez alól egyetlen egyértelmű kivétel mutatkozik: **a képződött eredmény megállapítását a nagyságtól függetlenül fontosnak tekintik a vállalkozások**, míg a többi vizsgált – hasznosságot kifejező – item megítélése e szempontból eltér.

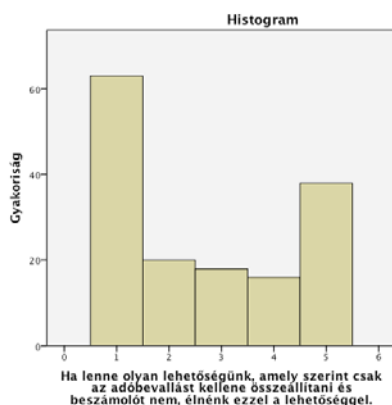
A H3 hipotézis állítása a fenti vizsgálat szerint elfogadható.

A H3 hipotézishez kapcsolódóan vizsgáltam meg egy a témával összefüggő állítást, mely a következtetéseimmel kapcsolatban kiemelt jelentőséggel bír (lásd 7. fejezet). Extrém állításnak számít az a vélemény, ha egy gazdálkodó nem kíván összeállítani pénzügyi kimutatást, hanem lehetőség esetén megelégedne azzal, hogy csak adóbevallást készítsen. A válaszok megoszlását a következő táblázat tartalmazza:

Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, élnénk ezzel a lehetőséggel.

	Gyakoriság	%	Érvényes %	Kumulatív %
Egyáltalán nem értek egyet az állítással	63	40,4	40,6	40,6
Inkább nem értek egyet az állítással	20	12,8	12,9	53,5
Egyet is értek, meg nem is	18	11,5	11,6	65,2
Inkább egyetértek	16	10,3	10,3	75,5
Teljes mértékben egyetértek	38	24,4	24,5	100
Összesen	155	99,4	100	-

Középértékek: átlag: 2,65; medián: 2; módusz: 1.

6.6 táblázat: Kizárólag az adóbevallás elkészítésének szükségesse (megoszlás)

Az eloszlás – ahogyan az ábra is mutatja – szokatlan: a szélsőséges vélemények vannak (1-es és 5-ös megítélés) többségben. E megítélést a nagyságrend mentén vizsgálva megállapítható, hogy bármely szignifikanciaszinten igaz az az állítás, hogy a nagyságrend és a megítélés függenek egymástól: a kisebb vállalkozások fogékonyabbak a pénzügyi kimutatás elhagyásának lehetőségére. Ez az eredmény is sugallja: vizsgálandó, hogy ez a megoldás megvalósítható-e.

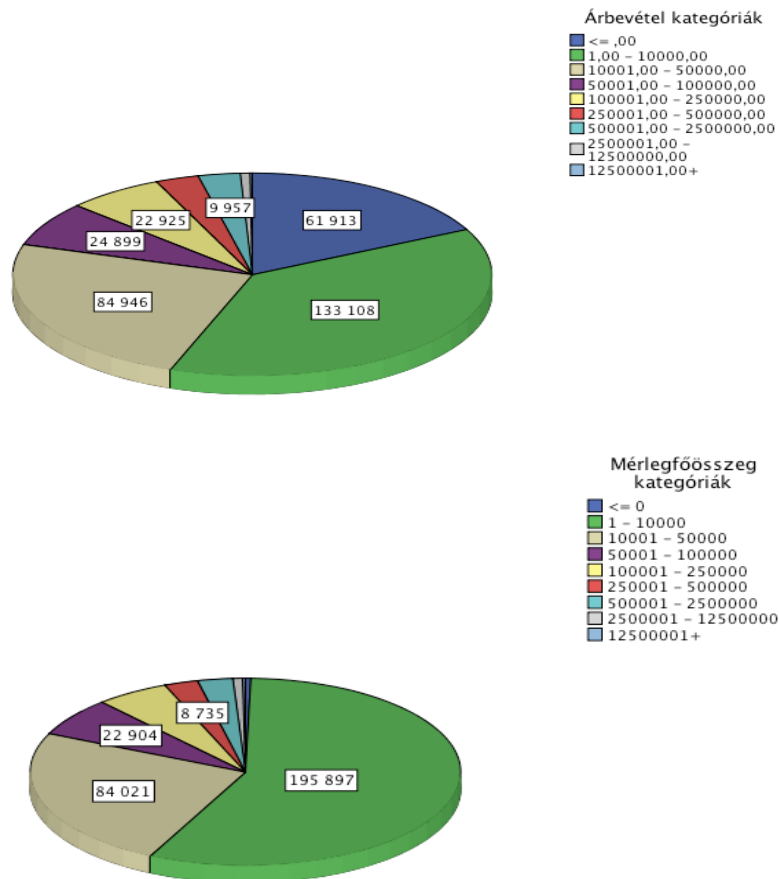
6.4. A H4 hipotézis tesztelése

H4: Létezik a vállalkozásoknak olyan, a nagyság szempontjából meghatározott csoportja, amelynél a klasszikus hitelezői érdekhordozó nem létezik.

A hitelezői érdekhordozó szempontjainak megértéséhez a klasszikus hitelezőkkel (ebben az esetben hazai bankokkal) készítettem mélyinterjúkat. A kapott válaszok kapcsán felvetődött az a kérdés, hogy egyáltalán létezik-e minden nagyság szempontjából meghatározott vállalatkategórián belül klasszikus hitelezői érdek. (A nagyságot a H2 hipotézisben rögzítettek alapján értelmeztem.) A vállalatkategóriákat a nagyságot jelző árbevétel és a mérlegfőösszeg értéke alapján alakítottam ki¹⁵⁰, elfogadva a Pénzügyi Számvitel Tanszék által készített és korábban már hivatkozott tanulmányban feltárt struktúra alapján kimunkált kategóriákat (BCE, Tanulmány [2008]).

A következő két ábra szemlélteti a vállalkozások megoszlását a kategóriákon belül:

¹⁵⁰ A létszámadatok elemzésétől eltekintek, mivel sok az egyforma (diszkrét) érték közöttük.

6.6 ábra: Vállalkozások megoszlása a kategóriák szerint (1. árbevétel; 2. mérlegfőösszeg)

Az AB2 adatbázis felhasználásával lehetőség nyílik a hipotézis felvetésének vizsgálatára, mégpedig úgy, hogy elvileg (majdnem) a teljes sokaságot vizsgálni lehet ebből a szempontból.

A hipotézisben alkalmazok egy fogalmat: a „klasszikus hitelezői érdekhordozót”. Klasszikusnak tekintem a nem tulajdonos hitelezőt. Ennek indoka az, hogy amennyiben a tulajdonos egyben kölcsönnyújtóként is fellép, akkor bizonyíthatóan nem tisztán a hitelezői szempontok vezérlik, hanem sokkal inkább a tulajdonosi érdekek. A források hitelként, kölcsönként történő biztosítása mögött elsősorban adózási és vagyonkezelési szempontok állnak (Kisfaludi [2007]).

A vizsgálat elvégzéséhez az AB2 adatbázis átalakítása vált szükségessé. Mivel ebben az adatbázisban rendelkezésre áll az összes adóbevallást benyújtó társaság mérlege, vizsgálható, hogy hol léteznek olyan kötelezettségek, amelyek a fenti „klasszikus hitelezői érdekhordozó” megjelenéséhez vezetnek. A társasági adóbevallásban (0729-es bevallás) szereplő, rendelkezésre álló bontásból lehetett kiindulni. Ennek következtében egyfelől azokat a kötelezettségeket vontam be a vizsgálatba, amelyek banktól vagy olyan magánszemélytől felvett kölcsönök, hitelek, ahol kizárható, hogy tulajdonosi kölcsönről van szó. Ilyen vizsgálatra az adatbázis – mivel a bontást közli – alkalmas. Bevontam ebbe a vizsgálatba a szállítói tartozásokat is¹⁵¹. A következő *aggregátumok* képzése látszott indokoltnak:

- HLK: hosszú lejáratú nem tulajdonosi kölcsönök, hitelek és hátrasorolt kötelezettségek;
- RLK: rövid lejáratú nem tulajdonosi kölcsönök és hitelek;
- $RLK_M = RLK + \text{kötelezettségek áruszállításból és szolgáltatásból.}$

A képzett előzetes mutatókat arányosítottam a mérlegfőösszeghez (HLK_AR, RLK_AR, RLK_M_AR), így eredményül a vagynon belüli arányhoz jutunk. A hipotézis akkor elfogadható, ha a különféle nagyságzintek mellett szignifikánsan eltérnek a képzett arányok. Az előzetes vizsgálatot kereszt tábla-elemzés segítségével végeztem el. Elemeztem, hogy az egyes csoportokon belül jelentősen különböznek-e az *arányok átlagai*, és mivel az adatok nem normál eloszlást követnek, megvizsgáltam a *mediánt* is – mint „eloszlásfüggetlen” középértéket. Azt kerestem első lépésként, hogy felfedezhető-e valamilyen szabályszerűség, illetve a nagyságot jellemző mutatókkal párhuzamosan „eltűnik-e” valahol hitelezői érdek. Az elemzés végrehajtása a következő eredményekhez vezetett (a részletesebb statisztikákat tartalmazó táblázatokat a mellékletben helyeztem el):

¹⁵¹ A szállítótartozás, mint klasszikus hitelezői igény bevonhatóságával kapcsolatos dilemmát lásd a hipotézis bizonyításánál!

Átlag			
Mérlegfőösszeg-kategóriák (eFt)	RLK_AR	RLK_M_AR	HLK_AR
1-10 000	61,82%	103,09%	56,84%
10 001-50 000	6,72%	20,98%	8,63%
5000-100 000	7,75%	25,79%	10,33%
100 001-250 000	8,14%	26,28%	11,00%
250 001-500 000	8,92%	25,81%	12,35%
500 001-2 500 000	10,02%	24,43%	13,40%
2 500 001-12 500 000	8,95%	18,72%	16,82%
12 500 001+	5,86%	11,77%	12,27%
Összesen	38,51%	68,69%	36,71%
Medián			
Mérlegfőösszeg-kategóriák (eFt)	RLK_AR	RLK_M_AR	HLK_AR
1 - 10000	0,00%	0,00%	0,00%
10 001-50 000	0,00%	6,75%	0,00%
5000-100 000	0,00%	14,81%	0,00%
100 001-250 000	0,00%	16,65%	0,53%
250 001-500 000	0,06%	16,73%	1,30%
500 001-2 500 000	0,88%	15,65%	1,50%
2 500 001-12 500 000	0,03%	8,41%	1,47%
12 500 001+	0,00%	2,85%	0,00%
Összesen	0,00%	0,95%	0,00%

Átlag			
Árbevétel-kategóriák (eFt)	RLK_AR	RLK_M_AR	HLK_AR
0	119,60%	193,38%	113,25%
1–10 000	37,39%	61,54%	21,53%
10 001–50 000	13,01%	30,47%	9,76%
50 001–100 000	9,85%	31,02%	13,32%
100 001–250 000	9,17%	32,49%	8,86%
250 001–500 000	7,51%	35,11%	207,72%
500 001–2 500 000	8,85%	34,46%	7,63%
2 500 001–12 500 000	9,93%	31,37%	6,51%
12 500 001+	7,75%	23,91%	5,57%
Összesen	38,51%	68,69%	36,71%
Medián			
Árbevétel-kategóriák (eFt)	RLK_AR	RLK_M_AR	HLK_AR
0	0,00%	0,00%	0,00%
1–10 000	0,00%	0,00%	0,00%
10 001–50 000	0,00%	4,73%	0,00%
50 001–100 000	0,00%	14,95%	0,00%
100 001–250 000	0,00%	21,81%	0,00%
250 001–500 000	0,00%	25,55%	0,51%
500 001–2 500 000	0,37%	28,63%	0,78%
2 500 001–12 500 000	0,69%	26,05%	0,11%
12 500 001+	0,00%	14,82%	0,00%
Összesen	0,00%	0,95%	0,00%

6.7. ábra: Arányok mediánjai és átlagai (kötelezettség arányok)

Ezek az előzetes vizsgálatok két dologra mutattak rá:

- az átlagok látszólag teljesen függetlenül *mozognak* a kategóriáktól;
- a mediánok mind nullák az alacsony kategóriában.

Az átlagok szabálytalan mozgása visszavezethető kiugró értékek jelenlétére¹⁵². Így az átlag alapján következtetéseket levonni nem szabad, az félrevezető. A mediánok – melyek a kiugró értékre nem érzékenyek – láthatóan a magasabb nagyságrendi kategóriákban vettek fel magasabb értékeket. Ezért – a vizsgálat pontosítása érdekében – a medián helyett – mely mindössze két csoportra osztja a megfigyelt elemeket – *5%-os percentiliseket* alkalmaztam – vagyis az adott kategórián belüli elemeket

¹⁵² Ezt általában ábrával szokás bemutatni (pl. boxplot). Ebben a szituációban az árbevétel és a mérlegfőösszeg nagyságadatai és a kötelezettségmutatók lényegében ábrázolhatatlanok, mivel a kiugró értékek ellehetetlenítik az emberi szemmel áttekinthető megjelenítést. (Ennek ellenére – bizonyítékként – a mellékletben elhelyeztem ezeket az ábrákat.)

húsz egyenlő csoportra osztottam – és megvizsgáltam az osztópontnál szereplő elemhez tartozó nem tulajdonossal szemben fennálló kötelezettség arányát. A következő táblázatban feltüntettem, hogy mely percentiliseknél vált el nullától az arányszám, vagyis kezdett el létezni a pénzügyi kimutatás pillanatában a korábban definiált klasszikus hitelezői érdek. Megjelöltem (csillaggal) azokat a szituációkat, ahol az adott percentilis elvált ugyan a nullától, de 1% alatt maradt az adott arányszám, vagyis még mindig elhanyagolható az állomány. A táblázat közölt kategóriái emlékeztetőül:

	Mérlegfőösszeg csoport jele	Árbevétel csoport jele
0	Nem értelmezhető	1
1–10 000	1	2
10 001–50 000	2	3
5000–100 000	3	4
100 001–250 000	4	5
250 001–500 000	5	6
500 001–2 500 000	6	7
2 500 001–12 500 000	7	8
12 500 001+	8	9

6.8. ábra: Vállalkozás kategóriák jelölése

Elvállik 0-tól a következő percentilisben	Árbevétel-kategória								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M*, -	-, M*, -
10%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
15%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
20%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
25%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
30%	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
35%	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
40%	-,-,-	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
45%	-,-,-	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, H*	-, M, H*	-, M, -
50%	-,-,-	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, H*	-, M, H*	-, M, H*	-, M, -
55%	-,-,-	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, H*	R*, M, H	R, M, H	R, M, H*	R*, M, -
60%	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	R*, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R*, M, H*
65%	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H*
70%	-,-,-	-, M, -	-, M, -	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H*
75%	-,-,-	-, M, -	-, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H*
80%	-, M*, -	-, M, -	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
85%	-, M, -	-, M, -	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
90%	-, M, -	R*, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
95%	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H

Darab (N)	61 913	133 108	84 946	24 899	22 925	10 251	9 957	2 264	569
Halmazva	61 913	195 021	279 967	304 866	327 791	338 042	347 999	350 263	350 832

R: rövid lejáratú nem tulajdonosi kölcsön és hitel elvállik nullától, M: R + szállítói kötelezettség a csoporton belül elvállik nullától, H: hosszú lejáratú nem tulajdonosi hitel és kölcsön elvállik nullától

Elvállik 0-tól a következő percentilisben	Mérlegfőösszeg-kategória							
	1	2	3	4	5	6	7	8
5%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-
10%	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M*, -	-, M*, -	-,-,-
15%	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M*, -	-, M*, -	-, M*, -	-, M, -	-,-,-
20%	-,-,-	-,-,-	-, M*, -	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M*, -
25%	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M*, -
30%	-,-,-	-, M*, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
35%	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -
40%	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, H*	-, M, -
45%	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, H*	-, M, H*	-, M, -
50%	-,-,-	-, M, -	-, M, -	-, M, -	-, M, H*	R*, M, H	R*, M, H	-, M, -
55%	-,-,-	-, M, -	-, M, H	-, M, H*	-, M, H	R, M, H	R*, M, H	-, M, H*
60%	-,-,-	-, M, -	-, M, H	-, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	-, M, H*
65%	-, M*, -	-, M, -	R*, M, H	R*, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R*, M, H
70%	-, M, -	-, M, H*	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
75%	-, M, -	R*, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
80%	-, M, -	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
85%	-, M, -	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
90%	-, M, -	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H
95%	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H	R, M, H

Darab (N)	197 318	84 021	22 904	18 939	8735	9119	2453	758
Halmazva	197 318	281 339	304 243	323 182	331 917	341 036	343 489	344 247

R: rövid lejáratú nem tulajdonosi kölcsön és hitel elvállik nullától, M: R + szállítói kötelezettség a csoporton belül elvállik nullától, H: hosszú lejáratú nem tulajdonosi hitel és kölcsön elvállik nullától.

6.9. táblázat: Mediánok nullától „elválása” adott vállalatkategóriákban

A fenti táblázatból kiolvasható: a **hitelezői érdek létezése meglehetősen differenciált**. A kisebb vállalkozások nem rendelkeznek a vizsgálat szerint olyan kötelezettséggel, amelyek az alkotott klasszikus hitelezői érdekeknek megfelelne. Még szélsőségesebb lenne a szituáció, ha csak az 5% fölötti tételeket (jelentősebb kötelezettségállomány) vennénk figyelembe. Ebben a helyzetben az első három, illetve négy árbevétel-kategóriában a hitelezői érdek lényegében eltűnik: rendre 90% és 85% fölött jelenik meg a szállítók nélkül, 75%-nál jelenik meg egyébként. Lényegében ugyanez a helyzet a mérlegfőösszeg alapján képzett kategóriák kapcsán is. Ha az első három árbevétel- és két mérlegkategóriára szűkítünk, 5% fölötti nem szállítóhoz kapcsolódó érték csak a legfőbb percentilisben mutatkozik.

Emellett megfontolandó az is, hogy a szállító hitelezői igénye mennyiben tekinthető klasszikus hitelezői igénynek¹⁵³. Az általam felvett adatok (AB1 adatbázis) egy kérdéscsoportja firtatta ezt a kérdést. Ebben a válaszadók a következőket mondták¹⁵⁴:

Informálódás módja	N	Átlagos pontszám	Módusz
Bekérjük a partner beszámolóját	145	2,503	1,0
Bekérjük a partner főkönyvi kivonatát	144	1,674	1,0
Informálódunk másoktól	144	2,910	3,0
Először készpénzfizetést kérünk	144	2,472	1,0
Akkreditívet, bankgaranciát kérünk	143	1,832	1,0
Megvizsgáljuk a cég cégkivonatát	145	3,255	5,0
Megnézzük a könyvvizsgálói záradékot	142	2,183	1,0
Kiszámítunk különféle mutatószámokat	143	1,979	1,0
Hitelminősítési rendszert alkalmazunk	143	1,762	1,0

6.10. táblázat: Az üzleti partner kimutatásának hasznosítása

A táblázat egyértelműen rámutat: a *cégek legnagyobb csoportja nem (soha sem) hasznosítja az üzleti partner beszámolóját (módusz)*. Még kevesebb cég

¹⁵³ Ahol a táblázatban csak az M jel jelenik meg, az azt jelenti, hogy 0-tól kizárólag a szállítótartozás miatt válik el a percentilis.

¹⁵⁴ Az AB1 adatbázisban szereplő bankokat, pénzintézeteket kizártam a vizsgálattal. Az kétségtelen, hogy ők a beszámoló segítségével vizsgálódnak.

alkalmaz szofisztikáltabb, a beszámolóból levezethető döntést segítő eszközöket (mutatószámok, hitelminősítési rendszer)¹⁵⁵. E tények ismeretében nem meglepő eredmény, hogy azok a vállalkozások, amelyek mégis használják a pénzügyi kimutatásokat és az abból levezethető döntést segítő eszközöket, a nagy árbevételel és mérlegfőösszeggel rendelkező társaságok.

Az AB2 adatbázisból származó mérések alátámasztották, illetve az AB1 adatbázis hasznosításra vonatkozó válaszai, valamint a mélyinterjúk is megerősítették: a H4 hipotézis állítását el kell fogadni.

6.5. A H5 hipotézis tesztelése

H5: A nagyobb vállalkozások nagyobb valószínűséggel térítik el adóalapjukat adózás előtti eredményüktől olyan adó-alapkorrekciós tényezőkkel, amelyek alkalmazása és nagyságrendje nagyrészt az adott vállalkozás döntése.

A hipotézis megfogalmazásához Hanlon, Maydew és Shevlin korábban idézett kutatása adta az ötletet, amely az adózási szabályokhoz való közelítés hatását vizsgálta a tőzsdei részvényárak és a jelentett eredmény között. Arra nem volt mód, hogy a kutatást hazai körülmények között megismételjem: a feltételek nem adottak időben és ahogyan jeleztem, nincs elegendő vállalkozás, amelynek az adatait elemezni lehetne. Azt azonban meg tudom vizsgálni, hogy a kutatók által részletezett adó-számvitel közelítés (*roppant találó angol neve: tax-book conformity*) felé való törekvés mely vállalkozások sajátossága Magyarországon. Korábbi kutatásaim és tapasztalataim is azt jelezték előre, hogy a kisebb vállalkozások nagyobb eséllyel közelítik a pénzügyi kimutatásaikban szereplő értékeket az adózásban szereplő értékekhez (adóalapokhoz); legalább részben munkát spórolva maguknak.

¹⁵⁵ Az átlag nehezen értelmezhető ennél az ordinális skálán mérő mutatónál. Az átlagok sorrendjének azonban megmarad a tartalma.

Amennyiben a hipotézisben felírt kapcsolat bizonyítható, akkor számolni kell azzal, amire Hanlon és társai a 2008-ban közzétett kutatásokban rámutattak: ez a közelítés a pénzügyi kimutatások állami érdekhordozókon kívüli igénykielégítése lehetséges mértékét csökkenti, melyen keresztül a hasznosság mértéke is e körben – a hasznosság rögzített definíciójából adódóan – mérséklődik. Ahogyan a kutatás fogalmazott: „a jövedelem információtartalma csökken” (Hanlon, et. al. [2008]).

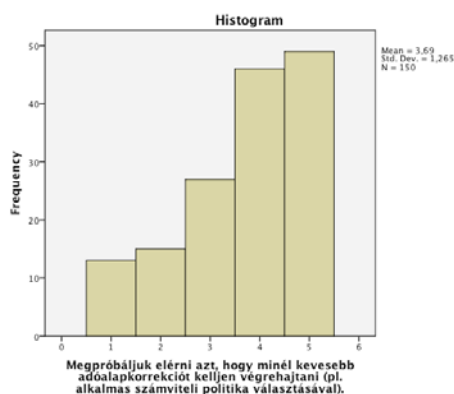
Az idézett kutatók vizsgálataikat tőzsdei cégek adatsorain végezték el. Szemügyre véve a vizsgálatot végzők által felállított modellt megállapítható, hogy maga az információtartalom nem csak a tőzsdei cégek kapcsán értelmezhető, az viszont kétségtelen, hogy a tőzsdei cégek esetében az elemzés könnyebben végezhető el. A magyar tőzsdei cégek alacsony száma miatt nem volt lehetőségem ugyanazt a vizsgálatot elvégezni; meg kellett elégednem annak feltárásával, hogy mely cégek mutatnak nagyobb hajlandóságot a könyv szerinti érték és az adóérték közelítéséhez, és így a korábbi kutatásban vázolt folyamatoknak mely vállalkozások kitétek.

A hipotézis bizonyítását az AB1 adatbázis egyik itemjének elemzésével kezdtem, mely közvetlenül kapcsolatba hozható a hipotézissel. Az állítás így szólt: *„A számviteli politikákat úgy választjuk meg, hogy az adóteher minél kisebb legyen.”* Egy ötfokozatú Likert-skálán kellett kifejezni az egyetértés fokát. A válaszok leíró statisztikái a következők:

N	Érvényes	150
	Hiányzó	6
Átlag		3,69
Median		4,00
Módusz		5
Szórás		1,265

Megpróbáljuk elérni azt, hogy minél kevesebb adóalap-korrekciót kelljen végrehajtani (pl. alkalmas számviteli politika választásával).

	N	%	Érv. %	Kum. %
Egyáltalán nem értek egyet az állítással	13	8,3	8,7	8,7
Inkább nem értek egyet az állítással	15	9,6	10,0	18,7
Egyet is értek, meg nem is	27	17,3	18,0	36,7
Inkább egyetérttek	46	29,5	30,7	67,3
Teljes mértékben egyetérttek	49	31,4	32,7	100,0
Összesen	150	96,2	100,0	
Hiányzó	6	3,8		
Összesen	156	100,0		

6.10. táblázat: Számviteli politika tudatos alárendelése az adónak (N=150)

A táblázat adatai és az ábrázolt eloszlás is arra enged következtetni, hogy a vizsgált társaságok nagyobb része törekszik e közelítésre.

E kis elemszámú minta alapján azt is próbáltam vizsgálni diszkriminanciaanalízis segítségével, hogy a nagyságot jellemző mutatók (árbevétel, mérlegfőösszeg, létszám stb.) lehetőséget adnak-e csoportosításra. Tekintettel a minta nagyságára és az extrém, közelítőleg sem normál eloszlásra érvényes állításhoz ebből a mintából nem lehetett jutni, de a sejtésnek az item vizsgálata nem mondott ellent, legalábbis az állítható, hogy az árbevétel-, a mérlegfőösszeg-, a jegyzett tőke- és az állományi létszámátlagok a pontszám növekedésével csökkentek. Ez az egy

item alapján végzett megfigyelés nem nevezhető bizonyító erejűnek, ezért további vizsgálatok elvégzése vált szükségessé.

A hipotézis általános igazolásához az AB2 adatbázist használtam föl. Ez az adatbázis a magyar társas vállalkozások közül a társasági adó alanyait tartalmazza, amelyek egyáltalán a hipotézisben említett döntést meghozhatják. A hipotézis tesztelését a következő módon végeztem el. Az *adózás előtti eredmény és az adóalap közötti eltérések az adóalap-korrekciókban testesülnek meg*. A hipotézis vizsgálatához azt kell bizonyítanom, hogy *bizonyos* adóalap-korrekciókat a nagyságtól függően intenzívebben vagy kevésbé intenzíven alkalmaznak. *Az adóalap-korrekciók összességét nem szabad vizsgálni, mivel egyes adóalap-korrekciókra a gazdálkodónak nincsen befolyása*, tehát azok még áttételesen sem döntés következményei, hanem törvényben rögzített *kötelező* módosítások (például bírság miatti adóalap-növelés) vagy éppen állami támogatás természetű adóbefolyásoló tényezők (például kis- és középvállalkozások beruházási kedvezménye). E megfigyelés alapján a korrekciókat *két csoportra bontottam*. Az első csoportot nem befolyásolónak neveztem el. A második csoportba a legalább gyengén befolyásolható elemek kerültek. *Legalább gyengén befolyásolhatónak* tekintettem egy adóalap-korrekciót, ha legalább részben a gazdálkodó működése során meghozott döntésétől függött annak értéke, és nem volt az első csoportba sorolható. **A befolyásolhatóság minősítésen vagy számviteli politikai döntésen keresztül valósulhat meg.** Ezen a csoporton belül (részhalmoz) erősen befolyásolhatónak tekintettem egy korrekciót, ha annak értéke, így a változtatás is, majdnem teljesen a gazdálkodó döntésén vagy számításán múlt. A vizsgálatot a 2007. évi adóalap-korrekciók alapján végeztem el¹⁵⁶. A csoportosítás végeredményét a lenti táblázat tartalmazza.

¹⁵⁶ A korábbi időszakok korrekciói nem különböztek jelentősen a 2007. évi korrekcióktól a vizsgálat tárgyát képező két csoportban. A vizsgálatot teszteltem a 2006. évi adatok alapján, mely lényeges eltérést nem mutatott.

Értécsökkenési leírás

Terven felüli értécsökkenési leírás és visszaírása

Céltartalékképzés és a céltartalék feloldása (kivéve a környezetvédelmi és erdőfelújítási kötelezettségre képzett tartalékot)

Eredmény terhére vagy javára elszámolt nem realizált árfolyam-különbözet

Kapcsolt vállalkozások közötti árák módosításából fakadó módosítás

Nem a vállalkozási tevékenység érdekében felmerült költségek

Követelésekre elszámolt értékvesztés

Kapcsolt vállalkozásokkal kapcsolatos kamatkorrektúra

Behajthatatlannak nem minősülő követelések leírása, későbbi visszaírása

Forintról devizára vagy devizáról forintra való áttérés Tao. hatása

Külföldi vállalkozás telephelyéhez kapcsolódó igazgatási költségek miatti módosítás

Ezeket a korrekciókat, előjelüknek megfelelően két változóba összesítettem (nov1_atalak és csok1_atalak), a következők szerint:

A nov1_atalak változó tartalma a következő témák összege:

Számviteli törvény szerint elszámolt értécsökkenési leírás

Eredmény terhére elszámolt terven felüli értécsökkenési leírás

Céltartalékképzés (meghatározott kivételekkel)

Hosszú lejáratú eszközök és kötelezettségek nem realizált árfolyamvesztesége (döntés szerint)

Kapcsolt vállalkozások közötti árák módosításából adóalap-növelés

Nem a vállalkozási tevékenység érdekében felmerült költségek

Követelésekre elszámolt értékvesztés

Kapcsolt vállalkozásokkal kapcsolatos kamatkorrektúra adóalapot növelő része

Behajthatatlannak nem minősülő követelések leírása

Forintról devizára vagy devizáról forintra való áttérés Tao. hatása

Külföldi vállalkozás telephelyéhez kapcsolódó igazgatási költségek miatti növelés

A csok1_atalak változó tartalma a következő témák összege:

Adótörvény szerint elszámolandó értécsökkenési leírás

Terven felüli értécsökkenés visszaírása

Céltartalék feloldása (meghatározott kivételekkel)

Hosszú lejáratú eszközök és kötelezettségek nem realizált árfolyamnyeresége (döntés szerint)

Kapcsolt vállalkozások közötti árák módosításából fakadó módosítás

Követelésekre elszámolt értékvesztés visszaírása

Kapcsolt vállalkozásokkal kapcsolatos kamatkorrektúra adóalapot csökkentő része

Behajthatatlannak nem minősülő követelések befolyása miatti nyereség

Forintról devizára vagy devizáról forintra való áttérés Tao. hatása

Külföldi vállalkozás telephelyéhez kapcsolódó igazgatási költségek miatti csökkentés

6.11 táblázat: Adóalap-korrektúrák csoportokra bontása és a változók meghatározása

Az új változók felhasználásával elméleti adóalapot (KORR) határoztam meg. Az elméleti adóalap a következő képletből adódik:

$$KORR = \text{Adózás előtti eredmény} + NOV1_ATALAK - CSOK1_ATALAK.$$

Mivel az eltérésnek a nagyságrendje érdekes és az iránya nem (tehát az egyformán nagy pozitív és negatív eltérést egyező mértékűnek tekintem), ezért KORR abszolút értékét is képezni kellett. Mivel KORR változó, illetve a nagyságrendet jelző változók eloszlása messze esik a normális eloszlástól, érvényesen a rangkorreláció segítségével lehetséges együttmozgást számítani. Ennek érdekében a vizsgált változókat rangsoroltam, és erre számítottam Spearman-féle rangkorrelációs együtthatót.

Megjegyzem, hogy a nemparaméteres próba elvégzésére nem volt lehetőség a teljes sokaságon, mivel a használt (modern) személyi számítógép számítási kapacitása nem tette lehetővé a kb. 350 000 elemű mintán a szükséges műveletek elvégzését. Ezért a sokaság 20%-án végeztem el többször teszteket, és vizsgáltam, hogy a számítások során a végeredmények hogyan ingadoznak. Megállapítottam, hogy az ingadozások jelentéktelenek, általában a korrelációs együttható második tizedes jegyében volt eltérés.

A korreláció egy részét magyarázhatja az, hogy a nagyobb vállalkozásoknál – kizárólag méretükből adódóan és nem a döntéseikre, minősítéseikre visszavezethetően – egyszerűen nagyobb nagyságrendekkel találkozhatunk. Mivel a korrekció különbözetként adódott, így az érvelésben kifejtett szituáció csak a nem páros korrekciók esetén bírhat jelentőséggel. Azért azonban, hogy bizonyítani lehessen, nem kizárólag ez az összefüggés vezet korrelációhoz, a tesztet elvégeztem a korrekció relativizált változatával; az adózás előtti eredmény százalékában fejeztem ki az eltérést, és így vizsgáltam a korrelációt.

Vizsgálataim a következő eredményre vezettek:

**Rangkorreláció
(legalább gyengén befolyásolók)**

<i>Kategória</i>	Korrelációs együtthatók		<i>N</i>
	<i>Abszolút eltérések rangja</i>	<i>Relatív eltérések rangja</i>	
Összes bevétel	0,484**	0,438**	70294
Árbevétel	0,454**	0,411**	70294
Mérlegfőösszeg	0,464**	0,415**	70294
Létszám	0,402**	0,366**	70294

** 99%-os szignifikanciaszint mellett ($p \leq 0,01$)

6.12 táblázat: A nagyságot jellemző mutatók és az adóalap-korrekciók együttmozgása

Az adózás előtti eredményt leszámítva megállapítható, hogy a legalább gyengén befolyásoló tényezők közepesen erős kapcsolatba hozhatóak a nagyságrendet jellemző mutatókkal. Ennek következtében a hipotézis állítását elfogadom.

6.6. A H6 hipotézis tesztelése

H6: A technikai fejlettség jelenlegi szintje mellett tervezhető olyan adatszerkezet, amely segítségével a vagyon és az eredményrészek több szempontú értékelése megvalósítható.

E hipotézis felállításához Heinen korábbi munkája és az azzal összefüggő, megvalósíthatóságának korlátait tárgyaló megjegyzések (Baricz [1999]) vezettek. A hipotézis bizonyítását úgy végzem el, hogy egy korábbi munkánkban (Hős – Lakatos [2006]) szereplő főkönyvi adatszerkezet módosítását végzem el úgy, amely képes megvalósítani a többszemponútú nyilvántartással kapcsolatos feladatokat. Egyidejűleg megvizsgálom, hogy a lehetséges megoldások hogyan, milyen korlátokkal járnak. Külön felhívom arra a figyelmet, hogy csak a főkönyvi rendszer (szintetikus nyilvántartás) átalakítását végzem el, az analitikus nyilvántartásokat egyenként nem alakítom át.

A többszempontú nyilvántartás szükségességére következtettem az AB1 adatbázis egyik iteme alapján. A válaszadók véleményének a megoszlása a következő mutatókkal jellemezhető:

Szükséges lenne kiszámítani egy-egy vagyontárgy vagy egy kötelezettség értékét több szempont szerint is (pl. a piaci értéket is meg kellene állapítani).

N	Érvényes	154
	Hiányzó	2
Átlag		3,57
Medián		4,00
Módusz		5
Kvartilisek	25%	3,00
	50%	4,00
	75%	5,00

6.13. ábra: A többszempontú vagyonyilvántartás iránti igény (N=154)

Az itemre adott válaszok alapján arra lehet következtetni, hogy létező igény a több szempontú nyilvántartás megvalósítása.

Megjegyzem azt a számomra meglepő tényt, hogy e kérdésre adott válasz megoszlása független volt a vállalkozás nagyságától. A kisebb és a nagyobb vállalkozások „egyformán” válaszoltak erre az itemre. (Eloszlások egyezőségére végzett próba alapján tett megállapítás.) Kiemelem, hogy egy item vizsgálata nem ad lehetőséget messzemenő általánosításokra.

A számvitelben használatos adatszerkezetek a relációs adatbázismodell eszközrendszerével megragadhatóak, illetve a más modell szerint felírt adatszerkezetek relációs modellre átválthatók, ezért a relációs adatbázisokkal kapcsolatos kívánalmak teljesülését feltételezem¹⁵⁷. A kiinduló, harmadik normálformában (3NF) lévő adatszerkezet – amely legalább a főkönyvvel szemben a számviteli törvényben támasztott minimális követelményeket is teljesíti – a következő (Hős – Lakatos [2006], 52. old.):

<table><tr><td>CÉGADATOK</td></tr><tr><td><u>Változó</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Érték</td></tr></table>	CÉGADATOK	<u>Változó</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Érték	<table><tr><td>BIZONYLAT</td></tr><tr><td><u>Bizonylatkód</u></td></tr><tr><td>Bizonylatszám</td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>Kiállítás dátuma</td></tr><tr><td>Rögzítőkód</td></tr><tr><td>Rögzítés dátuma</td></tr></table>	BIZONYLAT	<u>Bizonylatkód</u>	Bizonylatszám	Megnevezés	Kiállítás dátuma	Rögzítőkód	Rögzítés dátuma	<table><tr><td>KEZELŐ</td></tr><tr><td><u>Kezelőkód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Kezelő neve</td></tr><tr><td>Jelszó</td></tr><tr><td>Hozzáférési szint</td></tr></table>	KEZELŐ	<u>Kezelőkód</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Kezelő neve	Jelszó	Hozzáférési szint	<table><tr><td>SZÁMLATÍPUS</td></tr><tr><td><u>Számlatípuskód</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>Tartozik oldal előjele</td></tr></table>	SZÁMLATÍPUS	<u>Számlatípuskód</u>	Megnevezés	Tartozik oldal előjele
CÉGADATOK																										
<u>Változó</u>																										
+ <u>Dátumtól</u>																										
+ <u>Dátumig</u>																										
Érték																										
BIZONYLAT																										
<u>Bizonylatkód</u>																										
Bizonylatszám																										
Megnevezés																										
Kiállítás dátuma																										
Rögzítőkód																										
Rögzítés dátuma																										
KEZELŐ																										
<u>Kezelőkód</u>																										
+ <u>Dátumtól</u>																										
+ <u>Dátumig</u>																										
Kezelő neve																										
Jelszó																										
Hozzáférési szint																										
SZÁMLATÍPUS																										
<u>Számlatípuskód</u>																										
Megnevezés																										
Tartozik oldal előjele																										
<table><tr><td>IDŐSZAK</td></tr><tr><td><u>Időszakkód</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>Kezdet</td></tr><tr><td>Vége</td></tr><tr><td>Lezárva</td></tr></table>	IDŐSZAK	<u>Időszakkód</u>	Megnevezés	Kezdet	Vége	Lezárva	<table><tr><td>TÉTEL</td></tr><tr><td><u>Időszakkód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Tételsorszám</u></td></tr><tr><td><u>Bizonylatkód</u></td></tr><tr><td>Tartozik számla száma</td></tr><tr><td>Követel számla száma</td></tr><tr><td>Összeg</td></tr></table>	TÉTEL	<u>Időszakkód</u>	+ <u>Tételsorszám</u>	<u>Bizonylatkód</u>	Tartozik számla száma	Követel számla száma	Összeg		<table><tr><td>SZÁMLATÜKÖR</td></tr><tr><td><u>Számlaszám</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Számlanév</td></tr><tr><td>Számlatípuskód</td></tr></table>	SZÁMLATÜKÖR	<u>Számlaszám</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Számlanév	Számlatípuskód				
IDŐSZAK																										
<u>Időszakkód</u>																										
Megnevezés																										
Kezdet																										
Vége																										
Lezárva																										
TÉTEL																										
<u>Időszakkód</u>																										
+ <u>Tételsorszám</u>																										
<u>Bizonylatkód</u>																										
Tartozik számla száma																										
Követel számla száma																										
Összeg																										
SZÁMLATÜKÖR																										
<u>Számlaszám</u>																										
+ <u>Dátumtól</u>																										
+ <u>Dátumig</u>																										
Számlanév																										
Számlatípuskód																										
<table><tr><td>TÉTEL SZÖVEGE</td></tr><tr><td><u>Tétel-ID</u></td></tr><tr><td>+ <u>Szövegsorszám</u></td></tr><tr><td>Szöveg</td></tr></table>	TÉTEL SZÖVEGE	<u>Tétel-ID</u>	+ <u>Szövegsorszám</u>	Szöveg	<table><tr><td>TÉTELKAPCSOLAT</td></tr><tr><td><u>Tétel-ID 1.</u></td></tr><tr><td>+ <u>tétel-ID 2.</u></td></tr><tr><td>Kapcsolattípus</td></tr></table>	TÉTELKAPCSOLAT	<u>Tétel-ID 1.</u>	+ <u>tétel-ID 2.</u>	Kapcsolattípus	<table><tr><td>NAPLÓ-SZÁMLA</td></tr><tr><td><u>Naplókód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Számlaszám</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Számlaoldal</td></tr></table>	NAPLÓ-SZÁMLA	<u>Naplókód</u>	+ <u>Számlaszám</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Számlaoldal	<table><tr><td>NAPLÓ</td></tr><tr><td><u>Naplókód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr></table>	NAPLÓ	<u>Naplókód</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Megnevezés				
TÉTEL SZÖVEGE																										
<u>Tétel-ID</u>																										
+ <u>Szövegsorszám</u>																										
Szöveg																										
TÉTELKAPCSOLAT																										
<u>Tétel-ID 1.</u>																										
+ <u>tétel-ID 2.</u>																										
Kapcsolattípus																										
NAPLÓ-SZÁMLA																										
<u>Naplókód</u>																										
+ <u>Számlaszám</u>																										
+ <u>Dátumtól</u>																										
+ <u>Dátumig</u>																										
Számlaoldal																										
NAPLÓ																										
<u>Naplókód</u>																										
+ <u>Dátumtól</u>																										
+ <u>Dátumig</u>																										
Megnevezés																										

6.14. táblázat: Egy értékviszony nyilvántartására alkalmas adatszerkezet

Az átalakítás során *követelmény* marad a *hatékonyság* vagy más néven a *jól tervezettség*; ez azt jelenti, hogy az adatszerkezet legalább harmadik normál formában marad. Ellenkező esetben a megoldás nem hatékony (Halassy [1994]; Hős-Lakatos [2006]).

¹⁵⁷ Ez semmiféle különleges korlátozáshoz nem vezet. A feltételek részletezését mellőzöm; lásd például Halassy i.m. vagy Hős-Lakatos i.m.

A fenti adatszerkezetet egyetlen lépéssel át lehet alakítani olyanná, amely képes kezelni több értékviszonyt (pl.: a piaci értéket). Triviális módosítás az, ha a további értékviszony miatti eltéréseket *különbözetként* kezeljük, a különbségeket tranzakcióként rögzítjük és ezeket a tranzakciókat megjelöljük. A különbszet feltételezi azt, hogy valamihez képest értelmezzük. Heinen megközelítését és a gyakorlati igényeket (például adózáshoz szükséges adatok) elfogadva érdemes a klasszikus bekerülési értéken és a realizációs elven alapuló adatokat alapnak tekinteni. (Semmiféle problémát nem okozna az, ha más értékviszonyt tekintenénk alapnak, ekkor az eltérés vezetne el az előbbi értékviszonyhoz.)

Az adatszerkezet átalakított formája a következő:

<table><tr><td>CÉGADATOK</td></tr><tr><td><u>Változó</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Érték</td></tr></table>	CÉGADATOK	<u>Változó</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Érték	<table><tr><td>BIZONYLAT</td></tr><tr><td><u>Bizonylatkód</u></td></tr><tr><td>Bizonylatszám</td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>Kiállítás dátuma</td></tr><tr><td>Rögzítőkód</td></tr><tr><td>Rögzítés dátuma</td></tr></table>	BIZONYLAT	<u>Bizonylatkód</u>	Bizonylatszám	Megnevezés	Kiállítás dátuma	Rögzítőkód	Rögzítés dátuma	<table><tr><td>KEZELŐ</td></tr><tr><td><u>Kezelőkód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Kezelő neve</td></tr><tr><td>Jelszó</td></tr><tr><td>Hozzáférési szint</td></tr></table>	KEZELŐ	<u>Kezelőkód</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Kezelő neve	Jelszó	Hozzáférési szint	<table><tr><td>SZÁMLATÍPUS</td></tr><tr><td><u>Számlatípus-kód</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>Tartozik oldal előjele</td></tr></table>	SZÁMLATÍPUS	<u>Számlatípus-kód</u>	Megnevezés	Tartozik oldal előjele			
CÉGADATOK																													
<u>Változó</u>																													
+ <u>Dátumtól</u>																													
+ <u>Dátumig</u>																													
Érték																													
BIZONYLAT																													
<u>Bizonylatkód</u>																													
Bizonylatszám																													
Megnevezés																													
Kiállítás dátuma																													
Rögzítőkód																													
Rögzítés dátuma																													
KEZELŐ																													
<u>Kezelőkód</u>																													
+ <u>Dátumtól</u>																													
+ <u>Dátumig</u>																													
Kezelő neve																													
Jelszó																													
Hozzáférési szint																													
SZÁMLATÍPUS																													
<u>Számlatípus-kód</u>																													
Megnevezés																													
Tartozik oldal előjele																													
<table><tr><td>IDŐSZAK</td></tr><tr><td><u>Időszakkód</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>Kezdet</td></tr><tr><td>Vége</td></tr><tr><td>Lezárva</td></tr></table>	IDŐSZAK	<u>Időszakkód</u>	Megnevezés	Kezdet	Vége	Lezárva	<table><tr><td>TÉTEL</td></tr><tr><td><u>Időszakkód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Tételsorszám</u></td></tr><tr><td>Bizonylatkód</td></tr><tr><td>Tartozik számla száma</td></tr><tr><td>Követel számla száma</td></tr><tr><td>Összeg</td></tr><tr><td>Értékviszony-kód</td></tr></table>	TÉTEL	<u>Időszakkód</u>	+ <u>Tételsorszám</u>	Bizonylatkód	Tartozik számla száma	Követel számla száma	Összeg	Értékviszony-kód	<table><tr><td>ÉRTÉKVISZONY</td></tr><tr><td><u>Értékviszony-kód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td>...¹⁵⁸</td></tr></table>	ÉRTÉKVISZONY	<u>Értékviszony-kód</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Megnevezés	... ¹⁵⁸	<table><tr><td>SZÁMLATÜKÖR</td></tr><tr><td><u>Számlaszám</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Számlanév</td></tr><tr><td>Számlatípus-kód</td></tr></table>	SZÁMLATÜKÖR	<u>Számlaszám</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Számlanév	Számlatípus-kód
IDŐSZAK																													
<u>Időszakkód</u>																													
Megnevezés																													
Kezdet																													
Vége																													
Lezárva																													
TÉTEL																													
<u>Időszakkód</u>																													
+ <u>Tételsorszám</u>																													
Bizonylatkód																													
Tartozik számla száma																													
Követel számla száma																													
Összeg																													
Értékviszony-kód																													
ÉRTÉKVISZONY																													
<u>Értékviszony-kód</u>																													
+ <u>Dátumtól</u>																													
+ <u>Dátumig</u>																													
Megnevezés																													
... ¹⁵⁸																													
SZÁMLATÜKÖR																													
<u>Számlaszám</u>																													
+ <u>Dátumtól</u>																													
+ <u>Dátumig</u>																													
Számlanév																													
Számlatípus-kód																													
<table><tr><td>TÉTEL SZÖVEGE</td></tr><tr><td><u>Tétel-ID</u></td></tr><tr><td>+ <u>Szövegsorszám</u></td></tr><tr><td>Szöveg</td></tr></table>	TÉTEL SZÖVEGE	<u>Tétel-ID</u>	+ <u>Szövegsorszám</u>	Szöveg	<table><tr><td>TÉTELKAPCSOLAT</td></tr><tr><td><u>Tétel-ID 1.</u></td></tr><tr><td>+ <u>tétel-ID 2.</u></td></tr><tr><td>Kapcsolattípus</td></tr></table>	TÉTELKAPCSOLAT	<u>Tétel-ID 1.</u>	+ <u>tétel-ID 2.</u>	Kapcsolattípus	<table><tr><td>NAPLÓ-SZÁMLA</td></tr><tr><td><u>Naplókód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Számlaszám</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Számlaoldal</td></tr></table>	NAPLÓ-SZÁMLA	<u>Naplókód</u>	+ <u>Számlaszám</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Számlaoldal	<table><tr><td>NAPLÓ</td></tr><tr><td><u>Naplókód</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumtól</u></td></tr><tr><td>+ <u>Dátumig</u></td></tr><tr><td>Megnevezés</td></tr><tr><td></td></tr></table>	NAPLÓ	<u>Naplókód</u>	+ <u>Dátumtól</u>	+ <u>Dátumig</u>	Megnevezés							
TÉTEL SZÖVEGE																													
<u>Tétel-ID</u>																													
+ <u>Szövegsorszám</u>																													
Szöveg																													
TÉTELKAPCSOLAT																													
<u>Tétel-ID 1.</u>																													
+ <u>tétel-ID 2.</u>																													
Kapcsolattípus																													
NAPLÓ-SZÁMLA																													
<u>Naplókód</u>																													
+ <u>Számlaszám</u>																													
+ <u>Dátumtól</u>																													
+ <u>Dátumig</u>																													
Számlaoldal																													
NAPLÓ																													
<u>Naplókód</u>																													
+ <u>Dátumtól</u>																													
+ <u>Dátumig</u>																													
Megnevezés																													

6.15. ábra: Két értékviszony nyilvántartására alkalmas (átalakított) adatszerkezet
(a változtatás félkövér betűvel kiemelve)

Az itt vázolt megoldás két kezelt értékviszony esetén jól működik, emellett a harmadik normálforma követelményei teljesülnek, a hatékonyság (jól tervezettség) megmarad. A két külön értékviszony szerinti lekérdezés

¹⁵⁸ ... = további lehetséges leíró adatok.

feldolgozásvetületi kérdés és azon belül különösebben komplex feladatokat nem képez (például nincsenek kimondottan összetett lekérdezések).

Két szorosan nem kapcsolódó, de lényeges következményre hívom fel a figyelmet. Egyfelől ebben a rendszerben az értékkülönbözlet „másik oldala” – tehát a vagyoni elemmel szemben álló elem meghatározandó az értékelés rögzítésekor, így a problémát nem kell külön kezelni.

Másfelől megjegyzem, hogy elvileg is hibásnak tartom azt a megoldást, ha az eltérő értékviszony miatti különbözlet elkülönítését úgy oldják meg, hogy külön főkönyvi számlára gyűjtik annak hatását. Kétségtelen, hogy így is megoldható a feladat, de ha számos vagyoni elem értéke különbözik az „értékelés” miatt, az idővel áttekinthetetlenné teszi a megoldást, illetve a feldolgozásvetület folyamatos újratervezését teszi szükségessé – amely az előző megoldással elkerülhető.

A fenti adatszerkezet bizonyítja, hogy *két értékviszony* egyidejű megragadása *megvalósítható*. Ahogy arra Heinen is rámutatott: a többcélú mérlegelmélet nem fix számú megközelítést fogad el, hanem „bármennyit”. Ebből kiindulva a hipotézis állítása sem korlátozta az értékviszonyok számát kettőre. Ennek következtében vizsgálni kell, hogy kettőnél több értékviszony esetében hatékony megoldás-e kizárólag a különbözleteket kezelni, feltéve, hogy a „jól tervezettség” (3NF) követelményét fenn akarjuk tartani. Ebben a helyzetben is a realizációs elven nyugvó értékekből indulunk ki. Ha legalább két további értékviszonyt tekintünk, akkor előfordulhat, hogy egy adott módosítás érinti az egyik és a másik értékviszonyt is. Ekkor a jól tervezettség követelménye miatt nem helyes megoldás az egyes értékviszonyokhoz kötődően külön-külön rögzíteni. *Ehelyett az értékviszonyok közös halmazát is szükséges rögzíteni.* Ez három értékviszony esetében 3 lehetőség, de a kezelendő értékviszonyok növekedésével párhuzamosan bonyolódik a szituáció. Általánosan megfogalmazva a problémát N önmagában értelmes értékviszony esetén (mely N magába foglalja az viszonyítás alapját képező értékviszonyt is) a szükséges „technikai” értékviszonyok száma (D) a következő képlettel kapható meg¹⁵⁹:

$$D = \sum_{k=1}^{N-1} \binom{k}{N-1}$$

¹⁵⁹ D értéke N előrehaladtával gyorsan nő. Ha $N = 5$, $D = 15$, ha $N = 6$ esetén $D = 31$.

Tisztán elvi alapon megoldható lenne akármilyen sok értékviszony beemelése, de a feldolgozásvetület oldalán olyan munkaigénnyel jár, amelyre Heinen elmélete kapcsán mint korlátra rámutattak.

Létezik azonban olyan megoldás, amely segítségével ez a többszörözés elkerülhető. Ebben a helyzetben az adatszerkezet módosítást igényel, és a megközelítés is más. **Nem a különbözet rögzítésére kerül sor, hanem úgynevezett inverz módon az egyenleg kerül rögzítésre és a feldolgozásvetület feladata a helyes tranzakciók képzése.** Ebben a helyzetben az adatszerkezet így alakul:

CÉGADATOK	BIZONYLAT	KEZELŐ	SZÁMLATÍPUS
Változó	Bizonylatkód	Kezelőkód	Számlatípus-kód
+ Dátumtól	Bizonylatszám	+ Dátumtól	Megnevezés
+ Dátumig	Megnevezés	+ Dátumig	Tartozik oldal előjele
Érték	Kiállítás dátuma	Kezelő neve	
	Rögzítőkód	Jelszó	SZÁMLATÜKÖR
	Rögzítés dátuma	Hozzáférési szint	Számlaszám
			+ Dátumtól
			+ Dátumig
			Számlanév
			Számlatípus-kód
IDŐSZAK	TÉTEL	ÉRT-EGYENLEG	
Időszakkód	Időszakkód	Értékviszonyok	
Megnevezés	+ Tételsorszám	ID ¹⁶⁰	
Kezdet	Bizonylatkód	Értékelés dátuma	
Vége	Tartozik számla száma	Érték	
Lezárva	Követel számla száma	Bizonylatkód	ÉRTÉKVISZONYOK
	Összeg	... ¹⁶¹	Értékviszony
			+ Számlaszám
			+ Dátumtól
			+ Dátumig
			Ellenszámla
			...
TÉTEL SZÖVEGE	TÉTELKAPCSOLAT	NAPLÓ-SZÁMLA	NAPLÓ
Tétel-ID	Tétel-ID 1.	Naplókód	Naplókód
+ Szövegsorszám	+ Tétel-ID 2.	+ Számlaszám	+ Dátumtól
Szöveg	Kapcsolattípus	+ Dátumtól	+ Dátumig
		+ Dátumig	Megnevezés
		Számlaoldal	

6.15. ábra: Tetszőleges számú értékviszony nyilvántartására alkalmas (átalakított) adatszerkezet

(a változtatás félkövér betűvel kiemelve)

¹⁶⁰ XX ID = az XX reláció kulcsa.

¹⁶¹ ... = további lehetséges leíró adatok.

Ezzel a megoldással már nem különbségeket kell kezelni, hanem konkrét egyenlegeket rögzítünk, és inverz módon (visszafelé számolva) érkezünk el a tényleges, átértékelést jelentő tételekig¹⁶². A fent vázolt helyzetben megkerültük az egyes értékviszonyokban átfedő értékelések miatt az adatszerkezetben jelentkező nehézségeket, tehát a jól tervezettség mellett a gyakorlati korlátokat is figyelembe vevő adatszerkezethez jutunk.

**A hipotézis állítása így tetszőleges számú értékviszonyra elfogadható:
a H6 hipotézis állítása igaz.**

6.7. A H7 hipotézis tesztelése

H7: A technikai fejlettség jelenlegi szintje mellett a főkönyvi nyilvántartásra tervezhető olyan adatszerkezet, amely segítségével a többszörös pénzügyi kimutatáskészítés (több számviteli szabályrendszer mentén történő nyilvántartás) megvalósítható.

Ahhoz, hogy a hipotézis állítását bizonyítani lehessen meg kell mutatni, hogy létezik olyan adatszerkezet, amelyben a különféle számviteli rendszerek fő jellemzői párhuzamosan követhetők. *A számviteli rendszereket a tagolástan és az értéktan alapján lehet megragadni* (Baricz [1999]).

Ezt a hipotézist tisztán logikai alapon be lehet látni. Észrevehető, hogy a H6 hipotézisben megjelölt, több értékviszony nyilvántartására alkalmas rendszer nem kizárólag többféle értékelési elvet képes kezelni. Az *értékviszonyt lehetséges adott számviteli rendszerként értelmezni*. Ha a H6 hipotézisben megfogalmazott „értékviszonyt” ekként fogjuk fel, akkor *e korábbi H6 hipotézis állítása specializálható: tervezhető olyan adatszerkezet, amely alapján több számviteli rendszer szerinti értékelés hatékonyan megvalósítható*. Ennek következtében az értéktan kapcsán további vizsgálatok nem szükségesek.

¹⁶² Amelyek nem is biztosan fognak fizikailag rögzített tételeket jelenteni.

Vizsgálni szükséges azonban a tagolástan problémáját, azt, hogy a tagolástani kérdések kezelésére miként nyílik lehetőség. E kérdés kapcsán azokat a feltételeket kell körvonalazni, amelyek biztosítják, hogy a csoportosítás, tagolás minden rendszer követelményei szerint megvalósítható.

A tagolástan kapcsán a vagyon és az eredmény elemeit kell elemezni. Ennél a megoldásnál is rögzíteni kell egy kiinduló rendszert (például a magyar [számviteli törvény szerinti] rendszert). A többi rendszer így *egyéb értékviszonyként* értelmezhető.

A vagyoni elemek és az eredmény összetevői abból a szempontból, hogy egy adott rendszerben miként jelentkeznek, a következő módon csoportosíthatóak:

1. mindkét rendszer értelmezi és azonosan veszi számba az adott elemet;
2. mindkét rendszer értelmezi, de különböző módon értékeli az adott elemet;
3. a kiinduló rendszer értelmezi az adott elemet (értékkel bírhat), a másik nem;
4. a kiinduló rendszer nem értelmezi az adott elemet, a másik igen.

Az első szituációban nem szükséges további kezelés. A második esetben a két rendszer közötti különbség a rögzített egyenlegből automatikusan kialakul. A harmadik esetben az új rendszer szerinti értéket nullának kell tekinteni – így ez lényegében a második helyzet speciális esete. Az utolsó (4.) eset okozza a legtöbb problémát. Ekkor ugyanis gondoskodni kell arról, hogy az adott kimutatáselemnek megfelelő főkönyvi számla létezzen¹⁶³, azt fel kell venni a számlák listájába (SZÁMLATÜKÖR reláció).

A fenti megfontolások mellett szükséges még annak biztosítása, hogy a vagyon- és eredményelemeket reprezentáló főkönyvi számlák elemi

¹⁶³ Érdemes a főkönyvi számlatükörben megjelölni azokat a számlákat, amelyek kizárólag *nem* az alaprendszerhez tartoznak.

szintűek legyenek, vagyis olyan szintig kell lebontani azokat, ahol a különbség (vagy az egyezés) egyértelműen értelmezhető.

E feltételek együttes betartása esetén látható, hogy a tagolástan szempontjából is eleget lehet tenni a feltételeknek.

Az értéktani és tagolástani szempontoknak is eleget lehetett tenni, így a H7 hipotézis állítása elfogadható.

7. A bizonyított hipotéziseken alapuló

következtetések és a megfogalmazott javaslatok

A hipotézisek bizonyítása után a következőket kell megvizsgálni: a megtalált összefüggések milyen következtetések levonására adnak lehetőséget?

Milyen javaslatokat lehet megfogalmazni? Melyek a további kutatás lehetséges irányai?

7.1. A szabályozás megközelítésével kapcsolatos javaslatok

A H1 hipotézisben bizonyítottam: a magyarországi gazdálkodók is sorrendet, pontosabban *egyértelmű sorrendet* állítanak föl a *pénzügyi kimutatások felhasználói között* abból a szempontból, hogy ki milyen mértékben fontos, kinek az adatigényeit kell elismerni. A magyar szabályozás – ahogyan annak elemzésében arra rámutattam – a hitelezői érdeket ismeri el elsősorban. Emellett – ahogyan arra rávilágítottam – félig-meddig nyíltan törekszik a pénzügyi kimutatások „hitelezőcentrikussá” alakítására. Ez, kutatásaim alapján, ellentétes a vállalkozások meglátásával és elvárásával. A H1 hipotézisnek – ha a magyar szabályozással együtt vizsgáljuk – közvetlen kapcsolata van a H4 hipotézissel is, mely rámutatott: bizonyos vállalatméretnél alig-alig tölthető meg tartalommal a hitelezői érdek. Ezeket a tényeket együtt vizsgálva a szabályozással foglalkozó szakemberek eddigi kutatásaival és a dokumentált szabályozói kudarcokkal, eljutottam a következő javaslatok megfogalmazásáig.

Javaslom, hogy a magyar számviteli szabályozó vegye figyelembe a vállalkozások által azonosított hierarchiát.

Javaslom, hogy a magyar számviteli szabályozó gondolja újra a pénzügyi kimutatások legfőbb címzettjét, és az érdekhordozók közül emelje ki a tulajdonost, mint legfőbb hasznosítót.

Ennek következtében egy későbbi kutatás keretében, illetve már meglévő kutatások elemzésével szükségesnek tartom feltárni ennek az érdekhordozói körnek a pontos adatigényét és az eredmény ismeretében felülvizsgálni a jelenlegi számviteli alapelveket. Ezzel egyidejűleg átgondolható lenne, hogy szükséges-e mindegyik alapelvet megtartani, illetve tisztázni, hogy mit értünk alapelv alatt: mi annak a funkciója, mi az a szint, amelyet egy alapelv kell hogy szabályozzon. E vizsgálat keretében mód nyílna arra, hogy elválasszák egymástól az alapelveket, az elvek teljesülését jelentő korlátozásokat, illetve azonosíthatóak lennének az esetleges redundanciák. A témában több éve folyó, az értekezésben is bemutatott, végéhez közeledő nemzetközi kutatások (IASB – FASB Joint Project, illetve az SME kutatás) eredményei rendelkezésre állnak. Ezek felhasználásával, „testreszabásával” a szabályozó most különösen előnyös helyzetben van, sok erőfeszítés megspórolására nyílna mód. Az eredmények beemelésével a tulajdonosok mellett a többi érdekhordozó is előnyökhöz juthat.

Értekezésemben nem vállalkoztam új keretek megfogalmazására, hiszen első lépésként szükségesnek láttam a hipotézisekben felvázolt, részint országspecifikus kérdések tisztázását (hierarchia a felhasználók között, a hitelezői igény jelenléte, az adózás hatása).

Javaslom, hogy a magyar számviteli szabályozó nyíltan hierarchizálja a számviteli alapelveket és nyíltan tárja föl az egyes számviteli alapelvek közötti kapcsolatokat.

A sorrendbe rendezés mellett a vállalkozások arra is rámutattak, hogy így vagy úgy, a felsorolt *érdekhordozók adatigényeit elismerik*; a sorbarendezés „intenzitásbeli” különbözőség. Ahogyan azt akár Nobes és Parker (2006), akár Roberts és társainak (1998) kutatásai kimutatták, illetve ahogyan a korábbi eredmények összefoglalásakor én is rámutattam: a különböző minőségi követelmények (alapelvek) más-más felhasználói csoport érdekeit szolgálják. A hierarchia figyelembevételének egyik megoldása, ha a számviteli rendszert jellemző minőségi követelményeket, illetve alapelveket nyíltan hierarchizáljuk, illetve az alapelvek közötti kapcsolatokat feltárjuk.

Ez a nyílt hierarchizálás és kapcsolatkeresés a magyar rendszerből (törvényből) hiányzik. A magyar számviteli szakemberek hierarchiára utaló nyomokat keresve általában „belemagyarázzák” a szabályozásba a hierarchia mögöttes létezését, amely nyomán többször még konszenzus is kialakult¹⁶⁴. Ez azonban a szabályokból közvetlenül, vitathatatlanul nem olvasható ki, így bármilyen nem konszenzuson alapuló vélemény vitatható.

További javaslat megfogalmazása nélkül megjegyzem: előfordulhat, hogy nem lehetséges ezt a hierarchizálást és kapcsolatteremtést jól megoldani egy törvényen (kodifikált jogon) keresztül szabályozott szituációban. Ebben a helyzetben azt kell mérlegelni, hogy milyen további érvek sorakoztathatóak fel egy más típusú (például nemzeti standardokon vagy átvett standardokon keresztüli) szabályozás mellett, és a váltás „megtérülne-e” és megvalósítható-e. Ha figyelembe vesszük a nemzetközi tendenciákat a szabályozás mikéntje terén, megállapíthatjuk: e probléma kutatásért kiált. Ez tehát inkább egy további kutatási irány, mint megfogalmazható javaslat.

7.2. A hasznosság megítélésével kapcsolatos következtetések és a kisebb vállalkozások kezelésével kapcsolatos javaslatok

Az értekezés több hipotézise is bizonyította: a kisebb és nagyobb vállalkozások egymástól eltérnek, más természetű adatigényeik vannak, illetve a hasznosságot illetően is máshogyan ítélik meg saját pénzügyi kimutatásaikat. Érdekes ezt a tényt ütköztetni a jelenlegi magyar gyakorlattal, amelyről az értekezésben megállapítottam: lényegében jelentősebb differenciálás nélkül teszi kötelezővé a vállalkozások számára szabályozott általános pénzügyi kimutatások gyártását és közzétételét. A H2, H3, H4 és H5 hipotézisek összefüggő rendszert alkotva, együttesen vezettek el ahhoz a következtetéshez, hogy a differenciáltság ilyen alacsony foka szuboptimális. Bár a hipotézisvizsgálat és értekezésem további részei sem tértek ki a pénzügyi kimutatások összeállításának költségeire, megjegyzem,

¹⁶⁴ Például a 2000-es újrakodifikálás kapcsán állapította meg a szakma: az óvatosság terhére a valódiság került előtérbe.

hogy több munka is rámutat: hazánk „élen jár” e költségek nagyságrendjében, bár kétségtelen, komoly erőfeszítések történtek e nagyságrend visszaszorítására (Kisfaludi [2007]).

A H2 hipotézisemben a hasznosság észlelt mértéke és a vállalkozás nagyságrendje közötti kapcsolatot fogalmaztam meg, a H3 hipotézis pedig arra mutatott rá, hogy a kisebb vállalkozások kevesebb jelentőséget tulajdonítanak a vagyonnal kapcsolatos adatoknak. Ha e két hipotézis állítását összefűzzük a H4 hipotézissel – mely a hitelező, mint érdekhordozó megjelenését a vállalkozások jelentősé részét kitevő kisebb vállalkozások kapcsán nem valószínűsíti –, akkor eljuthatunk a következő javaslatokhoz:

Javaslom, hogy a szabályozó alakítson ki új, a pénzügyi kimutatáskészítéshez kapcsolódó nagyságrendi kategóriákat.

Egyes nagyságrendi kategóriák mellett, vagyis adott nagyság alatt, nem szükséges a vállalkozásoktól megkövetelni azt, hogy periodikusan általános célú pénzügyi kimutatásokat készítsenek, mert nem létezik olyan külső érdekhordozó, amelynek érdekében állna ezeknek az adatoknak a megszerzése.

A kategóriák kapcsán, jelenlegi korlátozott terjedelmű adatbázisaim alapján a következő előterjesztéssel élek: 100 000 eFt-os mérlegfőösszeg és árbevétel alatt vizsgálataim szerint a külső hitelezői igény hiánya miatt ez az egyszerűsítés meglephető. Az egyszerűsítés csak választható lehet. Nem szabad egyszerűsítést engedélyezni, ha a közérdek bármely formája megjelenik a vállalkozásnál. Abban a helyzetben, ha a társaság papírjai nyíltpiaci forgalomban vannak (vagy arra készül, hogy ilyen módon vonjon be forrást), illetve ha olyan vállalatcsoport tagja, amelyre az előbbi kitétel igaz, az egyszerűsítést ki kell zárni – ez azonban nem valószínű, hogy a vázolt méretek mellett gyakran megvalósul. Amennyiben a vállalkozás közpénzből finanszírozott, szintén nem engedélyezhető az egyszerűsítés. Így a társasági adó adóalany társaságok kb. 83%-a (vagy egy kevésbé bátor

lépés esetén, ha 50 000 eFt lenne a határ, 74%-a) mentesülhetne e szabályozott általános célú pénzügyi kimutatás készítési és közzétételi kötelezettség alól, ahogyan az a következő táblarészletből leolvasható.

Árbevétel (MFt)	Mérlegfőösszeg (MFt)				
	1 - 10	10 - 50	50 - 100	100-250	...
0	13,10%	1,50%	0,40%	0,30%	...
1-10	32,50%	4,80%	0,70%	0,40%	...
10-50	10,50%	11,60%	1,40%	0,70%	...
50-100	0,60%	4,20%	1,40%	0,60%	...
100-250	0,20%	2,00%	2,10%	1,70%	...
...	...	...	...	...	...

7.1. táblázat: Társasági adó adóalany vállalkozások megoszlása árbevétel és mérlegfőösszeg szerint (saját szerkesztés)

Elképzelhető az is, hogy bizonyos tevékenységek (pl. kereskedelem) nem az árbevételen alapuló engedményeket kapnak, hanem az árás alapján kellene engedélyezni a döntést. Az ilyen irányú törekvések kétségtelenül nem alaptalanok¹⁶⁵.

*Nem győzőm hangsúlyozni: ez az engedmény kizárólag a szabályozott általános célú pénzügyi kimutatások előállítási és közzétételi kötelezettség alóli mentesítéshez vezethet. Az adózási kötelezettség teljesítéséhez és az adószámítások alátámasztásához bizonyosan **készíteni kell legalább összesítő-ellenőrző kimutatásokat** és nincs okunk feltételezni, hogy a vállalkozások saját célokra ne állítanának elő pénzügyi kimutatásokat. Nem indokolja semmi azt sem, hogy a kapcsolódó módszertan (például kettős könyvvitel stb.) jelentősen változzon. Ennek a változtatásnak a következtében szűkülhetnek azok az adminisztratív (és pénzben is kifejezhető) terhek, amelyek a vállalkozásokat sújtják, és ami még lényegesebb, kiküszöbölhető számtalan olyan beszámoló, amely valóságos funkciót nem tölt be (nem tekinti át, hasznosítja azokat senki).*

Felvetődik a kérdés: miért hatékony egy ilyen lépés, ha az adóbevalláshoz szükséges adatokat így is, úgy is ki kell munkálni. Evidencia, hogy az könnyítés, ha *csak egy adatsor összeállítását (az adózáshoz szükségeset) kívánjuk meg*, nem kettőét; következésképpen az adatok rögzítése – hacsak

¹⁶⁵ Jelenlegi vizsgálataim alapján nem támogatom az ilyen alapon eldöntött egyszerűsítést.

nincs más típusú belső igény – megtörténhet az adószabályok alapján is. Ha belső célokra vagy a tulajdonosok más szemléletű kimutatásokat várnak el, akkor azt tudatják a menedzsmenttel és az a korábban ismeretett automatizmusok alapján előáll (lásd 3. fejezet). A vállalkozások dolgát tovább egyszerűsíthetjük azzal – ezt a problémát tekintem a *legfőbb további kutatási iránynak* – ha párhuzamosan (legalább) a nyereségadózási szabályait egyszerűsítjük.

Bár az értekezés témáján messze túlmutat, így a „margón” konkrét javaslatkötet nélkül megjegyzem, e szabályok átalakításával egyidejűleg érdemes lehet átgondolni az adószabályok (legalább a nyereségadózási szabályainak) az egyszerűsítését is a *fent említett körben*. Ennek a lehetőségnek a vizsgálata azért is érdekes lehet, mert az összes nyereségadó-bevétel mindössze az 5,8%-át teszi ki a nemzetgazdaság társasági adó bevételeinek (emlékeztetek: ebbe a körbe tartozik a vállalkozások 83%-a!). Makroszinten ez az adóbevételek minden bizonnyal jelentős, de a nagyságrend alapján talán könnyebben „szánja el” magát a szabályozó e körben a változtatásra (Laffer [2004]). Megjegyzem, hogy Hanlon és kutatótársai is rámutattak: az adó és könyv szerinti érték közelítésekor az amerikai rendszerben is jelentős átalakítás (egyszerűsítés) történt, amelyet a szerzők e közelítés egyetlen egyértelmű pozitívumaként értékelték (Hanlon et al. [2008]).

<i>Árbevétel</i> Mérlegfőösszeg	0 – 10	10 – 50	50 – 100	100 – 250	...
0–10	0,7%	0,6%	0,1%	0,0%	
10–50	0,3%	2,0%	1,0%	0,7%	
50–100	0,1%	0,4%	0,6%	1,2%	
100–250	0,1%	0,3%	0,4%	1,5%	
...					

7.2. táblázat: A társaságiadó-bevételek százalékos megoszlása a cégkategóriák között (táblarészlet, saját szerkesztés)

A teljes táblarész 10%, teljes félkövéren kiemelt: 5,8%, félkövér és dőlt: 3,6%.

Nem vállalkozom arra, hogy nevesítsem azokat a témákat, amelyek kapcsán változtatás lenne elképzelhető. ezeket helyettem már több kiváló munka megtette, (pl. Tanulmány [2008]), de arra rá kívánok mutatni, hogy mind az adózás, mind az említett körben konstruált számviteli szabályoknál elképzelhetőek lépések. Néhány kiragadott példa: *bekerülési érték meghatározásának erőteljes egyszerűsítése* az adott körben, az *értékvesztések* elszámolásának engedélyezése, a *pót- és mellékértékrészek* kérdése – bár kétségtelen: ezek a témák inkább együttesen kapcsolódnak az adózáshoz és a számvitelhez). Álláspontom szerint nem szabad elvetni azt a lehetőséget, hogy a mostani egyszerűsített vállalkozói adózási

lehetőséget – tehát a lényegében *bevételeken alapuló adót* – kiterjesszék nagyobb vállalkozásokra (emlékeztetek az adó bevezetésekor tapasztalt állami bevételnövekedésre).

Javaslom, hogy a nagyság alapján meghatározott körben az adózás céljaira kimunkált értékeket a szabályozó (legfőljebb jelentéktelen korrekciókkal) fogadja el a további számítandó értékek alapjául (pl. osztalékfizetési korlát, nem nyereségadóval kapcsolatos adatok alapja stb.).

Tisztázni szükséges továbbá, hogy bizonyos további pénzügyi kimutatásokhoz kapcsolódó, általánosan megfogalmazott és méltányolandó igények kielégítése miként valósítható meg. Az egyik eséllyel ilyenként azonosítható, ahogyan arra Baricz [1999] is rámutat, továbbá az értekezés 2. fejezetében én is feltárom a jövedelemkivonáshoz kapcsolódó korlátozás, vagyis az osztalékfizetési (és ahhoz hasonló) korlát meghatározása.

A javaslat arra kíván rámutatni, hogy ha ez az egyszerűsítés megtörténik, akkor ezt *következetesen kell alkalmazni*, vagyis akkor van értelme a lépésnek, ha párhuzamosan nem vezetnek be korrekciós kötelezettségeket más területeken. Azt látni kell, hogy az állam az adórendszeren keresztül „terelő” funkcióját gyakorolja: bizonyos tevékenységeket preferál, bizonyos témákat kizár. Ezt a „terelő” funkciót általában később *nem megforduló különbségek* formájában, ritkábban *nyereségadó-kedvezményeken* keresztül gyakorolja az állam (pl.: fejlesztési adókedvezmény, a K+F miatti adóalap-korrekció vagy bírságok miatti korrekció stb.) A javaslatban megfogalmazottak teljesülése maga után vonja azt, hogy ezt a lehetőséget korlátozottan tudja betölteni a nyereségadóztatás, egyébként a javaslat a sokasodó korrekciók miatt értelmetlenné válik. A jelenlegi adókedvezmények rendszere lényegében kizárja azt, hogy azt kisebb (témában érintett) vállalkozások igénybe vegyék¹⁶⁶. Ennek ellenére az adókedvezmények komolyabb bonyodalom nélkül beépíthetők a rendszerbe, hiszen az csak magára az adóráfordításra hat. Az adóalap-

¹⁶⁶ Egyet leszámítva: a hitelek után kamatkedvezményt. Ezt az adóalanyok 1,4%-a vette igénybe (2007). E téma relevanciáját kétségesnek tartom.

korrekciók kapcsán azonban kiemelt figyelemmel kell eljárni. *Ebben a rendszerben a visszaforduló adókülönbségek* (tehát amelyeket túlnyomóan az időbeli eltérések okoznak) *nem elképzelhetők*, hiszen pontosan a rendszer előnyét veszítik el. Ez alól egyedül a korábbi évek továbbhozott veszteségét érdemes kivenni, amely azonban jelentős módosítást nem okoz.

A vissza nem forduló különbségek optimális esetben szintén kizárhatóak, azonban nem valószínű, hogy teljesen kizárhatóak (pl.: bírságok kapcsán elszámolt eredménycsökkentés miatti korrekció). A korrekció ekkor egyetlen időszakban, a felmerüléskor jelentkezik, a jövőre nézve hatása nem lehet. **Erősen korlátozott** keretek között ezeket kénytelen elfogadni ez a rendszer is¹⁶⁷.

A javaslat végén ki kell térni az *esetlegesen megjelenő hitelezői érdekekre*, ugyanis megeshet, hogy az azonosított körbe tartozó vállalkozás, valamely oknál fogva mégis hitelért folyamodik, tehát megjelenik egy külső érdekhordozó, amelynek az igényeit megfelelő időközönként ki kell szolgálni. Ekkor – ha szükséges a hitel – a vállalkozás kénytelen lesz a kért adatokat szolgáltatni. Kétségtelen, hogy a bankok által megfogalmazott igényeket jobban meg kell ismerni, azonban a hitelezői érdekek feltárásakor a bankok a következőket fogalmazták meg, meglepő módon lényegében egybehangzóan (mélyinterjúk):

- számukra az, hogy milyen szabályok alapján történik a beszámolás másodlagos, az a lényeges, hogy ismert rendszer alapján kerüljenek ki a számok a vállalkozástól és abból megfelelő számú időszak rendelkezésre álljon (három, illetve négy időszakot említettek az interjúk alanyai);
- a pénzügyi kimutatások a *nem projekthitelek*nél esnek erős súllyal a latba, egy projekten alapuló hitel esetén elsősorban az adott hitelhez kapcsolódó szakmai (jövőre mutató) megfontolások alapján döntenek és a hitelek monitoringja is elsősorban a szakmai

¹⁶⁷ A jelenlegi adószabályok elemzése és tapasztalataim alapján négy téma korrigálását engedélyezném: a bírságok okán és a nem a tevékenység érdekében felmerülő költségek miatt előállót, a transzferárak miatt megjelenőt és a térítés nélküli átadás/átvételek miattiakat.

visszajelzéseken alapszik;

- a bank elemzéseire a pénzügyi kimutatásban jelentett adatokat *saját szempontjai alapján erősen módosíthatja.*

A fenti tények ismeretében a következő a sejtésem: a javaslat szerint az egyszerűsítéssel érintett vállalkozások azon maroknyi csoportjánál, ahol mégis megjelenne a klasszikus hitelezői érdek, nem vezetne problémához, hiszen

- a mögöttes szabályrendszer megismerhető;
- a szükséges módosítások ebben a helyzetben is elvégezhetők.

A fenti állítások mögé további, objektív alapokon nyugvó bizonyítékok felsorakoztatása szükséges, azonban arra számítok, hogy ezeket az állításokat el lehet fogadni.

7.3. A **többcélúság megvalósíthatóságával összefüggő javaslatok**

A H6 és H7 hipotézisek megfogalmazásánál már jeleztem: ezeket a kérdéseket azért feszegettem, mert meg akartam mutatni **formalizáltan**, hogy a többcélúság megvalósítható, pontosabban szólva ezt részben (a szintetikára vonatkozóan) bizonyítottam is. A vállalkozói igény feltárásakor – elsősorban a cégekkel végzett mélyinterjúk, beszélgetések során – világossá vált: *bizonyos vállalatméret fölött már nem elegendő egyetlen szempont szerint értékelni az adatokat*, hanem több nézőpontra is szükség van. Mérettől függetlenül képviselte ezt a nézetet Malasics [1998] is kutatásában.

Közismert jelenség, hogy egyes vállalkozások több számviteli rendszer szerint is készítenek akár általános célú pénzügyi kimutatásokat. A tapasztalataim azt mutatják, hogy meglehetősen szerteágazó megoldásokat találnak a gazdálkodók a többcélúság megvalósítására. Ezek a megvalósítások *sokszor vitatható technológiai megoldásokban öltenek testet*, nem betartva néhány alapvető szabályt. Példaként lehet említeni a nem zárt

rendszerekben történő „átforgatásokat” vagy az adatbázis-építés logikáját be nem tartó nyilvántartási megoldásokat. Az igény felismerése mellett el lehetett addig jutni, hogy kijelenthessük: a jelenlegi technikai-gazdasági fejlettségi szint mellett a többcélú nyilvántartás megvalósítható, illetve az is igazolható, hogy létezik olyan hatékony adatbázis-szerkezet, amely felhasználásával az azt alátámasztó szintetikus nyilvántartás kialakítható¹⁶⁸.

Ezek alapján jutok el a következő javaslatomhoz.

Javaslom, egy olyan beszámolási rendszer és kapcsolódó adatszerkezet-vázlat kialakítását, amely megvalósítja a többcélú mérlegelméletben foglaltakat. A felépítés során az alapkimutatás a realizációs elvre épül és legalább a következő kiegészítő kimutatásokat tartalmazza:

- 1. Egyes eszközök piaci értéken értékelése alapján készült kimutatások;**
- 2. Adónyilvántartásokon alapuló kiegészítő kimutatások;**
- 3. A vállalkozás likvidálása esetén érvényes értékviszonyok alapján előálló kiegészítő kimutatások.**

A többcélú mérlegelméletéről szóló fejezetben kifejtettem, hogy miért tartom lényegesnek a realizációs elv alapján készített kimutatás központi tételeit. A kiegészítő nyilvántartásokkal együtt elkészítve a realizációs elvre épülőt kijelenthető: az azonosított *érdekhordozók teljes körére* (tulajdonosok, menedzsment, hitelezők és az állam (adóztatás)) a szükséges információk rendelkezésre állnak, így a rendszer összességében válik hasznosabbá. Emellett nem zárja ki semmi azt, ezt bizonyítottam H6 és H7 vizsgálatokor, hogy párhuzamosan több rendszer szerint kerüljenek kimunkálásra a fenti adatok.

¹⁶⁸ Nem utal semmi arra, hogy az analitikus nyilvántartások esetén ne lenne megvalósítható H6 hipotézisben részletezettek szerint e nyilvántartás. További kutatási iránynak tekinthető ezek kidolgozása, felismerve, hogy ez egy rendkívüli időigényű feladat.

A kidolgozás mellett természetesen látni kell, hogy egy ilyen rendszer működése meglehetősen költséges: az adatrögzítési igény növekedése megkerülhetetlen, komolyabb ellenőrzési és hibaelhárítási feladatok lépnek fel stb. E költségvonzat keretében a javaslat elsősorban nagyvállalati körben növelné a hasznosságot.

Köszönetnyilvánítás

Egy doktori értekezés soha nem pusztán egyetlen ember érdeme. A dolgozat megírását számtalan barát és/vagy kolléga támogatta így vagy úgy. Nekik ezúton szeretnék köszönetet mondani. Nehéz volt kiválasztani azokat, akikről név szerint is meg szeretnék emlékezni. Köszönettel tartozom Lukács Jánosnak, témavezetőmenk, aki e hosszúra nyúlt úton támogatott és „terelgetett” a vélhetően helyes irányba. Köszönöm Kovács Dániel Máténak, hogy vette a fáradságot és többször hajlandó volt velem közösen gondolkodni és minden alkalommal az elsők között véleményezte írásomat. Köszönet Tatár Edinának és Tóth Gábornénak, akik a technikai és szerkesztési munkákban a megszokott megbízható módon segítettek. Nem utolsó sorban köszönet Beának, hogy tűrte azt, hogy jó ideje szinte a teljes szabadidőmet az értekezés megírásának szenteltem.

Remélem, hogy a kapott segítséget idővel viszonzni tudom!

8. Hivatkozások és irodalomjegyzék

1. *Alle, K.-Maines, L.-Wood, D.* [2008]: Unintended economic implications of financial reporting standards. *Business Horizons*. Vol. 51/5.
2. *Anthony, R. N.* [1983]: Tell It Like It Was: A Conceptual Framework for Financial Accounting. Richard D. Irwin, Homewood, IL.
3. *Babbie, E.,* [2001]: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. 9. kiad., ford. Balassi Kiadó, Budapest.
4. *Balázs Á.-Boros J.-Bosnyák J.-Gyenge M.-Győrffi D.-Hegedűs I.-Kováts E.-Lakatos L. P.-Lukács J.-Madarasiné. Sz. A.-Matukovics G.-Nagy G.-Ormos M.-Pavlik L.-Pál T.-Rózsa I.-Székács Pné.-Tardos Á.-Veress A.* [2006]: Nemzetközi Számvitel Tankönyv; Az IFRS-ek rendszere. MKVK OK, Budapest.
5. *Baricz R.* [1999]: Mérlegtan. 3. kiad. Aula, Budapest.
6. *Baricz R.-Róth J.* [2002]: Könyvviteltan. Aula, Budapest.
7. *Bayer, C.-Burhop, C.* [2009]: Corporate governance and incentive contracts: Historical evidence from a legal reform. *Explorations in Economic History*. Vol. 46/4.
8. *BCE Pénzügyi Számvitel Tanszék* [2008]: Tanulmány a számviteli és az adózási adminisztráció egyszerűsítéséről. (Kézirat)
9. *Benston, G. J.* [2008]: The shortcomings of fair-value accounting described in SFAS 157. *Journal of Accounting and Public Policy*. Vol. 27/2.
10. *Beyer, A.* [2008]: Financial analysts' forecast revisions and managers' reporting behavior. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 46/(2-3).
11. *Bodie, Z.-Kane, A.-Marcus A. J.* [2005]: Befektetések (magyar ford). Aula, Budapest.
12. *Boesso, G.-Kumar, K.* [2009]: Stakeholder Prioritization and Reporting: Evidence from Italy and the US. *Accounting Forum*, Vol. 33.
13. *Bosnyák J.* [2003]: Számviteli értékelési eljárások hatása a vállalkozások vagyoni, jövőlempi és pénzügyi helyzetére. Ph.D. értekezés. BCE: Budapest.
14. *Bosnyák J.* [2004]: Valós értékelés a magyar és a nemzetközi szabályozásban. *Számvitel – Adó – Könyvvizsgálat*. Vol. 2004/10.
15. *Boulton, R. – Libert, B. – Samek, S.* [2000]: Cracking the value code: how successful businesses are creating wealth in the new economy. HarperCollins Inc., New York.

16. *Brearly, R. A.-Myers, S. C.* [1998]: Modern Vállalati Pénzügyek (magyar ford). 6. kiad. Panem Kft., Budapest.
17. *Brown, J.* [2008]: Democracy, sustainability and dialogic accounting technologies: Takeing pluralism seriously. *Critical Perspectives on Accounting* (kézirat).
18. *Cheng, M.-Neamtiu, M.* [2009]: An Empirical Analysis of Changes in Credit Rating Properties: Timeliness, Accuracy and Volatility. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 47.
19. *Chikán A.* [2003]: Vállalatgazdaságtan. 3. kiad. Aula, Budapest.
20. *Clark, M.* [1993]: Entity Theory, Modern Capital Structure Theory, and the Distinction Between Debt and Equity. *Accounting Horizons*, Szeptember, pp. 14-31.
21. *Clements, J.* [1993]: Book value is more rarely required reading now. *Wall Street Journal*. 1993. szeptember 10.
22. *Coase, R. H.* [1960]: The Problem of the Social Cost. *Journal of Law and Economics*. Vol. 3, pp. 1 – 44.
23. *Conover, M. C.-Robert, E. M.-Szakmary A.* [2008]: The Timeliness of Accounting Disclosures in International Security Markets. *International Review of Financial Analysis*, Vol. 17.
24. *DeLong, J. B. –Summers, L. H.* [2001]: The „New Economy”: Background, historical perspecitve, questions, and speculations. *Economic Review*. Vol. 86/4
25. *DeLong, J.-Summers, L. H.* [2001]: The 'New Economy': Background, historical perspective, questions, and speculations. *Economic Review*. Vol. 86/4.
26. *Dye, R. A.* [1990]: Mandatory Versus Voluntary Disclosures: The Cases of Financial and Real Externalities. *Accounting Review*. Vol.65/1.
27. *Epps, K. – Cleaveland, C. M.* [2009]: Insiders' perspectives of the effects of recent on corporate taxation. *Research in Accounting Regulation*. Vol. 21/1.
28. *Ernst and Young Academy of Business* [2008]: IFRS oktatási anyag. Kézirat, belső anyag.
29. *Ernst and Young Academy of Business* [2008]: US GAAP oktatási anyag. Kézirat, belső anyag.
30. *Financial Accounting Standard Board* [2008]: FASB Original Pronouncements As Amended and Current Text Annual Bound Editions 2008–2009. FASB, Norwalk, CT.
31. *Financial Accounting Standards Board* [1990]: Should the present sharp distinction between liabilities and equity be effectively eliminated?. FASB, Norwalk, CT.
32. *Francis, J.-Schipper, K.* [1999]: Have Financial Statements Lost Their Relevance? *Journal of Accounting Research*, Vol. 37/2.

33. *Freedman, J.-Baumgärtel, M.-Nowotny, C.* [2008]: Report on the Discussion. Tax and Corporate Governance. Vol. 3.
34. *Gaa, J.* [1988]: Methodological Foundations of Standard-Setting for Corporate Financial Reporting. *Studies in Accounting Research* #28.
35. *Garajszki (szerk.)* [2004]: A számviteli törvény magyarázata 2004 – 2005. HVG Orac, Budapest.
36. *Goldberg, L.* [1965]: An Inquiry Into the Nature of Accounting. American Accounting Association.
37. *Goodhart, C. A. E.* [2008]: The regulatory response to the financial crisis. *Journal of Financial Stability*. Vol. 4/4.
38. *Gray, J.* [1988]: Towards a theory of cultural influence on development of accounting systems internationally. *Abacus*, Vol. 24, pp. 1-15.
39. *Hakansson, N.* [1977]: Interim Disclosure and Public Forecasts: An Economic Analysis and Framework for Choice. *Accounting Review*, április
40. *Halassy B.* [2002]: Adatmodellezés. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., Budapest.
41. *Halassy, B.* [1994]: Adatbázisok kezelésének alapvető kérdései. IDG Magyarország Lapkiadó Kft., Budapest.
42. *Hall, A. J.*, 2001. Accounting information systems. 3. kiad. Thomson Learning, Cincinnati, OH.
43. *Hanlon, M., Maydew, E., Shevlin, T.* [2008]: An unintended consequence of book-tax conformity: A loss of earnings informativeness. *Journal of Accounting and Economics* Vol. 46, pp. 294-311.
44. *Heinen, E.* [1975]: Zur Weiterentwicklung der Bilanzauffassungen (ford). Kézirat.
45. *Heinen, E.* [1978]: Supplemented Multi-Purpose Accounting. *The International Journal of Accounting*, Vol. 14/1, pp. 1 – 15.
46. *Holthausen, R.-Leftwich, W.* [1983]: The Economic Consequences of Accounting Choice: Implications of Costly Contracting and Monitoring. *Journal of Accounting and Economics*, Aug., pp. 82-106.
47. *Hoppe H.* [2004]: *The Ethics and Economics of Private Property*. Mises Institute, Auburn (AL).
48. *Hős A.-Lakatos L. P.* [2006]: Számvitel-szervezés. Aula, Budapest.
49. *Hős A.-Lakatos L. P.*, [2008]: Pénzügyi számviteli informatika. Saját kiadás, Budapest.
50. *Hunyadi L.-Mundruczó Gy.-Vita L.* [1996]: Statisztika. Aula, Budapest.

51. *Hussein, E.-Ketzer, E.* [1980]: Ruling Elites of the FASB: A Study of the Big Eight. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Nyár, pp. 354 – 367.
52. *International Accounting Standard Board - Financial Accounting Standard Board* [2009]: A koncepcionális keretelvekről szóló megbeszélések jegyzőkönyvei.
53. *International Accounting Standard Board* [2008b]: First step towards a converged conceptual framework. IASCF, Budapest.
54. *International Accounting Standards Board* [2008]: Exposure Draft of An improved Conceptual Framework for Financial Reporting. IASCF, London.
55. *International Accounting Standards Board* [2009]: International Financial Reporting Standards (IFRSs). IASCF, London.
56. *International Accounting Standards Board* [2009]: International Financial Reporting Standards for Small and Medium-sized Entities (IFRSs for SMEs). IASCF, London.
57. *Jensen, M.-Murphy, K.* [1990]: Performance pay and top-management incentives. *Journal of Political Economy*. Vol. 98/2.
58. *Johnson, T.* [2005]: Relevance and Reliability. *The FASB Report*. 2005. február 28.
59. *Juhász P.* [2004]: Az üzleti és a könyv szerinti érték eltérésének magyarázata – Vállalatok mérlegen kívüli tételeinek értékelési problémái. Doktori értekezés. BCE, Budapest.
60. *King, A. M.* [2006]: Fair value for financial reporting: meet the new FASB requirements. John Wiley&Sons, Hoboken.
61. *Kisfaludi A.* [2007]: Társasági jog. Complex Kiadó, Budapest.
62. *Kuhn, T.* [2000]: A tudományos forradalmak szerkezete. Osiris, Budapest.
63. *Lamb, J.-Nobes, C.-Roberts, D.* [1998]: International variations in the connection between tax and financial reporting. *Accounting and Business Research*, Nyár, pp. 162-187.
64. *Linder, U.* [2006]: Financial Reporting Legislation in the EU. *Előadásanyag, kézirat*.
65. *Linsmeier, T.* [2003]: FASB derivative accounting standards. Vitaanyag. 2003. július 22. Hozzáférés: 2009. augusztus 7. (<http://archives.energycommerce.house.gov/reparchives/108/Hearings/07222003hearing1037/print.htm>)
66. *Lowry, R.* [1997]: The Private Production of Public Goods: Organizational Maintenance, Managers' Objectives, and Collective Goals. *The American Political Science Review*, Vol. 91/2.

67. *Malasics A.* [1998]: Számviteli információs rendszer adatvetületének tervezési alapvetése (kandidátusi disszertáció). Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
68. *Malhotra, N. K.* [2002]: Marketingkutató. Műszaki kiadó, Budapest.
69. Matáv Rt. (jelenleg Magyar Telekom Nyrt.) konszolidált pénzügyi kimutatásai (magyar szabályok, IFRS-ek és a US GAAP szerint).
70. *Matukovics G.* [2004]: A számvitel jövőjének egyes kérdéseiről. *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 2 szám, pp. 64 – 71.
71. *Mátyás A.* [1996]: A modern közgazdaságtan története. 3. kiad. : Aula, Budapest.
72. *Merino, B. D.* [1993]: An Analysis of the Development of Accounting Knowledge: A Pragmatic Approach. *Accounting, Organizations and Society*, 1993. február – április, pp.163-185.
73. *Moyer, E. C.* [1948]: The Fund Theory of Accounting and Its Implications for Financial Reports by William J. Vatter. *The Accounting Review*, Vol. 23/4, pp. 440-441.
74. *Neimar, M.* [1986]: Marginalizing the Public Interest in Accounting. *Advances in Public Interest Accounting* Vol 1., pp. ix-xiv
75. *Nobes, C.-Parker P.* [2006]: Comparative International Accounting (9. kiad). FT Prentice Halls, Essex.
76. *Parker, R. H.* [2001]: European Languages of Account. *European Accounting Review*, Vol. 10/1.
77. *Parker, R. H.* [2000]: Why English? *Accountancy*, Augusztus.
78. *Paton, W. A.* [1922]: Accounting Theory. Accounting Studies Press, Chicago.
79. *Pigou, P. C.* [1920]: The Economic of Welfare. McGraw-Hill Book Co., New York.
80. *Piontkowski, J. O. – Hoffman, A.* [2009]: Less is sometimes more: The role of information quantity and specific assets in the propensity to engage in cost date exchange processes. *Journal of Purchasing & Supply Management*. Vol. 15/2.
81. *Rayman, R. A.* [2007]: Fair value accounting and the present value fallacy: The need for an alternative conceptual framework. *The British Accounting Review*. Vol. 39/3.
82. *Revsine, L.* [1991]: The Selective Financial Misrepresentation Hypothesis. *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol 21/3, pp. 281 – 286.
83. *Roberts, C. et al.* [1998]: International Financial Accounting – a comparative approach. Financial Times Professional Limited, London.

84. Rosender R.-Stevenson J. [2009]: Accounting for People: a real step forward or more a case of wishing and hoping? *Critical Perspectives on Accounting*, megjelenés alatt
85. Ross, S. [1979]: Disclosure regulation in financial markets: implications of modern finance theory and signalling theory In: F.R. Edwards, Editors, *The economics of information and the disclosure regulation debate*. McGraw-Hill, New York.
86. Róth J. (szerk.)-Adorján Cs.-Lukács J.-Veit J. [2008]: Pénzügyi számvitel. MKVK OK, Budapest.
87. Róth J. (szerk.)-Adorján Cs.-Lukács J.-Veit J. [2008]: Számviteli esettanulmányok 2008., MKVK OK, Budapest.
88. Sajtos L. – Mitev A. [2007]: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea Kiadó, Budapest.
89. Samuelson, P.-Nordhaus, W. [2005]: Közgazdaságtan. 16. kiadás. Mezei Gy., Bock Gy. ford. Akadémiai Kiadó, Budapest.
90. Sapra, H. [2007]: Do accounting measurement regimes matter? A discussion of mark-to-market accounting and liquidity pricing. *Journal of Accounting & Economics*. Vol. 45/2-3.
91. Shortridge, R. T. – Smith, P. A. [2009]: Understanding the changes in accounting thought. *Research in Accounting Regulation*. Vol. 21/1.
92. Sorkin, A. [2008]: Are Bean Counters to Blame? *New York Times*. 2008. július 1.
93. Staubus, G. [1961]: Accounting to Investors. University of California Press, California (CA).
94. Stolowy, H.-Lebas, M. J. [2002]: Corporate financial reporting; a global prespective. Thomson, Derby.
95. Takács A. [2007]: A számított vállalatérték és a részvényárfolyam kapcsolata a magyar tőzsdei vállalatoknál. *Statisztikai Szemle*. 85/11-12 szám.
96. The KPMG International Financial Reporting Group [2006]: Insights into IFRS (2005/6 kiadás). Thomson, London.
97. Thornton, E. [2002]: What It Will Take to Police the Street. *Business Week* (Nov. 25.)
98. Varian, H. R. [2008]: Mikroökonómia középfolon (ford: Bara Z., Temesi J.). Akadémiai Kiadó, Budapest.
99. Vatter, J. W. [1947]: The Fund Theory of Accounting and Its Implications for Financial Reports. University of Chicago Press, Chicago.
100. Wagenhofer, A. [1990]: Voluntary Disclosure With a Strategic Opponent. *Journal of Accounting and Economics*, Vol.12/4.

101. *Whittington, G.* [2008]: Harmonisation or discord? The critical role of the IASB conceptual framework review. *Journal of Accounting and Public Policy, Vol. 27/6.*
102. *Wolk, H. I.-Dodd, J. L.-Rozycki, J.J.* [2008]: Accounting Theory (7. kiadás). Sage Publications, Inc., Los Angeles (CA).
103. *Wood, F.-Sangster, A.,* [1999]: Business accounting I-II. (8. kiadás). Pearson Education Limited, Essex.
104. *Zysman, J.* [1983]: Governments, Markets and Growth: Financial Systems and the Politics of Industrial Change. Cornell University Press, Ithaca.

Lényegesebb felhasznált jogszabályok:

1. 2000. évi C törvény a számvitelről.
2. 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról
3. 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
4. 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról
5. 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról
6. 1993. évi XLVI. törvény a statisztikáról
7. 1606/2002/EU rendelet (IFRS rendelet) és kapcsolódó, egyes IFRS-ek kihirdetését tartalmazó rendeletek

Rövidítések jegyzéke

<i>FASB</i>	Financial Accounting Standard Board
<i>IASB</i>	International Financial Reporting Standard Board
<i>IFRS</i>	International Financial Reporting Standard
<i>CON</i>	Statement of Financial Accounting Concepts
<i>SBAC</i>	Small Business Advisory Committee
<i>PCFRC</i>	Private Company Financial Reporting Committee
<i>CAP</i>	Committee on Accounting Procedure
<i>APB</i>	Accounting Principles Board
<i>Szt.</i>	Számviteli törvény
<i>ED</i>	Exposure Draft
<i>IAS</i>	International Accounting Standard
<i>SFAS</i>	Statements of Financial Accounting Standard

9. Mellékletek

Az itt közölt mellékletek bemutatják, hogy a kutatás során milyen eszközöket (pl. kérdőívek) hasznosítottam, illetve az értekezés szövegében foglaltnál mélyebben, részletesebben a kutatás lépéseit, illetve a kutatás során hasznosított eszközöket, adatbázisokat. A csatolt mellékletek jegyzékét a következő táblázat tartalmazza.

Szám	A melléklet tartalma
I.	Kiküldött kísérőlevél A kérdőív (AB1) Az AB1 adatbázisra választ adók megoszlása (terület, forma)
II.	Rangsor próbák (H1): Wilcoxon teszt Előjel teszt
III.	Faktoranalízis látens struktúra feltárásához (H2): KMO teszt Leíró statisztikák Kommunalitások Kezdeti sajátértékek és kapcsolódó számítások Rotált komponens mátrix (!) A faktorok értelmezése
IV.	Árbevétel és mérlegfőösszeg eloszlása Histogramok Boxplot Az értékek logaritmusának hisztogramjai A logaritmusokra képzett boxplotok
V.	Azonos eloszlásra vonatkozó Kruskal – Wallis próbák végeredménye a hasznosság faktor összetevőire (H3) Mérlegfőösszeg szerint Árbevétel szerint
VI.	A hitelezői érdekhordozó (H4) Precentilisek és középvértékek árbevétel Precentilisek és középvértékek mérlegfőösszeg
VII.	A vállalkozások megoszlása Árbevétel szerint Mérlegfőösszeg szerint Társasági adó teljesítmény kategóriánként

9.1 táblázat: A melléklet tartalma

9.1. Melléklet I.

Budapest, 2009. július 17.

Megkeresés kutatásban való részvételre

Tisztelt Hölgyem/Uram!

Egyetemünk, a Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügyi Számvitel Tanszéke az oktatási feladatok ellátása mellett a számvitel kutatásának és továbbfejlesztésének is kiemelkedő műhelye.

Jelen levelünkben **tisztelettel arra kérjük**, nyújtson segítséget egy, a gazdálkodástudományi Ph.D. program keretében megvalósuló kutatásban, amely a **pénzügyi kimutatások (beszámolók) hasznosságát** vizsgálja, **anonim, vissza nem kereshető** módon.

A levélhez csatolt kérdőív kitöltésével tehát egyfelől **véleményét szeretnénk kérni**, másfelől az Ön által vezetett/képviseelt vállalkozás **számviteli gyakorlatát kívánjuk megismerni**, illetve választ keresünk arra is, hogy *hogyan* **hasznosítják** az előállított pénzügyi kimutatásokat. A kutatás célja az, hogy a szabályozóknak bemutassa a gazdálkodók - tehát az Önök - álláspontját a jelenlegi számviteli, adózási rendszerrel kapcsolatosan, és olyan javaslatokat fogalmazzon meg a döntéshozóknak, amelyek alapja a vállalkozások véleménye.

A kérdőív kitöltésére elsősorban a társaság **számviteli vagy pénzügyi vezetőjét** kérjük. Ha nincs különülten ilyen funkció, akkor a **legfőbb vezetés** álláspontját szeretnénk megismerni. A kérdőív kitöltése körülbelül 25-30 percet vesz igénybe.

Kérjük, hogy a kitöltött kérdőívet, a mellékelt válaszborítékban **2009. augusztus 17-ig szíveskedjen postára adni**. Ehhez bérmentesített válaszborítékot melléeltünk. Tisztelettel kérjük, hogy a visszaküldés hatánapját mindenképpen tartsák be, mert a kutatás lezárásának igen szoros határideje van.

Bízunk abban, hogy kutatásunk eredménye beépül a jövőbeli számviteli és adózási szabályozásba. Kérjük segítsen abban a kérdőív kitöltésével, hogy munkánkat minél inkább ténylegesen a vállalkozások véleményére alapozhassuk!

Bármilyen kérdése lenne, szívesen válaszolunk rá! Írjon a lakatos@uni-corvinus.hu címre, vagy hívja Tanszékünket a 06-20-577-4703-es ügyeleti telefonszámon.

Együttműködésüket nagyra értékelve, üdvözlettel:

Dr. Lukács János	Lakatos László Péter
egyetemi docens, tanszékvezető	egyetemi tanársegéd
a Magyar Könyvvizsgálói Kamara elnöke	Ph.D jelölt, kutató
Mellékelve: 1 darab bérmentesített boríték, 1 darab kérdőív és 1 darab kitöltési útmutató	

**KITÖLTÉSI ÚTMUTATÓ ÉS TOVÁBBI INFORMÁCIÓK
A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK HASZNOSSÁGA KÉRDŐÍVHEZ**

Köszönjük, hogy időt fordít a kérdőív kitöltésére! Bízunk benne, hogy a kutatás eredményének segítségével lehetőség nyílik a számviteli szabályozás fejlesztésére!

Az adatgyűjtés az 1993. évi XLVI. törvény szabályai alapján történik. Az Önök cégét úgynevezett egyszerű véletlen mintavétel során választottuk ki, a rendszerben működő magyarországi társas vállalkozások és szövetkezetek alapsokaságából.

A **kitöltésre** elsősorban a **pénzügyi és/vagy számviteli vezetőt** kérjük, illetve ha ez a funkció nem különül el, akkor a legfőbb vezetőt. Amennyiben Ön külső számviteli szolgáltatót alkalmaz, bizonyos kérdésekben szüksége lehet könyvelője segítségére, illetve az is előfordulhat, hogy Őt lehetne megkérni a kérdőív kitöltésére. Lényeges, hogy – elsősorban az állítások értékelésével foglalkozó résznél – a **véleményére** vagyunk kíváncsiak, amelyek a jelenlegi vállalkozással összefüggésben alakult ki.

A kitöltéshez szükséges idő: kb. 25-30 perc. Emellett az összes kért adat megválaszolható a vállalkozás utolsó (egyszerűsített) éves beszámolójából *vagy* utolsó két társasági adóbevallásából.

A válaszadás módját minden kérdésnél jelöltük. Ezek maguktól értetődőek. Kérjük arra ügyeljen, hogy ha nem írjuk, hogy több válaszra van lehetőség, akkor csak egyet válasszon a lehetőségek közül! Amennyiben a pontos adatot nem ismeri, *akkor kérjük, becsüljön!* Szakértői becslését nagyra értékeljük!

Az adatgyűjtés **név nélkül történik**, ezért kérjük, hogy a kérdőíven a cégre vonatkozó konkrét adatot ne tüntessen fel! A válaszborítékon sem szükséges feladót feltüntetni. A megkapott adatokat csak összesítve használjuk fel, egyedi azonosításra a kérdőív nem alkalmas.

Kötelesek vagyunk jelezni, hogy az adatszolgáltatás nem kötelező, de válaszaival nagyban segíti a kutatást, így közreműködésére feltétlenül számítunk!

A kutatás végeredményéről természetesen tájékoztatjuk Önöket, annak lezárása után. Ennek várható időpontja 2009. októberének közepe. Az eredményeket egyrészt a tanszék honlapján tesszük közzé, de a lenti e-mail címen is kaphat felvilágosítást.

Bármilyen kérdése lenne, szívesen válaszolunk rá! Írjon a lakatos@uni-corvinus.hu címre, vagy hívja Tanszékünket a 06–20–577–4703-es ügyeleti telefonszámon.

Kérdőív

(a válaszadás önkéntes és anonim)

I. A VÁLLALKOZÁS ÁLTALÁNOS ADATAI, A TULAJDONOS(OK) ÉS A TÁRSASÁG VISZONYA

1. A cég vállalkozási formája (kérem, karikázza!):

a) betéti társaság; b) korlátolt felelősségű társaság; c) részvénytársaság; d) egyéb, és pedig: _____;

2. Az utolsó két lezárt üzleti évben a társaság tulajdonosi szerkezetének %-os megoszlása a következő volt (írja be a táblázatba az értékeket %-ban):

Tulajdonos	Utolsó előtti lezárt év (%)		Utolsó lezárt év (%)	
	Közvetlen	Végső ¹⁶⁹	Közvetlen	Végső ¹
Belföldi magánszemély(ek)				
Külföldi magánszemély(ek)				
Belföldi vállalkozás(ok)				
Külföldi vállalkozás(ok)				
Állam, önkormányzat tulajdona				
Egyéb tulajdonos				
Összesen	100%	100%	100%	100%

3. Milyen beszámolót készített a társaság a magyar szabályok szerint az utolsó lezárt üzleti évben?

a) egyszerűsített éves beszámoló b) éves beszámoló c) egyéb, és pedig: _____

4. Működik-e könyvvizsgáló a cégnél?

- a) igen, a cég könyvvizsgálatra kötelezett
b) igen, bár nem kötelezett a cég könyvvizsgálatra
c) nem

5. Bevonásra kerül-e vállalkozása konszolidált pénzügyi kimutatásba¹⁷⁰?

- a) igen b) nem

Ha a 5. kérdésre nemmel válaszolt, akkor a 6-8. kérdésekre nem kell felelnie, kérem folytassa a 9. kérdésnél!

6. Milyen minőségben vonták be?

- a) anyavállalat b) leányvállalat c) vállalkozás
társult egyéb,
d) jogi értelemben nem leány, de kontrollált vállalkozás e) és pedig: _____

¹⁶⁹ Végső tulajdonos: aki a tulajdonosi láncolat legvégén áll (már nem tulajdonolja más cég, nem „irányítja” más magánszemély). Ha nincs ilyen húzza át az oszlopot!

¹⁷⁰ Pénzügyi kimutatás = beszámoló

7. Milyen szabályok szerint készültek a konszolidált kimutatások? (Több választ is megjelölhet!)

a) magyar szabályok b) IFRS szerint c) US GAAP szerint d) egyéb szabályok szerint, éspedig: _____

8. A konszolidált kimutatásokat...

- a) ez a vállalkozás készíti.
- b) ez a vállalkozás csak adatokat szolgáltat hozzá, kötött formájú jelentéscsomag (reporting package) formájában.
- c) ez a vállalkozás csak a pénzügyi kimutatását (beszámolóját) küldi el a készítőnek.
- d) egyéb úton szolgáltat adatot, éspedig:

9. Milyen szabályrendszer alapján dolgoznak?

- a) Csak a magyar szabályok szerint dolgozunk.
- b) A magyar szabályok és az IFRS-ek szerint is készítünk *pénzügyi kimutatásokat (beszámolót)*.
- c) A magyar szabályok szerint készítünk pénzügyi kimutatásokat, és az IFRS-ek alapján készítünk *jelentéscsomagot*.
- d) A magyar szabályok és egy más szabályrendszer szerint is készítünk pénzügyi kimutatásokat (beszámolót). (Kérem írja ide, hogy melyik szabályrendszer szerint: _____)
- e) A magyar szabályok szerint készítünk pénzügyi kimutatásokat, és egy másik szabályrendszer alapján is készítünk jelentéscsomagot. (Kérem írja ide, hogy melyik szabályrendszer szerint: _____)

10. Az egyedi pénzügyi kimutatásainak lényegesebb adatai a magyar szabályok szerint (eFt-ban):

Megnevezés	Utolsó előtti lezárt üzleti év (ezer forint!)	Utolsó lezárt üzleti év (ezer forint)
MÉRLEG		
Befektetett eszközök		
Forgóeszközök		
Saját tőke összesen		
ebből jegyzett tőke		
Céltartalékok		
Kötelezettségek		
Mérlegfőösszeg		
EREDMÉNYKIMUTATÁS		
Értékesítés nettó árbevétele		
Adózás előtti eredmény		
Adózott eredmény		
Osztalékfizetés		
Átlagos állományi létszám (főben!)		

11. A társasági adóbevallás főbb adatai (eFt-ban):

Megnevezés	Utolsó előtti lezárt üzleti év (ezer forint)	Utolsó lezárt üzleti év (ezer forint)
Adózás előtti eredmény		
Adóalap növelő tételek összesen		
Adóalap csökkentő tételek összesen		
Adóalap		
Adókedvezmény (adót közvetlenül csökkentő)		
Adó		

12. A társaság tevékenységei TEÁOR szám szerint és (becsült) összege az árbevételek belől [5% felettieket tüntesse csak fel] az utóbbi két évben (3 legnagyobb):

Tevékenység megnevezése és TEÁOR száma	Utolsó előtti lezárt évben (eFt-an)	Utolsó lezárt évben (eFt-ban)

13. A vállalkozás menedzsmentje és tulajdonosi köre...

- a) többé-kevésbé egybeesik, vagyis a menedzsment legalább 75%-ban birtokolja a vállalkozást
- b) jelentősen átfed (51 – 75%)
- c) részben átfed (26 – 50%)
- d) valamelyest átfed (10 – 25%)
- e) szinte nincs átfedés (10% alatt)
- f) egyáltalán nincs átfedés

14. Kérem, válassza ki azt az állítást, amelyik legközelebb áll a valósághoz!

- a) A vállalkozás tulajdonosainak ez a cég biztosítja megélhetését.
- b) Ha a vállalkozás nem lenne, jelentősen csökkenne a tulajdonos(ok) bevétele, de az nem állítható, hogy ez az egyetlen jövedelemforrása.
- c) Bevétele származik a cégtől a tulajdonos(ok)nak, de ennek hiánya nem okozna arányaiban jelentős jövedelemkiesést.
- d) Ez a cég nem/elhanyagolhatóan járul hozzá a tulajdonos(ok) jövedelméhez.

15. Kérjük, ítélje meg, hogy az Önök cége esetében szervezeti vagy személyi szinten a technikai számviteli feladatoktól (pl.: könyvvizetés, analitikák vezetése) elkülönül-e a „tartalmi” számviteli munka (pl.: beszámoló összeállítása, számviteli politika kialakítása, stb.), illetve a „tartalmi” adózási munka (tranzakciók adózás szempontú megítélése)!

<i>Elkülönül?</i> <i>Jelölje meg a megfelelő választ (X-szel)!</i>	Igen, külön egység van rá	Igen, külön személy van rá	Nem
Tartalmi számviteli munkák			
Tartalmi adózási munkák			

II. A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK MEGÍTÉLÉSE**1. Vélemény a pénzügyi kimutatásokról**

A következőkben állításokat talál, kérem, állapítsa meg egy öt fokozatú skálán, hogy mennyire ért egyet a következő állítással (1 – egyáltalán nem értek egyet az állítással ... 5 – teljes egészében egyetértek az állítással; NT = nem tudom, nem tudom megítélni – ezt X-szel jelölje az NT jel alatt)! Itt elsősorban a véleményére vagyunk kíváncsiak. Arra kérjük, hogy az NT jelet, csak végső esetben alkalmazza!

Ssz.	Állítás	Minősítés	NT
1.	A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során.	1 2 3 4 5	
2.	Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, élnénk ezzel a lehetőséggel.	1 2 3 4 5	
3.	A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk.	1 2 3 4 5	
4.	Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk.	1 2 3 4 5	
5.	A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk.	1 2 3 4 5	
6.	A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez.	1 2 3 4 5	

Ssz.	Állítás	Minősítés	NT
7.	A számviteli szabályoknak engedékenyebbnek kellene lenniük.	1 2 3 4 5	
8.	Fontosnak tartjuk, hogy az adóbevallás helyes adatokat tartalmazzon.	1 2 3 4 5	
9.	Fontosnak tartjuk, hogy a beszámoló, amely külső feleknek szól, helyes adatokat tartalmazzon.	1 2 3 4 5	
10.	Fontosnak tartjuk, hogy a vezetők által kért számviteli adatok helyesek legyenek.	1 2 3 4 5	
11.	Ha hitelért folyamodunk, akkor a bankunk (egyéb hitelező) elsősorban a beszámolónk adataira kíváncsi, és többnyire azok alapján dönt.	1 2 3 4 5	
12.	Gazdálkodásunkat hitelesen írja le a magyar beszámoló.	1 2 3 4 5	
12a.	Gazdálkodásunkat hitelesen írja le a nem magyar szabályok alapján készített beszámoló (pl. IFRS-ekre alapuló). <i>Ha nem készít ilyet, kérem, hagyja ki a kérdést!</i>	1 2 3 4 5	
13.	A kiegészítő mellékletnek részletesebbnek kellene lennie.	1 2 3 4 5	
14.	A nemzetközi szabályokat kellene alkalmazni mindenkinek.	1 2 3 4 5	
15.	Nem értem pontosan, hogy hogyan születnek a számviteli szabályok, kik találják ki azokat.	1 2 3 4 5	
16.	Bízok abban, hogy a magyar számviteli szabályok megbízható és valós bemutatáshoz vezetnek.	1 2 3 4 5	
17.	Jobbnak tartanám azt, ha bele lehetne szólni a számviteli szabályok kialakításába.	1 2 3 4 5	
18.	Vannak olyan érdekcsoportok, akik képesek átírni a szabályokat (pl. politikai vagy gazdasági erejük folytán, stb.).	1 2 3 4 5	
19.	A számviteli szabályok alkotói úgy alakítják ki a rendszert, hogy minél több adót kelljen fizetni.	1 2 3 4 5	
20.	Néha szükséges lenne kiszámítani egy-egy vagyontárgy vagy egy kötelezettség értékét több szempont szerint is (pl. a piaci értéket is meg kellene állapítani).	1 2 3 4 5	
21.	Megpróbáljuk elérni azt, hogy minél kevesebb adóalapkorrekciót kelljen végrehajtani (pl. alkalmas számviteli politika választásával).	1 2 3 4 5	
22.	A számviteli politikákat úgy választjuk meg, hogy az adóteher minél kisebb legyen.	1 2 3 4 5	
24.	Nem elegendő a magyar szabályok szerint készített beszámoló arra, hogy a számviteli természetű adatigényeinket ki tudjuk elégíteni.	1 2 3 4 5	
25.	Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása pénzkidobás.	1 2 3 4 5	
26.	Hasznos lenne, ha a pénzügyi kimutatásba több nem számszerű adat is bekerülne.	1 2 3 4 5	
27.	Jó lenne, ha több, társadalmi értelemben közérdeklődésre számot tartó kérdés is megjelenne a pénzügyi kimutatásokban (pl.: környezetszennyezés mértéke, munkavállalókkal kapcsolatos társasági politika stb.).	1 2 3 4 5	
28.	Arra jók a pénzügyi kimutatások, hogy a döntéseinket megalapozzák és később megállapítsuk, hogy döntéseink jók voltak-e.	1 2 3 4 5	
29.	Mi rutinszerűen hasznosítjuk mások pénzügyi kimutatásait.	1 2 3 4 5	
30.	Más vállalkozások gyakran kérik tőlünk beszámolónkat, hogy elemezzék azt.	1 2 3 4 5	
31.	A vezetői döntések a pénzügyi kimutatások alapján születnek meg.	1 2 3 4 5	

Ssz.	Állítás	Minősítés	NT
32.	Ha jól (helyesen) tervezzük (szervezzük) meg a számviteli rendszert, akkor magából a törvény által megkövetelt pénzügyi kimutatásokból szinte minden adatigényt ki lehet elégíteni.	1 2 3 4 5	
33.	A cég partnerei, hitelezői és maga a cég sem tulajdonít különösebb jelentőséget a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak.	1 2 3 4 5	
34.	A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye.	1 2 3 4 5	
35.	A törvény (standard) szerinti kimutatásokon kívül készítenünk kell olyan kimutatásokat is, amelyek a vállalkozás „valódi” eredményét munkálják ki.	1 2 3 4 5	
36.	Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy számviteli értelemben helyes beszámolókat állítson össze.	1 2 3 4 5	
37.	Sok időt vesz igénybe az adókorrekciók kimunkálása.	1 2 3 4 5	
38.	Jó lenne, ha minden országban értelmezni tudnák a vállalkozás beszámolójának adatait, és nem kellene az egyes számviteli szabályok közötti áttéréshez módosítani azokat.	1 2 3 4 5	
39.	A magyar számviteli szabályok színvonalasak.	1 2 3 4 5	
40.	Az IFRS-ek színvonalasak.	1 2 3 4 5	
41.	A magyar számviteli szakemberek felkészültek.	1 2 3 4 5	
42.	Helyes az a megoldás, hogy a Pénzügyminisztérium javaslata alapján a Parlament dönt a számviteli szabályokról.	1 2 3 4 5	
43.	Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy minimalizálja az adófizetési kötelezettséget.	1 2 3 4 5	
44.	El kell választani egymástól a számviteli és az adóügyi feladatokat úgy is, hogy a munkatársak – amennyiben lehetséges – elkülönüljenek.	1 2 3 4 5	
45.	A szabályozónak törekednie kell arra, hogy mindenki értelmezni tudja a pénzügyi kimutatásokat, azok is, akik nem ilyen irányú végzettséggel, ismeretekkel rendelkeznek.	1 2 3 4 5	
46.	Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző méretű vállalkozásokra.	1 2 3 4 5	
47.	Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző iparágakban működő vállalkozásra.	1 2 3 4 5	
48.	A társaság vagyona és tulajdonosok vagyona a cégnél jól elkülönül.	1 2 3 4 5	
49.	Az a fontos, hogy ki lehessen számítani, mekkora összeget lehet „kivenni” a vállalkozásból (pl. osztalék formájában).	1 2 3 4 5	
50.	A kulcspozícióban lévő embereket a beszámolóból kiolvasható adatok (vagy azzal közvetlen kapcsolatban álló adatok) alapján jutalmazták.	1 2 3 4 5	

2. Kérem, hogy rangsorolja, hogy álláspontja szerint ki a legfontosabb hasznosítója, címzettje a pénzügyi kimutatásoknak ([egyszerűsített] éves beszámolóknak)? [1: legfontosabb, ... 5: legkevésbé fontos]

Ki?	Sorrend
Tulajdonosok	
Bankok, hitelezők	
Üzleti partnerek	
Állam	
Menedzsment	

3. Az Önök cégének pénzügyi kimutatásait kik hasznosították eddig tudomása szerint és milyen gyakorisággal? A megfelelő gyakoriságot jelölje meg X-szel!

1 – Soha nem volt még rá példa, 2 – Ritkán, 3 – Általában, 4 – Gyakran, 5 – Minden esetben

Eszköz	1	2	3	4	5
Adóhivatal a munkájához					
Szállítók, üzleti partnereink					
Munkavállalóink					
Hitelezőink					
Tulajdonosaink					
A menedzsment nem pénzügyi és számviteli feladatokat ellátó tagjai					
Állami intézmények (APEH kivételével)					
Vevőink					

III. AZ ÜZLETI PARTNEREK PÉNZÜGYI KIMUTATÁSAI

Amennyiben az Ön vállalkozása üzleti kapcsolatot létesít egy MÁSIK vállalkozással, az alábbi eszközök melyikét alkalmazza? A megfelelő gyakoriságot jelölje meg (X-szel)!

1 – Soha sem alkalmazzuk, 2 – Ritkán alkalmazzuk, 3 – Általában alkalmazzuk, 4 – Gyakran alkalmazzuk, 5 – (Szinte) mindig alkalmazzuk

Eszköz	1	2	3	4	5
Bekérjük az partner beszámolóját					
Bekérjük a partner főkönyvi kivonatát					
Informálódunk a többi partnertől					
Először készpénzfizetést várunk					
Akkreditívet, bankgaranciát stb. alkalmazunk					
Megvizsgáljuk a cég cégkivonatát					
Megnézzük a könyvvizsgálói záradékot					
Kiszámítunk különféle mutatószámokat					
Hitelminősítési rendszert alkalmazunk					

IV. A KITÖLTŐVEL KAPCSOLATOS ADATOK

1. Az Önt leginkább jellemző beosztás (kérem válassza ki az Önre leginkább jellemző választ):

a) legfőbb vezető (ügyvezető stb.) b) gazdasági igazgató c) főkönyvelő
(számviteli vezető) d) pénzügyi vezető e) könyvelő

e) adózási vezető f) nem tudom ezek közé besorolni maga, beosztásom: _____

2. Munkaviszonyban áll a megkeresett társasággal?

- a) igen b) nem

3. Számviteli ismeretek szintje a magyar szabályok szerint [nem a megszerzett képesítés (bizonyítvány) számít, hanem a tudásszint]

- a) nincs b) képesített könyvelő szintű c) mérlegképes könyvelő szint
d) okleveles könyvvizsgáló szint

4. Adózási ismeretek szintje

- a) (lényegében) nincs b) alacsony szintű ismeretek c) közepes szintű ismeretek
d) adótanácsadói szintű ismeretek e) adószakértői szintű ismeretek

5. Számviteli ismeretek/képzettség szintje az IFRS-ek kapcsán

- a) nincs és nem is hallottam róla b) nincs, de hallottam róla
c) a alapvető szabályokat ismerem d) néhány standard kielégítő ismerete
e) a rendszer átfogó, de nem készségszintű ismerete f) készségszinten alkalmazom

Ha bármilyen megjegyzése lenne, kérem itt írja le:

Válaszait, fáradozást nagyon köszönjük!

Kérjük, hogy válaszait legkésőbb 2009. augusztus 17-ig adja postára a mellékelt bérmentesített borítékban! Ha Önnek úgy egyszerűbb, küldje meg szkennelve e-mailben a lakatos@uni-corvinus.hu címre, esetleg adja fel faxon a 06-1-482-5393 számra.

Az adatbázis jellemzői

mkod * jogiszemély és nem jogi személy Crosstabulation

Count

		jogiszemély és nem jogi személy		Total
		Nem jogi személy	Jogi személy	
mkod	Budapest	623	1050	1673
	Baranya	43	77	120
	Bács-Kiskun	66	101	167
	Békés	31	38	69
	Borsod-Abaúj-Zemplén	71	72	143
	Csongrád	60	56	116
	Fejér	66	63	129
	Győr-Moson-Sopron	57	84	141
	Hajdú-Bihar	59	60	119
	Heves	43	21	64
	Komárom-Esztergom	38	72	110
	Nógrád	25	18	43
	Pest	201	326	527
	Somogy	30	32	62
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	43	70	113
	Jász-Nagykun-Szolnok	44	52	96
	Tolna	25	32	57
	Vas	24	52	76
	Veszprém	44	72	116
	Zala	45	37	82
Total		1638	2385	4023

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	109,665 ^a	19	,000
Likelihood Ratio	130,422	19	,000
N of Valid Cases	4023		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17.51.

9.2. Melléklet II.

Descriptive Statistics

Fontosság	Tulajdonos	Bank	Üzleti partner	Állam	Menedzsment
N	154	154	152	153	152
Mean	2,110	2,948	3,855	3,464	2,428
Std. Deviation	1,2237	1,1335	1,0713	1,4736	1,4018
Minimum	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Maximum	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Percentiles (Median)	25th	1,000	2,000	2,000	1,000
	50th	2,000	3,000	4,000	2,000
	75th	3,000	4,000	5,000	3,875

Ranks

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
A bankok fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Ranks	40 ^a	71,24	2849,50
	Positive Ranks	107 ^b	75,03	8028,50
	Ties	5 ^c		
	Total	152		
Az üzleti partnerek fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Ranks	27 ^d	47,44	1281,00
	Positive Ranks	125 ^e	82,78	10347,00
	Ties	0 ^f		
	Total	152		
Az állam fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Ranks	38 ^g	64,38	2446,50
	Positive Ranks	114 ^h	80,54	9181,50
	Ties	0 ⁱ		
	Total	152		
A menedzsment fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Ranks	60 ^j	64,77	3886,00
	Positive Ranks	78 ^k	73,14	5705,00
	Ties	14 ^l		
	Total	152		

Ranks

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Az üzleti partnerek fontossága - A bankok fontossága	Negative Ranks	36 ^m	68,92	2481,00
	Positive Ranks	112 ⁿ	76,29	8545,00
	Ties	4 ^o		
	Total	152		
Az állam fontossága - A bankok fontossága	Negative Ranks	56 ^p	68,45	3833,00
	Positive Ranks	93 ^q	78,95	7342,00
	Ties	4 ^r		
	Total	153		
A menedzsment fontossága - A bankok fontossága	Negative Ranks	99 ^s	72,47	7174,50
	Positive Ranks	50 ^t	80,01	4000,50
	Ties	3 ^u		
	Total	152		
Az állam fontossága - Az üzleti partnerek fontossága	Negative Ranks	82 ^v	81,69	6698,50
	Positive Ranks	66 ^w	65,57	4327,50
	Ties	4 ^x		
	Total	152		
A menedzsment fontossága - Az üzleti partnerek fontossága	Negative Ranks	115 ^y	81,11	9327,50
	Positive Ranks	34 ^z	54,34	1847,50
	Ties	3 ^{aa}		
	Total	152		
A menedzsment fontossága - Az állam fontossága	Negative Ranks	105 ^{ab}	79,01	8296,50
	Positive Ranks	46 ^{ac}	69,12	3179,50
	Ties	1 ^{ad}		
	Total	152		

Test Statistics^c

	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
A bankok fontossága - A tulajdonosok fontossága	-5,084 ^a	,000
Az üzleti partnerek fontossága - A tulajdonosok fontossága	-8,424 ^a	,000
Az állam fontossága - A tulajdonosok fontossága	-6,247 ^a	,000
A menedzsment fontossága - A tulajdonosok fontossága	-2,035 ^a	,042
Az üzleti partnerek fontossága - A bankok fontossága	-5,936 ^a	,000
Az állam fontossága - A bankok fontossága	-3,390 ^a	,001
A menedzsment fontossága - A bankok fontossága	-3,052 ^b	,002
Az állam fontossága - Az üzleti partnerek fontossága	-2,325 ^b	,020
A menedzsment fontossága - Az üzleti partnerek fontossága	-7,157 ^b	,000
A menedzsment fontossága - Az állam fontossága	-4,788 ^b	,000

a. Based on negative ranks.

b. Based on positive ranks.

c. Wilcoxon Signed Ranks Test

Frequencies

		N
A bankok fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Differences	40
	Positive Differences	107
	Ties	5
	Total	152
Az üzleti partnerek fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Differences	27
	Positive Differences	125
	Ties	0
	Total	152
Az állam fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Differences	38
	Positive Differences	114
	Ties	0
	Total	152
A menedzsment fontossága - A tulajdonosok fontossága	Negative Differences	60
	Positive Differences	78
	Ties	14
	Total	152
Az üzleti partnerek fontossága - A bankok fontossága	Negative Differences	36
	Positive Differences	112
	Ties	4
	Total	152
Az állam fontossága - A bankok fontossága	Negative Differences	56
	Positive Differences	93
	Ties	4
	Total	153
A menedzsment fontossága - A bankok fontossága	Negative Differences	99
	Positive Differences	50
	Ties	3
	Total	152
Az állam fontossága - Az üzleti partnerek fontossága	Negative Differences	82
	Positive Differences	66
	Ties	4
	Total	152
A menedzsment fontossága - Az üzleti partnerek fontossága	Negative Differences	115
	Positive Differences	34
	Ties	3
	Total	152
A menedzsment fontossága - Az állam fontossága	Negative Differences	105
	Positive Differences	46
	Ties	1
	Total	152

Test Statistics^a

	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
A bankok fontossága – A tulajdonosok fontossága	-5,444	,000
Az üzleti partnerek fontossága – A tulajdonosok fontossága	-7,868	,000
Az állam fontossága – A tulajdonosok fontossága	-6,083	,000
A menedzsment fontossága - A tulajdonosok fontossága	-1,447	,148
Az üzleti partnerek fontossága – A bankok fontossága	-6,165	,000
Az állam fontossága – A bankok fontossága	-2,949	,003
A menedzsment fontossága – A bankok fontossága	-3,932	,000
Az állam fontossága – Az üzleti partnerek fontossága	-1,233	,218
A menedzsment fontossága – Az üzleti partnerek fontossága	-6,554	,000
A menedzsment fontossága – Az állam fontossága	-4,720	,000

a. Sign Test

9.3. Melléklet III.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	,749
Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square	2274,256
df	703
Sig.	,000

	Mean	Std. Deviation a	Analysis N ^a	Missing N
A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során.	3,08	1,386	156	0
Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, NEM élnénk ezzel a lehetőséggel.	3,3484	1,64843	156	1
A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk.	3,96	1,130	156	0
Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk.	4,08	1,116	156	0
A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk.	3,55	1,208	156	2
A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez.	4,37	1,077	156	2
A számviteli szabályoknak engedékenyebbnek kellene lenniük.	3,35	1,251	156	3
Fontosnak tartjuk, hogy az adóbevallás helyes adatokat tartalmazzon.	4,81	,442	156	0

	Mean	Std. Deviation a	Analysis N ^a	Missing N
Fontosnak tartjuk, hogy a beszámoló, amely külső feleknek szól, helyes adatokat tartalmazzon.	4,65	,816	156	0
Fontosnak tartjuk, hogy a vezetők által kért számviteli adatok helyesek legyenek.	4,83	,510	156	1
Gazdálkodásunkat hitelesen írja le a magyar beszámoló.	3,97	,879	156	3
A kiegészítő mellékletnek részletesebbnek kellene lennie.	2,22	1,158	156	4
Bízok abban, hogy a magyar számviteli szabályok megbízható és valós bemutatáshoz vezetnek.	3,71	,955	156	2
Néha szükséges lenne kiszámítani egy-egy vagyontárgy vagy egy kötelezettség értékét több szempont szerint is (pl. a piaci értéket is meg kellene állapítani).	3,57	1,339	156	2
Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása NEM pénzkidobás.	3,86	1,272	156	1
Arra jók a pénzügyi kimutatások, hogy a döntéseinket megalapozzák és később megállapítsuk, hogy döntéseink jók voltak-e.	3,59	1,194	156	4
Mi rutinszerűen hasznosítjuk mások pénzügyi kimutatásait.	2,64	1,282	156	5

	Mean	Std. Deviation a	Analysis N ^a	Missing N
Más vállalkozások gyakran kérik tőlünk beszámolóinkat, hogy elemezzék azt.	2,24	1,218	156	3
A vezetői döntések a pénzügyi kimutatások alapján születnek meg.	3,22	1,277	156	0
Ha jól (helyesen) tervezzük (szervezzük) meg a számviteli rendszert, akkor magából a törvény által megkövetelt pénzügyi kimutatásokból szinte minden adatigényt ki lehet elégíteni.	3,31	1,249	156	0
A cég partnerei, hitelezői és maga a cég IGEN tulajdonít különösebb jelentőséget a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak.	4,01	1,147	156	1
A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye.	4,08	1,141	156	2
Nem értem pontosan, hogy hogyan születnek a számviteli szabályok, kik találják ki azokat.	2,72	1,364	156	6
Jobbnak tartanám azt, ha bele lehetne szólni a számviteli szabályok kialakításába.	3,42	1,238	156	2
Vannak olyan érdekcsoportok, akik képesek átírni a szabályokat (pl. politikai vagy gazdasági erejük folytán, stb.).	4,11	,972	156	4

	Mean	Std. Deviation a	Analysis N ^a	Missing N
A számviteli szabályok alkotói úgy alakítják ki a rendszert, hogy minél több adót kelljen fizetni.	3,15	1,233	156	4
A számviteli politikákat úgy választjuk meg, hogy az adóteher minél kisebb legyen.	3,46	1,238	156	5
Nem elegendő a magyar szabályok szerint készített beszámoló arra, hogy a számviteli természetű adatigényeinket ki tudjuk elégíteni.	2,89	1,483	156	6
Hasznos lenne, ha a pénzügyi kimutatásba több nem számszerű adat is bekerülne.	2,70	1,224	156	3
Jó lenne, ha minden országban értelmezni tudnák a vállalkozás beszámolójának adatait, és nem kellene az egyes számviteli szabályok közötti áttéréshez módosítani azokat.	4,18	1,070	156	9
Jó lenne, ha több, társadalmi értelemben közérdeklődésre számot tartó kérdés is megjelenne a pénzügyi kimutatásokban (pl.: környezetszennyezés mértéke, munkavállalókkal kapcsolatos társasági politika stb.).	2,54	1,258	156	5
Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy számviteli értelemben helyes beszámolókat állítson össze.	3,89	1,128	156	0

	Mean	Std. Deviation a	Analysis N ^a	Missing N
Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy minimalizálja az adófizetési kötelezettséget.	3,25	1,241	156	2
A kulcspozícióban lévő embereket a beszámolóból kiolvasható adatok (vagy azzal közvetlen kapcsolatban álló adatok) alapján jutalmazták.	2,87	1,313	156	5
Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző méretű vállalkozásokra.	3,28	1,530	156	3
Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző iparágakban működő vállalkozásra.	2,74	1,412	156	5
A magyar számviteli szabályok színvonalasak.	3,34	,937	156	13
A magyar számviteli szakemberek felkészültek.	3,68	,830	156	4

a. For each variable, missing values are replaced with the variable mean.

Communalities	Initial	Extraction
A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során.	1,000	,563
Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, NEM élnénk ezzel a lehetőséggel.	1,000	,652
A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk.	1,000	,800
Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk.	1,000	,818
A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk.	1,000	,692
A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez.	1,000	,568
A számviteli szabályoknak engedékenyebbnek kellene lenniük.	1,000	,678
Fontosnak tartjuk, hogy az adóbevallás helyes adatokat tartalmazzon.	1,000	,671

Communalities	Initial	Extraction
Fontosnak tartjuk, hogy a beszámoló, amely külső feleknek szól, helyes adatokat tartalmazzon.	1,000	,744
Fontosnak tartjuk, hogy a vezetők által kért számviteli adatok helyesek legyenek.	1,000	,628
Gazdálkodásunkat hitelesen írja le a magyar beszámoló.	1,000	,663
A kiegészítő mellékletnek részletesebbnek kellene lennie.	1,000	,608
Bízok abban, hogy a magyar számviteli szabályok megbízható és valós bemutatáshoz vezetnek.	1,000	,499
Néha szükséges lenne kiszámítani egy-egy vagyontárgy vagy egy kötelezettség értékét több szempont szerint is (pl. a piaci értéket is meg kellene állapítani).	1,000	,744
Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása NEM pénzkidobás.	1,000	,656
Arra jók a pénzügyi kimutatások, hogy a döntéseinket megalapozzák és később megállapítsuk, hogy döntéseink jók voltak-e.	1,000	,687
Mi rutinszerűen hasznosítjuk mások pénzügyi kimutatásait.	1,000	,656
Más vállalkozások gyakran kérik tőlünk beszámolóinkat, hogy elemezzék azt.	1,000	,738
A vezetői döntések a pénzügyi kimutatások alapján születnek meg.	1,000	,723
Ha jól (helyesen) tervezzük (szervezzük) meg a számviteli rendszert, akkor magából a törvény által megkövetelt pénzügyi kimutatásokból szinte minden adatigényt ki lehet elégíteni.	1,000	,571
A cég partnerei, hitelezői és maga a cég IGEN tulajdonít különösebb jelentőséget a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak.	1,000	,670
A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye.	1,000	,609
Nem értem pontosan, hogy hogyan születnek a számviteli szabályok, kik találják ki azokat.	1,000	,467
Jobbnak tartanám azt, ha bele lehetne szólni a számviteli szabályok kialakításába.	1,000	,669
Vannak olyan érdekcsoportok, akik képesek átírni a szabályokat (pl. politikai vagy gazdasági erejük folytán, stb.).	1,000	,611
A számviteli szabályok alkotói úgy alakítják ki a rendszert, hogy minél több adót kelljen fizetni.	1,000	,719
A számviteli politikákat úgy választjuk meg, hogy az adóteher minél kisebb legyen.	1,000	,704
Nem elegendő a magyar szabályok szerint készített beszámoló arra, hogy a számviteli természetű adatigényeinket ki tudjuk elégíteni.	1,000	,622
Hasznos lenne, ha a pénzügyi kimutatásba több nem számszerű adat is bekerülne.	1,000	,780

Communalities	Initial	Extraction
Jó lenne, ha minden országban értelmezni tudnák a vállalkozás beszámolójának adatait, és nem kellene az egyes számviteli szabályok közötti áttéréshez módosítani azokat.	1,000	,735
Jó lenne, ha több, társadalmi értelemben közérdeklődésre számot tartó kérdés is megjelenne a pénzügyi kimutatásokban (pl.: környezetszennyezés mértéke, munkavállalókkal kapcsolatos társasági politika stb.).	1,000	,743
Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy számviteli értelemben helyes beszámolókat állítson össze.	1,000	,624
Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy minimalizálja az adófizetési kötelezettséget.	1,000	,701
A kulcspozícióban lévő embereket a beszámolóból kiolvasható adatok (vagy azzal közvetlen kapcsolatban álló adatok) alapján jutalmazták.	1,000	,565
Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző méretű vállalkozásokra.	1,000	,710
Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző iparágakban működő vállalkozásokra.	1,000	,729
A magyar számviteli szabályok színvonalasak.	1,000	,678
A magyar számviteli szakemberek felkészültek.	1,000	,690

Component	Initial Eigenvalues		
	Total	% of Variance	Cumulative %
1	7,600	19,999	19,999
2	3,290	8,657	28,656
3	2,909	7,656	36,312
4	2,200	5,790	42,102
5	1,870	4,922	47,024
6	1,586	4,173	51,197
7	1,408	3,705	54,902
8	1,307	3,438	58,341
9	1,151	3,029	61,370
10	1,056	2,780	64,150
11	1,007	2,650	66,800
12	,966	2,541	69,341
13	,930	2,446	71,788
14	,832	2,189	73,977

<i>Component</i>	<i>Initial Eigenvalues</i>		
	<i>Total</i>	<i>% of Variance</i>	<i>Cumulative %</i>
15	,811	2,133	76,110
16	,725	1,909	78,019
17	,700	1,843	79,862
18	,665	1,750	81,611
19	,632	1,663	83,274
20	,606	1,595	84,869
21	,556	1,464	86,333
22	,546	1,437	87,770
23	,523	1,376	89,146
24	,456	1,200	90,346
25	,405	1,066	91,412
26	,386	1,015	92,428
27	,355	,933	93,361
28	,346	,909	94,270
29	,312	,820	95,090
30	,305	,802	95,892
31	,280	,738	96,630
32	,253	,665	97,295
33	,246	,647	97,942
34	,220	,578	98,519
35	,197	,518	99,037
36	,179	,472	99,509
37	,137	,361	99,870
38	,049	,130	100,000

<i>Extraction Sums of Squared Loadings</i>			
Component	Total	% of Variance	Cumulative %
1	7,600	19,999	19,999
2	3,290	8,657	28,656
3	2,909	7,656	36,312
4	2,200	5,790	42,102
5	1,870	4,922	47,024
6	1,586	4,173	51,197
7	1,408	3,705	54,902
8	1,307	3,438	58,341
9	1,151	3,029	61,370
10	1,056	2,780	64,150
11	1,007	2,650	66,800

Rotation Sums of Squared Loadings			
Component	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5,953	15,665	15,665
2	2,339	6,156	21,821
3	2,222	5,848	27,669
4	2,200	5,789	33,458
5	2,189	5,759	39,217
6	2,015	5,302	44,520
7	1,901	5,002	49,522
8	1,898	4,995	54,517
9	1,847	4,861	59,378
10	1,610	4,237	63,615
11	1,210	3,185	66,800

Rotált komponens mátrix	Faktor				
	1	2	3	4	5
A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk.	,812				
Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk.	,797				
Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása NEM pénzkidobás.	,739				
A cég partnerei, hitelezői és maga a cég IGEN tulajdonít különösebb jelentőséget a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak.	,729				
A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk.	,719				
A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során.	,682				
Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, NEM élnénk ezzel a lehetőséggel.	,660				
A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye.	,636				
A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez.	,630				
Hasznos lenne, ha a pénzügyi kimutatásba több nem számszerű adat is bekerülne.		,851			
Jó lenne, ha több, társadalmi értelemben közérdeklődésre számot tartó kérdés is megjelenne a pénzügyi kimutatásokban (pl.: környezetszennyezés mértéke, munkavállalókkal kapcsolatos társasági politika stb.).		,812			
A kiegészítő mellékletnek részletesebbnek kellene lennie.		,607			

Rotált komponens mátrix	Faktor				
	1	2	3	4	5
Nem elegendő a magyar szabályok szerint készített beszámoló arra, hogy a számviteli természetű adatigényeinket ki tudjuk elégíteni.		,487			
Fontosnak tartjuk, hogy az adóbevallás helyes adatokat tartsa.			,683		
Fontosnak tartjuk, hogy a beszámoló, amely külső feleknek szól, helyes adatokat tartsa.			,669		
Fontosnak tartjuk, hogy a vezetők által kért számviteli adatok helyesek legyenek.			,663		
Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy számviteli értelemben helyes beszámolókat állítson össze.			,525		
Ha jól (helyesen) tervezzük (szervezzük) meg a számviteli rendszert, akkor magából a törvény által megkövetelt pénzügyi kimutatásokból szinte minden adatigényt ki lehet elégíteni.				,702	
Arra jók a pénzügyi kimutatások, hogy a döntéseinket megalapozzák és később megállapítsuk, hogy döntéseink jók voltak-e.				,652	
A vezetői döntések a pénzügyi kimutatások alapján születnek meg.				,546	
Bízok abban, hogy a magyar számviteli szabályok megbízható és valós bemutatáshoz vezetnek.				,471	
Vannak olyan érdekcsoportok, akik képesek átírni a szabályokat (pl. politikai vagy gazdasági erejük folytán, stb.).					,668
A számviteli szabályok alkotói úgy alakítják ki a rendszert, hogy minél több adót kelljen fizetni.					,631
A számviteli szabályoknak engedékenyebbnek kellene lenniük.					,626

Rotált komponens mátrix	Faktor				
	1	2	3	4	5
Jobbnak tartanám azt, ha bele lehetne szólni a számviteli szabályok kialakításába.					,577
Nem értem pontosan, hogy hogyan születnek a számviteli szabályok, kik találják ki azokat.					,505

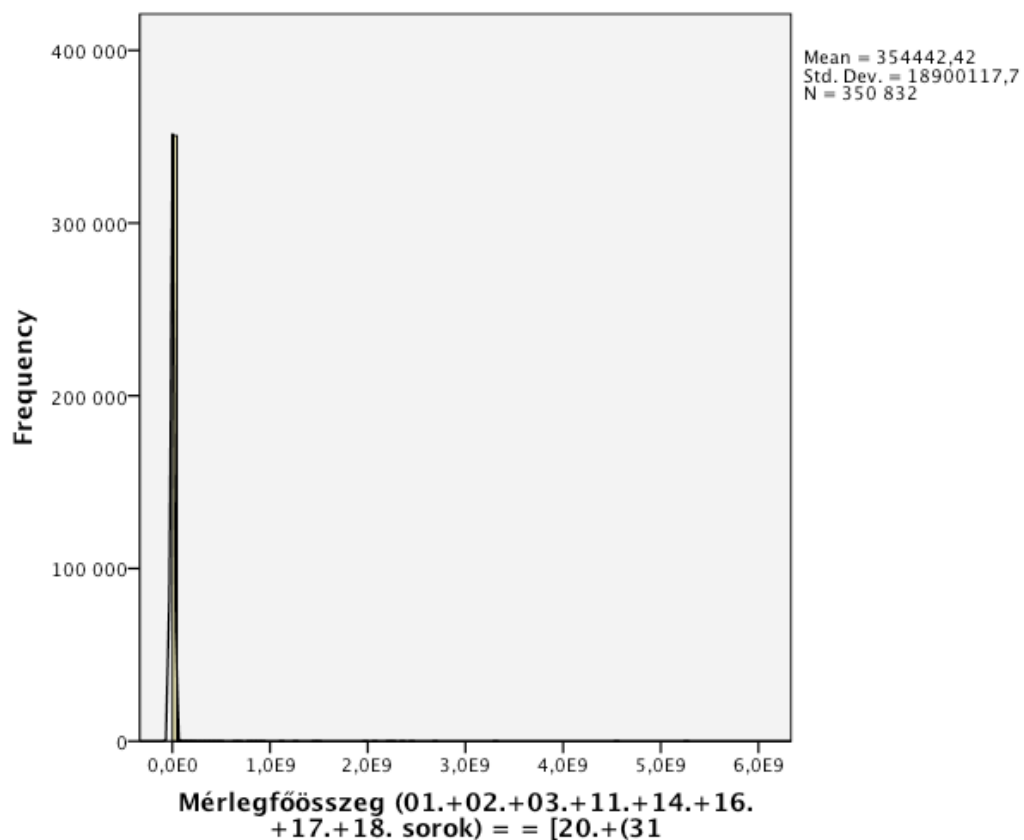
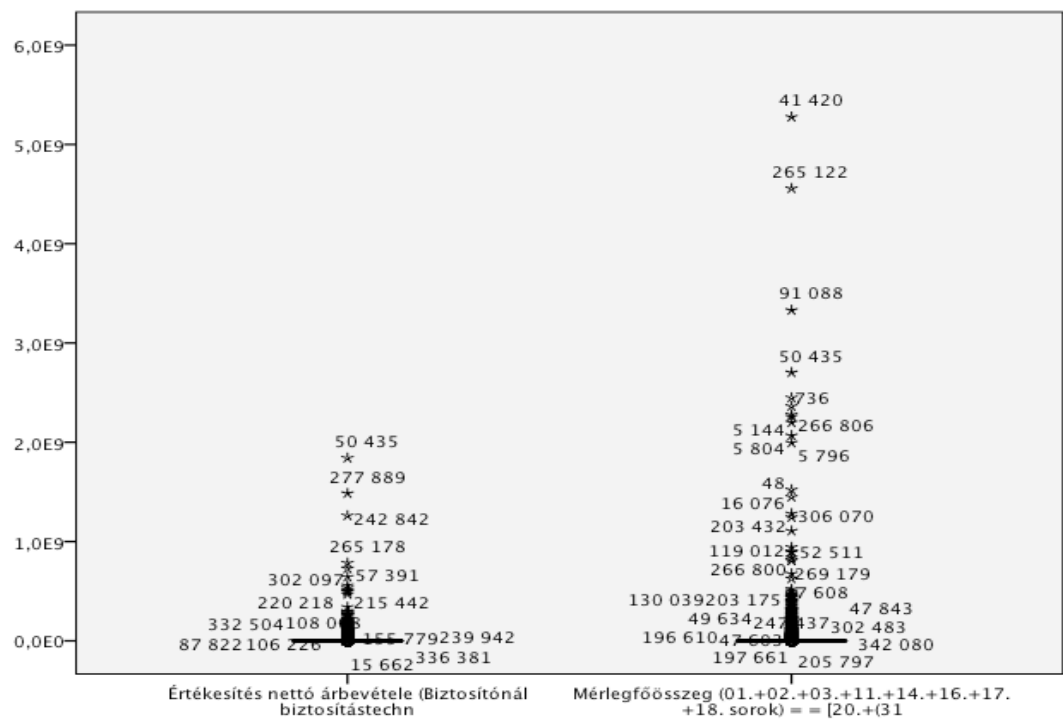
Rotált komponens mátrix (folytatás)	Faktor				
	6	7	8	9	10
A magyar számviteli szakemberek felkészültek.	,790				
A magyar számviteli szabályok színvonalasak.	,677				
Gazdálkodásunkat hitelesen írja le a magyar beszámoló.	,468				
A számviteli politikákat úgy választjuk meg, hogy az adóteher minél kisebb legyen.		,801			
Egy jó főkönyvelőnek az a fő feladata, hogy minimalizálja az adófizetési kötelezettséget.		,769			
Más vállalkozások gyakran kérik tőlünk beszámolónkat, hogy elemezzék azt.			,813		
Mi rutinszerűen hasznosítjuk mások pénzügyi kimutatásait.			,642		
Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző iparágakban működő vállalkozásra.				,801	
Eltérő szabályokat kellene létrehozni a különböző méretű vállalkozásokra.				,744	

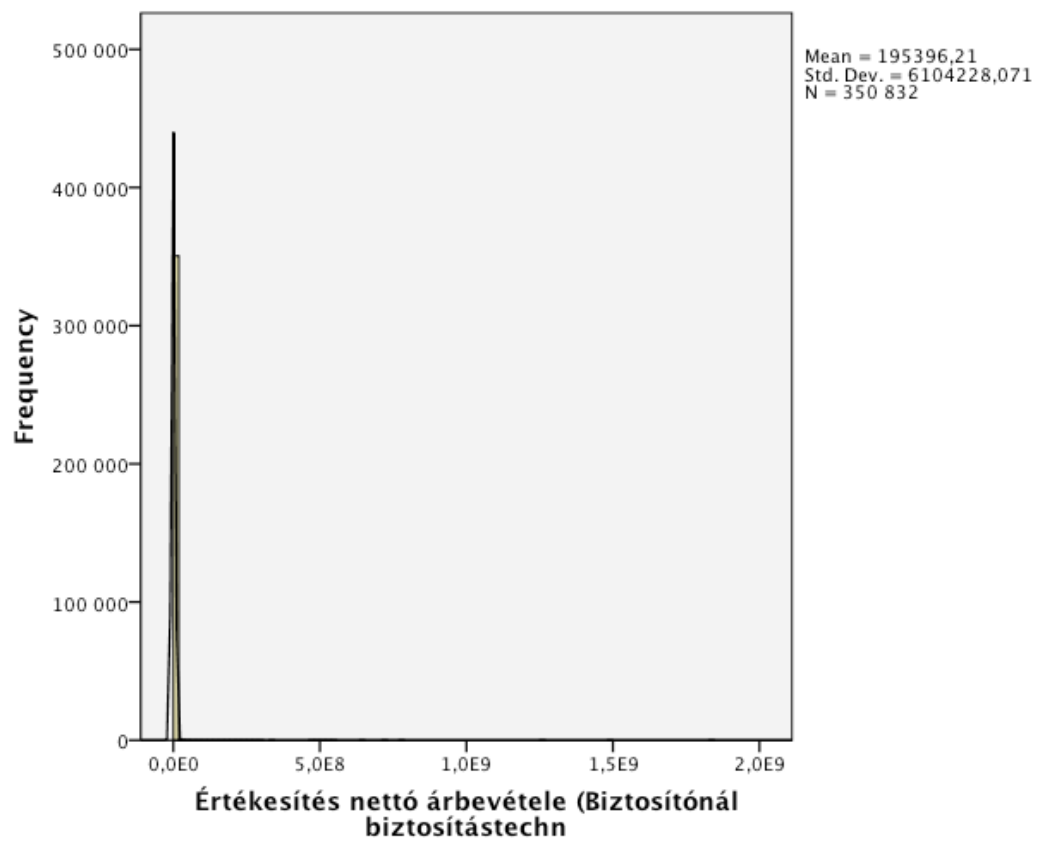
Rotált komponens matrix (folytatás)	Faktor				
	6	7	8	9	10
Néha szükséges lenne kiszámítani egy-egy vagyontárgy vagy egy kötelezettség értékét több szempont szerint is (pl. a piaci értéket is meg kellene állapítani).					,705
Jó lenne, ha minden országban értelmezni tudnák a vállalkozás beszámolójának adatait, és nem kellene az egyes számviteli szabályok közötti áttéréshez módosítani azokat.					,669

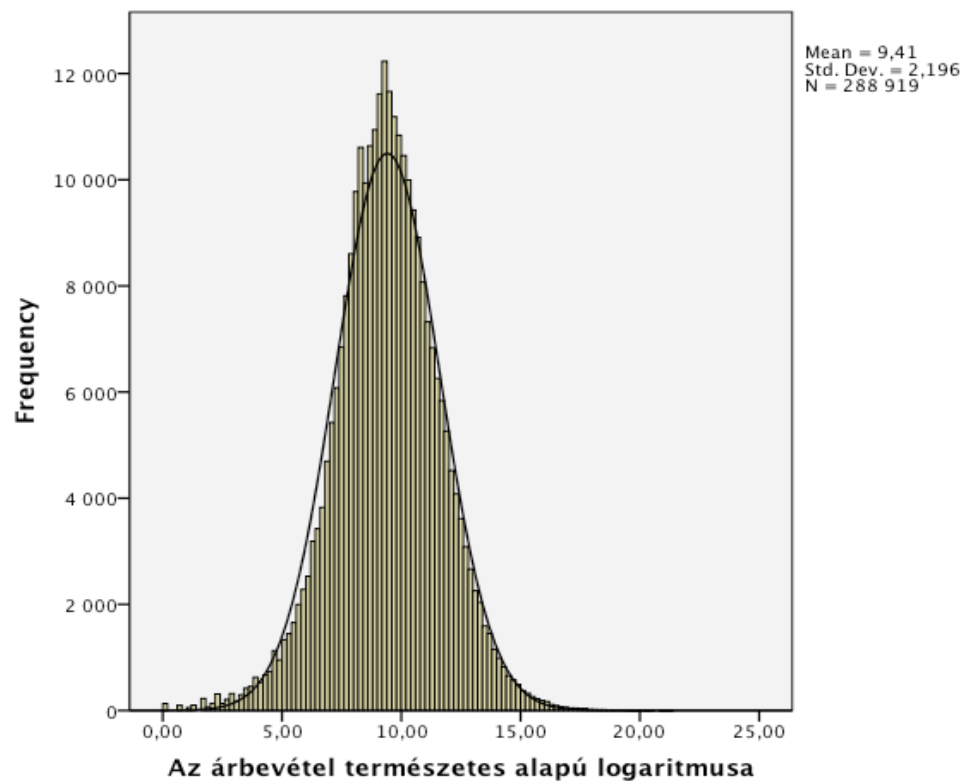
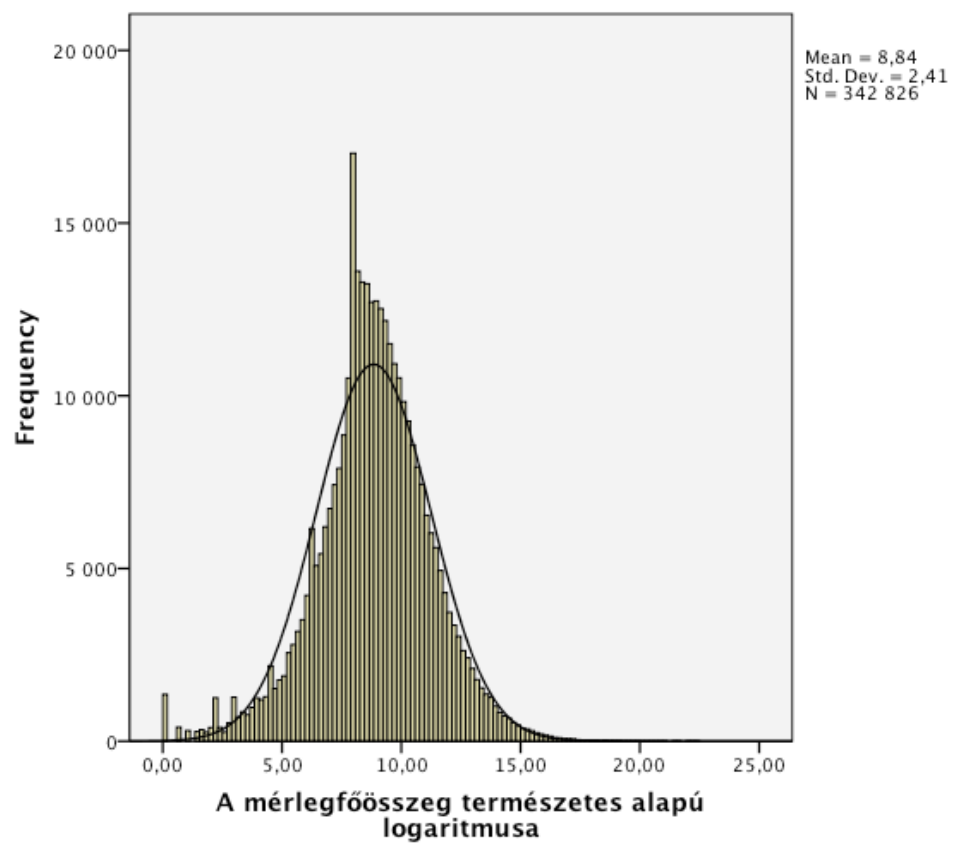
A kivont faktorokat a következő értelmezéssel láttam el:

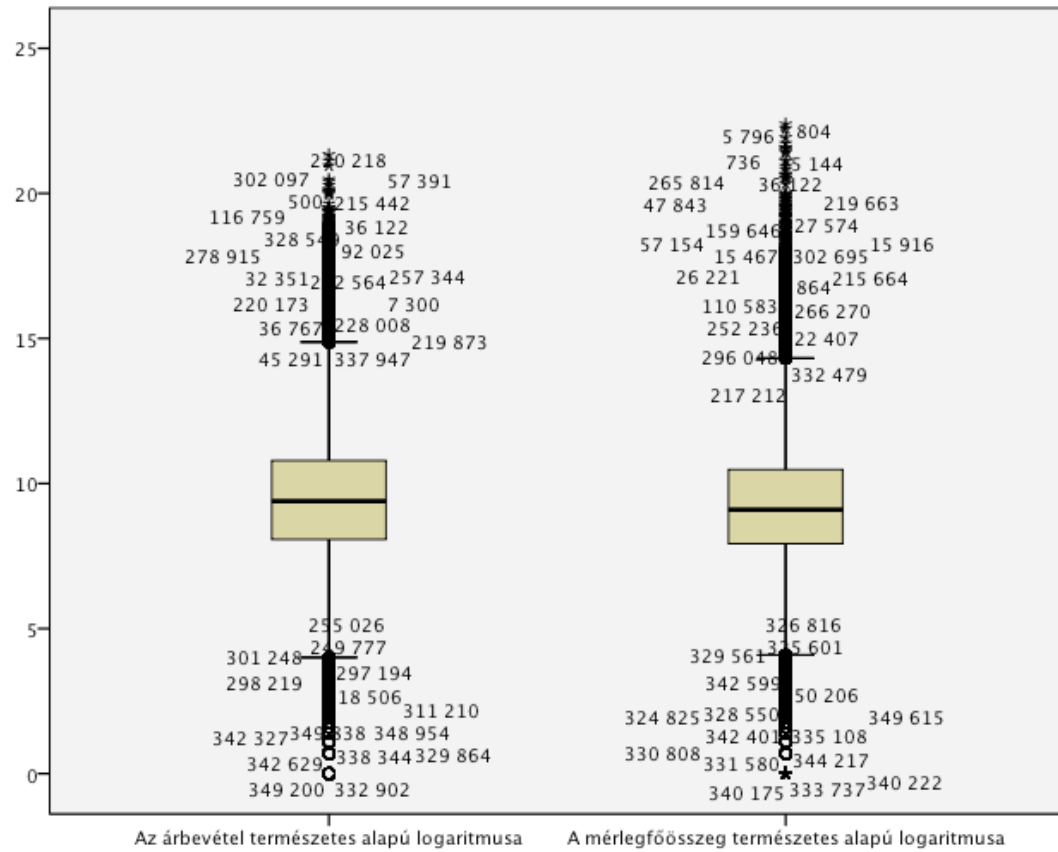
Faktor	Értelmezése	Faktor	Értelmezése
1. faktor	“hasznosság”	6. faktor	“felkészültség”
2. faktor	“közzététel”	7. faktor	“közzététel”
3. faktor	“helyesség”	8. faktor	“külsők”
4. faktor	“döntések megalapozása”	9. faktor	“specializáció”
5. faktor	“szabályozók, lobbik”	10. faktor	“többszemponutú”

9.4. Melléklet IV.

9.5. Melléklet V.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyévi is the same across categories of A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.033	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyévi is the same across categories of A mérlegben szereplő adatokat hasznosnak tartjuk..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.036	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyévi is the same across categories of Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.053	Retain the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyévi is the same across categories of Az eredménykimutatás adatait hasznosnak tartjuk..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.140	Retain the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyév is the same across categories of Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, NEM élnénk ezzel a lehetőséggel..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyév is the same across categories of Ha lenne olyan lehetőségünk, amely szerint csak az adóbevallást kellene összeállítani és beszámolót nem, NEM élnénk ezzel a lehetőséggel..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyév is the same across categories of Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása NEM pénzkidobás..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.010	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyév is the same across categories of Úgy érezzük, hogy a beszámoló összeállítása NEM pénzkidobás..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.013	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyév is the same across categories of A cég partnerei, hitelezői és maga a cég IGEN tulajdonít különösebb jelentőséget a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyév is the same across categories of A cég partnerei, hitelezői és maga a cég IGEN tulajdonít különösebb jelentőséget a vállalkozás pénzügyi kimutatásainak..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyév is the same across categories of A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.002	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyév is the same across categories of A kiegészítő mellékletben foglalt adatokat hasznosnak tartjuk..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyév is the same across categories of A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.066	Retain the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyév is the same across categories of A beszámoló adatait hasznosítjuk a mindennapi munka során..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.158	Retain the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyév is the same across categories of A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.530	Retain the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyév is the same across categories of A vállalkozást érdekli, hogy mennyi a számviteli törvény szerinti eredménye..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.741	Retain the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Árbevétel tárgyévi is the same across categories of A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.
2	The distribution of Mérlegfőösszeg tárgyévi is the same across categories of A könyvelés és az analitikák elengedhetetlenül szükségesek a vállalkozás működéséhez..	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is .05.

9.6. Melléklet VI.

Percentilisek vállalkozás kategóriánként (árbevétel; a táblázatok sorrendje az árbevétel-kategóriák szerint):

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	54 207	54 207	54 207
	Missing	7 706	7 706	7 706
Mean		1,20	1,93	1,13
Median		0,00	0,00	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,00	0,00
	30	0,00	0,00	0,00
	35	0,00	0,00	0,00
	40	0,00	0,00	0,00
	45	0,00	0,00	0,00
	50	0,00	0,00	0,00
	55	0,00	0,00	0,00
	60	0,00	0,00	0,00
	65	0,00	0,00	0,00
	70	0,00	0,00	0,00
	75	0,00	0,00	0,00
	80	0,00	0,00	0,00
	85	0,00	0,03	0,00
	90	0,00	0,17	0,00
	95	0,12	0,77	0,23

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	132 843	132 843	132 843
	Missing	265	265	265
Mean		0,37	0,62	0,22
Median		0,00	0,00	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,00	0,00
	30	0,00	0,00	0,00
	35	0,00	0,00	0,00
	40	0,00	0,00	0,00
	45	0,00	0,00	0,00
	50	0,00	0,00	0,00
	55	0,00	0,00	0,00
	60	0,00	0,00	0,00
	65	0,00	0,01	0,00
	70	0,00	0,02	0,00
	75	0,00	0,05	0,00
	80	0,00	0,09	0,00
	85	0,00	0,18	0,00
	90	0,00	0,35	0,07
	95	0,27	0,73	0,41

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	84 916	84 916	84 916
	Missing	30	30	30
Mean		0,13	0,30	0,10
Median		0,00	0,05	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,00	0,00
	30	0,00	0,00	0,00
	35	0,00	0,01	0,00
	40	0,00	0,02	0,00
	45	0,00	0,03	0,00
	50	0,00	0,05	0,00
	55	0,00	0,07	0,00
	60	0,00	0,10	0,00
	65	0,00	0,14	0,00
	70	0,00	0,18	0,00
	75	0,00	0,24	0,04
	80	0,03	0,32	0,11
	85	0,08	0,41	0,19
	90	0,19	0,55	0,30
	95	0,39	0,76	0,49

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	24 898	24 898	24 898
	Missing	1	1	1
Mean		0,10	0,31	0,13
Median		0,00	0,15	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,01	0,00
	25	0,00	0,02	0,00
	30	0,00	0,04	0,00
	35	0,00	0,06	0,00
	40	0,00	0,09	0,00
	45	0,00	0,12	0,00
	50	0,00	0,15	0,00
	55	0,00	0,19	0,00
	60	0,00	0,23	0,00
	65	0,00	0,28	0,02
	70	0,02	0,33	0,05
	75	0,05	0,39	0,09
	80	0,10	0,47	0,14
	85	0,16	0,56	0,21
	90	0,25	0,66	0,30
	95	0,40	0,81	0,47

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	22 924	22 924	22 924
	Missing	1	1	1
Mean		0,09	0,32	0,09
Median		0,00	0,22	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,01	0,00
	20	0,00	0,03	0,00
	25	0,00	0,06	0,00
	30	0,00	0,08	0,00
	35	0,00	0,11	0,00
	40	0,00	0,15	0,00
	45	0,00	0,18	0,00
	50	0,00	0,22	0,00
	55	0,00	0,26	0,01
	60	0,00	0,30	0,02
	65	0,02	0,35	0,04
	70	0,05	0,41	0,06
	75	0,08	0,47	0,10
	80	0,13	0,54	0,14
	85	0,18	0,62	0,19
	90	0,26	0,72	0,28
	95	0,39	0,84	0,42

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	10 249	10 249	10 249
	Missing	2	2	2
Mean		0,08	0,35	2,08
Median		0,00	0,26	0,01
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,01	0,00
	15	0,00	0,03	0,00
	20	0,00	0,06	0,00
	25	0,00	0,08	0,00
	30	0,00	0,12	0,00
	35	0,00	0,15	0,00
	40	0,00	0,18	0,00
	45	0,00	0,22	0,00
	50	0,00	0,26	0,01
	55	0,00	0,29	0,01
	60	0,02	0,34	0,03
	65	0,04	0,38	0,04
	70	0,06	0,44	0,06
	75	0,09	0,49	0,09
	80	0,13	0,56	0,13
	85	0,18	0,63	0,19
	90	0,25	0,73	0,27
	95	0,37	0,85	0,40

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	9 956	9 956	9 956
	Missing	1	1	1
Mean		0,09	0,34	0,08
Median		0,00	0,29	0,01
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,02	0,00
	15	0,00	0,04	0,00
	20	0,00	0,07	0,00
	25	0,00	0,10	0,00
	30	0,00	0,14	0,00
	35	0,00	0,17	0,00
	40	0,00	0,21	0,00
	45	0,00	0,25	0,00
	50	0,00	0,29	0,01
	55	0,02	0,32	0,02
	60	0,04	0,37	0,03
	65	0,06	0,41	0,04
	70	0,09	0,46	0,06
	75	0,12	0,52	0,09
	80	0,17	0,58	0,13
	85	0,22	0,64	0,17
	90	0,28	0,73	0,25
	95	0,40	0,85	0,38

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	2 264	2 264	2 264
	Missing	0	0	0
Mean		0,10	0,31	0,07
Median		0,01	0,26	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,01	0,00
	10	0,00	0,02	0,00
	15	0,00	0,04	0,00
	20	0,00	0,06	0,00
	25	0,00	0,08	0,00
	30	0,00	0,11	0,00
	35	0,00	0,14	0,00
	40	0,00	0,18	0,00
	45	0,00	0,22	0,00
	50	0,01	0,26	0,00
	55	0,02	0,31	0,00
	60	0,05	0,35	0,01
	65	0,08	0,40	0,03
	70	0,11	0,45	0,05
	75	0,15	0,50	0,07
	80	0,20	0,54	0,10
	85	0,25	0,62	0,14
	90	0,32	0,70	0,20
	95	0,43	0,80	0,34

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	569	569	569
	Missing	0	0	0
Mean		0,08	0,24	0,06
Median		0,00	0,15	0,00
Mode		0,00	0,00	0,00
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,01	0,00
	15	0,00	0,02	0,00
	20	0,00	0,03	0,00
	25	0,00	0,05	0,00
	30	0,00	0,06	0,00
	35	0,00	0,08	0,00
	40	0,00	0,11	0,00
	45	0,00	0,12	0,00
	50	0,00	0,15	0,00
	55	0,00	0,18	0,00
	60	0,01	0,22	0,00
	65	0,03	0,27	0,00
	70	0,05	0,31	0,01
	75	0,08	0,37	0,03
	80	0,13	0,45	0,06
	85	0,19	0,54	0,11
	90	0,29	0,62	0,20
	95	0,44	0,73	0,35

Percentilisek vállalkozás kategóriánként (mérlegfőösszeg; a táblázatok sorrendje az árbevétel-kategóriák szerint:

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	195 897	195 897	195 897
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,00	0,00
	30	0,00	0,00	0,00
	35	0,00	0,00	0,00
	40	0,00	0,00	0,00
	45	0,00	0,00	0,00
	50	0,00	0,00	0,00
	55	0,00	0,00	0,00
	60	0,00	0,00	0,00
	65	0,00	0,01	0,00
	70	0,00	0,02	0,00
	75	0,00	0,05	0,00
	80	0,00	0,10	0,00
	85	0,00	0,19	0,00
	90	0,00	0,35	0,00
	95	0,19	0,73	0,25

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	84 021	84 021	84 021
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,00	0,00
	30	0,00	0,00	0,00
	35	0,00	0,01	0,00
	40	0,00	0,02	0,00
	45	0,00	0,04	0,00
	50	0,00	0,07	0,00
	55	0,00	0,10	0,00
	60	0,00	0,14	0,00
	65	0,00	0,19	0,00
	70	0,00	0,25	0,02
	75	0,01	0,32	0,06
	80	0,05	0,40	0,11
	85	0,11	0,50	0,19
	90	0,22	0,63	0,30
	95	0,42	0,79	0,51

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	22 904	22 904	22 904
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,01	0,00
	30	0,00	0,03	0,00
	35	0,00	0,05	0,00
	40	0,00	0,08	0,00
	45	0,00	0,11	0,00
	50	0,00	0,15	0,00
	55	0,00	0,19	0,00
	60	0,00	0,23	0,02
	65	0,01	0,28	0,04
	70	0,03	0,34	0,07
	75	0,07	0,41	0,11
	80	0,12	0,49	0,17
	85	0,18	0,59	0,25
	90	0,26	0,70	0,36
	95	0,43	0,84	0,56

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	18 939	18 939	18 939
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,01	0,00
	25	0,00	0,03	0,00
	30	0,00	0,05	0,00
	35	0,00	0,07	0,00
	40	0,00	0,10	0,00
	45	0,00	0,13	0,00
	50	0,00	0,17	0,01
	55	0,00	0,20	0,02
	60	0,01	0,25	0,03
	65	0,03	0,29	0,05
	70	0,06	0,35	0,08
	75	0,09	0,42	0,13
	80	0,14	0,49	0,19
	85	0,19	0,58	0,26
	90	0,26	0,69	0,37
	95	0,41	0,84	0,57

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	8 735	8 735	8 735
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,01	0,00
	25	0,00	0,03	0,00
	30	0,00	0,05	0,00
	35	0,00	0,08	0,00
	40	0,00	0,10	0,00
	45	0,00	0,13	0,00
	50	0,00	0,17	0,01
	55	0,01	0,21	0,03
	60	0,03	0,25	0,05
	65	0,05	0,30	0,07
	70	0,08	0,35	0,11
	75	0,11	0,41	0,15
	80	0,15	0,48	0,21
	85	0,20	0,56	0,29
	90	0,28	0,66	0,42
	95	0,44	0,81	0,63

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	9 119	9 119	9 119
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,01	0,00
	20	0,00	0,02	0,00
	25	0,00	0,03	0,00
	30	0,00	0,05	0,00
	35	0,00	0,07	0,00
	40	0,00	0,09	0,00
	45	0,00	0,12	0,01
	50	0,01	0,16	0,02
	55	0,03	0,19	0,03
	60	0,05	0,23	0,05
	65	0,07	0,28	0,08
	70	0,10	0,33	0,12
	75	0,13	0,39	0,17
	80	0,18	0,45	0,24
	85	0,23	0,53	0,33
	90	0,31	0,63	0,47
	95	0,47	0,78	0,68

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	2 453	2 453	2 453
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,01	0,00
	30	0,00	0,02	0,00
	35	0,00	0,03	0,00
	40	0,00	0,05	0,00
	45	0,00	0,06	0,00
	50	0,00	0,08	0,01
	55	0,01	0,11	0,03
	60	0,02	0,14	0,06
	65	0,04	0,19	0,10
	70	0,07	0,24	0,14
	75	0,11	0,29	0,21
	80	0,15	0,36	0,33
	85	0,22	0,45	0,50
	90	0,30	0,54	0,66
	95	0,46	0,70	0,82

		<i>RLK</i>	<i>RLK_M</i>	<i>HLK</i>
N	Valid	2 453	2 453	2 453
	Missing	0	0	0
Percentiles	5	0,00	0,00	0,00
	10	0,00	0,00	0,00
	15	0,00	0,00	0,00
	20	0,00	0,00	0,00
	25	0,00	0,01	0,00
	30	0,00	0,02	0,00
	35	0,00	0,03	0,00
	40	0,00	0,05	0,00
	45	0,00	0,06	0,00
	50	0,00	0,08	0,01
	55	0,01	0,11	0,03
	60	0,02	0,14	0,06
	65	0,04	0,19	0,10
	70	0,07	0,24	0,14
	75	0,11	0,29	0,21
	80	0,15	0,36	0,33
	85	0,22	0,45	0,50
	90	0,30	0,54	0,66
	95	0,46	0,70	0,82

9.7. Melléklet VII.

Kategória	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Nincs	61913	17,6	17,6	17,6
0-10	133108	37,9	37,9	55,6
10-50	84946	24,2	24,2	79,8
50-100	24899	7,1	7,1	86,9
100-250	22925	6,5	6,5	93,4
250-500	10251	2,9	2,9	96,4
500-2500	9957	2,8	2,8	99,2
2500-12500	2264	0,6	0,6	99,8
12500+	569	0,2	0,2	100
Total	350832	100	100	

Társaságok megoszlása árbevétel-kategóriáinként

Kategória	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0-10	195897	55,8	56,9	57,3
10-50	84021	23,9	24,4	81,7
50-100	22904	6,5	6,7	88,4
100-250	18939	5,4	5,5	93,9
250-500	8735	2,5	2,5	96,4
500-2500	9119	2,6	2,6	99,1
2500-12500	2453	0,7	0,7	99,8
12500+	758	0,2	0,2	100
Total	344247	98,1	100	

Társaságok megoszlása mérlegfőösszeg-kategóriáinként

		Árbevétel - kategóriák (alsó határ)								
		Nincs	0	10	50	100	250	500	2500	12500
Mérlegfőösszeg (also hat.)	0	0,0%	0,7%	0,6%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	10	0,0%	0,3%	2,0%	1,0%	0,7%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%
	50	0,0%	0,1%	0,4%	0,6%	1,2%	0,4%	0,1%	0,0%	0,0%
	100	0,0%	0,1%	0,3%	0,4%	1,5%	1,6%	0,8%	0,0%	0,0%
	250	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,6%	1,1%	2,4%	0,1%	0,0%
	500	0,2%	0,1%	0,1%	0,3%	0,5%	0,9%	6,8%	3,6%	0,0%
	2 500	0,5%	0,2%	0,0%	0,0%	0,3%	0,3%	1,5%	7,1%	3,5%
	12 500	2,4%	0,3%	1,7%	0,3%	0,0%	0,2%	1,3%	6,2%	44,0%

Társasági adóteljesítmény megoszlása cégkategóriáinként